

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

**TÜRK EĞİTİM, KÜLTÜR VE EDEBİYAT DÜNYASINDA
MAHMUT MAKAL**

Ali Can AKDAĞ

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2020

KABUL VE ONAY

Ali Can Akdağ tarafından hazırlanan “Türk Eğitim, Kültür ve Edebiyat Dünyasında Mahmut Makal” başlıklı bu çalışma, 18.11.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Fatma Özlem Bay Gülveren (Başkan)

Dr. Hayrunisa Topçu

Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur Ömürgönülşen

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden iletişime açılabilir.

23.11.2020

Ali Can AKDAĞ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- **Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir.)

- **Tezimin/Raporumun 23.11.2022 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.)

- **Tezimin/Raporumun tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

- **Serbest Seçenek / Yazarın seçimi**

23/11/2020

Ali Can AKDAĞ

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ali Can AKDAĞ

ÖZET

AKDAĞ, Ali Can, *Türk Eğitim, Kültür ve Edebiyat Dünyasında Mahmut Makal*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

Edebiyat tarihi araştırmalarında bir yazarın hayatının, sanatının ve eserlerinin bütüncül olarak incelendiği çalışmalar çöktür. Biz bu çalışmamızda Türk edebiyatında köy edebiyatı olarak adlandırılmış, köyden gelenlerin köyü anlattığı dönemin başlatıcısı olan önemli bir Eğitimci Yazar olan Mahmut Makal'ın hayatını, sanatını ve eserlerini inceledik. Bugüne kadar Mahmut Makal hakkında yapılan çalışmaların bütüncül olmadığını, akademik bir disiplin içerisinde incelenmediğini gördük. Yaptığımız çalışma ile edebiyat tarihimizdeki bu açığı kapatmak, Mahmut Makal'ı edebiyat tarihimizde hak ettiği yere getirmek istedik. Çalışmamızda Makal'ın; bütün eserlerini, eserleri ve kendisi hakkında yapılmış çalışmaların tamamını değerlendirmeye çalıştık. Bunun için tüm eserlerini en az iki kez okuyarak ve yoğun bir kütüphane çalışması gerçekteştirerek akademik bir disiplin içerisinde ortaya ürünler koymaya çalıştık. Bu çalışmada elimizden geldiğince Mahmut Makal'ın edebi kişiliği, sanatı ve eserleriyle edebiyat tarihimizdeki yerini anlatmaya çalıştık.

Anahtar sözcükler: Mahmut Makal, eğitim, *Bizim Köy*, Köy Enstitüsü, köy romanı, köy edebiyatı.

ABSTRACT

AKDAĞ, Ali Can, *Mahmut Makal in the Turkish Education, Culture and Literature World*, Master Thesis Ankara, 2020.

There are lots of studies in the history of literature about an author's life integrated with his or her works and arts. In this work, we studied the genre named village literature in Turkish literature with the author Mahmut Makal's, who has a vital role as a pioneer to create the style that explains villages by whom came from villages, life, art, and works. We thought that the works on Mahmut Makal that were conducted until today are not integrated, and they were analyzed without academic disciplines. With the work we did, we tried to compensate for these deficiencies in our literature, and give value to him that he deserves. Moreover, in this work, we attempted to evaluate all the works of him and the works that were done about him. To do so, after the intensive library working and reading works of him at least two times, we tried to conduct works with an academic perspective. Furthermore, we aimed to clarify his literary personality, works, and arts in our history of literature as much as we can.

Keywords: Mahmut Makal, education, culture, literature, *Bizim Köy*, Village Institutes, village novel, village literature.

ÖNSÖZ

Mahmut Makal, Türk Edebiyatı içerisinde cereyan etmiş köy edebiyatının köyün içinden çıkmış gerçekçiliğin temsilcisi olarak çok önemli bir edebî kişiliktir. Makal'ın gösterdiği bu önemli adıma rağmen, hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde bugüne kadar düzenli ve akademik disiplin içerisinde bir çalışma yapılmamıştır. Yazarın hakkında yazılan yazıları tespit ettik. Dergi ve gazetelerde çıkmış bu yazıları değerlendirmeye aldık. Bu çalışmaların kendi içinde değerlendirilmesi mümkünken; akademik olarak yapılmış, genel değerlendirilebilecek bir hayatı, sanatı ve eserleri üzerine incelemenin yapılmadığını görüyoruz.

Biz bu çalışmamızda Makal'ın, hayatını, tüm eserlerini, hakkında yapılmış çalışmaların tamamını değerlendirmeye çalıştık. Bunun için yazarın tüm eserlerini edindik, hakkında yazılan yazılara ulaşmaya çalıştık. Makal hakkında yazılmış tüm makalelere de ulaşmaya çalıştık.

Ortaya koyduğumuz ürün ile Eğitimci Yazar Mahmut Makal'ı edebiyat tarihimizde bir nebze olsun daha fazla tanınmasını sağladığımızı; kendisi ve tüm eserleri hakkında genel bir akademik değerlendirmede bulunduğumuzu düşünüyoruz.

Tez sürecinde desteklerini hiç esirgmeden, kapılarını her çalışmada sabırla beni dinleyen, yol gösteren değerli hocalarım Dr. Nurtaç ERGÜN ATBAŞI ve Dr. Koray ÜSTÜN'e teşekkür ederim.

2010 yılında üniversiteye başladığım günden beri sabrını, iş disiplini, duruşunu örnek aldığım, bu alanda çalışmama izin verip daima yol gösteren; tüm yoğunluğu içerisinde değerli zamanını ayıran, edebiyata, mesleğime olan sevgimi ve saygımı büyüten, yüksek lisansımı bu alanda yapmam için bana örnek olan, yol gösteren; alanıma ilgimi hep canlı tutan Tez Danışmanım Sayın Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Emekleri için çok teşekkür ederim.

Yaşamının her döneminde yanımda olan, sevgilerin daima hissettiğim, tüm zorluklarda ellerinden geldiği kadar yanımda olan anneme, kardeşime ve duruşuyla onurlu bir hayatın varlığını çocuklarına ve öğrencilerine gösterip aramızdan erken yaşta ayrılan Türk dili ve edebiyatı öğretmeni babama şükranlarımı sunarım. Onların desteğini her zaman hissettim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
BÖLÜM I: MAHMUT MAKAL, HAYATI, SANATI, ESERLERİ.....	1
1.1. Hayatı.....	1
1.1.1. Memuriyet Hayatı.....	7
1.1.2. Mahmut Makal'ın Yazın Hayatına Girdiği Eser: Bizim Köy.....	9
1.2. Sanatı.....	15
1.3. Eserleri.....	19
BÖLÜM II: KURMACA ESERİ: KÖYE GİDENLER.....	20
2.1. Roman Tahlili.....	21
2.2. Köyde Eğitim Sorunu.....	26
BÖLÜM III: EĞİTİM ÜZERİNE DÜŞÜNCE YAZILARI.....	30
3.1. Ezberci Eğitim Sistemleri.....	31
3.2. Kız Çocuklarının Eğitimi.....	36
3.3. Disiplin Sorunu.....	40
3.4. İş Eğitimi İlkesi.....	41
3.5. Öğretmen.....	43
3.6. Laik Düşünce ve Laik Eğitim.....	54

3.6.1.	Laik Düşünce.....	54
3.6.2.	Laik Eğitim.....	56
3.6.3.	Dinin Yanlış Anlaşılması.....	60
3.6.4.	Tarikatların Dini İstismarı.....	62
3.6.5.	Tarikatların Toplumla Verdiği Zarar.....	64
3.7.	Köy Okullarının Fiziki Durumu.....	66
3.8.	Yazarın Yurt Dışı İzlenimleri.....	67
3.8.1.	Öğretmenlerin İletişim Biçimleri.....	70
3.8.2.	Öğretmenlerin Çalışma Ortamı.....	70
3.8.3.	Ortaokul Müfredatı.....	71
BÖLÜM IV: KÖY ENSTİTÜLERİ.....		76
4.1.	Kuruluşları.....	76
4.2.	Köy Enstitülerinde Eğitim.....	81
4.3.	Okutulan Dersler.....	92
4.4.	Köy Enstitülerinden Yetiştirilmiş İnsanlar.....	94
4.5.	Köy Enstitülerinde Okuma Alışkanlığı.....	99
4.6.	Köy Enstitülerinde Disiplin.....	106
4.7.	Köy Enstitülerinin Kapatılması.....	108
4.8.	Köy Enstitüsü Mezunlarından Anılar.....	117
BÖLÜM V: KÖY HAYATI ÜZERİNE DÜŞÜNCE YAZILARI		125
5.1.	Köye Kültürel Bakış.....	126
5.2.	Köye Sosyal Bakış.....	134
5.2.1.	Köyün Sosyal Yapısında Dinin Etkisi.....	134
5.2.2.	Köyde Kız İsteme Kültürü ve Evlilik Kurumu.....	134
5.2.3.	Köyde Sağlık ve Beslenme Sorunu.....	136
5.2.4.	Köyde Hukuki Meseleler.....	142

5.2.5. Köyde Ekonomik Durum.....	144
5.2.6. Köyde Posta Sorunu.....	146
5.2.7. Köyde Muhtarlık Kurumu.....	147
5.2.8. Köyde Kadın Sorunu.....	147
5.2.9. Köy Halkının Sağ-Sol Çatışmasına Bakışı.....	148
5.2.10. Köyde Zamanın Ölçümü.....	149
5.2.11. Köy Evlerinin Fiziki Yapısı.....	150
5.2.12. Köyde Hitap Biçimi.....	150
BÖLÜM VI: MAHMUT MAKAL'IN DÜŞÜNCE HAYATINDA ATATÜRK	151
BÖLÜM VII: MAHMUT MAKAL'IN EDEBİYATÇILARLA ANILARI.....	160
SONUÇ.....	164
KAYNAKÇA.....	170

BÖLÜM I: MAHMUT MAKAL'IN HAYATI-SANATI-ESERLERİ

1. 1. Hayatı

Mahmut Makal, Aksaray'ın Demirci köyünde 1 Ocak 1930 tarihinde doğmuştur. İlköğrenimini köyünün okulunda, meslek eğitimini İvriz Köy Enstitüsünde ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde yapmıştır. Makal, eğitim hayatını kendisi şöyle ifade eder:

“Okul çağı yaklaşırken köyüme büyük bir okul yapıldı. Okul yapımı dolayısıyla uyusuk köy harekete geçmişti. Bir yandan kireç yakılıyor, bir yandan taş yontuluyor, bir yandan da kağnılarla kavak ağaçları getirilerek el hizarıyla biçilip tahta yapılıyordu. Atatürk hayattaydı ve İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Genel Müdürüydü. Okul yapımıyla ilgili işlerin peşinden koşturana Muhtar Kadir Usta, her rastlayışımızda ebeme takılırdı: ‘Haçça kadın, torunu hazırla, artık millet okuyacak!..’ Demek ki ilköğretim seferberliğinin başladığı yıllardı...”

Demem o ki, Cumhuriyet'in aydınlığa açılmış yıllarında köylümün yaptığı okulda okudum. Cumhuriyet'i kuranlarca Cumhuriyet'in en önemli eseri sayılan Köy enstitülerinin birinde, Toros Dağları'nın eteğine kurulmuş olan İvriz Köy Enstitüsü'nde okudum. Daha sonra da gerçek bir eğitim ocağı olarak kurulmuş olan Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsünde tamamladım yükseköğrenimimi. Okuduğum okulların üçü de çağcıl, demokratik eğitimin uygulandığı okullardı. Köydeki mahalle mekteplerinin de neredeyse ortadan kalktığı yıllardı. O yüzden, benim kuşağım ve o kuşağım içinde ben, eşsiz bir eğitim uygulamasından geçtiğimiz için mutluyuz.” (Makal 2009: 177)

Yazı hayatına 1948'de *Varlık* dergisinde başlamıştır. Kitapları da *Varlık* Yayınevi tarafından yayınlanır. Eğitimci yazar Makal, yazma serüveninin başlangıcını şöyle ifade eder:

“Aksaray'ın Nurgöz köyünde öğretmenliğe başlama tarihi, 30.9.1947'dir. İvriz'deyken şiir ve yazı yazıyordum. Yazdıklarım, okulumuzun dergisi İvriz'de, Ankara'da çıkan Ülkü'de, Eskişehir'de çıkan Türke Doğru'da, Edirne'de çıkan Köy Postası'nda, Sivas'ta çıkan Yayla'da, Konya'da çıkan Ekekon'da yayınlanıyordu. Bu arada Varlık dergisine de şiirler yolluyordum. Yaşar Nabi Nayır, bazı dizelerimi iyi bulduğunu, ama şiirin bütün güzelliğine eremediğini... yazıyordu mektuplarında. Okulu bitireceğim günlerde de, kendilerinin sanatı ve fikri köye götürme sevdasında olduklarını, bizlerin de köyümüzü tanıtmakta onlara yardımcı olabileceğimizi yazıyordu. Öte yandan da, beş yıl kadar ayrılıp yeniden köye dönünce, yani, Köy Enstitüsündeki havaya girip çıktıktan sonra, köydeki duruma alıcı gözle bakmaya başlamıştım. Öğretmenliğe başlarken yazı yazmaya da başladım böylece. ‘Bir Köy Öğretmeninin Notları’ genel başlığıyla, ilk yazım 1948'in Mayıs sayısında çıktı Varlık'ta. Bazen her ay, bazen de ay aşırı olarak iki yıl kadar sürdü yazılarım. 1950 başında, yenilerini de ekleyerek kitaplaştırdık yazıları. Adını da Bizim Köy koyduk. Doğallıkla, kitabım yayınlandıktan sonra da yazmayı sürdürdüm Varlık'ta.” (Makal 2009: 179)

Makal, hayatta olduğu sürece yazmaya devam etmiştir. Oldukça üretken bir yazar olan Mahmut Makal, yazmayı tarihe not düşmek olarak görmüş, insanın elinin kalem tutmasının da bir mücadele biçimi olduğunu göstermiştir.

Makal, Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen ve müfettiş olarak görev yapmıştır. Bakanlık, eğitim teknikleri öğrenimi ve araştırmaları için 1962’de kendisini bir yıl İngiltere’ye yollar. 1964-1965 öğretim yılında, Paris’te Avrupa Sosyoloji Merkezi’nde sosyoloji okur. 1971-1972 öğretim yılında Venedik Üniversitesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı okutur. Yurt dışı izlenimlerini *Ötelerin Havası (2018)* adıyla kitaplaştırır.

Makal, Dil Derneği, Edebiyatçılar Derneği ve Türkiye Yazarlar Sendikası üyesidir. Dernekçilik faaliyetlerinde özellikle memuriyet hayatından sonra etkin rol almıştır.

Memuriyetten istifa ettikten sonra yıllarca işsiz kaldığını ifade eden Makal, eğitim sektörünün dışında işlerle de ilgilenmiştir. Bunu şöyle izah eder:

“Yıllarca işsiz kaldım. Bu arada kitaplarımın geliriyle geçindim. Dış ülkelerden, özellikle beş kitabımın yeni yeni baskılar yaptığı Fransa’dan azımsanmayacak telif hakkı alıyordum. Çünkü kitapları tüm dünyaya pazarlıyorlardı... Bu arada Karadeniz Bakır İşletmelerinin cesur Genel Müdürü Mehmet Erdemir ile 1974-1975 yıllarında birlikte çalıştık. Beni Çalışma Müdürü olarak atamıştı. Demirel yeniden Başbakan olunca ikimiz de işten atıldık. Yine yıllarca işsizlikten sonra, cesur Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, 1979 başında Başdanışman olarak atadı. Kültür Yüksek Kurulu üyesi ve sekreteri olarak bir yıl çalıştım. Yine Demirel geldi ve Bakan düşünce ben de düştüm... Sonraki yıllarda artık bölük pörçük iş bulmak da zordu. Emekli Sandığındaki 18 yıllık hizmetimi sigortalı yerlerdeki 7 yıllık hizmetimle birleştirerek Sosyal Sigortalar Kurumundan emekli oldum.” (Makal 2009: 181)

Yaşam mücadelesini eğitim ana eksen olmak üzere farklı alanlarda da sürdürmüş olan Mahmut Makal, 1966’da Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kuruluşu UNESCO’nun Tüm Kitaplarıyla Dünya Kültürüne Hizmet Ödülü’nü alır. UNESCO tarafından “Dünya Gençliğine Örnek İnsan” seçilir. 1979-1980 yıllarında, Ahmet Taner Kışlalı döneminde Kültür Bakanlığı Başdanışmanlığı ve Kültür Yüksek Kurulu Üyeliği yaptı. Bazı yapıtları, Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca başta olmak üzere birçok dile çevrilir ve o ülkelerde yayınlanır.

Değerli eğitimci Mahmut Makal, Aksu Köy Enstitüsü mezunu Naciye Makal ile evlenmiştir. Makal, Naciye Hanım ile Ahmet ve Tezer Makal olmak üzere iki evlat sahibi olmuştur.

Yazar, 10 Ağustos 2018’de Ankara’da hayata gözlerini yummuştur. Mezarı Ankara Karşıyaka Mezarlığındadır

Osman Arolat, Ant dergisinde, 12.11.1968 tarihinde Mahmut Makal ile yaptığı röportajda Makal’ın hayatını şöyle anlatır:

“1943 yılının mart ayında Aksaray’ın Demirci köyünden bir çiftçi, çocuğunu elinden tutup Konya’nın İvriz Köy Enstitüsüne getirdi. Çocuk ilk kez bu okula gelirken ‘makina’ya bindi, ilk kez ‘resim çekindi’. Babasının etiyle kemiğiyle, her şeyiyle devlete bıraktığı bu genç, yaz ayrı, kış ayrı sınıf geçti ve 1947 yılında öğretmenliğe başladı. Altı yıl köylerde öğretmenlik

yaptı. Sonra Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdi. Yıllar boyu Antalya, Ankara ve Adana bölgelerinde ilköğretim müfettişliği yaptı. Ve 1968 yılının 3 Kasım günü kesintiden 200 lira kalmış olan maaşını bile almadan 21 yıllık mesleğinden ayrıldı.

1943 yılının bu ürkek delikanlısı, yazdığı köy gerçekleriyle ün yapmış yazarımız Mahmut Makal'dı. Ve 1948 yılında Varlık dergisine yazmaya başladığı 'Bizim Köy'ünden bu yana başına gelen bütün dertler, gerçeklerin üstüne yılmadan ve dosdoğru gitmesinden geliyordu. Öğretmenlik mesleğini terk etmek zorunda kalması da yine yansıttığı gerçeklerin engellenmek istemesindendi." (Makal 1994: 7)

Mahmut Makal'ın yakın arkadaşı olan Sabahattin Yalkın, Makal'ın yazdığı *Anımsı Acımsı* (2015) adlı eserin önsözünü kaleme almıştır. Bu önsözde Yalkın, Makal'ı şöyle tanıtır:

"Onu on cümleyle anlat dersiniz, şöyle bir sıralama yapabilirim:

1. Ününün ne üstünde, ne de altında.
2. Gerçek kavga insanların hepsinde gördüğüm, yönetimlerin baskılarından, eziyetlerinden, işkencelerinden yakınma, sızlanma onda da yok.
3. Çoğu öğretmende görülen, ille bir şeyler öğretme saplantısı yok; konuşmaktan çok dinlemeyi seven biri.
4. Konuşmalarında gösterişe, bilgiçlik satmaya değil, doğruları yakalamaya özenli; Türkçeye saygılı.
5. Bildiklerini kendine saklamayan, paylaşımı seven bir yapıda; korkuyu yenmiş, yılgınsız bir aydın.
6. Aydınlanmasına çalıştığı köylülerin kör tutumlarından, kendilerine hiç arka çıkmamalarından yakınmayan, tam tersine onlara bağışlayıcı bir tutumla yaklaşan, suçu köylüyü kör bırakan yönetimlerde bulan bir köylü dostu.
7. Bazı katı solcuların aksine, samimi bir Kemalist, samimi bir Cumhuriyetçi.
8. Ülkenin eğitim sorunlarını izlemede antenleri hep gergin; ilgisi hep canlı.
9. Düşünce alanında ödünsüz, kavgacı; ancak ilişkilerinde o denli barışçıl, hoşgörülü.
10. Köylü yalınlığını, sadeliğini korumuş." (Makal 2015: 11)

Sabahattin Yalkın'ın yakın arkadaşı Mahmut Makal'ı kendi gözlemlerine dayanarak açıkladığını belirttik. Bu gözlemin öznel bir yönü de olabilmekle beraber Makal'ı kendi anlattığı anılarından daha iyi analiz edebileceğimizi düşünüyoruz. Yazarın, eserlerinde anılarına yer vermesi, bu analizi yapabilmemizi kolaylaştırmıştır. *Anımsı Acımsı* (2015) adlı eserinde tamamen anılarına yer veren Makal, öğretmenlik anılarından sürgün anılarına, yayıncılık anılarından edebiyatçılarla anılarına kadar birçok konuya değinir. Makal, *Anımsı Acımsı* (2015) adlı eserinde ilk gözaltına alınıp ve tutuklanmasını şöyle aktarır:

"Beni Otuz Mart 1950 günü kuşluk vakti emniyete, oradan savcılığa, oradan mahkemeye ve oradan da deliğe götürdüler. Kitaplarımın incelenmesi için, benim izime kurşun atan Ortaokul Müdürü ve arkadaşlarını bilirkişi tayin etmişlerdi. Neyse, benim içeri girmemle ülkemiz bir komünist daha kazanmıştı. Halk Partisinin 1950-14 Mayıs seçimlerini kazanmasına belki yardımımız olabilirdi. Çünkü beni

yalancı çıkarmak, köylerin kalkınmış olduğu düşüncesini ve propagandasını tutturmak istiyorlardı. Komiserin alaylı konuşmasından anladım bunu: ‘Sen bir kitap yazmışsın, hükümeti tenkit ediyormuşsun, ulan sen kim oluyorsun, hükümetten iyi mi biliyorsun...’ deyip duruyordu adam. Sonra Emniyet Amiri de aynı şeyleri söyledi. Demek ki emri öyle almışlar, bu açıdan beni sindirmek istiyorlardı.” (Makal 1990: 42)

Makal, görülen mahkeme sonucu Aksaray’a hapisaneye gönderilir. Aksaray’da hapisaneye girdikten sonra kendisi gitmeden ününün oraya gittiğini görmüştür. Bu konuyu şöyle dillendirir:

“Mahpus damının koca parmaklığı açılıp da beni içeriye ittiklerinde, çoktan biliniyormuş oraya geleceğim. Bir gün önceden biliniyormuş üstelik. Herkes ‘Hoş geldin gominis’ diyordu. Asıl adımı öğrenmeye gerek de duymadılar. Bizim Aksaray’ın han bozması hapisanesinde bu olağan adla çağrılıyordum. Namus için, hak için, bir karış toprak için adam öldürüp deliğe dolanların mektuplarını, dilekçelerini yazıyordum. ‘Gomonis gardaş, ne olur iki satır bi nekdüp yaz’ diyorlardı. Yani, içerdekiler kesinlikle alay ve kötülük olsun diye böyle hitap etmiyorlardı.” (Makal 1990: 43)

Makal kısa bir süre tutuklu kaldıktan sonra ilk mahkemede serbest kalır. Hapishanede yaşadıkları bu yüzden eserinde uzun yer tutmamaktadır. Hapishane süreci halkının yanında olmasında, Atatürk ilkelerini benimsemiş bir ‘Cumhuriyet öğretmeni’ olmasında ona asla geri adım attırmamıştır. Makal, hak bildiği yolda emin adımlarla ilerlemeye, bedeli ne olursa olsun devam etmiştir. Kararlılık, Makal’ın gözümüze çarpan en önemli karakter özelliğidir.

Türkiye’de köy sosyolojisi üzerine araştırmalar yapan Alman Sosyolog Ulrich Planck, makalesinde Mahmut Makal’ın tutuklanmasına da yer vermiştir:

“Bir köy öğretmeni olan yazar, kendi köyündeki insanlık dışı hayat şartlarını içten bir sevgi ile anlatmıştı. Köyünün geriliğini anlatan tasvirleri bütün ülkenin kalkınmasıyla ilgilenen şehirlilerin hayallerini bir anda yıkıvermişti. Halk, köy yenileşmesinin bütün reform kanunlarına rağmen, sadece sözde kalıp çok fazla bir gelişme göstermediğinin farkına varmıştı. Makal’ın kitabı en çok satılan kitap olmuş, yazar geçici olarak tutuklanmıştı. Ama şimdi hükümet köy kalkınmasına daha çok önem vermeye başlamıştı. Genellikle halk sağlığı, ulaştırma araçlarının ve yolların yenilenmesi, ziraatın makinelerle yapılmasının sağlanması, çiftçi kredilerinin temini ve ziraat fiyat politikası bazı olumlu gelişmeler ortaya çıkarmıştı. Kırsal nüfus oldukça hızlı bir artış göstermiş, köy-şehir münasebetleri sayı bakımından artmıştı. Böylece şehirlere köylerden toplu göçler başladı.” (Planck, 1971: 230)

Planck, Makal’ın tespitlerinin iktidar sahipleri için rahatsızlık oluşturduğunu ve bunun ardından da soruşturma ve tutuklamanın geldiğini belirtir.

Makal, fırsat buldukça, Ankara'ya eğitimcilerle görüşmeye gitmiştir. Yine bir gün, *Bizim Köy* (2014)'ü yazdıktan sonra Ankara'ya gider. Ankara'da Köy Enstitülerinin mimarı, dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un evine gider. İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç, bu ziyareti, *Umut Yolu* (1984) adlı eserinde şöyle anlatır:

"Makal'ın Ankara'ya geleceği öğrenildi. Bu arada eğitim gericilerinin çıkardıkları bir söylenti herkesi çok eğlendirdi. Sözde, Makal'ın kitabını babam yazmıştır. İstese bile böyle bir şeyin olamayacağını, o kitabın ancak o köy öğretmeni tarafından yazılabileceğini anlamayacak kadar kültürden yoksundular. Şimdi Ankara'nın aydın ve sanatçı çevreleri merakla Makal'ın Ankara'ya gelmesini bekliyorlardı. Nasıl bir kişiydi bu bir anda doruğa çıkıveren? Bir gün evin telefonu çaldı. Arayan Makal'dı. O gece Ankaralı bazı aydın ve sanatçılar bizim eve doluştular. Sanki uzaydan gelmiş bir yaratık görecektiklerdi. Ama büyük bir düş kırıklığına uğradılar. Makal konuşmuyordu. Düşünüyor muydu, duyuyor muydu, konuşabilir miydi? Neyin nesiydi? Ortalığı birbirine katan o kitabı yazan suskun, sakalı yeni bitmiş, gösterişsiz bu oğlan mıydı? Hiçbir şey anlamadan dağıldılar. Ancak o zaman, babamla yalnız kalınca Makal konuşmaya başladı. Babama göre, Anadolu insanının geleneksel savunma yöntemi bu! Akıllı olduğunu belli etmemek, kabuğuna çekilivermek. O gece Makal, babamla saatlerce konuştu. Babamın izlenimi çok olumluydu. Ama, ertesi gün bir kaygısını açıklamaktan da kendini alamadı: 'Bu kadar genç yaşta bu kadar üne erişmek... İlerisi için beni kaygılandırıyor!..'

Yeni Cumhurbaşkanı Bayar, Makal'ı Cumhurbaşkanlığı köşküne çaya davet etti. O dönemlerde köşke çağrılmak önemli bir olaydı. Hepimiz Makal'ın bu işin üstesinden nasıl geleceğini merak ediyorduk. Cumhurbaşkanı ve yirmi yaşında bir köy öğretmeni yazar! Türkiye'nin o günlerinde alışılmış bir görüşme değildi bu. Makal'ınsa kılı kıpırdamadı. Gitti, geldi, olanları, konuşulanları anlattı. Çankaya Köşkü'ne, köyün kahvesine gider gibi, rahat, serinkanlı, ezilmeden, sıkılmadan girip çıkmıştı. Sanki oranın gerçek sahibiydi!" (Tonguç 1984: 43)

Makal'ın ülkenin gerçek sahibinin halk olduğu bilincine kavuşmasının İvriz Köy Enstitüsünde aldığı eğitimden kaynaklı olduğunu düşünüyoruz. Atatürk'ün "*Köylü milletin efendisidir.*" sözünü içselleştirmiş olan yazarımız Cumhurbaşkanı'nın karşısında da kendisini rahat bir şekilde ifade etmiştir.

Makal, köye değinen, köyün sıkıntılarını anlatan yazılarından dolayı bazı bakanlar tarafından çağrıldığını, bu yazılardan kazandığı paradan daha çoğu teklif edilerek bu yazıları yazmamasını istediklerini söyler. Makal ise bu tekliflerin hiçbirini kabul etmemiş, kalemını asla satmamıştır. (Makal 1990: 77)

Makal, yazdığı düşünce yazılarının ve anılarının içeriği sebebiyle mahkemelerde oldukça vakit geçirmiştir. Bunu şöyle ifade eder:

"Yaklaşık yirmi kez mahkemeye çıktım. Konuları çok değişik olmakla birlikte hepsi komünistlik propagandasına sokuldu." (Makal 1990: 97)

Makal, mahkemelerde kendisine yöneltilen suçlamaları belgelerle savunmuş, kendisine gönüllü olarak avukatlık yapmış insanlarla haksız suçlamalarla mücadele etmiştir. Hayatı boyunca Atatürk ilkelerinden ayrılmamış bir "Atatürkçü öğretmen", bir "Köy Enstitüsü

mezunu”, bir “Cumhuriyet aydını” olarak gerici eğitime karşı gerek mahkemelerde gerek özel hayatında dik bir duruş göstermiştir.

Makal, uzun süre devlet memuriyetine devam ettikten sonra uğradığı soruşturmalardan ve haksızlıklardan dolayı çevresine verimli olamadığı düşüncesi ile istifa ettikten sonra yayıncılık yapmıştır. Dört kitap yayınladıktan sonra batmıştır. Sonra çevirmenlik yapmaya çalışmıştır. Eski romanları bugünkü dile çevirmek için günde 11-12 saat çalışmaya başlar. Bir süre bu işine devam ettikten sonra iktidar değişir. CHP iktidarında 12 Nisan 1978’de 13538 sayılı kararname ile Bakanlık Müşaviri olarak atanır. Atandığı yer Kültür Bakanlığıdır. Bakanlığa atandıktan sonra sicil bölümünden çıkardıkları dosyayı görür. Dosyası hacim olarak oldukça büyüktür. Sicil müdürü Fevzi Özkan’a bu kadar kabarık dosyanın içinde ne olduğunu sorar. Fevzi Özkan espiyle karışık cevap verir: *‘Bu dosyaya göre en büyük suçun Cumhuriyet gazetesi okumandır!’* (Makal 1990: 148)

Evet, Makal ömrü boyunca *Cumhuriyet* gazetesi okumuş bir eğitimci-yazardır. *Cumhuriyet* gazetesi okumanın suç sayılmasının fikir hürriyetine aykırı olması ile beraber, sicil dosyalarına geçmesi son derece manidardır diye düşünmekteyiz. Bildiğimiz üzere *Cumhuriyet* gazetesi yayın hayatına başladığı günden itibaren Atatürkçü, laik ve Cumhuriyet değerlerini benimsemiş bir gazetedir. Makal’ın yaşam çizgisinin de, eğitimci kimliğinin de bu gazetenin fikri yapısına uygun olduğu düşünüldüğünde, kendisinin ömrü boyunca bu gazeteyi okumuş olmasını daha iyi algılıyoruz.

Makal, *Cumhuriyet* gazetesinin sadece bir okuru olarak kalmamış, zaman zaman denemeler de yazmıştır. Özellikle eğitim konusunda Cumhuriyet gazetesine denemelerle katkı sağlamıştır. Tezimizin ilerleyen kısımlarında bu denemelere değindik.

Yaşamı boyunca birçok ödül almış olan Makal’a, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği tarafından 24 Kasım 2011 tarihinde İzmir’de “Mustafa Necati Öğretmenlik Onur Ödülü” verilmiştir. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği, Ödül gerekçesi olarak şu açıklamayı yapmıştır:

“1946 sonrası amaç ve programı değişen 1954 yılında tümüyle İlköğretmen Okullarına dönüştürülen, yıllar sonra yalnızca ülkemiz değil, Dünya eğitim tarihindeki önem ve yeri çok iyi anlaşılmış Köy Enstitülerinin ışığıyla öğretmen oldunuz. Ortaçağ’ı yaşayan köylerden gelerek ‘Aydınlanma Çağı’ni İvriz’de yakaladınız. Daha öğrencilik dönemlerinizde şiirleriniz edebiyat dergilerinde boy göstermeye başladı. Öğretmen oldunuz, gözlemlerinizi yazmaya başladınız. 1950 yılında ‘Bizim Köy’ adlı eserinizle ülkeyi sarstınız. Ülkeyi yönetenler köy gerçekliğini bir köy öğretmeninden öğrenmeyi içlerine sindiremediler. Sonrasında o dönemde ülkede yaşayan her aydının başına gelenleri siz de yaşadınız. Siz, küçücük bir köy çocuğu iken dağ başlarında kendi kendine açıp solan çiçekleri soldurmamaya koşturan Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve köy

çocuklarının korkularını yenmesi için çabalayan Tonguç Baba'nın Köy Enstitüleri imecesi ile karşılaştınız... Aydınlanmaya ve birey olmaya doğru onurlu yolculuğunuz İvriz'de başladı. Sonra da Nurgöz köyünün genç öğretmeni olarak başka halk çocuklarının yaşamlarının eğitim yoluyla dönüşmesi imecesine katıldınız. Sizin seksen yıllık yaşam yolculuğunuz daima 'Yücel ve Tonguç' yolunda oldu. Aydınlık ve demokrat bir Türkiye tutkusuyla, bağımsız bir Türkiye özlemiyle yürüdünüz. Tüm yapıtlarınızda insanımızın acısı, sevinci, yoksulluğu ve halk kültürünün değişimden, yenileşmeden yana olan gücü vardı. Bir kuşak siz ve Köy Enstitülü arkadaşlarınızın yazdığı kitaplarla yetişti. Onlara ışık oldunuz. Üretken Anadolu köylüsünün kendi diliyle yaşama yeniden doğuşuna yaratıcı imgeniminizle katıldığınız için sizi tutuklamaya kalkanlar, sizi yargılayanlar tarih önünde mahkûm oldular, siz ise, yüce insanlık katında yüreklerde yaşama hakkı kazandınız. Dernek olarak ödülümüzü sizlere takdim ediyoruz." (Kocabaş 2011: 24)

Yukarıdaki sözlerle takdim edilen ödülün sonra bu ödül töreni "*Mahmut Makal'a Armağan*"¹ adı ile kitaplaştırılmıştır. Makal, hak ettiği değeri, görevden uzaklaştırılması için iftira atan birtakım kişilerden değil, Cumhuriyet değerlerini benimsemiş derneklerden görmüştür.

1.1.1. Memuriyet Hayatı

Makal'ın memuriyet hayatının İvriz Köy Enstitüsünü bitirir bitirmez başladığını görüyoruz. İdealist, memleketin dört bir yanına hizmet götürme aşkıyla yanan Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerden biri olan Makal, Atatürk Türkiye'sinin değerlerini çalıştığı her yere götüren, görevini en iyi şekilde yapmaya çalışan bir eğitimci olmuştur. Ancak süreç içerisinde yıldırılmış, maddi ve manevi anlamda zorluklar yaşatılmış, sürgünlerden sürgünlere bir memuriyet hayatı geçirmiştir.

Makal, memuriyet hayatını *Çağdaş Türk Dili* dergisinin 60. sayısında (Şubat 1993) M. Mahzun Doğan'la yaptığı söyleşisinde şöyle anlatır:

"Diyeceğim, 18 yıllık memuriyetim, kıyım, sürgünle, hapishaneyle, işten atılmayla geçti. Hiç doğru dürüst çalışmadım ben! Emekliliğimi bile Sosyal Sigortalar Kurumundan (SSK) yarattım. 7 yıl da SSK'ye bağlı işyerlerinde çalışmışlığım vardı. Hizmetlerimi birleştirdim. SSK emeklisi olduğum için maaşım da az. Bakıyorum da, gazeteler, dergiler, köşe yazarları varsa da yoksa da süper emeklilerin dertleriyle ilgileniyor. Büyük çoğunluğun, geçinemeyen, çok az maaşla yaşayan emeklilerin dertleri hiçbirinin kalemine dolanmıyor. Bu Bab-ı Ali'ye gerçekten şaşıyorum. Bunları kendim için demiyorum. Çoğunluğun sorunu olduğu için söylüyorum. Benim eşim de Köy Enstitüsü mezunu; emekli öğretmen. Yazdıklarından, kitaplarımın yayınından da 3-5 kuruş damlıyor. Geçinip gidiyoruz. Fazlasında da gözümüz yok. Zaman zaman da insanlar fazla parayı ne yaparlar diye düşünürüm." (Makal 1994: 10)

¹ KOCABAŞ, Kemal, *Mahmut Makal'a Armağan*, YKKED Yayınları, İzmir, 2011.

Makal, memuriyet hayatı süresince birçok sorgulama ve kovuşturma geçirmiştir. İlkelerinden vazgeçmemesi, sahip olduğu idealizm onun daha çok soruşturmaya uğratmıştır:

“Adamlar, ne yapsan sorguya çekiyordu. Gazetelere yazı yazdın diyor, sorguya çekiyor. Hem de günlük gazete bile okumayanlar yapıyor bu sorguyu. Konuştun diyorlar, sorgu yapıyorlar. Sözgelimi, o devirde benim sorgularımdan biri, konuşma sırasında köye 5 silgi, 17 kalem, 6 defter yardım yapan bir derneğe, bu böyle halledilmez dememden. Bu konuyla ilgili olarak mahkemeye bile çıkardılar, böyle halledilmez demekle rejim değişikliği istediğim, dolayısıyla da komünizm propagandası yaptığım üzerine karar vermeye kalktılar. Başka bir sorguda da, bir sohbet Rusya’da aile kurumu vardır demem üzerinde durdular. Bu yetmiyormuş gibi aynı konudan iki şahitle mahkemeye verdiler. Hâkim ‘Rusya’da belki aile yoktur, ama bu sözle komünizm propagandası olmaz.’ diye karar verdi.

Geçen yıl ben İstanbul Sağır ve Dilsizler Ortaokuluna tayin edilmişim. Ondan bu yana yedi sekiz kere sorguya çekildim ve elli kadar soru sordular. Okulun 35 öğretmeni de tek tek ve toplu olarak benim sorgularıyla ilgili dinlenildiler. Bu sorulardan birinde ‘T.İ.P milletvekillerinin dövüldüğünün ertesi günü okula kızgın gelmem’, bir başkasında ‘Taksim’deki uyanış mitinginde 10.000 kişi varken, bunu sohbet sırasında 50.000 kişi’ diye iletmem, ‘okutmakta olduğum sağır ve dilsiz çocuklara sosyalizm propagandası yapacağımı öğretmenlere söylemem’ konuları üzerinde duruldu. Camus’un yabancısı gibi...

Cumhuriyet gazetesinde çıkan ‘Kıyıda Nedene Doğru’ adlı yazımda siyaset yaptığım kararına vardılar. Ağır ihtar ile cezalandırdılar. Ve bunu bana 6 ay sonra tebliğ ettiler. Son yıl içerisinde sekiz disiplin cezası verdiler. Elleri de birçok sorgu var. Ve 500 lira aslı maaş aldığım halde son ay bana verdikleri para eğer alsaydım 200 lira olacaktı. Bir iki ay daha çalışsaydım benden üstüne para bile isterlerdi bu durumda. İtiraz ettim. Terfi durumum için müfettiş istedim, bir yıldır gelmedi. Okul müdürü dersanemin kapısından geçmedi. Sonunda sağır ve dilsiz öğrencileri iyi eğitemediğim gerekçesiyle, terfi etmeme raporlarımın imkân vermediğini açıkladılar.” (Makal 1994: 9)

Makal’ın yaşadığı tüm bu zorluklar onu istifaya götürmüştür. O kendisine, çevresine, öğrencilerine verimli olamadığını düşünmeye başladıktan sonra içinde istifa fikri filiz vermiştir. Çağdaş, Atatürkçü ve bilimsel eğitimden yana olmayan birtakım odaklar, Mahmut Öğretmen’in üzerine giderken de istifa düşüncesinin filiz vermesini istemiştir ve başarmıştır. Makal, istifa edişinin gerekçesini de şöyle ifade etmiştir:

“Bu sorguların ve cezaların hepsi aslında sadece benim başımda değil. Çok eskilerden başlayan aydın kısımlarıyla birlikte yürüyüp geldi bugüne. Emin Türk’ler, Nazım’lar hep bu kıyıya uğradılar. Gerçeğin üstüne giden her öğretmen de uğramaktadır. İstifa etmem, kendimi daha güçlü kılmak için yapılmış bir atılımdır. Öğretmenlikten ayrılmakla gündelik birtakım olaylarla uğraşmak zorunda kalmaktan kurtulmak istedim. Benim durumum bunu gerektirdiği için istifa ettim.” (Makal 1994: 10)

Bir eğitim neferi, böyle yıldırılmıştır. Makal, mücadelesini değil, memuriyetini sonlandırmıştır. Memuriyet hayatından sonra yazmaya devam etmiş, eğitim derneklerine gitmiş, eğitim dünyasıyla ilişkisini devam ettirmiştir. Sınıftan çıkmıştır ancak sınıfların

içinde daha iyi bir eğitim ortamı olması için mücadelesini ömrünün sonuna dek devam ettirmiştir.

1.1.2. Mahmut Makal'ın Yazın Hayatına Girdiği Eser: *Bizim Köy*

Makal'ın ilk eseri olan *Bizim Köy (2014)*'de 1940-1950 yıllarında Orta Anadolu'nun iki yoksul köyünde yaşananlar ve köylülerin yaşam mücadeleleri anlatılmıştır. Makal'ın köy hayatına dair gözlemlerinden oluşan bu notlar toplanarak 1950 yılında kitabın birinci baskısı yapılmıştır. Bizim araştırmamızda incelediğimiz *Bizim Köy (2014)*, Literatür Yayınlarının 19. baskısı Eylül 2014 baskısıdır.

Makal, köy hayatına yabancı değildir. O, köyde doğup büyümüştür. Daha sonra İvriz Köy Enstitüsünü bitirmiş ve eğitiminin etkisiyle öğretmen kimliğiyle tekrar köye dönmüştür. *Bizim Köy (2014)*, köyün içinden birinin gerçekçi anlamda köyü anlattığı bir eser olarak karşımızdadır.

Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatı'nın üzerinde detaylı çalışmalar yapılmış alanı olan "Köy Edebiyatı" akımının ilk ürünü Mahmut Makal'ın *Bizim Köy (2014)* eseridir. Makal, eserinde alışılmış edebiyatın dışına çıkmış, özgün bir üslûpla okuyucusunun karşısına çıkmıştır.

Bizim Köy (2014), Mahmut Makal'ın ilk kitabıdır. Makal'ın ilk görev yaptığı yerde henüz on sekiz yaşında iken *Varlık* dergisine gönderdiği notlardan oluşan bu eser dönemin kültür ve edebiyat ortamında derin yankı uyandırmıştır. Eseri oluşturan yazılar ilk olarak *Varlık* dergisinde yayınlanmış, sonra toplanarak kitap haline getirilmiştir.

1940'lı yıllarının Orta Anadolu'daki iki yoksul köyünü eserine alan Makal, köylülerin hayata karşı mücadelesini anlatır. Yazar, buradaki mücadeleyi gerçek olaylara dayandırarak işler. Ekonomi, gelenekler, sağlık mevzuları, inançlar, sosyo-kültürel yapı üzerinden köy halkını anlatan Makal, Tanzimat Döneminde başlayan modernleşmenin köylüye yansımalarını incelemiştir. Ayrıca Makal, köy halkının Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bakış açısını detaylı bir şekilde açıklamıştır.

Makal, köyü romantik bir şekilde uzaktan seyreden Türk aydınına köyü 'gerçek' anlamda tanıtmak ister. Köyü kalkındırmak ve köylüye Atatürk Türkiye'sini benimsetmek isteyenlere gerçek bir Orta Anadolu köylüsü tablosu çizer. Aydınların bu gerçekler ışığında daha gerçekçi eserler ortaya koymasını ister.

Eserin yayınlamasıyla sosyal bilimler dünyasında oluşturduğu etki, eserin yazılma amacına ulaştığına dair bir ipucudur. Makal'ın bu kült yapıtıyla ilgi köye yönelmiş,

edebiyatımızda köy konulu edebi eserler artmıştır. Köye yönelik sosyal araştırmalar hızlanmıştır. *Bizim Köy (2014)* sanatçıları, siyasetçileri etkilemiştir. Köylü dilini esere sokarak kalıp yargıları kırmıştır. Eser, köy edebiyatı algısı oluşturmuştur ve bu yüzden de yukarıda değindiğimiz köy konulu edebi eserler artmıştır.

Daha önce Nabizâde Nazım'ın *Karabibik (1889)*, Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın *Küçük Paşa (1910)*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban (1932)* adlı eserleriyle Türk edebiyatına girmiş olan köy, köyde yetişmemiş, köy kültürünün içinden gelmeyen yazarlar tarafından anlatılmıştır. Mahmut Makal'ın *Bizim Köy (2014)*'ünü bu noktada bu eserlerden ayırıyoruz. Mahmut Makal, köyde doğmuş, köyde büyümüş, Köy Enstitüsünde eğitim almış akabinde köye, köy halkına hizmet etmiştir. Yazarın gerçekçiliği içinden geldiği kültürü anlatmasından da kaynaklanmaktadır.

Makal, köyden yetişmiş bir yazar olduğu içinden kendisini de anlattığı insanlardan biri olarak kabul eder. Onlarla daima iç içedir. Sosyal yaşam ve iş yaşamı içerisinde kendisini köylülerden soyutlamaz. Bu yüzden köylülerin ilkel davranışlarına karşı sert ve ön yargılı bir tutum benimsemez. Makal, öğretmen kimliğiyle ve belli bir yönde aldığı eğitimin etkisiyle kendi içinden çıktığı halka yaklaşır. Onlara yardımcı olmaya çalışır. Halkının sesini duyurmak ister. Bu mücadelesinden dolayı yargılanıp gözaltında tutulsa da tutumunu asla değiştirmez.

Köylülerin, Makal'ı, aynı memleketten olmaları ve iyi niyetli olduğuna inanmalarından dolayı kabullendiklerini görüyoruz. Köylüler, din dışındaki konularda sorunlarını Makal'a danışırlar. Makal da köy halkına elinden geldiğince yardımcı olur. Sosyolog Ulrich Planck, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy (2014)*'ü için şu tespitlerde bulunur:

“Bir köy öğretmeni olan yazar, kendi köyündeki insanlık dışı hayat şartlarını içten bir sevgi ile anlatmıştı. Köyünün geriliğini anlatan tasvirleri bütün ülkenin kalkınmasıyla ilgilenen şehirlilerin hayallerini bir anda yıkıvermişti. Halk, köy yenileşmesinin bütün reform kanunlarına rağmen, sadece sözde kalıp çok fazla bir gelişme göstermediğinin farkına varmıştı. Makal'ın kitabı en çok satılan kitap olmuş, yazar geçici olarak tutuklanmıştı. Ama şimdi hükümet köy kalkınmasına daha çok önem vermeye başlamıştı. Genellikle halk sağlığı, ulaştırma araçlarının ve yolların yenilenmesi, ziraatın makinelerle yapılmasının sağlanması, çiftçi kredilerinin temini ve zirai fiyat politikası, bazı olumlu gelişmeler ortaya çıkarmıştı. Kırsal nüfus oldukça hızlı bir artış göstermiş, köy-şehir münasebetleri sayı bakımından artmıştı. Böylece şehirlere köylerden toplu göçler başladı.” (Planck, 1971:230)

Planck'ın da belirttiği gibi Makal'ın eseri sadece edebiyat dünyasında değil, sosyal bilimlerin birçok alanında ve siyasette de ses getirmiştir.

Makal, bu eseriyle köylünün kendi dilini de edebiyata sokmuştur. Kendisinin başlattığı Türk edebiyatında köy romanı akımının devamında eser veren sanatçılar, köy dilini, değiştirmeden eserlerine almıştır.

Tanzimat edebiyatından Cumhuriyet edebiyatına kadar köy üzerine yazılmış eserleri incelediğimizde gördüğümüz gerçeklikten uzaklık, *Bizim Köy (2014)* ile son bulur. Çünkü bu eser köy gerçekliği temeline oturmuştur.

Mahmut Makal'ın bu samimi ve gerçekçi tavrının kendisinden sonraki birçok edebiyatçıyı ve araştırmacıyı etkilediğini söylemiştik. Türk edebiyatında köy romanını başlatan bu eser, bu tür içerisinde aşılamamış, bu akımın başköşesinde yer almıştır.

Yine Makal'ın tüm eserleri içerisinde de en çok okunmuş ve sosyal bilimlerde en çok iz bırakmış olan *Bizim Köy (2014)*'dür. Makal'ın bu kült yapıtı diğer eserleri ile kıyaslanınca edebiyat ve sosyal bilimler dünyasında en çok ses getirmiş eserdir. Makal, ilk eseri olan *Bizim Köy (2014)*'ü etki ve özgünlük olarak diğer eserleriyle aşamamıştır.

Makal'ın eseri yazma amacının köy yaşamını ve köy halkını tanımayan devlet yöneticilerine ve taşraya sadece romantik bir bakış açısıyla bakan aydınlara köyü tanıtmaktır. Makal, köylünün çığılığı olmak istemiştir.

Eser yazın dünyasına girer girmez ortaya konan tepkiden anladığımız üzere *Bizim Köy (2014)* yazılış amacına ulaşmıştır.

Makal'ın '*toplumcu gerçekçi*' bir tarz benimsediğini görüyoruz. Kendisini bu noktada, Aziz Şeker ile yaptığı röportajda şöyle tanımlar:

“Toplumsal konuları işlemeyen edebiyata ‘kem küm edebiyatı’ diyorum. Toplumcu sanat eseri yaşadığı çağın sosyal gerçeğini işlemeli. Tarih bilinci ise yaşama ilişkin her şeyin temelinde vardır. Gözden uzak tutulmaması da gerekir. Edebiyat adamının üretimi olan sanat yapıtı toplumun aynası olduğu noktada tarihsel gerçek olur.” Makal (2007: 3)

Makal'ın burada gözlemlerini yansıttığı köylerden biri yazarın doğduğu kendi köyü, diğeri ise yazarın kendi köyüne on saatlik yürüme mesafesindeki ilk görev yeri olan köydür. Makal, bu köyde on sekiz yaşında öğretmenliğe başlamıştır. Geçim derdindeki köyden ve köylüden manzaraları anlatan yazar birçok konuyu belli başlı bölümler halinde okuyucusuna aktarmıştır. İkel teknolojiyle yürütülen tarım ve hayvancılık, sağlık sorunları, beslenme bozuklukları, devlet ile köylünün ilişkileri, başlık parası konusu, yanlış değer yargıları, din sömürüsü, işsizlik gibi konular eserde anlatılmıştır. Köye gelen öğretmen yerine yabancı bir hafıza daha yakın duran köylünün yaşadıklarına değinilir.

Yazarın ilk atandığı köy ile kendi köyü arası yürüyerek on saat sürmektedir. Bunu *Bizim Köy (2014)* adlı eserinde belirtir. Ulaşım koşulları da son derece zordur.

“Öğretmenlik yaptığım köyle kendi köyümün arası on saat çeker yürüyerek. Aşağı yukarı bir günlük yol. Kara tepelerden ve kara tepelerde kararan çingi taşlardan başka kimseciklere rastlamazsın yolda.

Yılda beş altı kere bu yolu tepmek düşer bize. Eşikle gitsek ölümden beter... Yaya gitsek daha ehven...

Yük olmadığı zamanlar yaya gider gelirim ve on, on bir saatte alırım yolu.” (Makal 2014: 6)

Yazar, okul tatil olduğu zamanlar memleketine döner ve ailesine tarla işlerinden yardım eder. Kendisini, mesleğinden ötürü diğer insanlardan farklı görmez. Bunu *Bizim Köy (2014)*'de şöyle anlatır:

“Temmuz geldi, ekinler yetişti. Arpalar bir karış, buğday ve çavdarlar üç. Biz de herkes gibi alıp orağı biçmeye koyulduk Bazı gün belden olduk büküle büküle, bazen dizden olduk, arpa yolarken çöke çöke, her zaman da elden olduk çeke çeke.

Babam, küçük kız kardeşim, bir de erkek kardeşim hep tarlada yattılar. Ben de sabah oldu mu, elimi yüzümü yıkar, ceketini sırtıma atar, nerede ekin biçiliyorsa oraya giderdim. Bu sıcakta ceketini niye alıyorsun diyeceksiniz ama birdenbire öyle sert bir poyraz çıkar ki, adamın ciğerlerine işler.

Akşam dönerken, bambaşka bir insanım ben. Dudağım kavruk, belim sızılı, elimde hiç hayır yok. Bazen orak kanatmıştır, bazen diken. Kurt kuyruklarının kıl gibi dikenleri doldurur avucumun içini, bölük bölük, kavlak kavlak. Ellerimin şu haline bakarım da bunları kaplumbağanın buruşuk ayaklarına benzetirim.

Gömleğim tenime, saçım alınma yapışmıştır. Taramak istesem tarak batmaz. Akşam serinliğinde de çimento gibi donar. Çorabımın pantolonumun paçalarına dolan pıtrak dikenlerini ancak yarım saatte ayıklayarak güneş inerken ben de düşerim yola. Ne yalan söyleyeyim, yolda rastladıklarımın utanırım bu dönüşte. Onlar senden hallice mi diyeceksiniz; değil, değil ama, neyleyim, olmuyor işte. İnsanlıktan çıkmış bu halden utanmamak gelmiyor elimden. Su nereden bulacaksın ki, tarlada temizlenesin.

Yine de hora geçmez gördüğümüz iş. Yakıştıramazlar bana bu işi. İki ufak çocukla tek başına didinirken bile babam: ‘Sen gayri efendi gayıtına geçtin, biziynen sürtmeye’ der. ‘Biz iyi kötü, iki gün evvel, iki gün sonra beceririk.’ (Makal 2014: 37)

Yazar, okumaya ve yazmaya her fırsatta vakit ayırmaya çalıştığını ifade eder. Okuyup yazamadığı zamanlarda rahatsız olur. Yaz tatilinde gündüzleri tarla işleri çok olsa da en azından geceleri okumaya ve yazmaya çalışır:

“Tatildeyiz, ama gündüzleri işe güce koştuktan, okuyup yazmaya vakit bulamadığım gibi, bulsam bile gürültü patırtı arasında olmuyor. Bir göz ev... Her şey onun içinde ve karmakarışık bir halde. Kaç kere, şöyle bir düzene koyayım evi dedimse, anamla bozuştuk. Baktım ertesi gün yine her şey eski haline dönmüş.

Evde yalnız kalsan bile yine okuma yazmayla uğraşamazsın. Ortalığın karışıklığından geçtim, kapıyı açmasam karanlık, açsan tavuklar hemen içeri doluyor. Tavuk kovalamaktan başka bir işe bakabilirsen bak.

Onun için okuyup yazmaya en elverişli vakit, geceleri. Yazın bu serin gecelerinde babamgil damın üstünde yatıyorlar. İçerde ben tek başıma kalıp da gecenin sessizliğine bürününce kendimde bir rahatlık duyuyorum. Artık okumaya yazmaya sıra geliyor. Okumak neyse, yataкта da olur, otururken de... Ama yazmak bir sorun! Yazmadan da olmuyor. Bir el dürtüklüyor içimden. Her gördüğüm insan, hayvan, eşya sanki ‘Beni dile getir’, diye sesleniyor bana. Anadolu'nun bilinmeyen köyünü anlatmak istiyorum. Yoksa bu sıkıntılı durumda insan bildiğini de unutup, iki sözcüğü bir araya getiremiyor.” (Makal 2014: 95)

Yazarın *Bizim Köy* (2014) adlı eserinde anlattıklarını inceleyince okumak ve yazmak onun için bir yaşam pınarıdır. Okuyup yazdığı zamanlar kendisini ‘yaşamakta’ hissedir. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin okul yıllarında kazanmış olduğu bu okuma alışkanlığı Makal için de yaşamın tüm zorluklarına rağmen devam ettirdiği bir alışkanlıktır:

“Bin güçlkle elde ettiğimiz dergiler, kitaplar bize yaşadığımızı ara sıra anımsatır ama çevremizde şöyle biraz neşe, biraz hareket yaratmak olanağımızı bir türlü bulamadık. Canımızın çektiğini elimiz bulamıyor, kesemiz alamıyor.” (Makal 2014: 121)

Makal’ın maddi olarak da zorlandığını görüyoruz. Yine *Bizim Köy* (2014)’de bu durumunu da izah eder.

*“Kasabaya her inişimde bakkala borç edip üç ay sonra elime geçen parayı oraya yatırıyorum.
Sigara, içki gibi şeylere kulak verdiğim yok ama yine de iki gazete, çocuklara üç beş şeker almadan kös kös köyün yolunu tutmak düşünüyorum.
Anamdan doğdum doğalı cebimde şöyle para denecek kadar bir şey bulunduğunu düşümde bile görmedim. Aldığımı, cebime girmeye vakit kalmadan elimden devrediyorum.”* (Makal 2014: 122)

Görüldüğü üzere yazar maddi sıkıntılar yaşar. Para savurmak gibi bir alışkanlığı da olmayan yazar, eline geçen paranın ona yetmediğini belirtir. Maddi sıkıntılarının kendisini yer yer daralttığını söyler.

Yazar haberleri yakından takip etmek ister. İvriz Köy Enstitüsü’nde öğrenci olduğu yıllardan kalma gazete okuma alışkanlığını köyde devam ettirmek ister. Ancak gazete sadece ilçe merkezinde satılmaktadır. Yazar ilçe merkezine gidenlerden kendi okuduğu gazete olan ‘Cumhuriyet’ gazetesini almasını ister. Giden köylüler gelirken Makal’a gazete getirirler ancak getirdikleri gazetenin ismine dikkat etmezler.

Köy halkı, kahvede, köyün öğretmeni Makal’dan gazete okumasını ve kendilerine ‘havadis’ler anlatmasını isterler:

*“ ‘Oku, efendi.’ diyorlar. ‘Oku da söyle...’
‘Tam bize göre gazeteymiş ya, bir şeycikler yok bizim işimize yarayacak’ diyorum. Ama kanmazlar. Ne olursa olsun okuyup anlatacağın. Öyle alıştırdık.
‘Her zaman böyle dursun ya, gine de birçok havadis bulup, ağnadırsın.’
Pekala, dedik ve başladık anlatmaya:
‘İstatistik Genel Müdürlüğü yurtta ne kadar köpek olduğunu anlamak için işe başlamış.’
‘Hımm! Bizim köpekler belaya girdi. Vurduracaklar gine! Bunu iyi söylemedin, efendi. Neyse, hele daha bak bakalım, harp darp olmasın da?’
Okuyup:
‘Rusların Amerika’dan geri kalmamak için bir Doğu Avrupa Bloku kuracaklarını...’ anlatıyorum.
‘Töbe, canım, geri çekilir mi? Daha efendi?’
‘Daha... Kaz dağında beş yolcu donmuş...’*

'Ora, buradan beter imiş hele.'

*Filan yerde filan zaman, şu kadar adam donmuştu, diye, başlıyor anılarla karışık söyleşi!
Hele bi de berikine bak...*

Beriki bizim ilin gazetesi. Bir yaprak zaten. Birinci sayfayı beş altı evlenme ilanı doldurmuş.

Söylüyorum. Güliyorlar:

'Biz neyiz ki, gazetemiz ne olacak? Başka ne işleri var, falanca evlenmiş, falanca nişanlanmış. Gözlediğimize, dinediğimize değmiyor...'

Köylü alim değildir ama, ariftir. Gelişigüzel aydın dediğimiz çoklarına taş çıkartırcasına yorumladıklarını bilirim dinlediklerini. Sorun, yararlı yayınların köylünün eline varabilmesinde." (Makal 2014: 124)

Makal, köy halkına yardımcı olmaya çalışarak onları da gündemden haberdar etmeye çalışır. Öğretmen olarak kendisini halktan soyutlamaz, onlara faydalı olmaya çalışır. Bu da Köy Enstitülü öğretmenlerin aldığı eğitim içinde geçer. *"Görev yerinde asla halkla arana mesafe koyma, kendini izole etme."* Makal, kendi içinden geldiği halkla daima iç içe, daima temas halinde olmuştur.

Yukarıda gördüğümüz gibi Makal, *Cumhuriyet* gazetesini eline geçen her fırsatta alıp okumaya çalışır. Bir gazete takip etme alışkanlığını İvriz Köy Enstitüsünde kazanan Makal, elinde fırsat olduğu sürece *Cumhuriyet* gazetesini günlük olarak takip etmiştir.

7 Mayıs 1924 tarihinden beri ülkemizde günlük olarak yayınlanan *Cumhuriyet* gazetesinin isim babası Mustafa Kemal Atatürk'tür. Yunus Nadi'nin çıkarmaya başladığı bu gazete yayın hayatına *'günlük gazete'* olarak devam etmektedir.

Cumhuriyet değerlerini sahiplenmiş, Atatürk'ün çizgisini benimsemiş ve olaylara bu açıdan bakan köşe yazarları olan *Cumhuriyet* gazetesi, Makal'ın fikri dünyasıyla yüksek oranda uyduğu için kendisinin bu gazeteyi tercih ettiğini düşünmekteyiz. Makal ayrıca bu gazetenin sadece bir okuru olarak kalmamış, gazeteye denemeler de yazmıştır.

Yazar, *Bizim Köy (2014)* adlı eserinde *'Püs'* adlı bir gülmece gazetesi çıkardığını söyler. *Püs* gazetesini her yerde araştırmamıza rağmen bir nüshasını bulamadık. Makal, gazetenin çok kısa bir süre çıktığını ve sadece bir hevesten ibaret olduğunu kendisi de belirtir:

"Bu yıl da tatilin ilk günleri baş başa verip, öğretmenlik anılarımızla avunduk. Ara sıra arkadaşları zorlayarak bazı yazılar okudum, dinlediler. Bir aralık can sıkıntısından aklıma esti: 'Püs' adlı bir gülmece gazetesi çıkardım. Bir gün sabahtan akşama kadar uğraşarak birkaç sayı çoğalttım. Arkadaşlara birer tane yolladım.

Büyük kentlerde gazeteler çıkar, yurdun dört yanındaki abonelerine gönderirler ya... Söz gelişi, biz de ona heves ettik. Gazetemizin yıllık abonesi bir oruçtur. Biz de kendimiz çıkaralım, parasız olarak, oruç karşılığında okuyalım, vakit geçirelim, dedik. Başyazı şöyle başlıyordu: Müjde: Öğretmenlerle ilgili yeni bir yasa tasarısı! Bundan sonra bir arkadaş da, 'Beyhude' adlı bir gazete çıkararak, 'Püs'ü destekledi. Bütün bunlar, kararsız bir kafanın, paslanmış bir ruhun kendisine zoraki bir neşe verebilmek için bulabildiği çarelerdir." (Makal 2014: 126)

Makal'ın okuma ve yazma ile olan ilişkisi hiç bitmemiştir. Köy Enstitüsünde kazandığı bu alışkanlığı yaşamının sonuna kadar sürdüren Makal, okuyup yazamadığı zamanlarda zekâsının körleşmeye doğru gittiğini söyler. Bu körelmeyi engellemek için yukarıda belirttiği gibi *Püs* adlı bir gazete çıkarmıştır. Gündüzleri vakit bulamadığı için geceleri okumaya ve yazmaya zaman ayırmaya çalıştığını söylemiştir. Kitaplarla olan bağına asla kesmek istemez. Bu durum için Köy Enstitüsünde alınan eğitimin önemini vurgulamadan geçmek, Cumhuriyetin çocuğu olan bu değerli kurumlara haksızlık olacaktır. Tezimizin ilerleyen safhalarında detaylı olarak üstünde durduğumuz bu kurumlar, okuma alışkanlığını kazanmış öğretmenler yetiştirerek yurdun dört bir yanına hizmet etmelerini sağlamıştır.

1.2. Sanatı

Mahmut Makal'ın içerisinden çıkıp geldiği Köy Enstitülü yazarlar, toplumcu gerçekçi bir çizgide olmuşlardır. Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Adnan Binyazar, Mehmet Başaran gibi Köy Enstitüsü mezunu değerli kalemlerin toplumcu çizgisini öncelikle Köy Enstitülerinde aldıkları eğitime, daha sonra da eğitimi kimliklerine bağlıyoruz.

Makal, yaşamı boyunca toplum için sanat tezini savunmuştur. Sanatın halka ulaşmadığı sürece bir gerekliliği olmadığını belirtmiştir. *Demet* dergisinin 38. sayısı olan Haziran 1956 sayısına yazdığı denemede *sanat için sanat* anlayışını benimsemiş edebiyatçı Selahattin Batu'yu, yazdığı yazı üzerinden eleştirmiştir:

Batu'nun *Yücel* dergisinin 1956 Nisan ve Mayıs sayılarında Antalya yolculuğunu anlattığı yazılarını, bu yazılardan parçalar alarak eleştirmiştir:

“Bu akan sular hiç durmaz, gece gündüz şakır. Sanki renklerin birbirine kavuşmasından meydana gelen bir şarkıdır bu...”

Henüz adı bilinmeyen bütün renkler, o soluğa benzeyen, meltemlerden ayırt edilmeyen incecik soluklar, küçük küçük bulut parıltısından bu kadar renk nasıl doğar, diye şaşırırım. Pembeler bu kadar nasıl solabilir, böyle tülce nasıl incilir, uçasıya güzelleşir? Süsleşir. Gökyüzünde eski yeni ne kadar ışık varsa hepsi Beydağları'nda toplanmıştı, somlaştı. Varlıkta her şey bize göre değil, ışığa göredir dedim, o gece, bu güzelliğini ilk defa orada keşfettim. İnsan ölçüsü değil ışık ölçüsü gerçek olan. Eşyayı şekilleyen düşüncemiz değil, ışığımızdır. Ben zati bakışımızın bile bir ışık atılışı olduğunu bilirdim.” (Makal 1989: 129)

Yukarıdaki metin Selahattin Batu'nun Antalya izlenimlerini anlattığı metinden bir parçadır. Makal, eleştirilerini, sanat için sanat anlayışının yanlış olduğunu bu metin üzerinden izah eder:

“Antalya bu mu, yazın böyle yekine yekine laf doğurmak mı, diye düşünüyor insan. Beydağları'nın dumanlarından, koyda köpüklerle yan yana gelmiş renk doruklarından da söz edilsin, ama hep bunlar olursa gına geliyor. Antalya'nın Şarampol mahallesindeki sefaleti, aç çıplak ve sürü sürü pamuk ırgatlarını, Alefendi mahallesinde içindeki insanlarla birlikte nemden, bakımsızlıktan çürümekte olan evleri de görmeli... Şehrin göbeğinde, Balibey mahallesindeki sefaleti, içine girilmez evleri, yürünmez dar yolları, açlığı, pisliği... görmeli ve renklerle, köpüklerle bunları bağdaştırmalı. Bütün bunlar için gözünü yere indirmek, ana caddeden dört adım saparak içeri dalmak yeter. Yeter ama bunlar laf götürmez ki, derseniz, bunda birleşiriz bakın...” (Makal 1989: 130)

Görüldüğü üzere Makal, daima toplumcu sanattan yanadır. Sanatta ilk olarak topluma fayda amacı güdülmesi gerektiğini düşünür. Ona göre Antalya'yı anlatan bir yapıt, Antalya halkının yaşadığı sıkıntılardan söz etmeli, Antalya halkının sorunlarına çözüm aramalıdır. Sadece sanat kaygısı ile yazılmış eserleri 'yekine yekine laf doğurma' olarak niteleyen Makal'ın tüm eserleri için toplumcu çizgide diyebiliriz.

Mahmut Makal, daima toplumcu sanattan yana olmuştur. Sanat için sanat anlayışına tepkilidir ve bu düşünce ile yazılmış eserleri sanat eseri olarak görmez. Makal'ın tüm eserlerinde toplumsal kaygıyı hissetmek mümkündür. Topluma faydası olacağını düşündüğü bir hakikati ortaya çıkarmak, bir düşünceyi savunmak, bir bilgiyi paylaşmak onu benimsediği yöntemdir.

Makal kendi yazma serüvenine başlama sürecini ve sanat anlayışını, *Çağdaş Türk Dili* dergisinin 60. sayısında (Şubat 1993) M. Mahzun Doğan'la yaptığı söyleşisinde şöyle ifade eder:

“Ben 1947'nin Eylül ayında, Aksaray'ın Nurgöz Köyü'nde öğretmenliğe başladığım, yazmaya da başladım. Yedi Meşalecilerden şair, düşünür Yaşar Nabi Nayır da Varlık dergisini yönetiyordu. Nayır dergisinde, Köy Enstitüsü mezunlarının, köylerinin sorunlarını yazmalarını çok istiyordu. Yazılarım Varlık'ta, 'Bir Köy Öğretmeninin Notları' büyük başlığıyla yayınlanmaya başladı. Bir de, Karlıova'da kaymakamlık yapan Muhtar Körükçü vardı. Körükçü de, 'Köyden Notlar' başlığıyla yazmaktaydı. Onunla dönüşümlü olarak, iki sayıda bir yazdım. İki yıl sürdü bu. İlk yazım çıktığında çok ilgi uyandırdı. Babı Âli'de Şevket Rado gibi bazı yazarlar vaveylaya başladılar. Elbette, köye gazete falan gelmiyordu. Ancak, Yaşar Nabi bana, gazete kesiklerini gönderirdi. Oradan biliyorum. Küçük, öykümsü yazılardı yazdıklarım. Ama, 44 yıl sonra şunu söyleyebilirim ki, köyden ya da kentten yazan arkadaşlarımla karşılaştığımızda, benim yazılarımla bir özgünlüğü vardır. Ne öykü, ne roman. Özgün, 'Nev-i Şahsına Münhasır' yazılar... Bunu, Metin And da, başka arkadaşlar da yazılarında belirttiler. Hatta, bazı kitaplarımla çevrildiği ülkelerdeki eleştirmenler de... Ben bu anlatım biçimine 'Direk Metod' diyorum. Sözü uzatmayı, söz kalabalığı yapmayı hiç düşünmedim. Belki de köylülüğümdendir. Köylerde sözcükler tasarruflu kullanılır. Öbür dünyada hesabının sorulacağına inanılır, fazlaca sözcük kullanmanın. Gazeteci Şinasi Nihat Berker'in sözü geliyor usuma. 'Bu memleket uzun laftan battı' der, Berker. Bir de Çehov'u anacağım. Der ki, 'Uzun boylu, ince yüzü, saçları karışık, kambur bir adam otların üstüne oturdu, derseniz okurun kafası karışır. Adam otların üstüne oturdu, derseniz daha iyi olur.' Çehov bir de, 'Yazının sancılı, uzun girişini atın, yazdıktan sonra' der. Ben sanırım Çehov'un yolundayım.” (Makal 1994: 6)

Görüldüğü üzere Makal, toplumcu bir sanatçı olan Çehov'dan etkilenmiştir. Makal'ın örnek aldığı ve bir diğer toplumcu da Gorki'dir. Bunu da yine kendisi ifade eder:

Makal, en çok etkisinde kaldığı yazarın Gorki olduğunu söyler. Makal, Gorki için '*ilk ve son göz ağrım*' der:

"İlk göz ağrım Gorki oldu. Son göz ağrım da odur. Bir yazarın etkisinde kalmışsam, bu Gorki'dir. Bir de, 1946'da, Yaşar Nabi'nin çıkarmaya başladığı Panait Istrati'nin kitaplarını çok severim. Nayır, bunları kendi çeviriyordu. Istrati'nin 'Kodin'ini çok sevmiştim. Bu iki yazarı, insancılıkları ve anlatılarıyla hep sevdim." (Makal 1994: 13)

Makal, edebiyatta üslûbun her zaman konudan daha önemli olduğunu vurgular. Eserlerini detaylı incelediğimizde de ilk eserinden son eserine dek üslûp özelliklerini koruduğu dikkati çeker. Toplumcu çizgisine uygun olarak anlaşılır, sade ve yalın bir dil tercih eden Makal, eserlerinin toplumun tüm kesimler tarafından okunmasını amaçlamıştır. Üslûp üzerine düşüncelerini de şu şekilde ifade eder:

"Attila İlhan olsun, Ahmet Oktay olsun, onların doğrultusunda yazan başka dostlar olsun; bunlar bilmezler mi edebiyatta konunun o kadar önemli olmadığını? Edebiyatta, köy konusu, kent konusu, dağ, dere, bağ, bahçe olması, Doğu köylüsünü, Batı köylüsünü anlatmak diye bir ayırım yapılmaz. Güzel anlatmış mı, anlatmamış mı? Üzerinde durulması gereken budur! Bütün dünyada kabul edilen ilke budur." (Makal 1994: 14)

Makal'ın eserleri üzerine inceleme yapmış farklı disiplinlerde araştırmacılar da vardır. Türk köyleri üzerine araştırmalar yapan Antropolog Paul Stirling bunlardan birisidir. Stirling, Makal'ın köyden yetişip köyü anlatan ilk Türk yazar olduğunu vurgulamıştır. Makal'ın *Bizim Köy (2014)*'deki anlatımını nesnellikten uzak, kuvvetli, eğlendirici ve hüznü bulmuştur. Stirling, Makal'ın nesnellikten uzak olma gerekçesini Batı'ya ait değerler üzerinden Türk köylüsünü yargılaması olarak göstermiştir. Ancak Makal'ın gerçeği bilerek saptırmak gibi bir amacının olmadığını, kendisini son derece samimi bulunduğunu belirtmiştir. (Stirling, 1954: 14)

Orhan Veli Kanık ise Makal'ın *Bizim Köy (2014)* adlı eserinden hareketle 1950 Nisan'da Yaprak dergisine "*Mahmut Makal'ın Yurt Sevgisi*" (1950) adlı bir yazı yazmıştır. Bu yazıda *Bizim Köy (2014)* eserinden hareketle Makal'ın samimi ve gerçekçi olduğunu, bunun ise iktidar sahipleri tarafından yanlış anlaşılma istendiğini belirtir:

"Bizim Köy'ü yazan bir insandan, bu memlekete kötülük geleceğine inanamayız... Mahmut Makal, Bizim Köy'de, köylülerin çorapsız olduklarını söylemiş. Kitabın uyandırdığı yankılar üzerine de vali, Makal'ın köyüne gitmiş. Karşısına birkaç köylü çıkarmışlar. O sırada Makal da oradaymış. Vali, köylülere ayaklarını uzattırılmış. Sonra Makal'a dönüp 'Bak, Mamıdefendi,' demiş, 'Köylülerin çorapları var.' Köylünün refahını çorapla ispat etmenin gülünçlüğü bir yana, acaba bu sayın vali, amirlere bu gibi hallerde gösterilen manzaranın nasıl yaldızdan ibaret olduğunu bilmiyor mu?" (Kanık: 1950: 19)

Bizim Köy (2014) çıktıktan sonra Sabahattin Eyüboğlu da bu eserin incelemesini yapmıştır. 1950 yılında *Kitaplar* dergisinde ‘*Bizim Köy*’ adlı bir deneme yayınlar. Burada Eyüboğlu, Makal’ın eserini değerlendirir:

“*Bizim Köy, aradı gelecek kitaplardandır. Gökte yıldız, bizde köy. Az kitap bu kadar kestirmeden geleceğin yolunu bulmuştur. Nasıl bulmuş? Ne sihir ne keramet: yalın bir dille yalın gerçeği anlatmaktan ibaret. Ama Mahmut Makal’ın bu rahat edebiyata rahatça vardığını sananlar aldanır. Zamanımızda edebiyatın böylesine ancak ekmek gibi alın teriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabiliyor. Mahmut Makal’ın düşüncesi iş ve gerçek kadar kitaplara da yoğrulmuş. Ama kitaplar, birçok yazarımızda olduğu gibi, gerçeğin önüne perde çekecek yerde, mevcut perdeleri kaldırmaya yaramışlar. İşte akıyla karasıyla, zehiri balıyla, Bizim Köy: Okuyun bakalım, bizim demeye diliniz varacak mı?”* (Eyüboğlu 1950: 56)

Sabahattin Eyüboğlu, Makal’ın emekçi kişiliğini eserine döktüğünü, böyle samimi bir üslûbun da bu emekçi duruştan kaynaklandığını belirtir. Gerçekçiliğin kaynağını kendi yaşantısından aldığını vurgular.

Memleketin dört bir yanında öğretmenlik, müfettişlik yapmış olan Makal’ın imkânsızlıklar içinde öğretmenlik yapmaya çalıştığını, yoktan var etmek için direndiğini görüyoruz. Makal’ın yaşamının bugün Atatürkçü bir öğretmenin, bilime inanmış bir öğretmenin direnişi olarak tarihte iz bıraktığını düşünmekteyiz. Tarihe bırakılan bu iz, onun öğretmenlik, memuriyet, danışmanlık tecrübelerinin yansıdığı eserlerinden kaynaklanır. O, yaşadıklarını abartmadan, gerçekçi bir üslûp ile yazmıştır. Sabahattin Eyüboğlu’nun, Makal’ın eserlerindeki hakikat duygusunu hissetme sebebi de budur: Makal yaşayarak yazmıştır.

Melih Cevdet Anday, 1.4.1950 tarihinde *Yaprak* dergisine yazdığı “*Bizim Köy’e Dair*” adlı denemesinde esere ait fikirlerini şöyle belirtmiştir:

“*Bizim Köy bende bir köylü romanı etkisi bıraktı. Konusu, kişileri, olayları, kavgası, meselesi... Hepsi tamam. Yani kitabı bir hamlede okuyup bitirdikten günler sonra, o köyde yaşıyor gibiyim. Mamüdefendi’nin macerası, köylüler, köy odası, toprak hep aklımda. İşte bizde, şimdiye kadar okuduğumuz köylü edebiyatlarından hiçbirine benzemeyen bir kitap. Köyü kendi içinden kaldırmak gerektiğine inanıp paçaları sıvayan bir-iki vatansaver, ileri kafalı eğitimci, Köy Enstitülerini kurdular. Mahmut Makal gibi köy çocuklarını alıp, ezbercilikle değil de, yaratıcı eğitim yoluyla okuttular. Mahmut Makal’lar, kafalarında gelecek günlerin parlak ışığı, gönüllerinde bir yaratma aşkı ama tek başlarına ama kimsesiz, çoğu zaman da yardımsız kendi yollarına düşmüşler, savaşıyorlar. Daha çok haberler alacağız onlardan.”* (Anday 1950: 34)

Melih Cevdet Anday’ın “*köyü kendi içinde kaldırmak*” ifadesi Makal gibi binlerce Köy Enstitüsü mezunu için geçerlidir. Köyün içinden çıkıp, Köy enstitüsünü bitirip tekrar köyüne gelerek hizmet veren bu eğitim neferlerinden yazmaya devam edenlerin gerçekçi ve içten bir anlatımı benimsememesi düşünülemezdi. Makal, bu çığırı açan neslin ilk

örneğidir. Mahmut Makal'ın açtığı bu yoldan Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Ali Dündar, Adnan Binyazar gibi yazarlar yürümüş; Türk edebiyatına ölümsüz eserler kazandırmışlardır.

Sonuç olarak Makal'ın 'toplumcu gerçekçi' bir bakış açısıyla gözlemlerini yansıttığını görüyoruz. Makal kesin yargılarla okuruna bir fikri kabul ettirmeye çalışmamış, kesin yargılara varma işini okuyucusuna bırakmıştır. Kanaatimizce köy halkı-şehir halkı, aydınlar-köy gerçekleri uçurumlarını vurgulamıştır. Bu vurgulamalar, iktidar sahiplerini rahatsız etse de söylemlerini yumuşatmamış, kalemını hiçbir zaman kiraya vermemiştir. Mahmut Makal'ın Türk edebiyat tarihinde iz bırakmasının bir nedeni de kendisinin bu dik duruşudur.

1.3. Eserleri

Bizim Köy (Anı, 2014), *Hayal ve Gerçek* (Anı, 2008), *Memleketin Sahipleri* (Anı, 2008), *Kuru Sevda* (Anı, 2009), *Köye Gidenler* (Roman, 2008), *Kalkınma Masalı* (Deneme, 2009), *Ötelerin Havası* (Anı, 2018), *Yeraltında Bir Anadolu* (Anı, 2008), *Zulüm Makinesi* (İnceleme, 1994), *Karanlığı Zorlayanlar* (Deneme, 1994), *Yirmi Beş Yıl Sonra Bizim Köy (Değişenler)* (Anı, 2008), *Köy Enstitüleri ve Ötesi* (İnceleme, 2015), *Bir İşçinin Günlüğünden* (Anı, 2001), *Ağlatı* (Deneme, 2015), *Anımsı Acımsı* (Anı, 2015), *Bozkırdaki Kıvılcım-Enstitülüler* (İnceleme, 2014), *Deli Memedin Türküsü* (Anı, 2008).

Eğitimci-yazar Mahmut Makal, Köy Enstitüsü yıllarında edindiği okuma ve yazma alışkanlığını ömrü boyunca devam ettirmiştir. On yedi tane eseri basılmış olan Makal'ın, gazetelere ve dergilere yazdığı yazıları da kitaplaştırdığını görüyoruz.

Yazarın eserlerinde ana eksen daima eğitim olmuştur. İvriz Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olarak Makal, "*Cumhuriyet'in çocuğu*" olan bu demokratik ve çağını aşmış eğitim kurumlarının mücadelesini ömrü boyunca vermiş; bunu da eserlerine yansıtmıştır. Eserlerini detaylı inceleyince Makal'ın aklındaki ideal eğitim sisteminin Köy enstitülerinde verilen *Yaparak-Yaşayarak Öğrenme Metodu*'nu temel alınmasıyla oluşacağına inandığını görüyoruz. Yazar, iş eğitimi ilkesine önem verilmeyen bilimsel ve demokratik eğitim koşullarının sağlanmadığı bir yerde bir öğrenmenin oluşmasının çok zor olduğuna inanıyor. Aslında Makal'ın hayali çok uzakta değildi; Köy enstitülerini tüm ilkeleriyle tekrar hayata geçirmenin eğitim sorununu çözeceğine, Türk eğitim sistemi adına çözümleri ortaya koyacağına inanıyordu. Yani kendi kurduğu Köy enstitülerine

kıyan sistemin bu kurumları tekrar açarak eğitim sistemini ayağa kaldırabileceğine inanıyordu. Eğitimci-yazar Mahmut Makal, eserlerinin hepsinde bu vurguyu yapmıştır.

Ceyhun Atuf Kansu, Varlık dergisindeki yazısında Makal için şunları söyler:

“Mahmut Makal, bir simgesidir Köy Enstitülerinin. Onlar neden kuruldu, neler yaptı ve kapatılmasalardı yurdumuza neler getireceklerdi? Bütün bu sorulara en güzel yanıt, son günlerde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün bir dergisinde örnek insan gösterilen Mahmut Makal'ın serüveni ve kişiliğidir.

Mahmut Makal, bir Orta Anadolu köy çocuğudur. Bizim Köy'de gerçekçi bir dille anlattığı 'karanlık, yoksul, unutulmuş' köy ortamından, Cumhuriyet'in eğitim kaldıracağı Köy Enstitülerinin kurtarıcı elleriyle alınmış, uyandırılmış, eğitilmiş, kendi toplumsal koşullarının eleştiricisi, bu geriliği, yoksulluğu yenecek bir ordunun öncüsü haline getirilmiştir. Bu serüven, Mahmut Makal'ın serüveniyle birlikte, Köy Enstitülerinin de başından geçenleri deyimler. Köy Enstitülerinin ülküsü, işte, karanlıklar, gerilikler içinde yaşayan milyonlarca köy çocuğundan, eğitim yolu ile uyanmış, eleştirici ve öncü Mahmut Makal'lar yaratmaktı. Mahmut Makal, nasıl, Köy Enstitülerini seven, onlara inananlar için olumlu bir simge ise, bir ters açıdan Köy Enstitülerini yeren, onlara karşı çıkanlar için de olumsuz bir simgedir.

Makal, uyandırılmak istenen 'Bizim Köy'le, uyutulmak istenen 'Bizim Köy' arasındaki temel çelişkiyi, Türkiye'de tarihsel-toplumsal çatışmayı en güzel belirleyen bir simgedir. Köy Enstitüleri, 'Bizim Köy'ün yazgısını değiştirmek için açılmıştı. 'Bizim Köy'ün yazgısını değiştirmek istemeyenlerce kapatıldı. Makal, 'Bizim Köy'ün gerçeğini söyleyerek, o yazgıyı değiştirmek isteyenlere ışık tutmuştu. Çektiği çile, Anadolu köylüsünün çektiği çile yanında hiç kalır. Neden ki, Makal, çilesinin bilincine varmıştı Köy Enstitülerinde. Bilinç bir yerde bütün çileleri kutlu kular. Hem çile çekmek hem de neden çile çektiğini bilmemek, Köy Enstitülerinin penceresi kapatılınca, Anadolu köylüsünün içine düştüğü karanlık gerçek budur.” (Kansu 1967: 13)

Makal, Ceyhun Atuf Kansu'nun da belirttiği üzere bir semboldür: Köy enstitülerinin yetiştirdiği öğretmenın sembolü. Makal, istisnasız tüm eserlerinde Köy enstitülerinin önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır. Çözümü, kökü dışarıda olan birtakım ideolojilerde değil; Atatürk'ün eğitim felsefesini benimsemiş çağdaş, laik ve demokratik eğitimin öncüsü olan Köy enstitülerinde ve buradan yetişmiş öğretmenlerin ülkemizin dört bir yanına yayacağı ışıkta görmüştür. Mücadelesini hep bu yönde vermiştir. Çizgisini hiçbir zaman bozmamıştır. Bu istikrarlı çizgisi de onu bir sembol haline getirmiştir.

BÖLÜM II: KURMACA ESERİ KÖYE GİDENLER

Mahmut Makal'ın tek kurmaca eseri olan *Köye Gidenler* adlı romanın ilk baskısı 1959'da yapılmıştır. İncelediğimiz eser Literatür Yayınları'nın 2008 yılında yapılmış olan sekizinci baskısıdır. Alıntılar bu baskıdan verilmiştir. Romanın konusu Cumhuriyet döneminde yaşanan muhafazakârlar ile yenilikçiler arasındaki çatışmadır. Romanın ana kahramanı olan iki öğretmen yenilikçi tarafı simgelerken, Milli Eğitim Bakanlığının gönderdiği müfettiş ve köyün insanları muhafazakâr taraftarı sembolize etmektedir.

2.1. Roman Tahlili

Romanda Budak köyünde çalışan Ahmet ve Durmuş adlı Köy Enstitüsü mezunu iki öğretmenle köye teftişe gelen müfettiş arasında yaşananlar anlatılır.

Roman, tıpkı Makal'ın çoğu yazısında belirttiği gibi köye atanmış öğretmenlerin yaşadığı sıkıntılardan bahseder.

Zaman olarak kronolojik zaman kullanılmış; romanın olay örgüsü, okulların kapanmasına on sekiz gün kala başlamış; eylül ayı gelip okullar açılmadan son bulmuştur. Bu süre için üç ay diyebiliriz.

Romanın başında Ahmet Öğretmen, pantolonunun söküklüklerini dikerken karşımıza çıkar. Ev arkadaşı Durmuş Öğretmen ise dışarı çıkmıştır. Ahmet Öğretmen, pantolonunu dikerken bir yandan da haline üzülür. Saçının sakalına karışmış olması onu üzmektedir. Halini bir öğretmene yakıştıramamaktadır. Mesleğinin ikinci yılında, idealist bir öğretmen olan Ahmet, temiz ve tıraşlı olmanın hayalini kurar.

Ne acıdır ki köyde çok ciddi bir su sorunu vardır. Su sorunundan dolayı temizlik adeta bir kriz haline dönüşmüştür. Haftada bir banyo yapabilen Ahmet Öğretmen'in banyo yaptığı ortam da sağlıklı değildir.

Ahmet Öğretmen bu temizlik sorununun yanında yoksulluk sorunu da çekmektedir. Hayatı felç eden yoğun kar yağışı sebebiyle beş aydır ilçe merkezine gidemeyen Ahmet Öğretmen, maaşını alamamış; sene başında yanında olan para ile geçinmektedir. Sene sonu yaklaştığı için kendi köyünün hayaliyle bu sıkıntılardan kurtulmaya çalışır. Özellikle de köyün içinden geçen çayı düşünür. Çaya girip temizlenip hafiflemeyi hayal eder.

Görev yaptığı köyde ise çok ciddi bir su sıkıntısı vardır. İnsanlar çamurlu suyu sabaha kadar bekleterek dinlenmiş suyu içme suyu olarak kullanır. Bekletme sonucu çamur dibe iner, üstte nispeten temiz su kalır. Anlaşılacağı üzere köyde su sorunu büyüktür.

Köyde susuzluk yanında tuvalet sorunu da mevcuttur. Köy halkına bu konu hakkında ne kadar bilgi verseler de dertlerini anlatamamışlardır. Buldukları çukurlara tuvaletini yapan köylüler, karın dışkıları örtmesiyle yok olduğunu düşünürler ancak kar eridiği zaman durumun böyle olmadığı anlaşılmaktadır.

Ahmet ve Durmuş Öğretmen'in evinde bir adet gramofon bulunmaktadır. Ahmet Öğretmen daraltıcı düşüncelerinden kurtulmak için gramofona bir plak takıp dinler.

Ahmet Öğretmen'in huzursuzluğunu alan iki şeyden birisi bu gramofon, birisi de köy halkının sorunlarını nasıl çözebileceğine kafa yormasıdır.

Ahmet ve Durmuş Öğretmen'in görev yaptığı köyde (yazar bu baskıda köyün adını belirtmemiştir ancak ilk baskıda köyün adı Budak olarak geçer) insanlar arasında ikiye bölünme olmuştur. Yıllardır süregelen bir kan davasından kaynaklanan bu ikiye bölünme öğretmenleri zor durumda bırakmaktadır. Ahmet ve Durmuş, öğretmen olarak eğitimci ilkeleri gereğince tüm halka eşit mesafede durmak isterler. Nitekim bunu da başarırlar. Tüm köy halkı öğretmenlerin tarafsız durduğu konusunda hemfikirdir. Köy halkının yani bu iki kan davalı tarafın hemfikir oldukları öbür nokta da camiye kirlettikleri gerekçesiyle öğretmenlerin çocuklara camide eğitim vermesine sıcak bakmamalarıdır. Köyde okul olmadığı için çocukları camide eğitmeye çalışan bu iki öğretmen halk tarafından tepki görür.

Ahmet Öğretmen, köye atandığı günden beri köye su getirmek için muhtarla beraber mücadele eder. Dilekçeler yazılır, devlet dairelerine gidilir. Tüm bu mücadeleler sonucunda Tosbağlı Pınarı'ndan köye su getirilmesi sözünü alırlar.

Burada yine bir Köy Enstitülü öğretmen duruşu görüyoruz. Köy Enstitülü öğretmenler görev yaptıkları yerde ellerinden geldiği kadar halkın sorunlarını da çözmeye çalışmışlardır. Yukarıda anlatılan olayda da halkın sorununu çözmeye çalışan iki Köy Enstitülü öğretmen görüyoruz.

Ahmet Öğretmen, yağmur başladığı zaman pencereden yağmuru seyretmeyi çok sever. Çünkü o yağmurun köyde yaşayan her canlının dermanı olduğunu düşünür. Bir gün pencereden yağmuru izlerken gözleri odanın içindeki kitaplarına takılır. Bunları okumak için getirmiştir. On kadar vardır. Kendi kitaplarının yan tarafında Durmuş'un iki kitabını görür. Kitapların adları "*Rüyamdaki Okullar*" (1944) ve "*Köylerimiz Nasıl Kalkınır?*" (1944) dır. Aklına Durmuş ile konuştukları gelir. Durmuş bu kitapları altını çize çize okuduğunu ama kitapta yazılanlarla yaşadıklarını köydeki hayatın birbiriyle hiç alakasının olmadığını söylemiştir.

Ahmet Öğretmen bu düşünceler içindeyken Durmuş'un hala gelmemiş olduğunu fark edip tedirgin olur. Köy halkı arasında çok sevilmeyen öğretmenlerin başına gelen birçok şiddet olayını da bildiği için tedirginliği artar. O esnada kapı çalar. Eve gelen öğrencisi Musa'dır. Musa, öğretmeni Ahmet'e köye müfettiş geldiğini Durmuş Öğretmen'in, Müfettiş'in yanında olduğunu söyler. Müfettiş, gece uyumak için öğretmenlerin evine gelecektir. Durmuş, Ahmet'in evi toparlaması için haber göndermiştir.

Kısa bir süre sonra eve Müfettiş, Hacı Ağa ve Cıbrı da gelir. Müfettiş otoriter bir insandır. Elli yaşının biraz üzerinde, uzun boylu ve şişmandır. Lakabı ‘Çopur Fikri’ olan müfettiş dini söylemleriyle öne çıkmaktadır. Bir Milli Eğitim Müfettişi olan Çopur Fikri, öğrencilerin ve öğretmenlerin dini bilgileri dışında hiçbir şeyle ilgilenmez.

Eve bir ön yargı ile gelen Müfettiş, Ahmet Öğretmen’i küçümser bakışlarla süzer. Ahmet Öğretmen’in köy halkı ve köyü eğitimini daha iyi yapma adına yazdığı yazılardan birini okumuş olan Müfettiş, Ahmet’in yazısından, düşüncelerinden rahatsız olmuştur. Köy Enstitüsü mezunu olduğunu bildiği Ahmet’e zarar vermeyi baştan aklına koyarak gelmiştir.

Ahmet’ *“Sende biraz yazarlık var mı?”* diye sorar. Devam eder,

“İş mi bulamadın yapacak... Sonra, hocalarla uğraşmayacaksın. Dert alırsın başına. Yazarlık demek, kendini de, başkalarını da oyalamaya çalışmak demektir. Sizleri ise çocukları yetiştirmek için okuttu bu devlet. Yazıyla çiziyle oyalanmaya hiç hakkınız yok.”
(Makal 2008: 13)

Müfettiş açık aramaya devam ettiği için evin her yerini inceler. Kitapları görür. Kitapların üzerinde de bir sözlük durmaktadır. Sözlüğü gören müfettiş, öğretmenlere sözlük kullandıkları için kızar. Yazarım diye geçinenlerin sözcük bilmedikleri için sözlüklere baktıklarını ifade eder.

Müfettiş kendisi için en temel nokta olan soruyu da sorar: Öğretmenler namaz kılıyor mu, oruç tutuyor mu? Ahmet ve Durmuş Öğretmen’den bu soruların yanıtını olumsuz alınca çok sinirlenen Müfettiş, onlara yüzüne bakılmayacak insanlar olduklarını söyler. Öğretmenler, edeplerini bozmayıp Müfettiş’e cevap vermezler. Müfettiş devam eder:

“Namaz kılmayan, oruç tutmayan adam, ağzıyla alakuş tutsa yine inanmam. Laf başında da köyliyle geçinemediğinizi, çocuk göndermediklerini sayar dökersiniz ağzınız açıldı mı. Bana bakın! Bana Çopur Fikri derler. Gökten Allah inse gene santimini müsbet vermem raporunuzun. Hatta meslekten tasfiyeniz cihetine bile giderim hiç sakınmadan. En iyisi mi yarından tezi yok abdestinizi alın, namazınızı kılmaya başlayın.” (Makal 2008: 27)

Ertesi gün, günlerden pazar olmasına karşın Müfettiş, öğretmenlerin derslerini dinlemek ister. Ahmet ve Durmuş Öğretmen, köyün imamından anahtar alır ve camiyi açar. Öğrencilere de haber gönderilir ve okul zili köy meydanında çalınır. Öğrenciler gelir. Müfettiş din dersi dinlemek ister. Durmuş Öğretmen dersi anlatır. Durmuş Öğretmen ders planına uygun ve doğru bilgilerle ders anlatır ancak Müfettiş beğenmez. Öğrencilerin dini anlamda hiç iyi eğitilemediğini vurgulayan Müfettiş öğretmenlere halk arasında onur kırıcı sözler söyler:

“Perşembenin gelişi çarşambadan belli olur... Namazdan, abdestten bihaber olanın dersini dinlesem neye yarar.” (Makal 2008: 29)

Öğretmenler bu sözlere çok üzülse de onları asıl üzen memleketin durumudur. Atatürk ilkelerinin savunucusu olarak görev yaptıkları yerde Cumhuriyet ideolojisiyle alakası olmayan insanlar tarafından yargılanmaktadır.

Okulların kapanmasına üç gün kala, köy kurulu üyeleri camiye gelirler. Ahmet Öğretmen çalışmaktadır. Durmuş Öğretmen ise hasta olduğu için evde yatmaktadır. Ahmet Öğretmen'e çocuğunu okutmak istediğini söyleyen Cıbrı Ağa, Ahmet Öğretmen'den oğlunun akıllı olduğunu, gelecekte önünün açık olduğunu söyler. Muhtar araya girerek düşüncesini belirtir:

“Senin bu çapan okur. Okur amma, göndermişleyin yüksek mektebe göndermeli. Şu enüsdü neyim dediklerine salacaksan heç de yoğurt aklını süt etme. Bırak çiftin arkasına düşsün, öküzleri kovalasın.” (Makal 2008: 34)

Cıbrı Ağa da muhtarı destekleyen düşüncelerini ifade eder:

“Tövbe de tövbe de muhtar. Salar mıyım hiç enüsdü mektebine. Ne dedi geçende miveddiş beğ, akşam övünü yerken, gumülüş (komünist) mektebi yapmışlar orayı...” (Makal 2008: 34)

Temelsiz, boş sözlerle Köy Enstitülerini yerden yere vuran bu sözleri duyan Ahmet Öğretmen, öğrencilerin bunları duymaması için dersi paydos eder.

Ahmet Öğretmen Köy Enstitüsü sayesinde köyünden çıkıp eğitim görebilme şansı bulmuş, mesleğini eline almış ve köye hizmet etmek için geri dönmüştür. Asılsız iddialarla bu kurumların karalanması onu üzer. Bu asılsız iddiaları öğrencilerinin duymasını istemez.

Ahmet Öğretmen'in yanına gelenler, seçim yaklaştığı için köye vali, jandarma onbaşı, parti başkanları ve adaylarının geleceği haberini verir.

Vali köye gelince ilk iş Ahmet'in dersini dinlemeye gelir. Öğrencileri kaldırıp yaşlarına uygun olmayan sorular sorup cevap verememelerine neden olarak Ahmet Öğretmen'i azarlar. Zaten amacı da budur. Ahmet'in gazeteye köy hakkında yazı yazmasından dolayı onu suçlar. Yapması gereken işin yazı yazmak değil; öğrencilere din ve milli duygular kazandırması gerektiği olduğunu söyler. Sicillerine kınama cezası işleyeceğini de söyler. Bu sözleri duyan Ahmet, tüm özgüvenini yitirir ve kendini, işini yapamayan bir öğretmen olarak görür. Vali amacına ulaşmıştır. İdealist, Köy Enstitüsü mezunu, kendini halka adanmış bir eğitimciyi küçük düşürmüş, onun özgüvenini sarsmıştır.

Parti başkanları da öğretmenlerle görüşmek ister. Onlar öğretmenlere iyi davranır. Öğretmenlerin dertlerini, yüklerini azaltacaklarına söz verirler.

Üç gün sonra okul kapanır ve Ahmet Öğretmen şehre gider. Önce berbere gidip kendisine bir çeki düzen verdirdikten sonra gazetede çıkan yazısını okumak için memurların vakit geçirdiği kulübe gider. Kulüpte kaymakamlık memuru, Ahmet Öğretmen'i görünce Kaymakam'ın kendisini görmek istediğini söyler. Beraber Kaymakam'ın yanına giderler. Kaymakam, Ahmet Öğretmen'in yazılarında sadece olumsuzluklara değindiğini, bunu doğru bulmadığını söyler. Köylünün iyi yönlerini de yazmasını ister.

Buradan çıkan Ahmet Öğretmen, Vali'nin emriyle Emniyet müdürü ile görüşmeye gider. Emniyet müdüründen kötü sözler işiten Ahmet Öğretmen'in ifadesi alınır.

Kitabın son bölümünde İstanbul'da üniversite öğrencisi olan ve siyasetle ilgilenen Hasan, Mevlüt, Salim ve Ordal'ın Milli Türk Talebe Birliği'nin Köycülük Kolu'nun üyeleri olarak köye yardım götürmekte olduğunu görüyoruz. Onlara yolda rastlayıp köye gelmelerine yardımcı olan "Pulus" lakaplı bir köylüdür.

Öğrencilerin amacı köy kalkınması adına köylülerle konuşmak, köylülere ilaç, yiyecek gibi erzaklar dağıtmak ve sağlık ve tarım alanında köylüleri bilgilendirmektir. Ayrıca köyleri teker teker dolaşarak köylülerle sosyal etkinlik yapmak gibi bir istekleri de vardır. Bu sosyal etkinliklerden kasıtları tiyatrolar ve konserlerdir. Amaçları köylüleri kendi davalarına kazandırmaktır. Gençlerin ilk gitmek istedikleri yer onlara rehberlik eden Pulus'un köyüdür. Pulus'un köyü aynı zamanda görevden uzaklaştırılmış olan Ahmet Öğretmen'in köyüdür. Gençler köye geldiklerinde Ahmet Öğretmen'i tarlada çalışırken görürler. Düzgün Türkçesi ve birikimli olduğunu hissettiren sohbetiyle Ahmet'in ömrü boyunca tarlada çalışmış biri olmadığına kanaat getiren Hasan, Ahmet Öğretmen'e sorar: "*Mesleğinizden olmadınız ya?*" Ahmet Öğretmen, gazetede yayınlanan yazısı yüzünden görevden olduğunu şu şekilde özetler: "*Maalesef ayırdılar dostum... Arpa tarlası... Aslına dönüş.*" (Makal 2008: 56)

Roman, köye aydınlık getirmeyi amaçlamış gençlerden Salim'in köylülere bir konuşma yapıp, bu köyden ayrılıp başka bir köye geçmesiyle son bulur. (Makal 2008: 57)

Köye Gidenler (2008), Köy Enstitüsünü bitirip Anadolu'nun dört bir tarafına yayılmış Atatürkçü ve idealist öğretmenlerin durumunu anlatan bir romandır. Köy Enstitüsünün demokratik, laik ve çağdaş ortamını köy okullarına taşımak isteyen Köy Enstitülü öğretmenlerin ilk olarak bürokrasi duvarına çarptığını görüyoruz. Bürokrasiden sonra, kimi köylerin halklarından da tepki almışlardır. Köy halkından kimi insanların bu tepkisi kendilerini Köy Enstitülerine karşı olumsuz yönde dolduran politikacılardan kaynaklanmaktadır. Bu tepki de ilk olarak buradan mezun öğretmenlere yönelmiştir.

Makal, *Köye Gidenler* (2008) adlı romanında cehaletle savaşmaya çalışan iki idealist öğretmenin yaşadığı zorluklara değinir. Ahmet Öğretmen ve Durmuş Öğretmen, karanlığa karşı savaşan eğitim meşalesini taşıyan iki Türk öğretmenidir. Makal'ın burada çizdiği öğretmen portrelerinden Ahmet Öğretmen'de kendisini anlattığını düşünmekteyiz. Makal da, yarattığı roman karakteri Ahmet Öğretmen gibi karanlıkla mücadele etmiş ve bürokrasi ile iktidarın baskısı ile korkutulmaya çalışılmıştır. Makal, eserinde, bu zulmü, düzenin çarpıklığını anlatır. Yarattığı iki kahraman Ahmet Öğretmen ve Durmuş Öğretmen üzerlerindeki tüm baskıya karşın Atatürkçü, laik ve bilimsel eğitimi uygulamaya çalışır. Tek sorun üzerlerindeki bürokratik baskı değildir, yaşam koşulları da çetindir. Banyo yapmak için su bulmak, tıraş olmak için tıraş bıçağı bulmak, sağlıklı beslenebilmek için yeterli besin bulmak çok zordur. Ama onlar tüm bu zorluklarla başa çıkmaya çalışan iki eğitim neferidir. Köy enstitüsünde aldıkları idealizm, öğretmenlik aşkı onları ayakta tutar.

Makal'ın bu eserinin 1950'lerin Türkiye'sinde köylerdeki eğitim düzenine ışık tuttuğunu düşünüyoruz. Köy enstitülerini bitirip Anadolu'ya hizmet etmeye giden öğretmenlerin yaşadıklarını ifade etmeye çalışan Makal, bu durumu kendi yaşantısından yola çıkarak yazmıştır. İvriz Köy Enstitüsü mezunu Mahmut Makal ile Makal'ın eşi Aksu Köy Enstitüsü mezunu Naciye Makal, bu mücadeleyi aile olarak vermişlerdir. Makal'ın romanda kahramanları bu kadar gerçekçi yansıtmasının nedeninin kendi yaşadıklarını "*Ahmet Tezer*" öğretmen üzerinden anlatmasına bağlıyoruz.

2.2. Köyde Eğitim Sorunu

Köyde öğretmenlik yapan iki öğretmenin de idealist öğretmenler olduğunu, köy kalkınması ve halkın aydınlanması için mücadele vermelerinden anlıyoruz. İki öğretmen de Köy Enstitüsü mezunudur.

Ahmet Öğretmen mesleğe başlayalı iki yıl olmuştur. Büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Yaşadıklarına çözüm üretmek ve köy halkını da bu sıkıntılardan kurtarmak için mücadele verir. Köydeki su sıkıntısı, tuvalet sorunu, temizlik sorunu için sürekli kafa yorar.

Ahmet Öğretmen, kalabalıklarda anlamsız vakit öldürmeyi seven birisi değildir. Okul dışında kalan zamanlarında köyde anlamsızca dolaşmayı değil evde kitap okumayı, yazı yazmayı tercih eder. Köyde yaşadıkları üzerine, gözlemleri üzerine not alır. İldeki dergilere, gazetelere yazılar gönderir. İnsanların köy üzerine gerçekleri öğrenmelerini ister. Köy gerçeğinin kitaplarda yazılanlardan farklı olduğunu vurgular. Köy içerisinde

yetişmiş; Köy Enstitüsü'nde okumuş, köyde öğretmenlik yapan birinin köy gerçeklerini anlatması kadar doğal ne olabilir? Oysa bu anlatılanlar kimi çevreleri rahatsız etmiş; maalesef Ahmet Öğretmen işinden olmuştur.

Ahmet Öğretmen, köylülerin içinde bulunduğu yoksulluğu, tükenmişliği, ötekileştirilmişliği anlatır. Köylü adeta unutulmuştur.

Köye atanmış, Atatürk ilkelerinin ve Cumhuriyet değerlerinin savunucusu aydın öğretmeni sembolize eden Ahmet Öğretmen, köylünün sorunlarının nasıl çözümleneceğini düşünürken farkında olmadan kafasını kaşır. Saçı ve sakalı birbirine karışmış olan Ahmet Öğretmen kendini daha temiz, daha bir “öğretmene yakışır” şekilde hayal eder ancak bunlar sadece hayaldir. Aynada kendisine bakınca kepek içindeki kafasını görüp üzülür. İçinde bulunduğu hayatta insan olarak yaşayamamanın acısını hisseder:

“Geri döndü. İki eliyle, sakalı uzamış yüzlerini kaşdı iki yandan. Sonra başına gitti elleri. Tatlı tatlı kaşınıyordu başı. Kaşdııkça kaşınıyordu başı. Hart hart ettire ettire kaşdı adamakıllı. Kolları yorulana kadar sürdürdü. Tırnaklarının arası kepek dolmuş, eli yüzü dökülen saçların içinde kalmıştı. Hoşuna gitmiyordu bu hali. Birazcık yaşamaya benzemeliydi yaşaması. Ama nasıl? Cevaplayamıyordu.” (Makal 2008: 3)

Ahmet Öğretmen, Durmuş Öğretmen ile beraber köydeki tuvalet sorununun çözülmesi için mücadele eder. Bunun için ilk olarak kendileri örnek olmak isterler. Bahara doğru, Durmuş Öğretmen ile birlikte taşlardan dört duvar örerek köye bir tuvalet yapmayı böylece köylülere de örnek olmayı isterler. Ahmet ve Durmuş Öğretmen, Köy Enstitüsü mezunu oldukları için yapı bilgisi konusunda uzmanlıkları vardır. Köy Enstitüsünde Ahmet Öğretmen marangozluk, Durmuş Öğretmen inşaatçılık eğitimi almıştır. Beraber bu yapıyı oluştursalar sonradan köyde örneklerinin çoğalacağını düşünürler. Ancak köylüler türlü bahanelerle bu yapıları oluşturmaktan uzak dururlar. (Makal 2008: 5)

Köylülerin yapılmak istenen her yenilikte bahane üretmeleri üzerine Ahmet Öğretmen, günlerini öğrencileriyle mesleğine devam ettiği camiden eve gelerek, ertesi gün evden camiye giderek geçirmeye başlar.

Müfettiş'in kendilerini teftişe geleceğini duyan Ahmet Öğretmen'in kılık kıyafet olarak bir öğretmen gibi olmamasına kendi kendisine üzüldüğünü görüyoruz. Oysa bir öğretmen olarak kendisini Müfettiş'e şöyle takdim etmenin hayalini kurar:

“Hoş geldiniz efendim; bendeniz Çardak köyü başöğretmeni Ahmet Tezer... Görevimiz efendim, kılık kıyafetimizle örnek olacağız köylüye... Mesleki kitaplar, dergiler, gazeteler okurum. Günlük gazetelerden Cumhuriyet'i okurum. Köylüyle geçimim iyidir. Öğrencilerin devam takibini harfî harfine yaparım...” (Makal 2008: 11)

Ahmet Öğretmen kurduğu bu güzel hayaller belki Cumhuriyet ideolojisini benimsemiş, laik eğitim anlayışını özümsemiş, Atatürk ilkelerini düstur edinmiş bir Müfettiş için olasıdır. Ancak gelen Müfettiş tam bir gerici, Cumhuriyet sistemi ile sorunları olan, temelsiz dini gerekçelerle öğretmenleri yargılayan bir tiptir. Ahmet Öğretmen'in gazete yazı yazmasından dolayı çok rahatsız olmuş olan Müfettiş, Ahmet Öğretmen'in bu yazılarda köyün gerçeklerini açığa çıkarmasından çok rahatsız olmuştur. Ahmet Öğretmen'e kötü sicil notu vermeyi kafasına koyarak gelmiş olan Müfettiş, öğretmenlikle ilgisi olmayan sorular sorarak Ahmet ve Durmuş Öğretmen'i zor durumda bırakmıştır. Ahmet Öğretmen yazdığı yazılardan dolayı soruşturma geçirir, emniyet müdürlüğünde Savcı tarafından ifadesi alınır. Süreç sonunda da meslekten uzaklaştırılır. Bunun adı öğretmen kıyımıdır.

Durmuş Öğretmen'in de eğitimci hayalleri ve köy gerçekleri arasında çatışma olur. Köye okumak için getirdiği İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun *Rüyamdaki Okullar (1944)* ve *Köylerimiz Nasıl Kalkınır (1944)* adlı eserlerdeki yazılanlarla köy gerçeklerinin çatışması onu rahatsız eder. Maddi problemlerin yanında manevi problemler de yaşayan öğretmenler bir de Müfettiş Çopur Fikri'nin olumsuz tavrı ile karşılaşınca psikolojik bir yıkım süreci yaşarlar.

Gelen Müfettiş Çopur Fikri'nin sadece dini eğilimlere bakması laik eğitim açısından değerlendirildiğinde, Cumhuriyet ideolojisinin eğitim sistemine uymamaktadır. Durmuş Öğretmen, Müfettiş'ten olumsuz sicil almamak için şöyle bir açıklama yapar:

"Efendim, bu din dersi o kadar zevkli oluyor ki, insan vaktin nasıl geçtiğini bilemiyor. Çocuklar da bambaşka oluyorlar din dersinde. Bir hareket geliyor hepsine... En çok bu derse çalışıyorlar ve güzelce hazırlanıyorlar..." (Makal 2008: 28)

Müfettiş bu sözler karşısında biraz olsun yumuşasa da Durmuş Öğretmen'e de kızar ve onu da beğenmediğini ifade eder.

Romanın sonunda Durmuş Öğretmen'in akıbeti hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ahmet Öğretmen'in ise meslekten uzaklaştırıldığını görüyoruz.

Köyde eğitim sorunu başlığı altında öğrencileri incelersek, zor koşullar altında eğitim aldıklarını görürüz. Köyde okul binası yoktur. Öğrenciler camide ders görmektedirler. Birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar birçok öğrencinin aynı yerde ve aynı zamanda ders gördüğünü görüyoruz.

Köyde okul binası olmadığı için, köye okul binası yaptırma düşüncesi romanda geçmemektedir. Köylülerin bu konuda herhangi bir seferberliği değil düşüncesi bile yoktur. Köyde, bu durumdan rahatsız olan iki kişi vardır: Ahmet ve Durmuş Öğretmen.

Bir okul binasında daha verimli ders işleyebileceklerini düşünürler. Okul binası olmadığı için zorunluluktan camide ders işlerler. Köylüler camide ders işlenmesini doğru bulmaz; bunu Allah'ın evini kirletmek olarak görürler.

Köye Vali geldiği zaman Ahmet Öğretmen'in dersine katılır. Vali tıpkı Müfettiş gibi Ahmet Öğretmen'in yayınlanmış yazılarını okumuştur ve yazıların içeriğinden çok rahatsız olmuş bir şekilde köye gelmiştir. Ahmet Öğretmen, "İnekle Sinek" şiirini okutmaktadır. Vali, bunu okuttuğu için Ahmet Öğretmen'e çok kızar:

"Ulan bu kitapla mı öğreteceğiz Milli Terbiye'yi? İnekten sinekten başka okunacak ders mi yok!" (Makal 2008: 38)

Bu sözler üzerine Ahmet Öğretmen cevap vermek ister ama Vali dinlemez. İkinci sınıflardan birisini kaldırarak çarpım tablosundan soru sorar. Sonra üçüncü sınıflardan birini kaldırır ve Türkiye haritasından Sakarya Nehri'ni bulmasını ister. Öğrenci tam doğru bir cevap veremez. Bir dördüncü sınıf öğrencisinden Ağrı Dağı'nı göstermesini ister. Öğrenci tek harekette doğru cevabı verir. Sonra bir beşinci sınıf öğrencisinden Kızılırmak'ı göstermesini ister. Öğrenci doğru cevap verir. Eğitim müfredatına göre zor olan bu sorularda öğrenciler gayet başarılı olmakla beraber Vali durumu beğenmez. Beğenmediğini, istediği gibi olmadığını belirtir. Çocuklara verilmesi gerekenin dini ve milli duygular olduğunu söyler. Öğrencilerin İstiklal Marşı'nı ezbere bilip bilmediğini sorar. Ahmet Öğretmen ilk iki kıtasını bildiklerini söyler. Vali, buna çok kızar. Ahmet Öğretmen'e ilk iş olarak öğrencilere İstiklal Marşı'nın on kıtasını da ezberletmelerini ister:

"Bakın bakın! İlk iki kıtasını bilirlermiş... İlk işin bu marşın bütününe çocuklara ezberletmek olacak... Ama kendin bilir misin? Bilsen öğretirdin de. Zaten bütün güçlük buradan çıkıyor ya. Enstitü mü nedir, Bektaşî'nin çamurdan adam yaptığı gibi cahil cahil salıveriyorlar bunları. Cezasını da bu her biri bir cevher olan çocuklar çekiyor." (Makal 2008: 39)

Burada Vali'nin Köy Enstitülerine olan tepkisini de görüyoruz. Makal, Vali'yi Köy Enstitülerinin kapatılmasına neden olan iktidarın sopası sembolünde sunar.

Halkın içinde Ahmet Öğretmen'i rencide eden, yerden yere vuran Vali, köyden ayrılınca Ahmet Öğretmen adeta bir şoka uğramış gibi olduğu yerde çakılır kalır. Saatlerce bir köşede oturur. Kırgın ve üzgündür. Manevi çıkmazlarına büyük bir çıkmaz daha eklenmiştir.

Romanı incelediğimizde gerçekçi bir biçimde yazıldığını görüyoruz. 'Toplumsal gerçekçi' bir bakış açısı benimsemiş olan Makal'ın eserlerinde Yakup Kadri'nin etkileri vardır. Ancak Yakup Kadri'nin, *Yaban* (1932) adlı yapıtında köyü dışarıdan gelip

inceleyen bir “şehirli aydın” bakış açısını görürüz. Makal’da ise köye, kendi içinden yetişmiş aydının bakış açısı vardır. Köyde doğup yaşamış, Köy enstitüsünü bitirmiş, köye hizmet etmek için geri dönmüş bir ‘köylü aydın’ sınıfından söz etmek gerekirse Eğitimci-Yazar Mahmut Makal bu sınıf içerisinde başı çekenlerdendir. Köyün içinden köyü değerlendirdiği eseri de bu açıdan ‘toplumsal gerçekçilik’ kavramına Yakup Kadri’nin *Yaban (1932)*’ından daha yakındır.

Makal’ın *Köye Gidenler (2008)* eserinde kendisinin dediği gibi Gorki’nin gerçekçi bakış açısı vardır. Gorki, için “*İlk ve son göz ağrım*” diyen Makal, toplumcu gerçekçi bakış açısını eserine yansıtır. Toplumsal gerçekçilikte, sanatçı toplumsal bir varlık olarak kabul edilir. Toplumsal bir varlık olan sanatçının eserlerinin de toplumsal olması gerekir. Temelinde “*toplum için sanat*” anlayışının yatan bu akımda, sanatçılar yaşadıkları döneme tanıklık etme konusunda tarihe ve topluma karşı bir sorumluluk içerisinde olduklarıdır. Toplumsal eşitsizliğin ve egemen güçlerin sömürsünün vurgulandığı bu akımın etkilerini Makal’ın öğretmen kahramanlarının yaşadıkları üzerinden açıkça görmekteyiz. Makal kahramanları üzerinden öğretmenlerin bilimsel, laik ve demokratik eğitim mücadelesine karşın; bürokratik baskıyı, dini değerler üzerinden sömürüyü, öğretmenlerin çabalarına rağmen uyutulmak istenen halkı anlatmıştır.

BÖLÜM III: EĞİTİM ÜZERİNE DÜŞÜNCE YAZILARI

Mahmut Makal, bir eğitimci olarak yaşamının orta noktasına daima eğitim kavramını koymuştur. Ömrünü bu yolda harcamış; öğretmenlik, müfettişlik yapmış, eğitim üzerine yazılar yazmıştır. Yazarın yazılarının temel eksenini de eğitim oluşturur.

Tezimizde bu kısmında Makal’ın eğitim üzerine yazdığı yazıları incelemeye çalıştık.

Makal, eğitimi hayatın temel gerekliliği olarak gören bir aydındır. *Forum* dergisine 15.6.1960 tarihinde yazdığı denemede eğitimin önemini şöyle vurgular:

“Uyanmış bir milletin, bizim durumumuza düşmeyeceği şüphesizdir. Öyleyse biz, bir daha böyle karanlıklara gömülmek için eğitim işine sarılmak zorundayız.” (Makal 1989: 33)

Eğitim ile uğraşan yöneticilerin çok dikkatli, halka karşı şeffaf ve gerçekçi olmasını isteyen Makal, bu yöneticilere aynı yazısında şöyle bir uyarıda bulunur:

“Yalanı ve yalancıları söküp attıktan sonra da gerçeği, gerçekçiyi onların yerine dikmezseniz, bu memleketin eğitim yoluyla kurtulması mümkün olmayacaktır.” (Makal 1989: 36)

Makal, aydınlığa giden yolu bilimsel eğitime sarılmakta görür. Bu mücadelenin tüm zorluklara rağmen kazanılmasının Türk milletinin faydasına olacağını belirtir. Kendi hayatıyla bu mücadeleye örnek olmuştur.

Yazarın eğitim üzerine düşüncelerini alt başlıklar halinde inceledik.

3.1. Ezberci Eğitim Sistemleri

Ezberci eğitim sistemini tanımlamak için öncelikle ezber ve eğitim kavramlarını tanımlamak gerekir. Eğitim, insanların sosyal yaşama kazandırılıp rol almaları adına gerekli bilgi ve becerileri içselleştirerek davranışa dökmelerini sağlamaktır. Bunun için bireylerin çocuk yaşta kişiliklerinin geliştirmesi ve okul içinde ya da dışında bir disiplin içerisinde kendi kendilerini yönetebilme kudreti kazanmaları gerekir. Öğretimde ise belli amaçlar doğrultusunda bilgi vermek esas alınır. Ezber kavramı ise, bir metni veya bir sözü eksiksiz tekrarlayabilecek biçimde akılda tutmaktır.

Bu durumda ezberci eğitimden kastın aslında ezberci öğretim olduğunu düşünmekteyiz. Ezberci eğitimde insan zihni bir bilgi deposu olarak kullanılır. Buna bağlı olarak da ezberci eğitimde, bireyin zihninde daha çok bilgiyi tutabilme yeteneği öne çıkar. Bir konuya hâkim olabilmek için o konu için vazgeçilmez olan bilgilerin zihinde yerleşmiş olması gerekir. Haliyle böyle bir zihin ‘hatırlatma’ işlevinden ileriye gidememektedir. Makal’a göre bu durumda da pratik olmayan ve sorunlara çözüm üretemeyen bireyler yetişir. Bu da beraberinde taklitçilik getirir. Çünkü ezberci eğitim sürecinin yaratıcılığı ortaya çıkarması zordur. Makal, eğitim üzerine yazdığı tüm yazılarda bu sistemin sorgulamayan ve yeni ürünler ortaya koyamayan bireyler yetiştirdiğini söyler. Bu konuyu da Köy enstitüleriyle bağdaştırır. Köy enstitülerinin kapatılmasıyla, sorgulayarak yetişen öğrencilerin de tarihe karıştığını söyler.

Makal, eğitim tarihinde en baştan beri tartışılmakta olan insan yeteneğinin doğuştan mı yoksa insanın gelişme sürecinde mi kazanılıp biçimlendiğini sorusu hakkında *Halkoyu* dergisine 1977 yılında yazdığı denemede kendi düşüncelerini ortaya koyar:

“Yeteneğin doğuştan gelmediğini, yani fitri olmadığını bilim ve pratik kesinlikle kanıtlamıştır. Doğanın insana verdiği duyma ve düşünme aygıtları, insanın en değerli varlıklarıdır. Yeteneklerin biçimlenmesinde bunların oynadığı büyük rol de yadsınamaz. Ama ne var ki, tüm bu aygıtlar kendi başlarına yetenekleri yaratamaz ve biçimlendiremezler. Yani, soydan geçme biyolojik özellikler insanın ruhsal özelliklerini belirlemezler. Beyinde insan yeteneklerinin hiçbir özür ve de özelliği yoktur. Sadece, bu yeteneklere biçim verme yeteneği vardır. Gerçek insan yeteneklerini insana, dış dünya, yani onu çevreleyen ortam verir; insanların emekle, savaşımmlarla yaratıp kuşaktan kuşağa aktardıkları türlü yapıtlar, kültür birikimleri verir...”

Birtakım büyük bilginlerin, büyük yazar, ressam ve müzisyenlerin yetenekleri daha çocukluklarında ortaya çıkmıştır, diye bu görüşe karşı çıkanlar bulunabilir. Beş yaşında besteye başlayan, yirmi yaşında üstün yapıtlar yaratan sanatçıların durumu öne sürülebilir. Ama şunu unutmamalı ki, onların yeteneklerinin bu kadar erken belirlenmesinde belirli koşulların büyük rolü vardır. Bilinmesi gereken şudur: Büyük sanatçılar da en iyi yapıtlarını çetin bir öğrenim, (bir çıraklık) dönemi geçirdikten, geceli gündüzlü emek ateşinde piştikten ve zengin yaşam deneyimi kazandıktan sonra yaratmışlardır. Beş yaşında beste yapmaya başlayan Mozart, 'Requem' adlı ünlü yapıtını yaşamının son yıllarında yirmi iki yaşında (otuz altı yaşında ölmüştür), sanatının doruğuna çıktığı söylenen Rembrand ise yaratıcılığının üstün yapıtı olan 'Hayırsız Oğlun Dönüşü' adlı yapıtını altmış üç yaşındayken yaratmıştır.

Kısacası, yeteneğin doğa vergisi ile ilgisi yoktur. Ama herkeste şu ya da bu derecede eğilimler, seziler vardır. Bütün sorun, bu eğilim ve sezilerin zamanında fark edilmesi, eğitilip geliştirilmesidir. Yetenekleri, emekten başka biçimlendirip geliştirecek araç yoktur ve olamaz. Tutkulu bir inat ve istekle çalışılmazsa, ne yetenek olur ne deha. Demek ki emeğin değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi büyük önem kazanıyor insanın, dolayısıyla toplumun gelişmesinde.” (Makal 1989: 124)

Makal, daima etkin öğrenme, yaşamla ilişkilendirme yoluyla eğitimin doğru olduğuna inanmıştır. Bir öğretmen olarak Köy Enstitülerinde uygulanan yaparak yaşayarak öğrenme yöntemini benimsemiştir. Y yaparak yaşayarak öğrenme yöntemi etkin öğrenmenin esas alındığı bir eğitim yöntemidir. Yazar, eğitim üzerine yazdığı düşünce yazılarında bunu vurgular. *Demet* dergisinin 38. sayısı olan Haziran 1956 sayısına yazdığı denemede konuyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklar:

“Eğitimi ve öğretimi niçin hayatın dışına çıkarıyorsunuz? Öteden beri bir kısım ilkeler uydurulmuş, her ne kadar onları hayata göre ayarlamaya çalışmışsak da, çoğunu kullanamamış, ayağımıza çelme yapmışız. Her şeyde olduğu gibi eğitimde de biraz gözümüzün önüne bakmaya alışmalıyız artık. Bin torba laftan, elle tutulur bir gram iş, sonuç iyi değil midir? Biz buna bakacağız öyleyse. Eğitimde genel amaç, insan topluluklarını ya da bireyleri iyi yaşayabilen, iyi düşünebilen insanlar yapabilmek değil midir? Bunun için de onlara iyi alışkanlıklar, iyi, olumlu bilgiler vermek; bilgileri, kullanarak hayatlarına düzen vermelerini sağlamak eğitimden beklenmektedir. Bu ise, eğitim adına ortaya atılan her şeyi, hayatın içine sokmakla olur.” (Makal 1989: 132)

Yukarıdaki yazıda da vurguladığı gibi Makal, eğitimin somut yaşamdan koparılmasının genç beyinler üzerinde gereksiz bir yük oluşturmaktan öteye gidemeyeceğini savunur. Eğitimde verilen bilginin, somut yaşamda ne kadar karşılığı varsa o kadar anlamı olduğunu belirtir. Bu onun Köy enstitülerinde verilen yaparak yaşayarak öğrenme, iş içinde eğitim yöntemlerini benimsediğini gösterir. Eğitim yöntemleri olarak, eğitim felsefesi olarak daima Köy enstitülerini “*ideal eğitim kurumu*” olarak görmüştür.

Makal, *Şölen* dergisine yazdığı denemede bir anısını anlatır ve anısını ezberci eğitime bağlar:

“Tarsus’un güzelim Kleopatra Tepesi’nde çay içiyoruz. İleri geri gezinerek kendini tüketircesine ders çalışıyor bir kız, şu pazar sabahında. Şükran Yarbakırlı’nın üç sözcüğünden biri ‘Mezopotamya...’

‘Ne yapıyorsun Şükran?’
 ‘Ders çalışıyorum.’
 ‘Ne dersi?’
 ‘Tarih.’
 ‘Neresine çalışıyorsun?’
 ‘Mezopotamya.’
 ‘Acelen ne pazar günü sabah sabah?’
 ‘Yarın öğretmenim anlattıracak.’
 ‘Kim?’
 ‘Öğretmenim, Müzeyyen Köylüoğlu.’
 ‘Kaçtasın?’
 ‘İlkokul dördte.’
 ‘Öğretmen anlattı mı dersi daha önce?’
 ‘Öğretmen ders anlatır mı, biz çalışır ona anlatırız. Öğretmen ödev verir.’
 ‘Mezopotamya nedir, peki?’
 ‘Bir memleket.’
 ‘Nasıl bir memleket?’
 ‘Bayağı.’
 ‘Peki, nerededir bu Mezopotamya?’
 ‘Bilmem.’
 ‘Yarın öğretmenin sorarsa nerede olduğunu, ne diyeceksin?’
 ‘Sormaz ki. İşte ezberliyorum, anlatırım...’

Evet, Şükran virgülü virgülüne konuyu ezberleyecek ve de çatır çatır anlatacak öğretmenine. Belki ‘aferin’ alacak öğretmeninden, not alacaksa beş alacak. Ama ne aldığı aferin, ne anlattığı Mezopotamya ona bir yarar sağlamayacak.

Bırakın sağlamasını, çocuğun kendi çocuk mantığını da karman çorman edecek.

Gerçi Mezopotamya’nın yerini bilmese ne olur, bilse ne olur. Ama işin ayrıntıları var:

O çocuklar ki, ezberlemeye çalıştıkları ve anlamadıkları halde olduğu gibi ezberledikleri sözüm ona dersleri, plak gibi öğretmenlerinin karşısında tekrar etmektedirler. Ezilerek, büzülerek, üzülerek ve hiçbir şey anlamayarak... Tıpkı Kur’an-ı Kerim’i körü körüne ezberleyen milyonlarca körpe çocuğumuz gibi...

Öğretmen işin bu yanında değildir. Onlara göre asayiş berkemaldir. Ders planı, ders defterleri, yoklama defteri, teftiş raporu tamam. Dernek ya da kulüpte kâğıt desteleri de tamam. Fotoroman koleksiyonu bile tamam.

Ama çocuklarda bir iz var mı çocukların anlattıkları dersten? Afrika neresi, Amerika neresi, Mezopotamya neresi ve de ne? Ülke mi, toprak parçası mı, at mı, it mi?

Derim ki onun için, ülkemizde, öğretmenin görevi, ‘evde çalışın’ demeden konuların kapısını açıp çocuklara ipuçları vermek olmalı. Ezbere anlatılanları, sorularla, tekrarlarla ve araçlarla somut olarak kavratma yollarını aramalıdır. Ve de okumalı, gazete, dergi, kitap. Konuyu kendisi iyi bilmeli... Gerçek milliyetçilik ruhu ve ülküsüyle çalışmalı.

Kısaca, bugünkü tutumu ters çevirip önce öğretmenin dersi işlemesi, çocuğun yabancı olduğu konuları çocuğa indirmesi gerekir.

Darısı Tarsus Duatepe Okulu’nun ve tüm ilkokulların başına. Ancak o zaman çocuklar ay, gün, yıl kavramını beller ve tarih, mevsim şeritleri işe yarar.” (Makal 1989: 56)

Görüldüğü üzere Makal’ın öğrencinin etkin olduğu, edinilen bilgilerin somut yaşamla ilişkilendirildiği öğrenme yönteminin benimsenmesi gerektiğini savunduğunu görüyoruz.

Yazar Mahmut Makal, daima ezberci eğitimin karşısında olmuştur.

Makal’a göre öğretmen öncelikle çok ciddi bir iş yaptığının farkında olacak ve kendisini bu işe adanmış idealist yapısından asla vazgeçmeyecek. İş eğitimi ilkesini göz ardı etmeyecek ve somut olarak kavratma yolunu kullanacak. Öğrenci soyut olarak

anlatılanları somut olarak görecek. Deney ve gözlem yöntemi benimsenecek. Ve öğretmen daima okumaya devam edecek. Gazete, dergi, kitap... Öğretmen daima kendisini geliştirecek.

Makal'ın eğitim felsefesini oluşturan sistem Köy Enstitüleridir. Konya İvriz Köy Enstitüsü mezunu olan Makal, iş eğitim ilkesiyle, teorik bilgilerini somutla ilişkilendirerek yetiştirmiştir. Doğru olan sistemin bu olduğunu anlatmaya çalışır. Bir başka Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmen Ali Arı'nın ezberci eğitime bakışı da benzerdir. Makal, örnek bir öğretmen bakış açısı olarak onun sözlerini *Bozkırdaki Kıvılcım Enstitülüler (2014)* adlı eserine alır:

“Okullarımızda ezberletilen gereksiz, işe yaramaz ve yaşam boyu kullanılmayan kuru bilgiler ayıklanmalıdır. Bilgi işe yaramalıdır, yaşama geçirilebilmelidir. Biz ulusça hep söz üretip işi geriye atıyoruz. Türkiye bugünkü nüfusuyla büyük ülke. Kalkınmayı sağlayacak insan gücüne sahip.

Geniş bir tarım ülkesi olan yurdumuzda verimi artırmaya önem verilmelidir. Bu açıktır. Suyu, gübreyi ve enerjiyi iyi kullanarak birim alandaki üretim çok artırılabilir. Pamuk, pancar, fındıkta olduğu gibi.

Hayvancılığımız yeterince ciddiye alınmıyor, dünyada hayvan sayısı bakımından 3. sıralarda yer almamıza karşın, verim düşüklüğü son derece düşündürücüdür. Bölgelerimizin özelliğine göre işini tam ve kusursuz yapabilecek uzman işçiler, elemanlar yetiştirmeliyiz. Örneğin Karadeniz'de balıkçılık, Doğu Anadolu'da hayvan, süt ürünleri, Akdeniz Bölgesinde narenciye, sebze ve çiçek yetiştirmeyi meslek edinecek okullar ya da devamlı çalışan kurslar açılmalı. Tarım ürünleri yurdumuzun dış satımında önemli yeri hep koruyacaktır. İşsizler ordusunun sanayi dışında kalanlarını bu alanda çalıştırmak gerekir.” (Makal 2008: 37)

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin kendi aldıkları eğitimin sistemini öğrencilerine de aktarmak istemeleri onların bu eğitim sistemini doğru bulduklarının göstergesidir. Ali Arı Öğretmen'in bakış açısı da bize bunu ifade eder. Köy enstitülerinin eğitim sistemini benimsemiş öğretmenler öğrencinin uygulama yapmasına çok önem verir. Marangozluk, demircilik ve inşaat vs. alanlarda uzmanlaşmış enstitü öğrencileri bu durumu atölyelerde geçirdikleri zamana bağlar. Ali Öğretmen de bunlardan birisidir. Öğrencilerin tıpkı kendi öğrencilik döneminde olduğu gibi uygulama sahasına girmeden hayatta başarılı olamayacağını vurgular.

Makal, *Deli Memedin Türküsü (2008)* adlı eserinde Köy enstitülerinden sonra süregelmiş ezberci eğitim adına şöyle bir tespit yapar:

“Demem o ki, Türkiye'de bir zamanlar Tanyıldızı gibi doğan ve halk çocuklarını bağrına basan, onlara çağcıl eğitimin hasını veren Köy Enstitüleri vardı. UNESCO'nun raporunda sadece geri kalmış ülkelere değil dünyaya salık veriliyor artık. Şimdi onlar gitmiş, yerlerine, bırakın çağcıl olmayı, kara tahta ezberciliğini bile aratan okullar açılmıştır. 21. yüzyıla doğru akan ırmağın yolu Ortaçağ'a çevrilmiş, milyonlarca çocuğumuzun kafası da ayakları da geriye kaydırılmış... Bu geriye gidiş, 1946 seçimlerinden sonra ilkokullara din derslerinin koyulmasıyla başlamış, aradan geçen elli yılda iplerin ucu kaçmıştır. Hele de

1982 Anayasası ile ortaöğretimde din derslerinin zorunlu yapılmasıyla doruğuna çıkmıştır. Kara tahta - ders kitabı - not defteri üçlüsüyle yürütülen ilkesiz ezberci eğitimi beğenmezken, onu bile arar duruma geldik. Çünkü bu sistem ve sistemin oyuncağı olmuş çocuklar, daha başka şeylerle iç içe şimdi. Bugünlerde gazetelerde çarşaf çarşaf yazıldığına göre de, lise öğrencileri dört işlemi, çarpım tablosunu bilmiyorlar... Eğitim Bakanlığı, kitabına uydurmak için takdirmame verdiği laikliğe karşı öğretmenleri okul yöneticiliklerine doldurdu...” (Makal 2008: 15)

Makal, bugünkü eğitim sisteminin sorgulamaktan uzak bir eğitim sistemi olduğunu belirtir. Düşünme alışkanlığının çok önemli bir konu olduğunu vurgulayan Makal, okullarımızdaki bilim, mantık ve felsefe derslerinin bu alışkanlığı yaratıp yerleştirmekten uzak olduğunu bir tespit olarak sunar. Eğitim sisteminin temel yaklaşımının çocuklarda öğrenme, bilgi edinme ve bilgi üretme hevesi uyandırmak yerine, başkalarının hazırladığı hazır bilgileri çocukların kafalarına doldurmak hevesi içinde olduğunu söyler. Çocuklarda bilme ve düşündürme isteği uyandırmayan; onlara yaptıkları işin sevgisini aşılamayan bu eğitim düzeninden geçenlerin bilim kültürü kazanmadan okullardan mezun olduğunu söyleyen Makal, Köy Enstitüleri’ni bahsettiği bu sistemden ayrı tuttuğunu söyler. (Makal 2008: 43)

Makal, söz konusu ezberci eğitim sisteminin sorgulayıp anlamlandırmamızı engelleyerek Türk insanının eğitiminde çarpık bir gelişme oluşturduğunu düşünür. *Deli Memedin Türküsü (2008)* adlı eserine aldığı Nadir Gezer ile röportajında bu durumu şöyle ifade eder:

“Ülkemizde, “Özdeksel Gelişme” olarak ele aldığımız şeylerin yanında insanın da gelişmesi gerekli. İnsanın eğitimi, uygarlığa yaklaşımı önlenerek yolu asfaltlanır, evine radyo, telefon, TV, çamaşır makinesi gelirse, bu kel başa şimşir tarak olur. Türkiye’de olan bence budur. Üstelik elektriğin ve telefonun parasını ödeyecek güçten yoksunsanız, neye yarar bunların gelmesi? Yaşanan budur...” (Makal 2008: 3)

Makal bir eğitimci olarak örnek eğitimin Köy Enstitülerinde verildiğini düşünür. Köy Enstitüleri sistemi köküyle, oluşumuyla, yönetim anlayışıyla tamamen Türk yapımıdır. Köy Enstitülerinin kapatılmasından sonra ise eğitimcilerin, politikacıların doğru eğitim anlayışını aradıklarını vurgulayan Makal, doğru eğitim anlayışının geriye dönüp bakınca Köy Enstitülerinde görülebileceğini belirtir. Köy Enstitülerinden sonra incelenebilecek ve doğru bulduğu eğitim sistemi de İsveç eğitim sistemidir.

2.8.1989 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesine yazdığı denemede, Hayati Tahsin Yılmaz’ın *‘Yoksulluktan Varsılığa İsveç’ (1989)* adlı kitabında İsveç’i işleyişini inceleyen Makal, İsveç’in eğitimde örnek duruşunu belirttiği yer şöyledir:

“Dokuz yıllık temel eğitim okulundaki öğrencilerin kitap, defter, kalem, silgi gibi eğitim araç ve gereçlerinin yanında diş bakımı da içinde olmak üzere sağlık giderleri, öğle

yemekleri, okula gidip gelme aracı ya da yol biletleri devletçe karşılanmaktadır. Temel eğitim okulundan sonra, karşılıksız yardım, ayrıca kredi veriliyor. Bir yüksekokul öğrencisi, aldığı yardım ve krediyle, bir başına oturup geçimini sağlayabiliyor. Yardımlar, öğrencinin yaşına ve eğitim gördüğü dala göre değişiyor. Yardım ve kredi verilirken, ailesinin gelirine bakılmıyor ve öğrencinin imzasından başka şey istenmiyor. Okullarda geçerli kurallar müdür, öğretmen ve öğrenci üçlüsünün kararı ile oluşturuluyor. Demokratik eğitim denen şey... Temel eğitim okullarında iş atölyeleri var. 3-6 yaş arası çocukların bulunduğu 'oyun okulları'nda bile iş eğitimi uygulanıyor. Okullarda kız öğrenciler de erkek öğrenciler gibi çekiç, testere, rende gibi araçları kullanıyorlar. Masa yapabiliyorlar, giysi dikebiliyorlar." (Makal 1989: 156)

Görüldüğü gibi Makal, bir eğitimci olarak daima iş eğitiminin önemini vurgulamaktadır. İsveç'te bunun küçük yaşlarda veriliyor olması Makal'ın eğitim anlayışını yansıtır. İş eğitimi ilkesiyle, teorik bilgiyi yaşama dönüştürebilerek yapılan eğitim verimli eğitimidir. Köy Enstitüleri bunun değil Türkiye'de, dünyada başı çeken örneği olmuştur. Öğrenciyken iş eğitimi ilkesini öğrenmiş ve imecelerle uygulamaya geçirmiş Köy Enstitüsü öğrencileri mezun olup öğretmen olunca gittikleri köylerde yapı işlerinde çok başarılı olmuşlardır. Birçok öğretmen, öğretmenlik yapmak için gittiği köyde önce okulu yapıp sonra eğitime başlamıştır. Ayrıca köylülere de çok yardım etmişler, sadece köy çocuklarının değil bütün köyün öğretmeni olmuşlardır.

Sonuç olarak Eğitimci-yazar Mahmut Makal, ezberci eğitimin üretemeyen, sorun çözemeyen, sorgulamayan, kriz yönetemeyen bireyler ortaya çıkardığını savunur. Ezberci eğitimin karşısına da yaparak-yaşayarak öğrenme metodunu çıkarır. Uygulayarak, somut hayatla ilişki kurarak öğrenen öğrencilerin her zaman daha başarılı olacağını, hayata tutunmak için daha azimli olduğunu vurgular. Köy enstitülerinin kapatılmasıyla rafa kaldırılmış yaparak-yaşayarak öğrenme yöntemini ve iş eğitimi ilkesini tekrar raftan indirmenin tek çıkış yolu olduğunu yıllarını eğitime vermiş bir aydın olarak belirtir.

3.2. Kız Çocuklarının Eğitimi

Siyaset tarihini incelediğimizde 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkemizde iktidara gelmek iddiasında olan siyasi partilerin sosyo-kültürel politikalarında kadınlara özellikle yer verdiğini görürüz. Sosyo-kültürel politikalarının ekseninde hep kadınların var olmuştur. Fakat bu durumda da kadınların sosyal yaşamda ikinci planda yer aldığı gerçeği göz ardı edilemez. Kadın sanatçı, kadın siyasetçi, kadın öğretmen, kadın hakim gibi başında 'kadın' olan sınıflandırmaların başlı başına kadınları ikinci plana atan sınıflandırmalar olduğunu düşünüyoruz. Kadınların sosyal yaşamda ve toplumsal

ilişkilerde ikinci plana atılmasını önlemek için egemen erk dilinin yerini eşitlikçi bir söyleme bırakması ve bu söylemlerin sözde kalmaması gerekmektedir. Çünkü bu söylemler pratiğe dökülmez ve sözde kalırsa kadınlar kanunlarda ve sosyal yaşamda birçok haktan mahrum kalacaktır.

Söz ettiğimiz mahrumiyetlerin giderilmesi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamakla mümkündür. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın tek yolunun eğitim olduğuna inanıyoruz. Türk çocuklarının eğitimi, özellikle de kız çocuklarının eğitimine bu noktada çok önem vermek gerekmektedir. Bunun için en güçlü etken şüphesiz devlet etkenidir. Devletin kız çocuklarının eğitimi konusunda yasal olarak koyduğu kurallar, toplumun bu konudaki gelişimine büyük katkı sağlayacaktır.

Bir ülkede eğitimin kalitesinin çağdaş, demokratik, bilimsel ve laik bir eğitim metoduyla gelişeceğine inanıyoruz. Eğitimin bu şekilde olması toplumsal cinsiyet eşitliği adına önemli gelişmeler sağlayacaktır. Kız çocuklarının eğitimde bir adım geriden geliyor oluşunu, çağdaş ve demokratik bir eğitim sistemiyle açıklayamayız.

Yazar Mahmut Makal, bir eğitimci olarak kız çocuklarının eğitimine çok önem verir. Kız çocuklarının eğitiminin ülke kalkınması adına çok önemli olduğunu vurgular. Köy Enstitülerinin kapatılmasının ardından, köy kızlarının doğdukları köyün sınırı dışına çıkamaz hale geldiklerini, elli-altmış yıllık bir yaşama süresinin, beş kilometre çaplı bir yerde tüketilmesinin kız çocuklarına kıymak olduğunu vurgular. Havanda su döver gibi eğitim seferberliği lafını edenlerin kız çocuklarının okuması konusunda yetersiz kaldığını söyler. Bunu Türk eğitimine vurulmuş bir darbe olarak görür. *'Birtakım çevrelerin'* kız çocuklarının okumamasının işlerine geldiğini söyler. (Makal 1960: 32)

Köy Enstitüleri açıldıktan bir süre sonra kız öğrenci alımının durdurulmasını büyük bir hata olarak nitelendirir ve eleştirir. Bu hatadan dönülmesi için gereken yerlere uyarılar yapar. Ancak değil hatadan dönmek, yetkililer bir süre sonra Köy Enstitülerini de kapatır. Makal, müfettişlik yaptığı yıllarda, mesleği icabı çıktığı yurt gezilerinde karşılaştığı bir sahne karşısında çok sinirlenir:

"Bir kasaba ilkokulunda dersliğe giriyorum. Girer girmez, kan beynime fıskırıyor. Bir yandaki sıralarda erkek öğrenciler, öte yandaki sıralarda kız öğrenciler oturuyorlar. Öteki dersliklere giriyorum, gene öyle oturuyorlar. Soruyorum ilgili öğretmenlere neden böyle yaptıklarını, 'Muhit böyle istiyor' diye sudan bir şey söylüyorlar. Çevrenin böyle bir ayrım yapılarak öğretimin sürdürülmesini istediğini kabul etsek de, zararlarını görmezlik edemeyiz. Okul öncesi bir arada oynayan çocukları, buraya gelince hemen ayrı yerlere oturtmak gülünç, gülünç olduğu kadar da acıdır." (Makal 2015: 87)

Makal, karma eğitiminin önemini vurgulamaktadır. Halkın ne dediğini önemsemeden, öğretmenin karma eğitim konusunda ısrarcı davranmasını ve bunu uygulamasını doğru bulur. Eğitim açısından öğrencilerin böyle yetişmesinin doğru olduğunu düşünür. Karma eğitim, demokratik, laik eğitim sisteminin önemli bir unsurudur. Makal bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklar:

“Cinsel yönden alın, dinsel yönden alın, sosyal yönden alın, ne yönden alırsanız alın, bütün şartlar kadında erkeği hayatta omuz omuza bulunmaya zorlamaktadır. En tehlikesizi, sosyal hayata en uygun şekilde eğitilirken de, yaşarken de bir arada bulunmalarıdır. Öteki cinse karşı anlayış ve saygıyla davranışı sağlamak, arkadaşlığı ve ahlaki kurtarmak ancak kız-erkek yan yana iken mümkündür. Bu ilkenin göz önünde tutulmaması ve nedenlerini bir türlü anlayamadığımız kararlarla Enstitülerden kızların ayrılmasına yalnız yanmakla kalmıyor, dövünüyor insan...” (Makal 2015: 90)

Makal, görev yaptığı yerlerde kız çocuklarını eğitime dâhil edebilme adına velilerle ciddi mücadeleler vermiştir. Kız çocuklarının okumasının eğitim adına çok önemli olduğunu vurgulamış; cinsiyet eşitliğini esas almış Atatürk Türkiye’inde bir eğitimci olarak bu konunun takipçisi olmuştur.

Köy halkının büyük kısmı çocuğunu okula göndermek istememektedir. Özellikle kız çocuklarını okula gönderme konusunda köy halkının ciddi direnç gösterdiğini görüyoruz. Okula çocuklarını göndermeleri için aileleri ikna etmek de yine köy öğretmenine düşmektedir.

“Okulun açılmasıyla her iş bitti mi? Bir de çocuk babaları çocuklarını okula göndermeye kandırmak gerek. Gönülleri olmadı mı, 4274 sayılı yasa onlara vız geliyor. ‘Efendi, sen de köylü imişsin, bizdenmişsin, hani lafın içime işledi de ondan. Yoksa çocuğu okutacan da ne olacak ki? Allah deldiği boğazı aç komaz. Babası nasıl ettiyse o da ider. Düşsün iki öküzün ardına da sürsün çifti, işine baksın.’
Ya da ‘Askerlikte kendini kurtaracak kadar, ıçık da mektubunu yazacak kadar öğrendi mi, gayrısı haram bize.’ diyorlar.
Allah’tan, askerlikte yazı bilmemek gözlerini korkutmuş, o da olmasa... Ama köyde, askerlikte biraz harfleri söküüp de çat-pat okuyanların sayısı ona çıkmaz.
Biz, içimizdeki aşkla, daha ilk sınıftaki çocukları gazete okur ettik. Bu derdin devası, yine bu dertli köyün koynundan çıkacak. Buna imanımız var.” (Makal 2014: 114)

Çocuklarını okula göndermek istemeyen velileri ikna eden köyün öğretmeni Mahmut Makal, onlara iyi bir okuma alışkanlığı vermek konusunda çabalar ve bunu başarır. Bunu başaracağına dair inancını asla yitirmez. Çünkü o görev yaptığı yerlerde Atatürk devrimlerinin öncüsü olmayı ilke edinmiş Köy Enstitüsü mezunu idealist bir öğretmendir. Yazar, köylüyü asla küçümsemez. O köylünün kendi sorununu yine kendisinin çözeceğine inanır. Kendisini onlardan farklı görmez, o da köyde yetmiş; daha sonra Köy Enstitüsünde okumuş ve sonra içinden çıktığı köy halkına ışık olmaya gelmiştir. Zaten Köy Enstitülerinin kuruluş felsefesi de budur: Köy çocukların alıp eğiterek tekrar

köylere hizmet etmelerini sağlamak. Köy Enstitüsü mezunu eğitim ordusu bunu benimsemiş; Anadolu'nun dört bir yanındaki köylere hizmet götürmüştür.

Köy halkının çocuklarını devlet okuluna göndermekten çok dini bilgilerin verildiği “mahalle mektebine” gönderme eğilim vardır. Velileri zorla ikna ederek çocukları devlet okuluna yönlendirmeye çalışan Makal, velilerin mahalle mektebi konusundaki ısrarlarına şaşırır. Kız çocuklarını okula göndermeyen velilerin onları hiç tereddüt etmeden mahalle mektebine göndermesine bir öğretmen olarak içerler:

“Bir gün, bir soluk alma zamanı yanıma iki çocuk alarak İsa Çavuş'un dersini görmeye gittim.

Kapıya yaklaşırken bir bağırtı, bir çığlık sesidir geldi. Hep bir ağızdan okuyorlardı. Kapıyı ittim. Hoca kalktı, hoşbeş, keçesinin üzerine buyur etti bizi. İçeride yetmiş seksen çocuk var. Pöstekilerin üstünde gülüşüp itişiyor, bağıırıyorlar. İki kızın kucağında canlı bebekler var. Bir yandan namazlık öğreniyor, bir yandan çocukları avutuyorlar. Kızları buraya yolluyorlar da bize göndermiyorlar. Topu topu dört kız kaydedebilmiştik. Onları da yollamadılar.

Hocayı kırarmayıp oturduk. Hoş oturmamak da olası değildi. Çünkü, kamışlar, örümcek ağları sarkan tavan, insan boyundan alçaktı. Hoca, yarım yamalak ezberlettiği sureleri bağıra bağıra okuttu. O, sözcük sözcük söylüyor, çocuklar hep bir ağızdan yineliyorlardı. İçerde on beş dakika durdum. Durdum ya, nasıl durdum, bana sorun. Ahırın içi gelişigüzel de olsa temizlenmemişti. Duvar kovukları çeşitli böceklerle dolu, toprak taban ve pöstekiler gübre içindeydi. Havada da gübre kınntılan yüzüyordu. Tanımlanmaz bir pislik. Herhangi bir mahpusa burada bir gün yat, bir yıl sayılacak deseler kabul etmez sanırım...” (Makal 2014: 114)

Bu kadar kötü koşulların olduğu; sadece dini eğitimin verildiği ki bu dini eğitimin de yanlış içerikli olduğu yere çocuklarını gönderen köy halkı neden devlet okuluna çocuğunu göndermekte tereddüt etmektedir? Mahmut Öğretmen, bu sorunun cevabını arar. Köylüyü yargılamaz, onu bu hale düşüren, onu cahil bırakan yöneticileri eleştirir.

Sonuç olarak Makal'ın Anadolu'nun ücra köşelerinde hem öğretmen olarak hem de müfettiş olarak kız çocuklarının okuması için mücadele verdiğini görüyoruz. Yazılarında bunu sıklıkla belirtir. Karma eğitime mesafeli duran eğitimcilerle karşı karşıya gelen Makal, kız çocuklarının eğitimden uzak tutulmasını Cumhuriyet'e ihanet olarak görmüştür.

Makal'ın bu görüşleri çağdaş bir eğitim sistemi için vazgeçilmezdir. Eğitim, kişinin birey olarak kendini tanımasını ve haklarını bilmesini sağlar. Tarihin ataerkil söylemlerle yazıldığı göz önünde tutulunca toplumsal cinsiyet eşitliği adına kız çocuklarının eğitiminin ne kadar önemli olduğu daha da öne çıkmaktadır. Cumhuriyetin okullarında eğitim görmüş kız çocuklarının nitelikli bireyler olarak topluma kazandırılması

Atatürk'ün eğitim politikasının temel ilkelerinden biridir. Makal'ın bu ilkeye olan inancıyla eğitim alanında mücadele ettiğini görüyoruz.

3.3. Disiplin Sorunu

Makal, eğitim sisteminde disiplin problemine değiniyor ve bir eğitimci olarak bunun çözümü için düşünceler üretiyor. Okullarda konulan sert kurallara öğrencilerin bir robot gibi uymalarının istendiği ve genellikle de anlayıştan çok, ceza verme eğiliminde olduğunu vurguluyor. Yapılması gerekenin, öğrencinin özgür disiplin ilkesi gereğince, kendi kendini yönetmesi ve kendine kurallar koymaya alıştırılması gerektiği olduğunu söylüyor.

Makal, çocuk eğitiminde dayanın hiçbir zaman söz konusu olmaması gerektiğini belirtiyor. Küfür, azar, alay ya da dayak gibi çocuğu okuldan, derslerinden soğutarak başarısızlığa iten davranışlardan eğitimcilerin kesinlikle uzak durması gerektiğini söylüyor. Çözüm yolu olarak demokratik eğitimi vurguluyor. Okul içi ve öteki kuralların öğrenci-öğretmen beraberliğinde saptanması gerektiğini, öğrencileri ilgilendiren kararlarda öğrencilerin de fikrinin alınması gerektiğini vurguluyor. Her şeyden önce anlayış gösterilmesini, demokratik ilkelerin uygulanması gerektiğini, disiplinin amacının çocuğu kazanma olması gerektiğini söylüyor.

Rehberlik kurumlarının daha fazla işler hale getirilmesini, demokratik eğitimin uygulanmasını, öğrencilerin kişiliğine saygı gösterilmesini, bireysel farkları göz önünde tutan okul programlarının hazırlanmasını, öğrencilerin yönetime katılmasını öneriyor. (Makal 2008: 21)

Öğrencilerin devam sorununu bir disiplin sorunu olarak değerlendirdik ve bu bölüme aldık. Söz konusu devamsızlık sorunu günümüzdeki devamsızlık sorunları ile benzer değildir. Bazı velilerin çocuklarını okula göndermek istemediklerini görüyoruz. Devlet okullarına karşı bir ön yargının mevcut olduğunu; Makal'ın bu ön yargıyı kırmak için çabaladığını görüyoruz.

Makal, *Kuru Sevda* (2009) adlı eserinde devamsızlık sorununun nedenlerine değinir:

“Daha epey var karın yağmasına. Demek, caminin yanındaki ‘sıbyan mektebi’ni açıp çocukları toplamasına vakit var köy hocasının. Ama mahalle mektebi açılmamış olduğu halde yine gelen yok. Gelme nedenleriye sayılacak gibi değil. Çocuğun keyfi, babanın keyfi, geçim derdi... Bunlardan tutun da öğretmene, öğretmenin ailesine kırgınlığa; okulun bir angaryadan başka bir şey olmadığı hakkındaki telkinlere kadar uzar gider. Okula giderlerse, çocukların namazlık, Kuran ezberi dersleri alamayacağı başta gelir şüphesiz. Koca kitabı belleklerine yazarak ‘hafız’ olmak gibi paha biçilmez bir düzeye erişmeleri mümkünken, çocukların, beriki okula gitmesine yatacak akli siz gösterin de ben göreyim.

Babaların aklını bu işe yatırabilmek en büyük güçlük olarak, öğretmenlerin karşısında dağ gibi durmaktadır.” (Makal 2009: 71)

Görüldüğü üzere okula öğrenci göndermeleri için ikna edilmesi gereken veliler vardır. Öğretmen, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası'na göre suç işlediklerini anlatarak velileri ikna etmeye çalışır. Öğrencinin okula gönderilmesi için velilerin günlerce ikna edilmeye çalışıldığı bir toplumdan, her şeyden önce eğitim diyen velilerin oluşturduğu bir toplum olduğumuz gün aklın, bilimin ve sanatın ışığının çok daha güçlü olarak yanacağına inanıyoruz.

3.4. İş Eğitimi İlkesi

Makal, bir eğitimci olarak en çok iş eğitimi ilkesine önem verir. İş eğitimi, ona göre eğitimin özüdür. İş eğitimini, bilgiyi işe yarar hale getirmek olarak tanımlar. Bilgiyi işe yarar hale getirmeysek, yaşamın içine sokmazsak eğitimde amaca ulaşamayacağımızı düşünür. Makal'ın bu konuda Atatürk'ün görüşlerini tam anlamıyla benimsediğini görürüz. Atatürk, 1 Mart 1923'te, TBMM'yi açış konuşmasında bilgiyi somuta dönüştürme ve bilginin yaşamsal olması konusunda şunu ifade eder:

“Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da bir uygarlık gösterisinden çok, yaşamda başarılı olmayı sağlayan, işe yarar ve kullanılabilen bir araç durumuna getirmektir...” (İnan 1981: 124)

Makal, iş eğitimi konusunda izlememiz gereken yolu, *Halkçı Eğitim* dergisine 1980 yılında yazdığı yazısında şöyle ifade eder:

“Son yıllarda köylerde ‘bir mühür bir müdürlü ortaokullar açılmıştır. Daha çok ilkokulların yapılarından ve öğretmenlerinden yararlanmaktadırlar. Bugün kapitalist-sosyalist ya da gelişmiş-az gelişmiş birçok ülke, eğitimi üretimle bağdaştırmıştır. Zaten eğitim üretim içindir. Buna karşın yerel gereksinim ve koşullarla bizim bu okulların da hiçbir bağları yoktur. Oy için açılmışlardır, diyesi geliyor insanın... Ezberci eğitimi sürdürmek için açıldıklarından, bitiren çocuklar üzerinde olumsuz etki yapıyorlar ve çift sürmeye, davar gütmeye gitmez oluyor bu çocuklar.

Zorunlu eğitimin yıl sayının arttırırken, o yılların iyi kullanılması ve daha yararlı olması yönünden ilk yapılacak düzenleme iş eğitimi uygulamasına geçiş olmalıdır. İlköğretim davası insan olma davasıdır ama gereği yapılırsa.

Gereği düşünülünce, okullarda dersliklerin dışında işliklerin de bulunmasının, çağımız eğitim biliminin ana ilkelerinden biri olduğu anlaşılır. Bazı ülkelerde, okulun öteki derslerini yürüten öğretmenler iş derslerini de yürütmektedir. 1940-1945'lerdeki uygulamalarda, köy okullarımızın kuruluş planları işliğin de içeriyordu. 1940'tan önce yapılan okul yapılarına sonradan işlik ekleniyordu. Sonra yöntem değişince o işlikler derslik olarak kullanılmaya başlandı. Yani, bizim Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenler iş derslerini de yürütüyorlardı. Bazı ülkelerdeyse, iş dersi öğretmeni yetiştirmek üzere sürekli seminerler açılmıştır. Bunlar kurumlaşmış ve sürüp gitmektedir. Söz gelimi bundan yüz yıl kadar önce 1875'te Almanya'nın Leipzig kentinden açılmıştır benzeri.

İş eğitiminin ereği, öğrencileri, içine katıldığı toplumun çalışma yaşamında etkin bir yurttaş olarak yaşayabilecek duruma getirmektir. Aslında, insanın gerçek eğitimi işe

dayanan eğitimidir. Bu da aile çevresinde başlayıp ilk ve ortaokulda sürdürülmeli. Ev, bahçe, tarla, orman, dükkân, işlik vb. iş eğitiminin uygulandığı yerlerdir.

İş eğitiminden geçen insanlar, yaşam zorluklarını yenmede, kültür aşamalarını trmanmada ve yaratıcılıkta başarılı olurlar.

İş dersinin yalnız elle yapılan işlere indirgenmemesi ve öteki derslerle arasında bağ kurulması da gerekir. Hatta bu dersin öteki derslere temel oluşturması, onların merkezi durumuna getirilmesi gerekir. Böylelikle çocuğun etkinlik gereksinimini karşılayan okul yaratılabilir.

Bu da, çalışma tezgâhına, mutfağın ocağına, bahçedeki çapaya, resim fırçasına el sürmeden başlamaz.” (Makal 1989: 98)

Mahmut Makal’ın da yetişmiş olduğu Köy Enstitülerinde iş eğitimi ilkesi temel ilkeydi. İş içinde eğitim felsefesini benimsemiş olan bu kurumlardan mezun öğretmenler de öğrencinin etkin olduğu bir yöntem benimsemişlerdir. Uygulamalı eğitimle yetişmiş öğretmenler uygulamalı eğitimle de öğrenci yetiştirmişlerdir.

Makal, görüldüğü üzere bilginin hayatta kullanılmasına önem verir. Kullanılmayan bilginin insan zihninde yük olduğunu belirtir. Sorun çözecek, yaşamda etkin rol alacak insan yetiştirmek için ‘*pratiklik ilkesini*’ vurgulayan Makal, Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla bu ilkenin de rafa kaldırıldığını vurgular. Etkin, sorgulayan, sorun çözen insanların kimi iktidarların işine gelmediğini, bu yüzden de sorgulamayan, verileni alan verilmeyen için mücadele etmeyen insan yetiştirmek için ezberci eğitime başvurulduğunu belirtir.

Makal, Batı eğitiminde iş eğitimi ilkesine çok önem verildiğini vurgular. İş eğitimi ilkesinin küçük yaşlarda yerleştiren İsveç’i örnek gösterir:

“1936’da yedi yıl olan temel eğitim okulu 1950, 1960 ve 1962 reformlarıyla 9 yıla çıkarılmıştır. Öğrenim yaşı: 7-16. Üçer yıllık üç bölüme ayrılmıştır... 1, 2 ve 3 birinci, 4, 5 ve 6 ikinci, 7, 8, 9 üçüncü bölüm.

Ama bundan önce, 3-6 yaş çocuklarını alan okul öncesi eğitim kurumları var. Onlarda bile, çocukların boylarına göre tezgâhlar var. İşe alıştırma öyle oluyor. Oyun içinde çekiç, testere, rende kullanıyor kızlar bile. Dikiş, resim, el işleri, oyuncak yapımı, yemek pişirimi... Tekstil, ağaç ve metal işlerinde, kullanacakları araçları bile yapabiliyorlar...

Ekonomi ve teknoloji derslerine son sınıflarda ağırlık veriliyor. Öğrenci, eğilimine göre seçtiği derslerle ilgili olarak iş yerinde çalışıyor, işyerlerini seçiyor.” (Makal 1989: 101)

Teknik yönden gelişmiş olan Batı’nın eğitimde iş eğitimi ilkesini benimsemiş olmasını önemli bulan Makal, Türk eğitim sisteminin de bu konuda ürünler ortaya koymasını ister. Makal, *Kültür* dergisine 1980 yılında yazdığı denemede yine eğitimde iş eğitimi de vurgulayarak eğitimin sağlıklı yapılabilmesi için önerilerini sıralamıştır:

“Eğitim işlerinin, sürekli gelişen çağdaş teknik ve bilgiye göre yürütülmesi beklenir. Kültürlü ve bilgili bir toplumu oluşturmanın baş koşuludur bu. Ülkemizde sekiz yıllık temel eğitimin gerçekleştirilmesi, bunun ilk aşaması olacaktır. Giderek, bazı ülkelerde olduğu gibi, ortaöğretimin de zorunlu yapılması gerekecektir. Ama eğitim ve öğretimin, yaşamla, pratikle iç içe olacak biçimde düzenlenmesi, okul kitaplıklarının zenginleştirilmesi, işlik ve

laboratuvarlarının araçlarla donatılması yolu açılmalıdır. En masum kitapların okul kitaplıklarından toplanması yolu da kapanmalıdır.” (Makal 1989: 115)

Sonuç olarak Makal, ömrünü eğitime vermiş bir aydın olarak iş eğitimi ilkesinin üzerinde önemle durmaktadır. Sekiz yıllık temel eğitimin yasal zorunluluk haline gelmesinin yeterli olmayacağını, bu okullarda uygulamalı eğitimin yapılacağı işliklerin ve laboratuvarların açılmasının da gerekli olduğunu vurgular. Öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenmesinden yanadır. Köy enstitülerinin eğitim tarihimize kazandırdığı yaparak-yaşayarak öğrenme metodunun yaşatılmasını ve geliştirilmesini önerir.

3.5. Öğretmen

Makal, kendi mesleği de olan öğretmenlik mesleğine kutsiyet addeder. Öğretmenin etki alanı en yüksek meslek olduğunu vurgular:

“Öğretmen, insan denilen varlığı kafasıyla, ruhuyla ikinci kez yaratandır. İnsan insanlığını onun eğitim ve öğretimiyle algılar. Dünyayı değiştiren görüşler, bilimsel bulgular onun sayesinde kitlelerin malı olur. Büyük Atatürk öğretmenler için, ‘İnsan topluluğunun en özverili, en saygın öğeleridir.’ demektedir.

Mesleğin etki alanı hiçbir meslekle karşılaştırılamayacak kadar geniştir. Sözgelimi, bir ortaokul ya da lise öğretmeni en azından dört sınıfa ders verse -ki bu sayı çok daha fazladır- ve her sınıfta en az elli öğrenci bulursa, her yıl aşağı yukarı 200 çocuk bu öğretmenin etki ve eğitimi altındadır. On yılda bu sayı 2000’e ulaşır. Demek ki, bir ortaöğretim görevlisi on yılda en azından iki bin çocuğun eğitim ve öğretiminde kendi çapında etkili olmaktadır. Sayıyı çoğaltırsak, binlerce öğretmenin, yüz binlerce genç insanın yetişmesinden, kişiliğinin şu ya da bu yönde gelişmesinden büyük ölçüde sorumlu olması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkacaktır. O halde, yetiştirici, biçim verici olan bu insanın en üstün niteliklere sahip olması şarttır.” (Makal 2008: 22)

Makal, bir eğitimci olarak tüm öğretmenlerin sahip oldukları mesleğin önemini kavramış olmalarını ister. Etki alanı çok yüksek olan bu meslek de öğretmen, öğrencileri tarafından örnek alınır. Bu durum öğretmenlerin sorumluluklarını arttırmaktadır. Öğretmenlerin bu sorumluluğun bilinciyle örnek insan olabilmenin üstün niteliklerine sahip olması gerektiğini vurgular.

Öğretmenlerin yaşadığı zorluklar da Makal’ın eserlerinde sık değindiği bir konudur. Öğretmenlerin atandıkları yerin halkı tarafından her zaman iyi karşılanmadığını belirten Makal, bu durumu *Bizim Köy (2014)* adlı eserinde de dile getirir. Köyden arkadaşı Muttalip’in öğretmen olarak atandığı *‘köyde kızlara rahat vermediği’* gibi yalan bir gerekçeyle dövüldüğünü belirtir. Sadece dövülmek değil evinin de talan edildiğini anlatır. Öğretmenlere halk tarafından uygulanan şiddetin altında, *“Zaten bunlardan hayır gelmez.”* anlayışının yattığını savunan Makal, 1950 Türkiye’inde bir taşra öğretmenin yaşadığı güçlüklerin altında bunun yattığını ifade eder. (Makal 2014: 139)

Makal, öğretmenlerin yaşadıkları zorlukları, uğradıkları haksızlıkları ve kısımları, verilmesi gereken haklarını yazdığı birçok eserde savunmuştur. Sadece öğretmenlerin yaşadıkları zorlukları anlattığı *Karanlığı Zorlayanlar (1994)* ve *Zulüm Makinesi (1994)* adlı iki eseri vardır.

Makal'ın eserlerinde öğretmenlerle ilgili birçok anıya yer verdiğini görüyoruz. Özellikle müfettişlik yıllarında Makal memleketin birçok yerini gezmiş, birçok öğretmenle iletişim kurmuştur.

Makal, Van Erciş'e yaptığı gezi sırasında Bahçe Palas'ta geceyi geçirir. İki köy öğretmeniyle aynı odada kalmaktadır. Burada Makal'ın beraber kaldığı öğretmenlerin yaşadıkları zorlukları anlattıklarını görüyoruz:

“Işık yok, odun yok. Öğretmen zorluklar içinde, köylü zorluklar içinde, gelsen gidemezsin köye, gitsen gelemezsin köyden! Köylü aç, susuz, sen aç susuzsun! Bu acı ve acıklı koşullar altında köye ışık vermeye çalışır, karanlık yerleri aydınlatmaya kalkışırın. Sen misin bunu düşünen? Resmi makamlar, özel kişiler peşinde. Seni söndürmeye, öldürmeye kalkarlar. Desteklemelerinden vazgeçmişsin zaten. Tekme üstüne tekme. Köye de gelip muhtarlara, öğretmenler sizin emrinizedir, demezler mi? Oysa memurun çalışması amirin davranışına bağlıdır. Eğer yurdun her yanındaki arkadaşlar da bizim gibilerse, ne eğitim davası var demektir ne de çözülebilir bu işler.” (Makal 2008: 54)

Makal, öğretmenin sıkıntısını tarafsız bir şekilde, öğretmenlerin kendi sözleriyle aktarmıştır. Köyde öğretmen olmanın zorluklarını direkt köyden, köyün öğretmeninden bildirmektedir. Görüldüğü üzere Anadolu'nun dört bir yanında köylerde eğitim meşalesini yakmış olan öğretmenler zor koşullar altında mücadelesini devam ettirmektedir.

Makal, *Kalkınma Masalı (2009)* adlı eserinde yurdumuzdaki ilkokul öğretmeni sorunu hakkında fikirlerini beyan eder:

“Yurdumuzun ilkokul öğretmenine olan gereksinimi geçici önlemlerle giderilmeye çalışılmaktadır. Bu yüzden de ortayı yarım bırakmış ya da ilki bitirmiş gençleri öğretmen vekili olarak atama geleneği hayli kök salmıştır. Fakat halk, bunların verimsiz olduğunu görerek yakınmakta ve 'essah' öğretmen istemektedir. Onun bu haklı isteği bile sömürülerek, 'halk Enstitülü öğretmen istemiyor, öğretmen okulundan çıkma essah öğretmen istiyor.' biçimine sokulmuştur.” (Makal 2009: 22)

Makal, yukarıdaki sözlerinden sonra, Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonra açılan Öğretmen okullarından yetişmiş bir öğretmen olan Cafer Çörtük'ün hikâyesinden söz ediyor. Cafer'in aldığı eğitimden kaynaklı olarak köye uzak kaldığını ve köy öğretmenliğinde sıkıntılar yaşayacağını vurguluyor. (Makal 2009: 24)

Makal'ın, öğretmen sorunlarını ve öğretmenlerin kırım sürecinde yaşadıklarını detaylı anlattığı eserlerinden birisi, yukarıda da belirttiğimiz gibi *Karanlığı Zorlayanlar*

(1994)'dir. Birinci baskısı Aralık 1976, ikinci baskısı Ocak 1992'de, üçüncü baskısı Ocak 1994'te yapılan bu eser tamamen öğretmenlerin yaşadıkları zorlukların anlatıldığı bir kitaptır. Yazar, kıyıma uğrayan, sürgün edilen öğretmenlerle bir bir görüşerek kıyım anılarını derlemiştir. Biz çalışmamızda, eserin 1994 yılında yapılmış baskısını kullandığımız için eserin yanına bu tarihi koyduk.

Makal kıyıma uğrayan öğretmenlerle teker teker görüşür ve ulaştığı şu sonucu paylaşır:

“Kıyıma uğrayan arkadaşların yüzünü gördüğümde hep düşünmüşümdür; ne fotoğraf makinesi, ne ressamın fırçası, ne kalem ne de söz, hepsi yaya kalıyor onların yüzünde okunanları anlatmakta. Ancak sezilebiliyor. Yalnız çeken çekiyor ve biliyor bunun acısını.”
(Makal 1994: 147)

Makal'ın derlediği kıyım anılarından birisi Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu Yusuf Gür'e aittir. Yusuf Gür, yaşadıklarını şöyle anlatır:

“Aylardan ocak, yıllardan 1975. Günün o kadar önemi yok. Bakanlığın açtığı Eğitim Enstitüsü Öğretmenliği Sınavını kazanarak atandığım iki yıllık eğitim enstitüsünde ilk günüm ve o günün son dersi. Kent Antakya.

Konu, gazete türü ya da gazeteye göre yazılar. Hem gazetenin hem gazete türü yazılardan makalenin ne olduğunu anlatmak bakımından, Ziya Gökalp'in 'Gazete' makalesinden bir parçayı öğrencilere yazdırıyor, bu parça üstünde gereken çalışmaları yaptırıyordum.

Girdiğim ilk beş sınıfta umduğum ilgi ve başarıyı sağladım, sıra son ders saati ve son sınıftaydı.

Benden önce derslere giren öğretmen arkadaş uyarıyordu beni, dikkat et, falan sınıfta olay çıkabilir, demişti. Uyarıyı unutmamakla birlikte, önemsememiştim. Sınıfa girdiğimde ne göreyim, öğrencilerin çoğu benim ortaokul ve liseden baş belalarımdı. Yabansımadım.

Parçayı yazdırıp anlamı kavranamayan sözcüklere geçtim. Ziya Gökalp'in bugünkü dilde yaşamayan muasır, mefkure, an'ane... gibi Arapça köklerden uydurulmuş sözcüklerinin bugünkü karşılıklarını bulmaya çalışıyorduk:

Çağdaş, ülkü, gelenek...

Öğrencilerden biri atıldı:

'Bunlar uydurma!' dedi yenileri için.

Belki uydurmanın ne olduğunu bilmiyordu. Anlatayım, dedim. Tüm sözcüklerin uydurma olduğunu, hem de bunları kişilerin uydurduğunu, aransa hangi sözcüğü kimin ne zaman uydurduğunun bile belirlenebileceğini, söyledim. Örnek olarak, bugün kullanılan geometri terimlerini Atatürk'ün, gelenek sözcüğünü İnönü'nün, seçenek'i Emin Özdemir'in, mefkure'yi Ziya Gökalp'in... bulduklarını söyledim. Ve dedim ki: 'Bizde iki türlü uydurma (analoji) olmuştur. Bunu, Tanzimatçılar Arapça köklerden, Cumhuriyetçiler Türkçe köklerden yapmışlardır...

Hoşlarına gitmemişi söylediklerim. Onlar, sözcükleri Tanrı yaratısı olarak görüyorlar, bu kutsal simgelere dokunmamdan tedirgin oluyorlardı. Baktım, tartışmayı çığırından çıkaracaklar, havayı yumuşatıp sözü kesmek için bir espri yapayım dedim:

'Uydurma muydurma, ben uydurmadım. Bir uyduran arıyorsanız (duvardaki Atatürk resmini gösterdim) ona sorun!'

Tam da espriden şakadan anlarlarmış yani!...

Bu arada zil çaldı. Derslikten çıkmaya davranıyordum ki, arkamdan biri seslendi:

'Hocam, peki bu Yahudilere ne diyorsunuz? Dünyadaki bütün kötülüklerin anası onlar. Hele zavallı Araplar'a yaptıkları...'

Ne demeliydim?

'Bak canım,' dedim. 'Tarih okuyorsunuz. Yahudi ile Arap iki kardeş millet. İkisi de Sami ırkından. İki kardeşin kavgasından bize ne?'

Aradan bir başkası önüme atıldı:

'Neee? Yahudi ile Arap kardeş miii? Yani bizim Peygamber Yahudi miiii?'

Kahkaha atacaktım; zor tuttum kendimi:

'Ne Peygamberimiz Yahudi, ne de Yahudiler Peygamber. Ama ikisi kardeş kavim. Savaşlılar, barışlılar; biz araya girmeyelim' dedim.

Arkamı döndüm, yürüdüm...

Ertesi gün sabahın saat dokuzunda, yani aradan yalnızca on beş saat geçtikten sonra Eğitim Bakanlığı Müfettişlerinden biri okuldaydı... Soruşturmayaya-kovuşturmayaya gelmişti. Evet, beni!..." (Makal 1994: 56)

Öğretmen Yusuf Gür bu gibi soruşturmalarla yorulmuş, mesleki verimi düşürülmüştür.

Bir süre sonra da sürgün edilmiş, maaş kesintilerine uğramıştır.

Yusuf Öğretmen gibi nice öğretmen egemen güçlerin çıkarlarına hizmet etmediği için zor durumda bırakılmış, meslekten el çektirilmek için çabalanmıştır. Sürgünler, maaş kesintileri, idari baskılar altında mesleğini icra etmeye çalışan nice öğretmen, bu sıkıntıları genellikle bağlı oldukları sendikadan ve Köy enstitüsü mezunu olmaktan kaynaklı yaşadıklarını belirtirler.

Kitapta öğretmen kısımları hakkında şöyle bir genel yorumda bulunulmuştur:

"Aralık 1975 sonu itibariyle, Milliyetçi Cephe döneminde kıyılan öğretmen sayısı tam tamına beş bin olmuştur. Öldürülenler, tutuklananlar, gözaltına alınanlar, 'tenzili rütbe' ile sürülenler... girila gidiyor. İşin altını karıştırıp gerçek nedenlere baktığımız zaman görüyoruz ki, okumak, düşünmek, düşündüğünü söylemek ve bu yolla öğrenciyi, halkı etkilemek. Bundan dolayı da iktidarların tutumunu benimsememek, onların borazanı olmamak. Hele bir de topraktan geliyorsa, çeliğe su iyi verilmişse ve karakteri ona göre sertleşmişse, o öğretmeni yolundan döndürmek. Değil kıyım, ölüm bile vız gelir." (Makal 1994: 48)

Makal, bu yorumunda sindirilmek istenen öğretmenlerin dik duruşunu belirtiyor. Söz konusu öğretmenlerin memleketin farklı yerlerine 'sürgün' gerekçesiyle görev yeri değişikliğine uğramaktan hiç korkmadığı ortadadır. Meslek aşkını, idealizmin Köy enstitülerinde almış bu eğitimciler doğru bildikleri yol ve yöntemlerden tüm baskılara rağmen vazgeçmemişlerdir.

Makal, öğretmenlerin yaşadıkları zorlukları, kısımları anlattığı kitabında öğretmenlik mesleği hakkında şöyle bir tespitte bulunur:

"Öğretmenler, yalnız bizde değil, neredeyse dünyanın her yerinde geçim sıkıntısı çeken, ideal ölçüler içinde çalışmalarına olanak verilmeyen bir kitledir. Bunun nedenleri çoktur, ama baş nedeni vardır bir de: Halk çoğunluğunun içine serpilmiş, onlarla doğrudan doğruya değeyde bulunan aydınlar oluşları, yurdun nabzını çocukların günlük yaşamından elle tutulurcasına, her gün izlemiş olmaları; yani kendiliğinden, halktan gelip halka gitmiş olmaları. Bu da gürültü patırtı çıkmadan ayakta durmak isteyen yönetimlerin, çağdışı ve yetersiz yöneticilerin işine gelmez. Öğretmenler her yerde sayısal yönden ülkenin en büyük kitlesini oluşturmaktadır. Özel sorunları yurdun eğitsel sorunlarıyla atbaşı gitmekte, bozuk eğitim düzenini yerdikleri ve değiştirmek istedikleri zaman, karşılarında düzenin yerinde

saymasını, dolayısıyla kötü eğitim düzeninin sürüp gitmesini isteyen çıkar çevrelerini bulmaktadır.” (Makal 1994: 15)

Mahmut Makal, öğretmenleri sadece Türkiye’de değil, Avrupa’da da kendi gözlemleriyle değerlendirme fırsatı bulmuştur. Bu tecrübesi ona geniş bir karşılaştırma yapabilme fırsatı vermiştir. Makal, halkla çok içli dışlı olan, nesil yetiştiren öğretmenlerin özgür olmasını iktidarların bir tehlike olarak gördüğünü söyler. Bu yüzden de öğretmenlere yüksek bir refah düzeyi sağlanmadığını belirtir. Yüksek refah sağlanan bireylerin düşünceğini, sorgulayacağını ve iktidarı elinde tutanları rahatsız edeceğini vurgular.

Öğretmenler sesini duyurabilmek adına, memleketin dört bir yanından toplanarak ilk defa 20 Şubat 1963’te Ankara’da yürüyüş yapmışlardır. Bu yürüyüşte öğretmen derneklerinin temsilcileri Tandoğan Meydanı’ndan Cebeci’ye doğru yürümüşdür. Yürüyüşün sayısı on bine yakındır. Makal bu yürüyüşün şu ilkeleri gerçekleştirmek için yapıldığını söyler:

“Öğretmenlik uğraşına saygınlık kazandırılması, Türk çocuklarının en iyi biçimde eğitilmeleri için önlemler alınması, Meclis’ten çıkan yasaların (Anayasa başta olmak üzere) uygulanması, Devlet Planlama Örgütü’nce ortaya çıkarılan gerçekçi görüşlerin uygulanması, Yedinci Eğitim Şurası kararlarının uygulanması, öğretmenlerin geçim durumlarının düzeltilmesi için sorumluların harekete geçmesi...

Öğretmenler, o zaman şöyle özetliyorlardı yürüyüşün ereklerini:

1. *Halkımıza, devrimlere sahip çıkan bir kitle olduğumuzu hatırlatmak.*
2. *Ülke bir eğitim çıkmazı içinde olduğundan, planlı kalkınma dönemine de girildiğinden, eğitim sorununun birinci derecede ele alınması. Bu düşüncenin kamuoyuna yerleşmesi. Eğitim düzeninin ve okulların, nitelik ve sayısal yönden yetersizliğinin belirtilmesi. Çocukların neden iyi yetişmediğini ulusun gözleri önüne sermek. Kötü politikacıların ve Eğitim Bakanlığındaki yöneticilerin eylem ve saldırılarını protesto etmek.*
3. *Devlet kesiminde çalışanlar içinde oranı yüzde altmış olan öğretmenler, Eğitim Bakanlığı cari giderlerinin ancak yüzde 16’sını emek karşılığı ücret ve maaş olarak almakta olduklarına göre, devlet kadrolarında en ucuza çalıştırılan kamu görevlileri durumundadırlar. Öğretmenlerin yüzde 75’i dört yüz liranın altında maaş alırlar ve başka gelirleri yoktur. Hizmetlerinin değerlendirilmesinde adalet istiyorlar. Tek cümle ile: Yirminci yüzyılın ikinci yarısının ortasında Türkiye’nin eğitim sorunlarının hızla çözümlenmesini istiyorlar.” (Makal 1994: 16)*

Makal, öğretmenlerin bu amaçlarla çıktıkları yürüyüşü sebeplerini ve amaçlarını özetler. Talep ettikleri hakları vurgular. Bu yürüyüşten sonra beş yıl bekleyen öğretmenlerin karşılaştıkları tabloyu da şu şekilde analiz etmiştir:

“Öğretmenlerimiz, beş yıl bekledikten sonra gördüler ki, istekleriyle ilgilenilmediği gibi, Türkiye’nin tüm sorunları çözüleceği yerde arapsacı gibi karışmaktadır. Bu arada eğitim işlerinin ve öğretmenin ‘esamisi bile okunmamaktadır.’ Ayrıca, düşünen, konuşan, işini seven, halkına hizmet etmek isteyen öğretmenler de kıyılmaktadır. Aklın alamayacağı bir gidiş vardır. 15-19 Aralık 1969 günlerini boykot günü olarak ilan ederler ve bütün yurttta boykot başlar. Nedenler 1963’e göre pek değişmemiştir. Karşıt olarak, ikili üçlü öğretim yaygınlaşmış ve olağan duruma gelmiş, öğretmenlerin geçim sıkıntısı bıçağın kemiğe dayandığı gibi boğaza gelip dayanmış, anti-demokratik güçler çağdışı uygulamalara girişmiş, eğitimde ve tüm yaşamda fırsat ve olanak eşitliği sanki ters anlaşılmış gibi

eşitsizliklere dönüştürülmüş... Eğitim ve kültür emperyalizmi yurdun ve de eğitimcilerin üstüne çullanmış...

Boykot uygulanmış, Türkiye'yi ve onun Eğitim Bakanlığını yürütenlerin gözleri fal taşı gibi açılmıştır. Boykota katılan öğretmenlerin hepsi sürgün cezası almış, kimi içeri atılmış ve çoğunluğuna maaş kesme cezası verilmiştir. Çoğunun mahkemesi aradan altı yıl geçmesine karşın bitmemiştir.” (Makal 1994: 18)

Makal'ın anlattığı büyük öğretmen yürüyüşünün iktidar sahipleri tarafından bir 'eleştiri' olarak değil, bir tehdit olarak algılanıp buna göre tepki verildiğini görüyoruz. Geçim sıkıntılarını, eğitimdeki problemlerini eylemle duyurmak isteyen öğretmenler sürgünlere uğramış, maaş kesme cezaları almış, mahkemelerde yargılanmışlardır. Makal, kimi öğretmenlerin hapis cezası aldığını da belirtir. Öğretmenler, seslerini duyurmanın bedelini ağır ödemişlerdir.

Öğretmen kısımlarını somut örneklerle anlattığı eserinde Makal'ın kısıma uğrayan öğretmen Kenan Koşar'la görüşerek, Kenan Öğretmen'in yaşadıklarını kaleme aldığını görüyoruz. Kenan Öğretmen, durumunu şöyle anlatır:

“1971'de Tunceli Lisesi'nde Biyoloji Öğretmeni olarak göreve başladım. Sıkıyönetimce bir yıl içinde üç kez tutuklanıp sonra serbest bırakıldım. 1972'de oradan Taşköprü'ye sürüldüm. 1973'te yeniden sıkıyönetimce tutuklandım, ardından 'takipsizlik' kararı aldım. 12 Kasım 1973 ile 13 Mart 1974 tarihleri arasında 657'nin 138. maddesine göre 'açıkta' kaldım. Şimdi de 7 Temmuz 1975'ten beri boştayım. Çünkü o tarihte Müdürler Komisyonunca görevime son verildi.

Anam, babam ve bacılarım, eşim ve çocuklarım benim maaşımla geçinirlerdi. Şimdilik işsiz olarak geçiniyorum. Ama yine de yaşamın bu zorluklarından yılmadım ve yılmam da. Bu, hiç ama hiç söz konusu değildir!..” (Makal 1994: 161)

Görüldüğü üzere Kenan Öğretmen de uğradığı kısıma karşı dik duruş göstermiştir. İrade sahibi öğretmenler, haklarını savunmak için tüm zorlukları göze almışlardır.

Makal, *Karanlığı Zorlayanlar (1994)* eserinin sonunda eserini şöyle tanımlar:

“Öğretmen ve öğrencisiyle milyonlara erişen bir kitlenin sorunlarını, kırım öykülerini ve de verdikleri savaşı anlatmaya olanak yok. Burada biz bazı örneklemelere gidebildik. Siz okurları usandırmamak için de genellemeyi sizlere bırakarak kesiyoruz.” (Makal 1994: 178)

Makal'ın öğretmen yetiştirme konusuna da çok önem verdiğini ve kitaplarında işlediğini görüyoruz. Yazar, Köy Enstitülerinin bu konuda örnek teşkil ettiğini söyler. Köy Enstitülerinin kapatılmasının da öğretmen yetiştirilmesine vurulmuş bir darbe olarak görür:

“Öğretmenlerimiz köksüz ağaca döndü, Köy Enstitüleri gibi gerçek öğretmen yetiştiren kurumlar yıkılalı.” (Makal 2009: 36)

Makal, *Yeraltında Bir Anadolu (2008)* adlı eserinde Doğu köylerini incelemeye giderken, trende Bitlis Milli Eğitim Müdürü ile karşılaşır. Bitlis Eğitim Müdürü Abdülkadir Ariç trene Malatya'dan binmiştir. Ariç, Makal'ın da öğretmenliğini yapmıştır. Bitlis Eğitim Müdürü Abdülkadir Ariç, bölgedeki öğretmen sorununa değinir:

“Arama, buralarda eğitim adına bir şey arama artık. Zorla atanan öğretmenler gelir, bir yıl bile durmadan işini uydurup giderler. Gelgeç yeri buralar. Yönetmelik, program, yasa hep lafta kalır. O yönden de buralara ulaşamaz devletin kolu. Onlar da turist gibi uğrar geçerler. Bakanlık yönetmelikleri uygulasa, öğretmenler üç yıl falan dursalar, daha verimli ve yararlı olurlar. Sonra da, malum burası Doğu. Asıl öğretmen pek geçmez elimize. Muvakkatlarla, vekillerle durumu idare ediyoruz. Müfettişlerimizin de hepsi jet. Öyle ya, Doğu burası... (Makal 2008: 13)

Milli Eğitim Müdürü, öğretmenlerin Doğu Anadolu illerinde çalışmak istemediklerini vurgular. Doğu'ya gelen tüm eğitimcilerin, müfettişinden öğretmenine, bir an önce buradan uzaklaşmak istediklerini vurgular. Köy Enstitülerinden yetişen öğretmenlerin ise hiçbirinin görev yerinden şikâyet ettiği görülmemiştir. Zaten Köy Enstitülerinin felsefesi budur. Köy çocuklarını alıp tekrar köye hizmet etmek üzere öğretmen olarak yetiştirmek. Bu kurumlar zayıflatılarak kapatılınca, şehir kültüründe yetişmiş öğretmenlerin, özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun köylerine uyum sağlayamadığını, bir an önce buradan ayrılma taleplerinin olduğunu görüyoruz.

Makal, 1989 yılının Haziran ayında *Cumhuriyet* gazetesine yazdığı denemesinde de öğretmen yetiştirme sorununa değinir. Eğitim sistemimiz içindeki en önemli ve ilk olarak ele alınması gereken sorunun öğretmen yetiştirme işi olduğunu söyler. Köy Enstitülerinin kapatılmasının, Öğretmen okullarına son verilmesinin halk adına büyük bir kayıp olduğunu savunan Makal, Türk halkının bu okulları aradığını, siyasetçilerden bu okulların tekrar açılmasına yönelik bir hizmet beklediklerini söyler. (Makal 1989: 13)

Makal, Van'ın Ünseli köyüne yaptığı ziyarette ise eğitim durumunu şöyle özetler:

“Ünseli köyü iki bölük ve iki yüz dolayında ev sayısı. Okul da bu iki mahallenin ortasında. Okulun iki öğretmeni var. Bir düzine kadar da Alpaslan Öğretmen Okulu'ndan staja gelmiş öğretmen adayları var. Son sınıfta okuyorlar, altı ay sonra köylere öğretmen olarak gidecekler. Derslikler ve Öğretmen Abdullah'ın odası durulacak gibi değil. Akşama doğru ayaz iyice bastırıldığı halde, ayaza karşı koruma olanağı yok elde. Tezek falan demek istiyorum. Öğretmen okulu öğretmenlerinden Âdem Bey de var. Söz hemen köy kalkınmasına geliyor.

‘İnanç şarttır’ diyor Âdem Bey. ‘İnanınca olur. Dinin payını unutmamak gerekir.’

Yakında öğretmen olacak arkadaşlardan biri köyü nasıl kalkındıracağını anlatıyor:

“3K Derneği kuracağım önce (4K olması gerekir, o 3K diyor), particilik yüzünden küsenlerin arasını bulacağım, onları barıştıracam. Dini inançlarına dokunmayacağım.’

‘Bu kadar mı? Sözgelimi, 4K Derneği ile neleri gerçekleştireceksiniz?’

‘Yenilikler ancak bu yolla girer köye. Bu örgüt dünyada altmış ülkede var. Demokratik ilkeler, ortak çalışma anlayışı, iş ve eğlenceyi birleştirme işi hep bu dernekler yoluyla köye girebilmiştir. Köyleri refaha ve sağlığa, ancak kafa, kol, kalp ve kuvvetin birleştiği bu

dernekler kavuşturacaktır. İlk yapacağım iş, köyden seçeceğim 4K liderleri yoluyla köşe başlarına çöp tenekeleri koydurmak olacaktır.’
Anladım ki, iki değil dört çatallı kazıklar hazırlanıyor köylüleri uğraştırmak için. Üstelik bu kazıkların kökü dışarda, yani Amerikan bulgusudur bu 4K’lar...” (Makal 2008: 23)

Hayata asla cinsiyetçi bir bakış açısı ile bakmamış olan Mahmut Makal, kadın-erkek eşitliğini, hayatının tüm alanlarında kadınların da etkin olması gerektiğini savunmuştur. Yazar, öğretmenlik mesleğinde de kadınların önemini vurgular. Kadın eğitimcilerin, eğitim ordusunda çoğalmaları gerektiğini, onların verdikleri mücadelenin gerekliliğini belirtir:

“Fırsat kollayarak köyü terk etmeyi düşünmeyen, köy çevresinden alınarak yetişmiş bir bayan öğretmenin köy için ne denli gerekli olduğunu, uyanık Türk anasının hasretini çeken herkes kabul eder. Bir meslektaşıyla hayat birleştiren de iki kanatlı bir önder durumuna girerler ki, önlerinde dağlar dayanmaz. Ben bir Naciye tanırım onlardan, köyün kızıyla karısıyla kaynaşıp çocuk bakımından tutun, bir mintan bir entari dikişine kadar onları yetiştiren, kafalarındaki donmuş inançlarını karıştıran... Bir Dürdane bilirim, bir Sadiye bilirim aynı çevrenin iki köyünde yaz kış ayrılmadan dikiş, yemek yapma, hazırlama, çocuk bakımı kursları açarak, bir yandan kendi yazdıkları piyesleri de oynattıkları temsiller vererek bir şeyler katan köy hayatına. Ülkü yolunda sevinen. Bir Şehnaz tanırım, önce evlerinde sonra köyde ve çevrede bağnazlığın köküne kibrit suyu dökmek için çırpınan.”
 (Makal 2015: 89)

Mahmut Makal’ın burada bahsettiği Naciye Öğretmen, eşi Naciye Makal’dır. Naciye Makal, Aksu Köy Enstitüsü mezunudur. Demokratik, laik ve çağdaş eğitim yolunda eşiyile beraber ülkenin dört bir yanını dolaşmış bir eğitimcidir.

Makal, yazılarında kadınların sosyal yaşamda ve iş yaşamında çok daha fazla olması gerektiğini defalarca vurgular. Görev için gittiği her yerde kız çocuklarının okuması için elinden geleni yapmıştır. Kadınların sosyal yaşamda ve iş hayatında yer alması için ilk koşul olarak kız çocuklarının okumasını görmüştür. Okuyup yetişmiş ve meslek sahibi olmuş kadınların Cumhuriyet’imiz için büyük bir kazanım olduğunu düşünmüştür.

Makal, öğretmene kırımın Cumhuriyet tarihinde defalarca olduğunu vurgular:

“Bizim insanımız, bizim öğretmenimiz, yeniden kıyılmayacak kadar kıyılmıştır. Ulus olarak kurtuluşumuz için en olmaz zorluklar içinde yine de çalışan öğretmen bulunca dünyayı zehir etmeye kalkışıyorlar. Anlaşıyor ki, kimsenin bu ulusun kurtuluşu için çalışmasını istemiyorlar. Gidişata bakınca türlü düşünmenin olanağı kalmıyor.”
 (Makal 1990: 61)

Makal’ın yukarıdaki yazısında öğretmen kırımlarından dolayı derin bir üzüntü içinde olduğunu görüyoruz. Bu üzüntü onu zaman zaman umutsuzluğa sürüklese de mücadelesine devam etmiş, şehir şehir dolaşmış, kıyılan öğretmenlere destek olmuş, onların hikâyesini yazmıştır.

Siyasi nedenlerden kaynaklanan öğretmen kıyımlarının boyutunu Makal'ın anlattığı şu olaydan anlıyoruz:

“Anamur’un Demirören köyünde bir öğretmen vardır: Abdülkadir Bulut. Öğretmen şairdir, sanatçı mizaçlıdır. Evinin duvarlarını mahalli el işleriyle süslemiştir. Bir köylü örmesi hasır işleme asmıştır duvara. Hasırın bir kenarına da bir kamyonun çiğnediği kurumuş bir kurbağa ölüsü iştirirmiştir. Yalnız bu kurbağa kurusunun büyük bir suçu vardır. Ön sol ayağı havaya kalkıktır. Kamyon öyle biçimlendirmiştir. Şimdi bu öğretmen Bakanlık emrindedir ve suç unsuru, duvarda asılı ön sol ayağı havaya kalkık kurbağa ölüsüdür. İlgililer ölü kurbağadan öğretmenin solculuğunu tespite çalışmaktadırlar.”
(Makal 1990: 110)

Makal'ın bu söyledikleri, öğretmene ceza verilecekse bu cezanın verilmesi için her şeyin bahane olabileceğinin kanıtıdır. Akıl ve mantık çerçevesinde izahı olmayan durumları suç unsuru saymak art niyetli davranışlardır diye düşünmekteyiz.

Makal, öğretmen kıyımlarını konu edinmeyen, gündeme taşımayan aydınlara çok kızar.

Bu kızgınlığını *Ant* dergisine 1967 yılında yazdığı makalede şöyle ifade eder:

“Kıyıda köşede yaptığınız yurtseverlik, halkçılık, bağımsızlık ve kurtuluş edebiyatını bırakın ya da biraz duyarlılığınız kalmışsa silkinin, doğruluğun ve karşı çıkın ülkeyi yaşanmaz duruma düşürenlere!..

Ulusal kaynaklarımızın korunması, yurdun asalak yabancılardan arınması, sil baştan bağımsızlığımızın elde edilmesi, Amerikanlaştırılmış eğitimimizin ulusallaştırılması ve toprak sorunundan başlayarak bu kokmuş düzenin toplumsal adaleti sağlayıcı bir biçime getirilmesine kadar... Ana sorunlar üzerine bir çift söz söyleyen öğretmenin yerinden ve işinden edilmediğini söyleyecek çıkabilir mi aranızdan? Üstelik yürürlükte dedikleri anayasa da tıpkı tıpkısına uygundur eğitimcilerin dersliklerinde ve halk içinde savundukları düşünceler. Ne oluyoruz öyleyse? Ne olacağımız yok, kıyamet kopuyor Türkiye’de kıyamet! Hem de büyük kıyamet.

Neden gözün kapalı ve ağzın bir karışık bakıyorsun Mersin Valisinin on bir eğitimciyi, Adana Valisinin sekiz eğitimciyi, Isparta Valisinin bilmem kaç eğitimciyi ezmelerine, jandarmalarla, thomson tabancalarla kovalatmalarına ve sonunda da Eğitim Bakanlığı ile, yani hükümetle (ve de işin içinde Amerikan parmağı olarak) işbirliği edip onları aç-çiplak bırakmalarına?” (Makal 1989: 94)

Öğretmenlerin kıyım sürecinde aydınlar tarafından yalnız bırakılması Makal'ı, en az öğretmen kıyımları kadar üzmektedir. Yazar, aydınların üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediğini düşünmektedir. Makal'ın bu sitemi Aliya İzzetbegoviç'in *“Her şey bittiğinde hatırlayacağımız; düşmanlarımızın sözleri değil, dostlarımızın sessizliği olacaktır!”* sözünü akıllara getirmektedir. Yıllarını eğitim mücadelesine vermiş bir dava adamı olarak Mahmut Makal, aydınları mücadeleye çağırmaktadır.

Öğretmen kıyımlarını anlattığı bir diğer eseri *Zülüim Makinesi (1994)*'nde öğretmen kıyımının boyutunu şu şekilde ifade eder:

“Kıyılan aydınların ve öğretmenlerin listesini yapmak bile mümkün değildir. Şöyle diyelim: Kıyım uğramamış aydın ve öğretmen varsa, aydın ve öğretmen olarak ortaya çıkmamışlar ve sıfatlarına yaraşır çalışmalar yapmamışlardır.” (Makal 1994: 34)

Yazar, kıyımaya uğramayan öğretmenler için 'bir direniş göstermeme' iddiasında bulunacak kadar çok kıyımın olduğunu vurgular. En ufak bir muhalefet gösterenin kıyımaya uğradığını belirtir. Aynı eserinde bir öğretmenin kıyımını şöyle ifade eder:

"Bizim Osman Bolulu'nun ayağından size ne? Amasya'da 17 Nisan Köy Enstitüleri Bayramı kutlanırken, okula nasıl gittiğini, nasıl kurtulduğunu anlatmış çocuk. Bir ara da şöyle demiş: 'Sol ayağımın başparmağını taş kesmişti. Hâlâ yeri belli değil. Ağanın kuzusunu güderken oldu bu. Enstitüler olmasa belki de tüm parmaklarımı taş kesecekti...' Hepsi bu. Hepsi bu ama deve büyük ot yer, şahin küçük et yer demişler. Bu küçücük olaya Milli Eğitim Müdürü el koydu ve işi emniyete aktardı aynı gece. Sabaha dek öğretmenlerin ifadesi alındı. Sonuç olarak da Osman Bolulu üç yıl, ama tam üç yıl açıkta kaldı, bulvara düştü istemeyerek..." (Makal 1994: 128)

Yine yazarın *Zulüm Makinesi (1994)* adlı eserinde Yozgat ilinin Sarıkaya ilçesinin Çokumeşme köyü öğretmeni Çelebi Çınar'ın kıyımını, Çelebi Çınar'ın kendi ağzından derlediğini görüyoruz:

"Yıl 1966. Köyde çalışan bir öğretmenim. Köyde çalışan bir öğretmen ister istemez halka dönük olacaktır. Köye, köylüye, işçiye dönük olacaktır. Kendi ağır şartlı yaşantısının acısını duyacak ve köylüye vicdanında yer verecektir. Öğretmen yalnız çocukların öğretmeni değildir. ABC öğreten adam değildir dört duvarın arasında. Halkın öğretmeni olmalıdır. Milli eğitimin amaçları da bunu gerektirir. Oysa, örnekleri çok olduğu üzere, benim çalıştığım ilde de mülki ve eğitsel yöneticiler bunu idrak edemedikleri gibi, halkın öğretmenle anlaşmasından da kuşkuluyorlardı. Buna korku da diyebiliriz. Oturdukları makamdan olma korkusu. Her olaya bu açıdan bakıyorlar. Verdikleri direktif çocukçaydı: 'Öğretmen misin, sınıftan evine, evinden sınıfa gel git. Sınıfa gir de ne yaparsan yap. Yalnız dört duvarın arasında ol.' (Oysa dört duvar arasında yaptıklarından sorguluyorlar asıl, birçok öğretmeni). Halk eğitimi falan filan, bunlar boş şeyler. Salla başını al maaşını demek isterler, kısaca. Ben de rahat etmesini bilebilirdim. Ama içimde, beni patlatacak bir duygu, düşün yığını, isyan vardı. Bunları çıkardığım zaman baskıyla karşılaşırıyordum. Hür olduğumu duymıyordum. Dar zihniyetin aşağı seviyesi kanunları alet olarak kullanmak istiyordu. Nitekim kullanıyordu. Öğretmen kıyımına girmemiş öğretmenler rahat görünebilirler. Ben iddia ediyorum ki onlar da iç baskı altındadır." (Makal 1994: 136)

Makal'ın kıyım süreçlerini anlatırken kıyımaya uğramış öğretmenlerle direkt konuşarak onların sözlerini kitabına alması, haksızlığa uğradığını düşündüğü bu insanların sesini duyurmak açısından etkili olmuştur.

Makal, bilindiği üzere köylüleri ve köyleri eserlerinde ayrıntılı olarak işler. Köy halkının öğretmen kıyımına verdiği bir tepkiyi de *Zulüm Makinesi (1994)* adlı eserinde şöyle ifade eder:

"Atatürk Gecesi düzenlemek ve orada Atatürk'ün Bursa Söylevinin okunmasını programa almak suçundan, önce il emrine sonra da Bakanlık emrine alınan öğretmen arkadaşlarla ilgili olayla ilgili şimdi burada, gözünü sevdiğim köylülerin tutumuna değineceğim. O köylüler ki bu yurdun öz sahibi ve gerçek üreticilerdir. Ve bizim yönetici ve de okumuşların sekiz yüz yıldan beri insan yerine bile koymadıkları, her türlü kötü işleme lâıyk gördükleri köylülerdir. Köylünün karşısında hakiki vaziyetini bir türlü almayanların anlamayacakları

ölçüde bir sezgi vardır köylülerimizde. En derin bilgiye taş çıkartan sezisler ancak toprağa basan, topraktan öğrenip kitapsız bilenlerde olur. Gün gelince nasıl yurt savunmasına yalın ayak karın aç koşarsa, gereksiz yere suçlanan evlatlarının imdadına da öylece koşarlar. Tarihimiz boyunca köylüden hiç mi hiç kötü davranış, geri davranış ve de akıl dışı davranış gelip bir yerleri, bir şeyleri yıkmamıştır.” (Makal 1994: 90)

Makal, öğretmen kıyımlarını anlattığı *Zulüm Makinesi (1994)* adlı eserinde, ‘Zulüm Makinesi’ olarak adlandırdığı kurumun Eğitim Bakanlığı olduğunu görüyoruz. Yazar, bunu şu şekilde gerekçelendirir:

“Türkiye Cumhuriyeti’nin milli eğitim işlerini yönetmekle görevli bir bakanlığın, her yönden koruması ve rahat çalışmaları için desteklemesi gereken öğretmenlerine yaptığı işlemlere bakıp da, bu bakanlığa Zulüm Makinesi dememek elde değil. Ne kadar saçma soru varsa sorulmuş, şurdan burdan uydurularak öğretmenin karşısına çıkarılmış, bu akıl ve mantık dışı sorulara gayet uygun cevaplar alındığı, asılsız oldukları ispatlandığı halde, sonunda gene çeşitli cezalarla öğretmenler cezalandırılmışlardır. Verilen cezaların en hafifi de sürgün cezasıdır.” (Makal 1994: 93)

Öğretmen kıyımları esnasında Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerinin görevlendirildiğini görüyoruz. Bakanlık müfettişleri sordukları soruları eğitim bilimiyle ve kanunlarla ne kadar ilişkilendirilebileceğini okuyucusuna bırakan Makal, eğitimcilere yapılan soruşturmalar sırasında müfettişlerin sorduğu soruları derlemiştir. Bu derlemeyi öğretmen kıyımlarını anlattığı *Zulüm Makinesi (1994)* adlı eserine almıştır:

- İngilizce dersinde “Karadeniz’e bir Amerikan uçağı düştü.” cümlesini neden yazdırdınız?
- Zengin çocuklarına fena muamele etmişsiniz, bunun sebebi nedir?
- Sizce idealist öğretmen ile idealist olmayan öğretmen ne demektir?
- Cumhuriyet, Milliyet, Akşam gazetelerini öğrencilere tavsiye etmişsiniz ve Tercüman, Hürriyet gazetelerini kötülemişsiniz?
- Ramazan ayında çocuklara çay ismarlamışsınız?
- Türkiye’nin fakir olduğunu söylemişsiniz?
- Sınıfta Namık Kemal ile Yaşar Kemal’i karşılaştırmışsınız?
- Belediye başkanına kadehini sol elle kaldırdı demişsiniz?
- Müfettişlikten faydalanarak baskı yapıp TÖS’ün şubelerini kurmuşsunuz, doğru mu?
- Eskiden var olan gözlerinizdeki pırlıltı, kalplerinizdeki heyecan, sözünüzle ne kastediyorsunuz?
- 1965 seçimlerinde çalışmalar yapmışsınız, doğru mu?
- Dernek içi çalışmalarınızda öğretmenler arasında bölücülük yapıyor musunuz?
- Sosyalist yazarları okuduğunuz ve savunduğunuz iddiasına ne dersiniz?
- Amerikalılarla dost olacağımıza düşmanımızla dost olalım daha iyi demekle neyi kastedtiniz?
- Çetin Altan’ı okuyarak işi polemiğe sürüklediğiniz ileri sürülüyor.
- İki Eylülde İzmir’de yapılan Türkiye Köy Öğretmenleri Milli Federasyonu toplantısına ne sıfatla katıldın?
- Öğretmenler Derneğini ele geçirmeye ve öğretmenler arasında sendikacılığı yaymaya çalışıyor musunuz?
- Rejim ve hükümet aleyhinde makaleler okuyor musunuz.
- Halka karşı oynanan oyun, ne demektir?
- Karanlık zihniyet, demekle neyi kastediyorsunuz?” (Makal 1994: 47)

Mesleğin içinden gelen bir yazar, bir müfettiş olarak her zaman öğretmenin hakkını savunmuş olan Makal, eserlerinde de öğretmenlere yapılan haksızlıklara tepki göstermiştir. Kıyıma uğrayan öğretmenlerin yaşadıklarını anlatmış, onların birebir kendi sözlerini eserine almıştır. Kendisi de kıyıma uğramış bir öğretmen olan Makal, meslektaşlarının sıkıntılarını açık bir dille aktarmıştır.

Öğretmen yetiştirme, mesleğin maddi ve manevi yönleri üzerine analizlerini yapmış olan Makal, bu mesleği seçmiş insanların ciddi bir sorumluluğu aldığını; ilk hedeflerinin insan olabilmenin üstün niteliklerini yakalamak olduğunu vurgular.

Eğitimci-yazar Mahmut Makal, Köy enstitülerinde yetişmiş ve yurdun dört bir yanına hizmet götürmüş öğretmenler gibi işini severek yapan ve memleketin her yerine düşünmeden gidecek öğretmenlerin Cumhuriyet'in ayakta kalması için çok önemli olduğunu belirtir.

Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Cumhuriyetçi öğretmenlerin oluşturduğu eğitim ordusuyla ayakta kalacağına inanan Mahmut Makal, öğretmenlere şu mesajı verir: *“Cumhuriyet değerlerini gittiğiniz her yere götürün ve dik durun!”*

3.6. Laik Düşünce ve Laik Eğitim

Mahmut Makal, laik düşünceyi,

1. Laik düşüncenin açıklanması, yaşama katılması,
2. Eğitim ve laiklik arasındaki bağ,
3. Dinin yanlış anlaşılması,
4. Tarikata bağlı sözde din adamlarının dini kullanarak insanları sömürmeleri,
5. Tarikatların topluma verdiği zarar

gibi temel konular ile ilişkilendirmiştir. Bu konuları teker teker detaylandıracağız.

3.6.1. Laik Düşünce

Laiklik, genel olarak din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlanır. Laik bir devletin yönetiminde dinî inançların rolünün olmaması gerekir.

Atatürkçü düşünce esaslarına göre kurulmuş olan devletimiz Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden birisi laikliktir.

Laiklik kavramını detaylı olarak açıklamak istersek devleti dini kurallar dışında yönetmek esas olmak üzere toplum içindeki her bireyin din ve vicdan özgürlüğünün sağlanarak, inanç gözetmeden tüm bireylere eşit davranılmasıdır. Laik devlet yapısında devletlerin bir dini yoktur; devlet kurumu kişilerin inançlarına eşit mesafede yaklaşır. Laik devletlerin eğitim sistemi bilimsel, akılcı ve çağdaş esaslara göre düzenlenir. Bu uygulamalarla beraber halk arasında düşünce ve inanç farklılıkları düşmanlığa dönüşmez, ülkede birlik ve beraberliğin sağlanması adına önemli bir adım atılmış olur.

Eğitimci-yazar Mahmut Makal, laiklik kavramını şöyle tanımlar:

“Eski ve yeni Anayasa’da yeri olan laiklik, Atatürkçülüğün başta gelen öğelerinden biridir. Devletin din işlerine karışmamasının gerekliliğini vurgular. Laiklik ilkesini benimsemiş devletler din işleriyle uğraşmazlar.” (Makal 1997: 206)

Makal, net bir şekilde laiklik ilkesini benimsemiş bir devletin dini işlerle ilgilenmemesi gerektiğini belirtir. Ayrıca devletin, vatandaşlarını dini ve felsefi inançlarına göre yargılamasını laiklik ilkesine aykırı bir tutum olarak belirtir. Bu durumda da eğitimde laiklik ilkesini benimsemiş bir öğretmenin, öğrencilerine, hangi dinsel ya da felsefi inanca sahip olurlarsa olsunlar eşit davranması gerekir.

Makal, laiklik düşüncesinin köyde hiçbir karşılık bulamadığını belirtir. *“Herkes inancında, ibadetinde özgürdür.”* düşüncesine insanların hiçbir şekilde katılmadığını söyler. Köy halkı gibi tüm namazlarını vaktinde kılmayan Makal, bundan dolayı köylülerin tepkisini çeker. Köy odasında Makal’ın babasına durumu anlatırlar, babası eve gelip oğluna kızar:

*“Babam yanıma geldiğinde sözü açmışlar odada. Fitlemişler babamı adamakıllı. Gelip dikildi karşıma:
Bundan sonra namaz gılmayacak olursan, şinciden itibaren evlatlıktan ilet ediyorum seni. Ne bu Allaşkına. Hem şu üst üste kayılı gavur kitaplarını okumayacan bundangilli. İlaem Müslümanlığa heves eder, namazlığını beller, Müslüman olur, sen deli gibi inat edip gâvurluğa hizmet ediyon. Var da bi bak ne diyor elin oğlu sana. Bi bakmada ağnarlar adamın ne olduğunu...”* (Makal 2014: 126)

Makal, ibadetlerini tamamen yerine getirmediği için sadece babası tarafından değil, köy halkı tarafından da yargılanmaktadır. Burada toplum baskısı görüyoruz. Laik düşüncenin hüküm sürdüğü yerlerde bu baskı normal karşılanamaz.

Makal, *Deli Memedin Türküüsü* (2008) adlı eserinde laikliğin ve laik eğitimin darbe aldığını şöyle açıklar:

“1950 seçimlerinde hem iktidar değişti hem de laiklik bitti. Önce, iktidara gelen Demokrat Parti ezanın Arapça okunmasını sağladı. Yerden mantar biter gibi Kuran kurslarının üremesine göz yumdu. Din dersleri yurt düzeyinde başladı. Darwin Kuramı çiğnendi. Tarih ve doğabilim dersleri din dersleriyle çatışmaya başladı. Okullarda mescitler aldı yürüdü.

Din dersi öğretmenleri devletin başına taç yapıldı. Okul müdürlüklerinin tamamına yakını onlara verildi. İmam hatip liselerinin sayıları gün geçtikçe katlanarak artmıştır. Şimdi Anayasa'ya soktular 12 Eylülcüler. Din dersleri ilk ve ortaöğretimde zorunludur... 1947-1949'larda bu olanlardan sonra laiklik ilkesi sanık sandalyesine oturtuldu. Özellikle liselerdeki felsefe öğretmenleri akli ve bilimi öne çıkardıkları için, öğrenciler tanık tutularak birer bahane ile mahkemeye verilmişlerdir. Bu kısımların öyküleri, kitapları yazılmıştır. Şimdilerde laiklik ilkesi sanık sandalyesinde bile değil, 'Eski köye yeni âdet misin?' denilerek ülkeden kovulmak istenmektedir..." (Makal 2008: 109)

Makal, laiklik kavramının siyasi iktidar tarafından içinin boşaltıldığını belirtmektedir. Atatürk'ün yaşadığı dönemde üstünde önemle durulmuş ve korunmaya çalışılmış olan laiklik ilkesi eğitimde de oldukça etkiliydi. Makal, iktidar değişikliği ile Cumhuriyet'in bir kazanımı olan laiklik ilkesi ile Demokrat Parti hükümetinin mücadele ettiğini söyler.

3.6.2. Laik Eğitim

Laik eğitim, dini etkilerden arınmış, toplumu oluşturan bireylerin felsefi ve dini inançlarına eşit mesafede duran, eğitim kurumlarındaki bilimsel ve kültürel çalışmaları, din işlerinden ayrı tutan eğitimidir. Laik eğitim, bilimsel ve akılcıdır. Devlete bağlı olan eğitim kurumlarında bir dini inancın ya da mezhep dairesinin esas alınması laik eğitimle bağdaşmaz. Laik eğitim; özgür düşünceli bireyler yetiştirmeyi hedefler. Laik eğitime göre oluşturulan eğitim programlarının ve ders içeriklerinin bilimsel ilkelere dayanması gerekir. Bu programı uygulayan öğretmenlerin de tarafsız olması gerekir.

Makal, *Vatan* gazetesine 1964 yılında yazdığı denemede, laik eğitimi şöyle tanımlar:

"Laik eğitime gelince: Laik eğitimin uygulandığı okulların programında din dersine yer verilmez. Böyle bir okul, çocuk velilerinin din ve mezhep ayrılıklarından gelme etkilerine çalışmalarında yer vermez. Fransız Devriminden beri, şöyle böyle iki yüz yıldır insanlığın laik okula kavuşması için savaşılmaktadır. Bu savaş, varolmak, yaşamak ve insanlık tarihinde iz bırakmak isteyen toplumlarda zaferle sonuçlanmıştır. Bu, o toplumlar için gerçek bir kurtuluş olmuştur. Hangi toplum ki hâlâ kurtulamamıştır, araştırın, bu zaferi kazanamadığı için karanlıklarda kalmıştır. Öteki deyimle, bu gibi toplumları yönetenler, küçük çıkarları için ya da dünyanın gidişini izlemek, o gidişe uymak gereğini duymadıkları için, bilerek bilmeyerek toplumlarına kötülük etmişlerdir. Bu gerçek, Türkiye için özellikle doğrudur. Yeni Anayasamızda yer alan laiklik ilkesi eski Anayasamızda da vardı... Buna karşın, şimdi laik okul düşüncesini, laik okul kavramını ve bunun gerekli olduğunu savunan aydınlar, eğitmenler çok azaldı..." (Makal 1989: 22)

Makal'ın tespiti, yukarıda belirttiği gibi, Köy Enstitülerinden sonra gelen kurumlarının laik eğitim anlayışına uymayarak, liyakatsiz kadrolarla eğitim sisteminin geriye götürdüğü yönündedir. Eserlerinde bu tezine örnek olaylar anlatmıştır.

Kuru Sevda (2009) adlı eserinde köye teftişe gelen bir Mili Eğitim Müdürü'nün köyün yokluk içinde olduğunu, eğitim koşullarının kötü olduğunu görmesine rağmen şöyle bir değerlendirme yaptığını görüyoruz:

“Fukaralık dert değildir bir kere. Ne kadar mutluydular, gördünüz. Köylümüz manevi bakımdan o kadar zengin, mukaddesatına o kadar bağlı ve misafirperverlikte, ananelerine bağlılıkta o kadar ileridir ki, milli duygusu da o derece yüksek olan bu köylülerin, ufak tefek eksikliklerini görüp de, köylümüz fakirdir, geridir diye çırpınmak, en azından milli duygu noksanlığını gösterir ve de vatan hayınlığını. Allah korkusu zayıfladı; gençliğin ahlaki bozuldu. Dua edelim de o da düzelsin. Hamdolsun köylünün her şeyi istediğimiz gibi...” (Makal 2009: 47)

Makal, burada gerçeği olduğu gibi değil; olmasını istediği gibi değerlendiren yöneticiyi eleştirmektedir. Eğitim yöneticisi için köyün dini ve milli duyguları dışındaki durumların önemsenmemesi eğitime ne kadar ‘laiklik’ penceresinden bakıldığını okuruna sorgulatmaktadır.

Makal, *Vatan* gazetesine 1964 yılında yazdığı denemede laiklik kavramını ve eğitimle ilişkisini şöyle açıklar:

“Laiklik devletin din işlerine karışmamasıdır. Yeryüzünde laiklik ilkesini benimsemiş devletler, din işleriyle uğraşmazlar. Dinsel eğitim yapan okullar açmazlar. Bölgesel din okul ya da kursları olursa onlara para yardımı yapmadıkları gibi orada yapılan öğretimin de genel eğitim politikasına uygun olmasını sağlar, bu olmazsa gidişi önlerler...” (Makal 1989: 22)

Makal, doğru bildiğini hukuk kuralları çerçevesinde açıklamaktadır. Kavramların içinin boşaltılmasına da somut yaşamdan örneklerle gösterir. Ömrü boyunca laik eğitimin mücadelesini vermiştir ancak bu konuda ülkenin yıllar geçtikçe geriye gittiğini belirtir.

Makal, laik eğitim kavramının bir politika olarak zaman içerisinde yok edilmeye çalışıldığını söyler. *Cumhuriyet* gazetesine Haziran 1989’da yazdığı denemede bunun devletin en başı olan dönemin Cumhurbaşkanı Sunay’ın sözlerini kanıt göstererek ifade eder:

“Türk toplumunu çağın dışına itme ve dolayısıyla ülke yönetimini dinsel havalı okullardan yetişenlere teslim etme politikası, birçok aşamadan geçtikten sonra 1970’li yılların başında devlet büyüklerinin gayretiyle rayına oturtulmuştur. Nitekim o yılların Cumhurbaşkanı Sunay, ‘Halkoyu’ dergisinin 1977 Mayısında çıkan 11. sayısında belgelendiğine göre şunları söylemiştir: ‘Bugünkü okullardan yetişen gençlere memleket idaresi teslim edilemez. On yıl sonra bunların hepsi iş başına geçecekler. Onlara nasıl güvenebiliriz? Hem de biz, laik okullara karşı imam-hatip okullarını bir alternatif olarak düşünüyoruz. Devletin kilit mevkilerine yerleştireceğimiz kişileri bu okullarda yetiştireceğiz...’ ” (Makal 1989: 7)

Sunay’ın bu düşünceleri doğrultusunda ülkede gerektiğinden fazla imam-hatip okulu açıldığını düşünen Makal, burada halk çocuklarının oy deposuna dönüştürülmesi projesine imza atıldığını düşünür.

Makal, 21. yüzyıla eğitim açısından hazır olmadığımızı belirtir. Demokrasi, insan hakları, çağdaş ve eşitlikçi eğitim, toplumsal adalet, çağdaş uygarlık düzeyine çıkma gibi

kavramları uygulayamadığımız eğitim sistemiyle 21. yüzyıla taşıyamayacağımızı belirten Makal, öğretmenin de değersizleştirildiğini ifade eder. Bu noktaya gelişi de şöyle ifade eder:

“Buraya nasıl gelindi? Din dersleri 1930’da okul sistemi dışına itilmişken, oy avcılığı dönemi başlayınca 1948’de ilkokullara yeniden koyuldu. Ardından imam-hatip kursları. 1952’de imam-hatip okulları... 1959’da ortaokullara, 1967’de liselere din dersleri koyuldu. 1982 Anayasası ile de perçinlendi, zorunlu yapıldı. Kapı bir kez açılmaya görsün, içerden ve dışardan pompalanan düşüncelerle, Türk eğitim politikası, hatta Türkiye Cumhuriyeti, bir gericilik temeline oturtuldu. Bir yandan eğitim bakanları ‘Milletin ölüsü yıkanacak, imam-hatip okulları gereklidir’ derken, bir yandan da 1974’te bu okullar meslek eğitimi verir duruma getirildiler. Yüksekokullara girme hakkı verildi. İşin en ilginç yanıysa, bu okulların açılmasında imzası ve parmağı olanların çocuklarından burada okuyanlara rastlanmamasıdır...” (Makal 1989: 9)

Makal, imam-hatip okullarının bu kadar çok açılmasının ideolojik bir altyapısı olduğunu düşünür. Birtakım iktidarların bu okullardan oy devşirmeye çalıştığını belirtir. Oy devşirmek isteyen bu iktidar sahiplerinin kendi çocuklarının ise bu okullarda okumadığını, bu okulu bitirip açıkta kalan öğrencilerin yine yoksul halkın çocukları olduğunu belirtir.

Makal, imam-hatip liseleri konusunda ülkenin pırıl pırıl halk çocuklarının gittiğini ancak bu çocukların bu okullara başka bir öğrenim yolu bulamadıkları için bu okullara gitmediklerini vurgular. Bu halk çocuklarına hizmet olarak dinsel lisenin dışında çok amaçlı liseler oluşturulması gerektiğini belirten yazar, bunun halk çocuklarına daha önemli bir eğitim şansı sunulmasını sağlayacağını söyler. (Makal 1989: 9)

21. yüzyılın insanını yetiştirmek için kaynak alınması gereken şeyin bilim olduğunu savunan Makal, *Cumhuriyet* gazetesinde 1989 Haziran’da yazdığı yazıda dönemin eğitim şurasını eleştirir, eğitim dünyasının sıkıntılarını anlatır:

“21. yüzyılın insanının nasıl yetiştirilmesi gerektiğini belirleyecek Eğitim Şurası, yarından çoğu altı yaşındaki çocuklara uygulamalı din dersi isteyen üyelerle mi toplanmalıydı? Kimlerdi bunlar, İslam sentezcileri değil mi? Her okulda bir mescit açılıyor. Şeriat içerikli olmayan kitapların okullara sokulmaması için müfettişler fırl fırl dönüyor. Okuyan, düşünen öğretmen, ne yeterlik sınavı kazanabiliyor ne meslekte kalabiliyor. Çağdışı bir elek var, un eler gibi eleyip alıyor işine yarayanı. Okullaşma yetersiz, normal öğretim hayal oldu. Sınıf mevcutları 80-90. Ders kitapları bilim ve gerçeğin uzağında. Öğretmen maaşlarını da ne siz sorun ne ben söyleyeyim.” (Makal 1989: 9)

Makal’ın bu eleştirisinin de laik eğitim kavramıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz. Yazar, Eğitim Şurası’na katılan eğitimcilerin bilime inanmış, laik eğitimi savunan eğitimciler olduğuna inanmıyor. Bu durumun da eğitimi daha da çıkmaza soktuğunu vurguluyor. Atatürk’ün *“Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.”* sözünü benimsemiş bir eğitimci olarak aklın ve bilimin egemen olmadığı bir eğitim programını kabul etmiyor.

Makal, köyleri okul yapımı ve öğrencileri bu okullara göndermeleri için ikna etme amacıyla köy gezilerine çıkmaktadır. Sulak köyüne geldiği zaman köyün eğitmeni Mehmet'in kendi eliyle, öğrencileri okutmak için yaptığı binada sakalı uzamış iki delikanlının, Eğitmen Mehmet'i sıkıştırmış olduklarını görür ve derhal müdahale eder:

“‘Ne bu hal?’ dedim Eğitmen Mehmet’e.

‘Bunlar boyuna uğraşırlar benimle. İlle de sakal uzatıp tarikata gireceksin. Baba böyle istiyor. Ben de olmaz, ben iyi kötü bir memur sayılırım, diyorum. Baba da boyuna haber yollamış ki, köylerde herkes sakal bırakacak diye. Valla şaştım kaldım. Her gün böyle. Terletiyorlar beni. Ne yapacağımı bilmiyorum. Aşağı tükürsem sakal ama yukarısı bıyık...’

Dikkatlice bakınca tanıdım delikanlılardan birini. Domates toplar, salça yapıp satardı geçen yıllarda. Daha güzün bile sakalı falan yoktu bunun.

‘Yahu sen!’ dedim.

‘Evet, ben artık elimi eteğimi çektim dünyadan. Baba böyle istiyor’ dedi.

Elinde koskoca bir tepsi, bir de yerde sürünen türünden pardösüye benzer eski bir şey sırtında. Ayak uydurmuş hani...

Dışarı çıkıp oturduk.

‘Baba (cemaat lideri) böyle istiyor gardaş’ dedi yine ‘Dünyanın dibi yoook, bucağı yok. Gelip gelip geçiyoruz. Şimdi köyümüzde bu eğitmen Mehmet’ten başka sakal bırakmayan kalmadı. Baba böyle istiyor. Bu Memmet var ya, bu Memmet, benim eniştemdir ha. Ama yine de sözümüz geçgel olmuyor. Bir de sizler söyleseniz çok iyi olur. Baba sizin için de bir dua eder de gelmiş geçmiş bilcümle günahlarınızı sildirir defterden...’

‘Güzel ama kardeşlik sakallı olmakla sakalsız olmanın ne ayrımı var da bu kadar uğraşıyorsunuz? Baba neden bu kadar düşüyor bu işin üstüne?’

‘Ha! Bak şinci, sakal bir kibir kırar, kibirli olup şeyhine kafa tutmaktan kurtarır insanı. İkinci olarak, efendime söyleyim, Peygamberimiz Sallallahü Vesellem Efendimizin sünnetidir.’

‘Peki, altı üstü sakaldan mı ibaret bu sizin işleriniz?’

‘Sakaldan ibaret olur mu hiç. Halkayı zikir yaparız. Bu zikrin kendimize ve cümle Müslümanlara faydası vardır. Ehli İslam’ın ruhuna ilel mağrip, ilel maşrik, deriz zikrederken.’” (Makal 2009: 6)

Yazar, öğretmenleri zor durumda bırakan dini değerleri yanlış yorumlayan bu tarikat ehli ile mücadelesini elinden geldiğince sürdürmüştür. Cumhuriyet değerlerini taşıyan ve öğrencilere bu değerleri aşlamaya çalışan öğretmenlerle, laik sistemi karşısına almış tarikat ehlinin çatışmaları, öğretmenlerin yaşadığı zorluklar Makal’ın eserlerine sık sık aldığı bir konu olmuştur.

Makal’ın köyde yaşadıklarını tarafsız bir gözle anlattığını görüyoruz. Kişisel düşüncelerini olay anlatımından sonra ifade eder. Yazar, laik ve müfredata uygun bir eğitim yapabilmeyen önündeki önemli engellerden birisini, köydeki bu tarikat ehlinin tutumu olarak görür. Tarikat ehlinin, devletin köye atadığı eğitimcilere rahat vermediğini belirtir.

Makal’ın din eğitiminin politize edilmesine tepki gösterdiğini görüyoruz. Okutulan din derslerinin dinle alakası olmadığını, gerçek dini eğitimi verip içtenlik ve vatandaşın

gerçek gereksiniminin karşılanması yerine politikacıların gereksinimlerinin karşılanmaya çalışılmasını eleştiriyor.

3.6.3. Dinin Yanlış Anlaşılması

Daha önce de vurguladığımız gibi Mahmut Makal'ın kavgası din ile değil; yanlış din algısı ile olmuştur. Cehaletin her biçimiyle mücadele eden Makal, İslamiyet'i hakikatlerinden şaşırtıp dilediği gibi yorumlayan zihniyet ile de mücadele etmiştir.

Yazar Makal ilk atandığı köyde okul diye kendisine gösterilen yerin fiziki koşullarının yetersizliğinden ötürü köyün camisinde ders yapabilmek için köyün hatibinden izin ister. Hatip, "*Ben camiye gavur okuluna açmam*" diyerek köyün öğretmeni Makal'ın teklifini reddeder. Makal'ın kişisel özellikleriyle, ahlakıyla köy halkı tarafından sevilen bir insan olmasından dolayı hatibi ikna edip çocukların camide ders yapmasını kabul ettirirler.

Makal, hatibin tutumunu yanlış bulur. "*İmam ne okursa cemaat da onu söyler.*" diye düşünerek yaptığı eğitim-öğretim işinin '*gavur okulu*' olarak değerlendirilmesine kızar." (Makal 2014: 113)

Aslında bu köyde İslamiyet'in okumaya verdiği değeri algılamış bir imam olsa Makal'a zorluk çıkartmak istemezdi, diye düşünüyoruz. İtilaf Devletleri ile savaşmış; bağımsızlığını kazanıp kendi topraklarında kendi bayrağı ve kendi inançlarını yaşayan bir halkın eğitim sistemini "*gavurluk*" ile ilişkilendirmek çok derin bir cehaletin tezahürüdür.

Yazar Makal, köylünün dine bakışında sıkıntılar olduğunu savunur. Köylünün dinin özüne uymayan davranışlar sergilediğini gözlemlemiş ve yazmıştır. Köylünün adeta dine hizmet için yaratılmış gibi davrandığını söyleyen Makal, köy halkının dinin birlik, dirlik, sevgi, saygı gibi, insanların günlük yaşamlarında ve ilişkilerinde doğruluğa, olgunluğa götürülen yanlarına ilgi göstermemesini eleştirir.

Örnek olarak köylünün dine göre temiz olması gerektiğini ancak köylünün aptes alırken ayağının elinin kirini şöyle bir ıslatıp sonra yeniden kuruttuğunu belirtir. İslamiyet'in vermek istediği temizlik özünün bunun neresinde olduğunu soran yazar, köy halkının daha çok dinin şekli yönüyle ilgilendiğini söyler. (Makal 2014: 123)

Köylülerin dini duygularını istismar ederek, onlara dini yazıların ve simgelerin olduğu eşyaları satmaya çalışan birini, çerçiyi eleştirir Makal. Çerçi, insanların kandırırken Hz. Muhammed'i kullanır. Bu yöntem köylü üzerinde oldukça etkilidir. Satmaya çalıştığı ise karton üzerine bir mühürdür:

“Bu gördüğünüz kâğıtta mührü şerif yazılıdır. Peygamber Efendimizin sırtına Allah tarafından basılmış olan mühür. Efendimize peygamberlik indiği sırada kırk yaşındaydı. İşte o sıralarda Hz. Ali Efendimizi yanına istedi. Dedi ki, ‘Ya Ali, sırtındaki şu mührün örneğini çıkar. Götür Müslümanlara dağıt...’ Niyçün dağıt dedi biliyor musunuz? Çünkü her kim bunu evinde asılı tutarsa ya da meşin kılıfa koyar yanında gezdirirse, o adamın hem kendine, hem ailesine, ne hastalık yaklaşıp, ne kaza bela... Hak tarafından Cebrail Aleyhisselam’a dendi bu. O da efendimize söyleyince, efendimiz de Hz. Ali’yi çağırdı...”
(Makal 2009: 17)

Çerçinin anlattıkları tamamen hayal ürünüdür. Söz konusu söylem put inancına girmektedir. İslam, net bir dille put inancını reddeder. Çerçinin anlattığı gibi bir olay yaşanmamıştır. Çerçi, ticaret yapabilmek için dini değerleri istismar etmektedir. Ancak bu istismarın halkta karşılık bulduğunu ve çerçinin eşyalarını büyük bir hızla sattığını görüyoruz. Çünkü köy halkı dini değerler konusunda çok hassastır.

Makal’ın sorunu İslâm dini ile değil; onu yanlış yorumlayıp uydurma din oluşturanlardır. Köylülerine dini anlamaları için Kur’an’ın Türkçesini okumalarını gerektiğini; anlayarak okumalarının içlerinde sevgi doğuracağını; doğru inanç yaklaşımının bu olduğunu vurgular:

“Kur’an’ı Türkçe okumanın günahı nerededir? Yeni yazıyla Türkçesinin okunması daha iyidir. Yeni yazıyı öğrenmiyor mu gençler? Harman kalktıktan sonra Çukurova’da pamuklar koza tutana kadar sekiz ay avare herkes. İş yok, güç yok. Evin, odanın köşesinde eze eze okusalar kötü mü olur? Kendi kendine anlarlar dilimizi! Onun da tadı başkadır. Allah sevgisi başlarsa o vakit başlar. Sevmek anlamakla olur çünkü. Şimdiyse aslını esasını bilmiyorlar, bilmiyoruz. Anlamadığımız her şeyden korkup duruyoruz. Her dediğin milleti eziyor. Adı da Allah korkusu oluyor. Öyle Allah’tan korkulmaz, Allah sevilir. Hiç kul kendini yaratandan korkar mı? Kendinden korksunlar diye mi yarattı Allah, Müslümanları?” (Makal 2009: 40)

Dini değerleri benimseme biçimi yer yer Cumhuriyet değerlerine hakaret boyutuna varmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin müfredata konulmasının Cumhuriyet’e karşı bir galibiyet olarak değerlendirilmesi buna örnektir.

Okullara Demokrat Parti döneminde din dersi konulmuştur. Ancak bu ders dördüncü ve beşinci sınıflara konmuştur. İlk üç sınıfta bu dersin olmadığını, bu yüzden sadece dört ve beşte anlatıldığını köylüye anlatmakta çok güçlük çeken yazar, köylü tarafından hükümetin emrini uygulamamakla suçlanır. Köylüler, Makal’ı ilçeye dilekçe vermekle tehdit eder. Makal ise müfredatın gereğini yapıp dördüncü ve beşinci sınıflarda din dersini işler.

Köy halkının müfredata din dersini konmasını Demokrat Parti’nin bir zaferi olarak değerlendirdiğini görüyoruz. Halktan birtakım kimselerin söylemleri bunu Cumhuriyet

ideolojisine vurulması gereken bir darbe olarak görmesi temelsiz bir dini inanışın örneğidir:

“İmanım Demirkıratlar! Siz her dediğinizi yaptırıyorsunuz. Bu sene din dersini goydurdular mı, gelecek sene de kendileri çıkar başa. Esas öteki Müslüman yazısıyla beraber fesi getirirler gine. Atarlar şu dinini ... in şapkasını falan...” (Makal 2014: 128)

Makal, bu üslubu kabul edemez, çok rahatsız olur ancak köyde kendisi gibi bu üsluptan rahatsız olan birkaç kişi vardır. Bu mücadelede sayı olarak azınlıktadırlar ve cahilce inanışlara sahip büyük kitlelerin gücü yadsınamaz boyuttadır. Köy enstitüsünden mezun olup Anadolu'nun dört bir yanına Atatürk'ün eğitim ilkelerini yaymaya çalışan öğretmenlere düşen ise tek başına canla başla mücadele etmek olmuştur. Akıntıya karşı yüzmek çok zordur. Anadolu'nun dört bir yanından Cumhuriyet değerlerini savunmuş bu eğitim ordusunun neferlerini saygıyla anıyoruz.

3.6.4. Tarikatların Dini İstismarı

Mahmut Makal, köylerde yıllarca çalıştığı için, bu bölgelerde güçlü olan tarikatları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Makal, ömrü boyunca hiçbir tarikatla iş birliği içinde olmamıştır ancak tarikatların halk üzerindeki etkisine yakından şahit olmuştur. Yazar, Atatürk ve silah arkadaşlarının önderliğinde yüz binlerce şehit vererek kurduğumuz Cumhuriyet'imizin temel ilkelerinden olan *'laiklik'* kavramının bu tarikatlar tarafından yok edilmeye çalışıldığına dair kanıtlar sunar. Kanıtlarını sıralarken asla bir İslâmiyet karşıtlığı yapmaz. Tam aksine dini doğru anlamamış insanların, din kisvesi altında sömürüldüğünü söyler. Zaten elinde avucunda kışı geçirecek yiyeceği olmayan köylünün bir de tarikatlar tarafından sömürülmesi, bir yurtsever olarak Makal'ın ağırına gider. Eserlerinde bu durumu detayla anlatır.

Yazar, mesleğe başladığı yılları anlattığı ilk eseri *Bizim Köy (2014)*'de tarikatlara da değinir:

“Bu yıl, kışın uzun sürmesi ve ekinlerin bataktan kurtulamaması yüzünden tarikata girmeyen hemen hemen kalmadı gibi bir şey. Öyle ya! Bu kışı Allah niçin gönderiyor? Kulları kendisine yüz çevirdiği için.

Tarikat ehli çoğalınca, Mehmet Efendi, bu insan sürüsünü sağmaya tek başına yetişemeyeceği için, yardımcı çobanlar aldı yanına. Her bölgeye bir baş atadı. Tarikata girecek olanlara öğüt vermek hakkını bunlara verdi. Bizim köye 'Şık Çavuşu' adıyla Veli Hoca'nın Hacı Hüseyin verildi. Hacı Efendi, Boyalı köyünde Şık Murtaza Hoca'yla değeyde bulunuyor. O da doğrudan doğruya Mehmet Efendi ile. Yani Murtaza Hoca'yı bölge başkanı yapmış. O da her köye ya da birkaç köye bir çavuş atamış.

Hacı Efendi herkesten önce camiye boylar. Daha güneş eşikteki bel'e gelmeden girer içeri. Halk birikinceye kadar orada uğrünü, sallanır, kendini titretir. Namaz vakitleri dışında bütün işi de ötekinin berikinin peşinden koşmaktır. Allem eder kallem eder, herkesi tarikata

girmeye kandırır. Ondan sonra bu razı ettiği adam bir hazırlık yapar. Murtaza Hoca'nın yanında neler söylenecek, nasıl davranılacaksa onları öğrenir, sorup soruşturarak. Neler götüreceksen onları bulup buluşturur bin güçlkle, sonra gider öğüt almaya. Artık listeye geçmiştir, adı önce baş şeyhe sonra da bütün köy halkına, hatta çevreye duyurulmuştur. Onun için öğüdü alıp geldi mi, başlar sakalı uzatmaya. Ondan sonra efendim, gider üç dört gün gezer köy köy. Öyle ya, öteki tarikat ehliyle tanışmak gerek. Bu gezide doksan dokuzluk bir tesbih elde etmek baş düşüncesidir. Sonra da aptes, namaz derken, tam istenilen bir 'şık' olur.

Hacı Efendi'nin kandırıp avucunun içine alamadığı ancak birkaç kişidir. Örneğin, Gani Çavuş ve kardeşleri.

Gani Çavuş, şıkların suyunca davranmasını bilir, onlardan saygı görür. Der ki:

*'Allah hu,
Pilav su,
Allah hay!
Kahve çay!*

deyip zikretmekle iş bitmez. Kalbinizi düzeltin önce. Köy köy kış sallayıp gezeceğinize çiftinizi çubuğunuzu düzeltin. Bak bakalım Allah kimi severmiş?'

Öteki telkinlerin yanında bu sözlerin fazla bir etkisi olmuyor, gülüp geçiyorlar. Bu tarikata girenlerin sormuştum. Hacı Efendi neler söyleyip kandırıyor diye. Aşağı yukarı hep şu yanıtı aldım:

'Şık efendinin dediğini tutanın, gittiği yoldan gidenin bi milyon günahı olsa yine cennete gider. Eski günahları silinir, sonrakiler de gayıta geçmez.'

Ama bunlar temizliğe filan özenmedikleri gibi, işlerinde de hileden, hırsızlıktan sakınmazlar.

Biraz temiz ve çekingen olanlar tarikata girdikten sonra bu erdemlerini de yitiriyorlar... Hele pislikten hiç sorma. On beş yaşında bir oğlan sakal uzatırsa neye benzer? Şempanzeye dönüp çıkıyorlar. Baş şeyh söylemiş ya: 'Sakalı uzattıktan sonra, ne yapsan olağandır, doğru cennete gidersin.' Ne de kolaymış ya şu cennete girmek..

Hacı Efendi'yi denk getirip bir gün, 'Yahu, şıklık demek kısaca temizlik ve doğruluk demektir. Sizinkiler hep tersine gidiyor.' dedim.

'Aman gavur olun Mamıdefendi.' dedi.

Köy odasına gidince hemen basmış yaygarayı, benden için:

'Kur'an'ı da, ayeti de, Allah'ı da; her şeyi inkar ediyor.' (Makal 2014: 99)

Makal burada tarikatın köydeki etkisini tamamen kendi gözlemleri ile anlatmıştır. Önemle vurgulamamız gerekir ki Makal'ın sorunu İslâmiyet ile ilgili değildir, asla da olmamıştır. Kendisi dine de bilinçli bakan; dini, hakikatleriyle bilen birisidir. Burada Makal'ın eleştirdiği İslamiyet'i kullanarak ikbal sahibi olmaya çalışan insanlardır. Makal bu insanların Cumhuriyet ideolojisi ile bağdaşmayan davranışları ve sözleri olduğunu ifade eder. Din tüccarlarının köy halkının saf ve temiz duygularını sömürerek onlar üzerinden kazanç sağlamalarını eleştirir:

"On sekiz tane eşeğe otuz altı tane çuval çatmışlar.

'Nedir bu yüktekiler?' diye sordum.

'Saman efendi, bizim şık babanın samanı tükenmiş. Süpürdük, samanlıkların dibini götürüyök.'

'İyi ama, her gün samanımız tükendi' diye sızlanıp duruyordunuz. Şimdi ne yapacaksınız?'

'Bize de Allah kerimdir. Şık babayı gurtaralım da, biz nasıl olsa oluruk. Şurda yaz geliyor.'" (Makal 2014: 103)

Makal, elinden geldiğince köylüleri dini konularda da bilinçlendirmeye çalışarak tarikatlarla da kendi çapında bir mücadele verir. Atatürk ilkelerini benimsemiş bir eğitimci olarak bunu bir sorumluluk olarak benimser. Bu duruşundan dolayı tarikat ehlerinden tepki olsa da duruşunu değiştirmez, mücadelesine devam eder.

3.6.5. Tarikatların Topluma Verdiği Zarar

Makal'ın Van'a yaptığı gezi sırasında aldığı notlardan Erciş'te Nurcular olarak bilinen dini grubun aktif olduğunu görüyoruz. Erciş'te Nurcuların kebabçısı olduğunu vurgulayan Makal oraya gidişini ve gördüklerini şöyle anlatır:

“Vardık Erciş'in kebabçısına. Kebabçılık yapıyorsa da, Nurcuların toplanma yeri demek daha doğru olur 'Birbak Kebabçısı'na. Nurcu olan patronun masasında Erzurum'un Hürsöz gazetesi. Sağ üst köşeye günün tarihini atmış '3 Zilkade 1386'. (Bu tarihin Miladi takvimdeki karşılığı: 13 Şubat 1967'dir.) Masalardan birinde İstiklal gazetesi, birinde Hilal dergisi... Duvarlarda, Arap harfleriyle basılmış, ne dediklerini anlayamadığım çerçevelenmiş yazılar. Eski yazılı levhaların asılış biçimleriyle bir hilal oluşturulmuş. Fotomontajla yapılmış ve Nurculuğun doğuşunu anlatan resimler, altlarında Saidi Nursi ismi bulunan yeni harflerle basılmış kartonlar...

Nurculuğun doğuşunu anlatan resimlerden birinde, Türkiye haritası içinde Kastamonu'dan Van'a, oradan Isparta'ya uzanan bir okla Risale-i Nur'un, yani bir imanın temelini doğuşu gösterilmiş. Haritanın altında yazılan Saidi Nursi'nin sözü şudur:

*Din hayatın hayatı
Hem nuru hem esası
İhyayı dinle olur
Şu milletin ihyası.*

Bir sürü eski yazılı levhanın altında yeni yazıyla bir sözü daha asılmıştı Saidi Kürdi'nin: 'Madem iman gibi hadsiz derecede kıymetli bir nimet bizde vardır, ihtiyarlık da boştur, vefat da boştur. Nahoş bir şey varsa o da günahdır, safahattir, delalettir, bidatlardır.' (Makal 2008: 53)

Makal, gözlemlerini tarafsız bir şekilde böyle anlatır. Cemaatlerin Anadolu'nun doğusunda da etkili olduğunu gösterir. Özellikle Nur cemaatinin Van'da etkin olduğunu, Makal'ın gezi yazılarını anlattığı *Yeraltında Bir Anadolu (2008)* adlı eserinde görüyoruz. İslamiyeti olduğu gibi değil istediği gibi algılayıp uydurma bir din yaşayan yobazların öğretmenlere yaptıkları saygısızlıklara da eserlerinde değinmiştir Makal. Söz konusu tepkiler Atatürkçü ve laik bir eğitim anlayışını benimsemiş öğretmenlerin tarikatlarla mücadelesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Makal'ın ortaya çıktığı eser olan *Bizim Köy (2014)*'de anlattığına göre, köylülerle iç içe oturmuş sohbet ederken bir yobazın sözleri üzerine Makal'ın tepkisi şu şekildedir:

“Çimli köyünün bir öğretmeni var. Çatlağın biri. 'Şık'a para virmeyin!' dedi. Odada bir güürültü çıkardı. Şıklan bozuştular. Sonra dışarıya kovaladılar gitti. Zaten bu eşşeoğlu eşşeklerden ne hayır gelir. Sizin köyde yoktur inşallah öğretmen?’

Ben yanında otuyordum. Yüzüme baktılar. Öğretmen olduğumuz anlaşıldı. Ne yapabiliirdim. Ne söyleyebilirdim? Eşşoğlu eşşekliği sineye çekmek gerekti. Karlı dağlar, kara dağlar çevirmiş dört yanımı. Cahillik sarmış yöremi. Uçar kuş olsan kurtulamazsın, bir kaşık suda boğarlar adamı.

Burada tatlı sözle, akıl ve mantık yoluyla tartışma yapıp hak kazanmak, deveye hendek atlatmaktan zordur. Ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin. Hoş nasıl gidersin? Ayağın bağlı...

En iyisi boyun eğmek, ama o da kolay mı, gel bana sor. Gücüne gidiyor kişinin, betine gidiyor. Yerin dibine giriyor insan...

Kafam zonkluyordu. Şeytan her yanımdan dürtüyordu, 'Kalma bu hakaretin altında... Atatürk devrimlerinin öncüsün sen bu köyde. Öğretmen ordusuna uzatılan bu dili koparmak sana düşer.'

Ama gel gör ki, tek adam bu kadar kuvvet karşısında ne yapabilir? Zaten en büyük düşüncem buydu: Nasıl savaşmalı bu kara kuvvetle? Hangi dilden anlar bunlar? Düşünüyordum ama bir çıkar yol bulamıyordum. Kendi kendimi yiyordum sade." (Makal 2014: 106)

Yazarın yaşadığı yalnızlık onu zaman zaman umutsuzluğa sürükler. Ancak 'Atatürk'ün devrimlerinin öncüsü olma' ilkesini asla unutmaz ve bu amacı gerçekleştirmek için adımlar atmaya çalışır. Malesef ki bu Orta Anadolu köyünde birçok ötekileştirmeye uğrar. Köye o gün gelmiş yirmi yaşındaki bir hafız, kendisine tercih edilir:

"Köylüler Hafız'a 'Sen buradan gitmesen iyi olur. Senin için olduktan sonra her şeyin kolayını buluruk. Çocukları da teslim ederik sana. Köyümüzün şerefini yükselttiğin yeter. Çocukları sen alınca, öğretmen de bildiği yere gitsin.'" (Makal 2014: 108)

Bu sözleri duyan yazar, ortamdan ayrılır. Yaşananlardan hissettiği hayal kırıklığını şu şekilde ifade eder:

"Tipi yamandı, ama kim bakar tipiye. Benim içim yanıyordu alev alev. Talip Apaydın'ın: 'Ne yapsın insan böyle olunca?' dizesini yineleyerek içimden ağlıyordum. Bu kadar büyük bir acı duymamıştım yaşamım boyunca. Kendimi tutamıyordum, neredeyse hiçkırta hiçkırta ağlayacaktım." (Makal 2014: 108)

Taşrada öğretmenin yalnız kalışı, dini yanlış yorumlayan tarikatların etkisindeki insanların, öğretmeni dini yaşamın önünde bir engel olarak görüşü bu yazısında Makal'ın ifade ettiği konudur. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler, kendilerini Atatürk'ün eğitim ordusu olarak görmüş; Cumhuriyet ilkelerinden ödün vermemişlerdir. Bu tutumları da onları ciddi bir mücadelenin içinde bırakmıştır.

Öğretmenlerin verdiği mücadele Cumhuriyet tarihi boyunca devam ederken bu mücadelede öğretmenlerin karşısında olan tarikatların olduğunu görüyoruz. Makal bu tarikatları anlatırken İslâm dinini değil, İslâm dinini yanlış yorumlarla istismar edenleri eleştirir. Bu durum toplumun gelişimini de olumsuz etkileyecek; çarpık bir düzenin parke taşlarını atacaktır. Bu durumla öğretmenden önce devletin hukukçularının ve kolluk

kuvvetlerinin mücadele etmesi gerektiğini; sadece öğretmenlerin bu işle başa çıkmasının olanaksız olduğunu belirten Makal, eserlerinde bu konulara değinerek öğretmenlerin sesini duyurmaya çalışmıştır.

3.7. Köy Okullarının Fiziki Durumu

Yazar, öğretmen ve müfettiş olarak Anadolu'nun dört bir yanını gezmiş, özellikle köylerde çok çalışmıştır. Köy Enstitülerinin eğitim felsefesi olan köy çocuklarını alıp eğitip tekrar köye gönderip köyleri kalkındırma projesi Eğitimci-yazar Mahmut Makal'da vücut bulmuştur.

Mahmut Makal, Köy Enstitüsü mezunu birçok öğretmenin gittikleri köylerde, eğitim verecekleri okulları kendilerinin inşa ettiğini belirtmiştir. Okulu olmayan köye öğretmen olarak atanmak, köylerimizin eğitim açısından fiziki yeterliliklerini sorgulatmaktadır. Makal, durumu ve süreci anlatıp yorumu okuyucusuna bırakır. Köy okullarının durumu ile ilgili *Bizim Köy (2014)* adlı eserinde vurgular görmekteyiz.

Makal'ın *Bizim Köy (2014)*'de anlattığı köy okulu için fiziki anlamda okul demek ne kadar doğrudur tartışılır. Olumsuz hava koşullarına en küçük bir dirayet gösteremeyen bu yapıyı yazar şu şekilde anlatır:

“Nisan'ın 15'inden 20'sine kadar tam beş gün hiç durmadan yağmur yağdı. Okulun damı suyu elek gibi aşağı süzdü. Akan yarı çamurlu sularla içerisi göl oldu. Duvarın bir yanı daha çöktü. Çocukları dağıttık artık. Eşyalarla kendimi kurtarsam yeter. Köyde nereye gidecek olsan beterin beteri.

Bir fakir canın eşyası ne olacak? Pencerelelerin önlerine sığdırıp yan yarıya kurtardım onları.

Taban zaten toprak olduğundan, orta yerin çamurunu kazıyıp çukurlaştırdım. Sağa sola damlayan sular, ortadaki gölde birikiyor. Biraz kuru toprak kazıyıp kül tenekesiyle getirdim.

Bir köşeye döşedim. Yatağı katlayıp koydum buraya. Portatif karyolanın da ayaklarını büküp pencerenin önüne koydum. Bezini milleyerek duvara gerdim. Bu karyola bezi çadır ödevini görecek, ben altında iki büküm oturmak pahasına da olsa akıntıdan kurtulacağım. Dediğim gibi oldu. Bez, köşeyi akıntıdan korudu; tam bir çadır yerini tuttu. Altı da, kuş yuvası gibi kuru bir sığınak olmuştu. Evin bir köşesine kurduğum bu çadırın altında iki büküm otururken, gölün suyu fazlalaşıp da çadıra doğru kabardı mı kalkıp bir kaç teneke su döküyordum dışarı. Böylelikle su çadıra yükselmeyordu.

Ne gelen var, ne giden! Herkes kendi derdinde. Ben de kendi serüvenimi yaşıyordum. Tepeden inme göl kıyısında ve çadır altında: «Cap-cup» diye gölün içine yukarıdan düşen kocaman damlalann duvara sıçrattığı sular ve oluşturduğu halden kalanı seyrediyorum. Büke büke kötürüm oluyor bacaklarım. Bazan damlaların altına uzatıyorum.” (Makal 2014: 116)

Okulların bu durumda olmasını engelleme görevi devlete aittir. Çünkü Anayasa'mıza göre devlet, vatandaşına eğitim hakkı vermekle yükümlüdür. Ancak Köy Enstitülü

öğretmenler okulda aldıkları iş eğitimini gittikleri yerlerde uygulayarak birçok kez gittikleri yerde önce okul binası inşa etmiş, sonra eğitime geçmiştir.

Makal bu köyde çareyi camide ve yıkılmaya yüz tutmuş öğretmenevinde ders yapmakta bulmuştur. Fiziki koşullara sürekli direnerek, çözüm arayan yazarın bu yönü de yetiştiği köy yaşamı ve eğitim aldığı köy Enstitüsünden gelmektedir. Yazar öğretmenevinde ders yapışını şu şekilde anlatır:

“Dersliğin üzerini örtemedik. Öğretmenevinin son model çatı(!) ile örtülü odasında öğretimi yürütelim dedik; çocuklar hep hastalandı yine kuru toprağa oturmaktan; damın da akmasından... İyi havalar neredesiniz? Gözümüz yolda kaldı.” (Makal 2014: 117)

Makal, köy okullarının durumunu iyileştirmek için köy halkının ve öğretmenin elinden geleceklerinin sınırlı olduğunu belirtir. Burada devlet gücü önemlidir. Devlet bütçesi eğitime daha fazla önem vermeli, eğitim koşullarını iyileştirmelidir, vurgusunu yapan Makal, memleketin dört bir yanını gezmiş bir eğitimci olarak uyarıda bulunmaktadır. Köy okullarından yetişecek olan öğrencilere daha iyi imkânlar verildiği halde ortaya daha başarılı çocukların çıkacağını vurgulayan Makal, 1950’lerin Türkiye’sinde köy okullarının fiziksel durumunun sıkıntılı olduğunu belirtir.

3.8. Yazarın Yurt Dışı İzlenimleri

Yazar Mahmut Makal, yurt dışı izlenimlerini *Ötelerin Havası (2018)* adlı eserinde toplamıştır. Eserde daha çok İngiltere’den söz etmiştir. İngilizlerin uygarlığa, insana, eğitime, köy yaşamına bakış açısını anlatmıştır. İngiltere dışında, Fransa’ya ve Almanya’ya ait gözlemlerini de anlatmıştır. *Ötelerin Havası (2018)* adlı eserin birinci basımı 1965 yılında yapılmıştır. Gözlemleri, fikirleri, yaşananları incelerken bu tarihi göz önünde tutmamız daha sağlıklı yorumlar yapmamızı sağlayacaktır. Biz *Ötelerin Havası (2018)* adlı eserin Literatür Yayınlarından 2018 yılında çıkmış baskısını inceledik.

Makal’ın tespitleri, *‘Batı’daki bu teknik gelişmeleri ülkemize nasıl uydurabiliriz?’* sorusu temeline oturtulabilir.

Devlet tarafından burs ile İngiltere’ye gönderilen Makal, buranın eğitim sistemini ve köy yaşantısını incelemiştir. İngiltere’deki teknik gelişmeleri, eğitimin işleyişini, eğitim politikalarını, halkın eğitime bakış açısını, İngiltere’deki köy yaşantısını yakından inceleyen Makal, Batı medeniyetinin temel çarklarını sorgulamış, gözlemlerini yazmıştır. Amacı deneyim ve gözlemlerini yurda gelince rapor edip, ülkemize bu raporla faydalar sağlayabilmektir.

Yazar, İngiltere’deki gelişmeleri oluşturan iki temel unsur olarak çalışkanlık ve şeffaflığı görür:

“Avrupalının bugünkü duruma gelişi de kolay olmamıştır. Daha da ne işler var yapılacak. Ama, doğruyu, iyiyi, yararlı olanı aramaktan geri durmuyorlar. Her şeyi açık konuşuyorlar bir kere. Baştakilerin kusurlarını, aksayan işleri ve çıkar yolu açık açık söyleyebiliyorlar. Özgürlük denen şey biraz da bu olsa gerek. Açık konuşmanın suç olmadığı bir ülke. Herkes çalışıyor, her şeyin çalışmakla olacağına inanıyor. Çalışa çalışa, kötü gidişleri kınaya kınaya, doğruluğu baş tacı ede ede böyle olmuşlar.”(Makal 2018: 6)

Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yalnız tek bir şeye ihtiyacımız var: Çalışkan olmak.” sözünü ilke edinmiş bir millet her şeyin çalışmakla olacağına inanır. Makal, İngiltere’de, insanların bu inanca sahip olduğunu tespit etmiştir. Başarıyı getirenin de bu çalışma bilinci olduğunu söyler.

Makal, İngilizlerin iş disiplininin çok yüksek olduğunu, insanların işine çok önem verdiğini vurguluyor:

“Herkes, önce işini düşünüyor, işi neyi gerektiriyorsa onu yapıyor. Bir daireye gittiğinizde, orada belli bir işi yapmakta olan memurla oturup çene çalmanıza olanak yoktur. Bir keresinde, saat üç buçukta gitmem gereken bir daireye on dakika önce gittim. İçeri giremedim görüşme vakti gelmeyince. Bekleme salonunda bekledim. Kararlaştırılan vakti biraz geçirseymdim, o zaman da görüşmeme olanak kalmazdı. Saat gibi çalışıyorlar.” (Makal 2018: 7)

Eğitimci-yazar Mahmut Makal’ın bu iş disiplinini ülkemizde de göstermemiz gerektiğini vurguladığını görürüz. Bir dakikasını bile boşa geçirmeyen, yaptıkları işi hakkıyla yapmaya çalışan insanları ülkemizin dört bir tarafında görmek isteyen yazar, devlete ve halka yararlı olmanın şartı olarak bu iş disiplinini görür.

Mahmut Makal, hukuki işleyişin önemini ilk eseri olan *Bizim Köy (2014)*’den itibaren daima vurgular. Kuralları koyanların da kurallara tabii olanların da bu konuda hassas davranmasının toplumsal düzen açısından önemli olduğunu söyler. Kendi tutuklandığı zaman hukuki kuralların askıya alındığını, tutuklanmasının keyfi olduğunu söylemiştir. Daima aradığı hukukun üstünlüğü ilkesini İngiltere’de görür. İngilizlerin kurallara uyma konusunda da çok hassas olduğunu vurgular:

“Yasalara ve düzensel kurallara son derece bağlılar. Bağlılıkları, düzeni bir kat daha kuvvetlendiriyor. Bu bağlılığın, bizim gibi yabancıları şaşırttığı da oluyor. Ekmek almaya gittim bakkala, meğer tam kapanma vakti gelmiş, adam çıkacak. ‘Vakit tamam, artık alışveriş yapamam.’ dedi ve ricama kulak asmadı. Ben de bir gecelik açlıktan sonra önlemler almaya çalıştım.” (Makal 2018: 7)

Makal, İngiliz halkının gelenekler konusunda kendilerine zarar vermeyen gelenekleri atalarından gördükleri gibi sürdürdüklerini belirtir:

“İngilizler, bir zararını görmedikleri geleneklerini, atalarından gördükleri gibi sürdürüyorlar. Her şeyi birdenbire allak bullak edip değiştirmekte yarar olmadığını, öteden beri gözetmişler...” (Makal 2018: 15)

İngilizlerin gelenekleri istedikleri yerden tutmadıklarını, akla uygun olmayanları zaman içinde hayatın akışından çıkardıklarını belirten Makal, ülkemizde, yaşamı zorlaştıran, iyi niyete ve akla dayanmayan geleneklerin de yaşamdan çıkarılması gerektiğini belirtir.

Makal'ın vurguladığı bir başka konuda iş yaşamında kadınların etkin olmasıdır. Eserini kaleme aldığı 1965 yılında Türkiye'deki kadınların iş yaşamındaki etkinliğiyle Avrupa ülkelerindeki kadınların iş yaşamındaki etkinliği arasında büyük fark olduğunu vurgulayan Makal, bu farkın kapatılmasının önemini belirtir. Kendi öğretmenlik hayatında kız çocuklarının eğitim alması için köy ağalarını, cemaat liderlerini karşısına almış olan Makal, kız çocuklarının meslek sahibi olup topluma kazandırılmasının önemini kendi davranışlarıyla göstermiş bir eğitimcidir. İngiltere'de kadınların bu kadar etkin olarak iş yaşamında olduğunu da şöyle gözlemler:

“Bu dünyada rahat etmenin ‘Gâvurların’ hakkı olduğunu söyler, öte dünyadaki ‘rahatlığın’ da bizi beklediğine inanırız. Bu inanışımız üzerinde durmaksızın, Avrupalının yaşamını kolaylaştıran nedenlerden birini açıklamak istiyorum. Konum, çalışma durumu, özellikle kızların, kadınların çalışması olacak. Aslında İngilizler, yarattıkları ortam içinde gösterişsiz ve sistemli olarak çalışıyorlar. Bu sistemli çalışmanın doğmasında ve insanların yaşamını örgütlemesinde, Avrupalının boş inanışlardan yakasını kurtararak olumlu anlayışa çoktan ulaşmış olmasının da etkisi büyüktür. Zaten, insan elinin uzamasından başka bir şey olmayan bir takım araçların yapılması, buluşların çoğalması da bu anlayışın eseri değil mi? Anlayış çalışmaya, çalışma bulmaya dönük. İngilizler çalışmasını ve yaşamasını biliyorlar. Alın terinden başka güvendikleri kapı yok. Avrupa havasını; bizim sınırları geçer geçmez çalışan kadınları görerek kokladım. Trenleri temizleyen, kahveleri, lokantaları ya da otelleri yönetenlerin çoğunluğu, tertemiz giyinmiş, taranmış kadınlardı. Fransa'dan sonra İngiltere'de de kadınların çalışmasını gördükten sonra, yıllardan beri duya duya içimde tortulanmış olan ‘kadın bir çiçektir, evde erkeğini beklemelidir, çalışırsa solar.’ sözünü düşündüm. Bu sözün ve altında duran yüzyıllarca önceye ilişkin anlayışın üstüne bir sünger çekme zamanının çoktan gelip geçtiğini bir kere daha anladım.” (Makal 2018: 33)

Makal, çalışan insanlara, mesleği ne olursa olsun saygı duyulduğunu belirtiyor. Ayrıca devlet memuru olma amacıyla eğitim görme anlayışının burada olmadığını söylüyor:

“İlle devlet dairelerinde memur olmak için okumak, yetişmek anlayışı yok. Bu anlayışın bulunmayışıdır ki, nerede ve hangi işte olursa olsun çalışmayı kutsal kılıyor onlara. Şu ya da bu işte çalışan insana başka gözüyle bakılmıyor. ‘Hadi canım, alt tarafı bir garson kız’ ya da ‘Alt tarafı falanca mağazanın asansörcüsü’ şeklinde sözler işitmeniz olanaksız. Tam karşıtı çalışan seviliyor. Kahvede garsonluk eden bir kızla bir doktor nişanlanabiliyor. Bunu gördüm. Kraliçelerinin kız kardeşi de bir fotoğrafçı ile evli. Zaten öteki işlerin kazancı memurluktan çok. İngiltere'de memur da az üstelik. Bir yumurtayı iki kişiye taşıtıp onu da kırdırmak istememişler. Gittiğiniz dairelerde, bankalarda, işten göz açamayan birkaç memurla karşılaşabilirsiniz ancak. Bu tenhalık bazen hayrete düşürür sizi.” (Makal 2018: 33)

Yazar, İngiliz halkının devlet memuru olma konusunda ısrar etmemesini şaşırarak gözlemler. Bu Türkiye'de çok nadir gördüğü bir tepkidir. Ülkemizdeki kamu ve özel

sektör şartlarını da düşünerek bu konuya temkinli yaklaşmış olan Makal, İngiltere’de devlet memuru olanların da özel sektör de çalışanların da ayrı tutulmadığını, işini iyi şekilde yapmaya çalışan herkese, işi ne olursa olsun, saygı duyulduğunu bildirir.

Makal, insanların bir özgürlük ortamı içerisinde, kimsenin düşüncesini ve yaşayış tarzını baskı altına almak istemeden yaşamasını İngilizlerin kendi işlerine yoğunlaşmasına bağlamaktadır:

“Herkes o kadar kendi işinde ve kendi halindedir ki, başkalarının davranışlarını gereksiz yere eleştirme, ondan anlamlar çıkarma alışkanlığı yok. Bunun karşıtı, her düşünceye saygı baş tacı edilmiş. Ahlâk ve namus anlayışı da durulmuş, öte dünya korkusuyla olur olmaz kılıklara sokulmamış. İnsanlığın kurtarıcısı olan uygarlığın ve uygarlığa ilişkin araçların, olanakların gelişmesi İngilizleri hiç de şımartmamış, onların ahlâk ve namus anlayışlarını yıpratmamış. İçinde bulunduğum on milyon nüfuslu Londra’da yaşayanların kavuştuğu sessiz, düzenli yaşam, yeni olanaklarla o köklü anlayışın birleşmesinden doğuyor. Bundan iyisi de can sağlığı.” (Makal 2018: 35)

Makal, İngiliz eğitim sistemini incelemek için İngiltere’de öğretmenlerle sık sık görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yazar, öğretmenler hakkında şu temel meseleler üzerinde durur:

3.8.1 Öğretmenlerin İletişim Biçimleri

Makal bir eğitimci olarak öğretmenlerin iletişime açık, mutlu ve sosyal insanlar olmasını çok doğru bulmuştur. Aklındaki öğretmen çizgisi günlük hayatın sorunları altında ezilmemiş, bu sorunları ayağının altına alıp ezmiş, mutlu ve yeniliğe açık öğretmendir.

İngiltere’de öğretmenlerle tanışınca ilk olarak onların diğer meslek sahiplerinden daha sıcakkanlı olduklarını, daha güçlü iletişim kurdukları görür:

“İngilizler genel olarak efendi insanlar, fakat gittiğim okulların hepsinde öğretmenleri ayrı iklimden gelmiş gibi, ayrı insanlar olarak gördüm: Bayıyla, bayanıyla öğretmenler daha neşeli, daha sıcak ve konuşkandırlar. Belki de öğretmenliğin, onların benliğine yerleştirdiği anlayışın sonucu olan bir davranıştı bu.”(Makal 2018: 41)

İngiltere’de öğretmenlerin bu şekilde sıcakkanlı olması Makal’ın çok hoşuna gitmiştir. İletişime açık, olumlu düşünen ve düşüncelerini davranışlara dönüştürmüş öğretmen, Makal’ın hayalindeki öğretmen modelidir. Makal, İngiltere’de karşılaştığı bu öğretmen modelini yurdumuzda da görmek istediğini belirtir. Bunun için Türk öğretmenin maddi ve manevi olarak daha iyi koşullarda yetişmesi ve çalışması gerektiğini söyler.

3.8.2. Öğretmenlerin Çalışma Ortamı

Mahmut Makal, İngiltere’de okullara gidip öğretmenlerle görüştüğü sırada, okulları da gözlemlemiştir. Yazar, öğretmenlerin derslerine tam vaktinde girdiklerini, ders saati konusunda çok disiplinli olduğunu görmüştür. Bir öğretmenin işi konusundaki her şeyi

büyük bir ciddiyetle yapması Makal'ı çok etkilemiştir. Öğretmenlik mesleğinin sorumluluk ve ciddiyet gerektiren bir meslek olduğunu yazılarında belirten Makal, İngiliz öğretmenlerinde bu tutuma yakından şahit olmuştur.

Öğretmenlerin ders saatleri dışında vakit geçirdikleri öğretmenler odasının atmosferini de şöyle ifade eder:

“İş yerinde, derslikte saniyeyi sektirmeden çalışan öğretmenler, solukalma (teneffüs) zamanı öğretmenler odasında öyle kalenderdiler ki... Çaylarını kendileri koyup içiyorlardı altsiz bardaklarla, güle oynaya. Öğretmenler odasına her türlü gazeteyi sokmuşlar. Şu partiyi, şu düşünceyi tutan, çeşit çeşit. Okul kitaplığına her çeşit kitap girmiş giriyor. Öğretmenlerden partilere kayıtlı olanlar da varmış. İnanç serbestliği bu da...” (Makal 2018: 51)

Öğretmenlerin birbirlerinin kişisel düşüncelerine saygı duyduğunu belirten Makal, farklı düşüncelere sahip öğretmenlerin kendi düşünsel dünyasına uygun gazeteleri okuyup seviyeli bir şekilde tartıştıklarını belirtir.

Makal, okullarda öğrencilerin çalışma bilinci ve sevgisi ile yetiştirildiğini söyler. Bu konudaki tespitini bir İngiliz öğrencinin kendisine söyledikleriyle kanıtlar:

“Beni en çok saran taraf, öğrencilerin işi sevecek yönde yetişmiş olmalarıydı. Çalışırken bunu okuyordunuz yüzlerinde. Onlardan, zorla lafa tuttuklarım oldu. Bir tanesi aynen şöyle karşıladi, atölye çalışmaları hakkındaki sorumu: ‘Benim geleceğim için de, İngiltere'nin geleceği için de, teknik bir adam olarak yetişmem, banka memuru olarak yetişmemden kat kat iyi ve yararlıdır.’ Gördünüz mü, toplumların en çok gereksediği kurtarıcı anlayışı.” (Makal 2018: 50)

İş içerisinde iş ahlakıyla yetiştirilmiş öğrenciler Makal'a Köy Enstitülerindeki eğitimi anımsatmıştır. Amacı memleketine hizmet etmek olan öğrenciler, iş başında eğitilmişlerdir. Yaptığı işi seven öğrencilerin daha verimli bireyler olduklarını görüyoruz.

3.8.3. Ortaokul Müfredatı

Yıllarca öğretmenlik yaptıktan sonra müfettişlik de yapan Mahmut Makal, ilkokul ve ortaokul müfredatlarını yakından takip etmiştir. İngiltere'ye gittiği zaman da İngiliz eğitim sisteminin ortaokul müfredatını incelemiştir:

“Ortaokulda, ilkokulda olduğu gibi İngiliz dili ve edebiyatıyla matematik dersleri başköşeyi tutuyorlar. Bu iki ders haftada 6'şar saat, ikinci olarak hafta 4 saatle Fransızca geliyor. Coğrafya, tarih, doğa bilgisi ve eğitim psikolojisi ikişer; ev idaresi, dikiş, demircilik, marangozluk ve teknik resim üçer saat okutuluyor. Derslerin ardından da anlaşılacağı gibi, okul tam hayat adamı yetiştirecek bir düzen verilmiş. Okul haftada beş gün açık, iki gün kapalı. Her ders 40 dakika olmak üzere, öğrenciler günde yedi ders alıyorlar. Okul yılda 40 hafta öğretim yapıyor.” (Makal 2018: 46)

İngiltere'de müfredatta iş başında eğitim ilkesi göze çarpar. Makal, bu ilkeyle Köy Enstitülerindeki müfredatı hatırlatır. İngilizler de üretici ve gerçek yaşamda etkin bireyler

yetiştirmek için *iş başında eğitim* ilkesine önem vermiş, okullarında atölyelerde demircilik, marangozluk vs. zanaat alanlarında dersler vermişlerdir.

Makal, sadece İngiltere’yi sadece eğitim alanında değil sosyo-kültürel alanda da incelemiştir. İngiliz halkı üzerine gözlemlerini de *Ötelerin Havası (2018)* adlı eserine almıştır.

Yazarın eğitim ile gözlemlerinin yanında İngiliz halkına dair gözlemlerini de yansıttığını görüyoruz.

Yazar, İngilizlerin çok güçlü bir okuma alışkanlığı olduğunu gözlemlemiştir:

“Şehrin (Londra) her semtinde, yeteri kadar kitaplık var. Tam anlamıyla arı kovani gibi işliyor. Önemli tarafları da kapılarının herkese açık olması, her gelenin içeriye serbestçe girerek kitapları karıştırıp okumasıdır. İçerde bulunan bir iki memur, işlerinden başlarını bile kaldıramazlar. Okumak için kitap alanları, okuduklarını getirenleri hep kuyruk halinde görürsünüz. Her gelen bir yığın kitap bırakır masanın üstüne, teslim etmek için. Kitaplığın içine yayılmış olanları, sıçanlar gibi kitapları yiyorlar sanırsınız, öylesine dalgın karıştırmakta, okumaktadırlar. Bu kitaplardan bir kısmı da çocuklar için ayrılmıştır ki, onlar da bir başka âlem. Çocuklar da yığın yığın eve götürüp okuyor kitapları...” (Makal 2018: 59)

Kitabın yazıldığı dönemi kastederek ülkemizde okuma alışkanlığının bu kadar gelişmemiş olduğunu belirten Makal, bu alışkanlığın çocukken kazandırılması gerektiğini söyler. İngiltere’de halkın bu alışkanlığı çok büyük ölçüde kazanmış olduğunu gözlemlemiştir.

Makal, *Ötelerin Havası (2018)* adlı eserinde İngiltere’nin bir köyündeki çiftliği, buranın işleyişini görür, çok beğenir. Çiftlik sahibine Köy Enstitülerinden söz eder. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin köylerde çalışarak, köylüye modern tekniklerle örnek olmaya çalıştığını anlatır:

“Son yıllarda, Köy Enstitülerini bitirmiş bir çok köy öğretmeni, köylüye örnek olmaya başlamıştır. Anadolu köylüsü için çok önemli olan arıcılık, tavukçuluk, bu öğretmenlerce yayılmakta ve arılar için modern kovanlar, tavuklar için modern kümesler, bir uçtan köylerde belirmektedir. Bunun yanında tavuk cinsi de ıslah edilmeye çalışılmaktadır. Ama neye yalan söyleyeyim, sizin durumunuza ulaşmak için , yurdun her yerinde böyle verimli çiftliklerin belirmesi çok zaman ister.” (Makal 2018: 63)

Ömrü boyunca Köy Enstitülerinin haklı mücadelesini vermiş olan Mahmut Makal, İngiltere’de görüp çok beğendiği çiftlikleri Türk köylerinde de görmeyi hayal etmiştir. Bu hayali gerçekleştirmek için Köy Enstitülerinde yetişmiş öğretmenlerin mücadele ettiğini belirten Makal, bu kurumları kapatanların köye teknik gelişimin gelmesini istemediğini düşünür.

Makal, İngiliz köylülerinin yurt sorunlarından, yurtlarında olan biten her şeyden haberdar olduklarını, her sabah ilk iş olarak gazete okuduklarını söyler:

“Gittiğimiz köyde (Londra’ya bağlı bir köy kastediliyor), ilk işimiz orada, denize girmeden, sabah erkenden, köye yetişmiş olan ve yanımıza aldığımız günün gazetesini okumak oldu. Bu iş de böyle İngiltere’de. Gazetenin basıldığı büyük şehirdeki vatandaşa, uzak köydeki vatandaşın eline aynı anda, sabahın olmasıyla ulaşıyor gazete. Ve her yerde vatandaş, ilk önce dünyanın ve de ülkesinin gidişini gözden geçiriyor, olayları kendi kendine yorumluyor, ondan sonra işine bakıyor. Üstüne düştüğü zaman da, vatandaşlık görevini tam olarak ve bilerek yapacağı, vatandaşlık haklarını kimseye çiğnetmeyeceği muhakkak...” (Makal 2018: 69)

Türk köylerini anlattığı eserlerde günlük gazete okumanın zorluğunu defalarca vurgulamış olan Makal, İngilizlerin gazeteye çok kolay ulaştıklarını söyler. Şehir merkezlerinde de köylerde de gazeteler kişilere sabahın erken saatlerinde ulaşmaktadır. Böylece İngiliz halkı ülke gündemini yakından takip edebilmektedir. Hukuk bilincinin oturduğu, bireylerin haklarının farkında olduğu bir toplumda daha sağlıklı bir düzen oluşmuştur. Makal, bu imkânların Türk halkına da verildiği halde, hak ve hukuk bilincinin gelişeceğini belirtir.

Yazar, İngiltere’de gidip gözlemediği, Wales Bölgesinin Overton köyünü anlatarak İngiltere’nin köy hayatını özetlemiştir. Makal, burada üç gün konaklamıştır. Buradaki gözlemlerini şu şekilde aktarır:

“Sabahın 9’unda postası geliyor köyün. O günün gazetelerini sıcaklığına, mektuplarla birlikte dağıtıyor postacı. Köyde sabahleyin günün başlangıcı bir âlemdi. Postacının ardından, etçi etini, balıkçı balığını, sütçü sütünü, yumurtacı yumurtasını dağıtıyordu, arabalarıyla kapı kapı gezerek. Etçinin ve balıkçının arabaları haliyle soğuk hava düzenine sahipti. İstedğiniz her şeyi en uzak köyde de bulmak ve yemek mümkün. Değirmenin suyu nereden geliyor, diyeceksiniz, kurulmuş ve tıkr tıkr işleyen düzenden, derim... Müslümandır, domuz eti yemez diye bana sığır etinden yemek hazırlamak istediler bir keresinde, ‘Mümkün mü acaba, canım taze balık istiyor.’ dedim. Hemen yaptılar.

Evin öteki odalarından birine bir kızla-oğlan girip çıkıyorlardı. Onlar da gezmeye gelmişler. Ev sahibesine sordum birinde, ‘Bunların evlenme cüzdanına baktın mı?’ ‘Onlar evli değil, oğlanın kız arkadaşıdır yanındaki.’ dedi. İngiliz köylüsünün, hele Wales bölgesindeki 60’lık kadının düşünce yönünden de yaşlı olmasını nasıl isteyebilirsiniz? Dıpdırı bir kere. Sonra, entellektüellerden, bilim adamlarından tutun da köylü kadınına kadar görgü, terbiye aynı... Bir kalıptan çıkmışlar sanki. Ayrım varsa bile ufak tefek bilgidedir belki.

Evlenme cüzdanı olmayanların eve ya da otele alınışlarıyla kıyametin kopmayacağını çoktan anlamışlar. Bir kızla bir oğlanın arkadaşlık etmelerinin, birlikte gezmelerinin hoş görülmediği yerlerde, terbiyenin de gelişmeyeceği ortada. İlerleme ile ilgili konular içinde, bu yönlerin temel taşı olduğu da kavranmış...

Traktörünü sürerek tarlaya giden, tarlada çalışan köylüler görüyordum, gidip gelirken. Ata ve eşeğe binmek tarihe karışmış olmalı ki, hayvana binen görmedim. At arabası, öküz arabası da görmedim. Çiftçilikte de bu hayvanlar kullanılmıyor. At, eşek ve öküzü, Londra’nın bahçesinde ay görmüş gibi seyrediyor İngiliz çocukları...

Köy aralarında, hatta yollarda genel telefon vardı. Başlı daralan, acele işi olan, ülkenin her yerine sesini ulaştırabilirdi buradan, isterse.

Posta arabası, günde iki kere köylerin posta kutularını açıp postayı götürüyor. Her işi makinenin yapması, çocukları çalışma yükünden kurtarıyor. Köylüleri gökten uçan kuştan medet umar hale getirmiyor yaz aylarında. Onun için okullar temmuz ayının sonuna kadar açık. Çocukların bütün vakti okulda geçiyor. Bir buçuk ay yaz tatili yapıyorlar, o kadar. Böylelikle daha iyi yetişme olanağı buluyorlar.

Köyleri gezerken dikkatimi çeken iki şeyin de sözünü etmek isterim: Bunlardan biri, şehirlilerle köylülerin giyimlerinde en ufak bir ayırımın göze çarpmayışıdır. Yurdun her yerinde giyim hemen hemen aynı.

İkinci ve önemli bir nokta da, köy ilk ve ortaokullarında çalışan öğretmenlerin, köylere yerleşmiş olmalarıydı. Eğer köyün yerlisi değilse, okul tatilinde kendi köyelerine gidiyorlar. Bunların içinde 30 yıldır aynı köyde çalışan karı koca öğretmenler vardı. Çocukları gösterip, 'Bunların ana-babasını da ben okuttum' diyorlardı. Öğretmenliğinin ilk yılından beri, 10-15 yıldır aynı köyde çalışan, o köye gömülmek isteyen bay ve bayan öğretmenler gördüm. İster istemez sordum onlara 'Şehirde yaşamak istemez misiniz?' Aşağı yukarı hepsi de 'Köy hayatını nasıl değişirim, şehrin gürültüsüne, orada ne gezer bu temiz hava.' dediler. Demek uygarlığın verileri köylere sokulunca köylü de, öğretmen de şehre akın etmekten yaka silkmeye başlıyor. Kışı zorla köyde geçirip yazı iple çekerek şehrin kahvesine sığınma anlayışının üstüne perde çeken püf noktası da, sanırım olanakların köye götürülmesi noktası ile birleşmiş oluyor.

Gezdiğim üç ayrı bölgenin 20 köyünde, öğretmenler de, köylüler de büyük şehrin yaşamak için olmadığını söylüyorlardı. Benim daha çok Londra'da kaldığımı öğrenince de, nasıl yaşayabildiğime şaşıyorlardı. Hoş, nasıl yaşayabildiğime ben de şaşıyordum ya!..” (Makal 2018: 79)

Mahmut Makal, köyden doğmuş ve büyümüş, Köy Enstitüsünde okumuş ve köye geri dönüp yıllarca hizmet vermiş bir aydın olarak, İngiltere'deki bir köyün gündelik yaşamını böyle özetler. Bu köyün yaşayışından beğendiği noktaları vurgular ve Türk köylerinin gündelik yaşamına bu noktaların nasıl uyarlanabileceğini sorgular.

Makal, *Ötelerin Havası (2018)* adlı eserinde dil bilmenin önemine vurgu yapar. Yabancı dil bilmeyen insanların, dünyayı tanıyamayacağını vurgular. Dünyayı tanıyamayanların da kendilerine ve çevrelerine zarar verdiğini söyler:

“Dünyanın çok yerinde, ana dilinden başka bir dil bilmeyenler, liseyi bitiremiyorlar. Ana dilinden başka tek dil bilmek herkesçe yetersiz görülüyor. Bunun sonunda da dil bilmeyen 'Cihan'ı da öğrenemiyor. Dahası var: Kafası o daracık anlayış çukurlarından çıkmıyor böylelerinin. Anlayışı çağın gidişine, çağcıl insanın görüşüne erişmiyor.” (Makal 2018: 91)

Köy Enstitüsü mezunları üzerinde yapılmış detaylı bir anket çalışmasında Mustafa Gazalcı, mezunların Köy Enstitülerinin eksik noktası olarak yabancı dil eğitimini vurguladığını belirtmiştir. Öğretmen eksikliğinden kaynaklanan bu durum Köy Enstitüsü mezunlarının özellikle lisansüstü eğitime yönelmelerini zorlaştırmıştır.

Makal, İngiltere'deki eğitim sisteminde yabancı dile çok önem verildiğini görünce, dil eğitiminin önemini bir kez daha vurguluyor.

Mahmut Makal'ın İngiltere izlenimleri bu şekildedir. Kendisi buraya bu incelemeleri yapmak ve eğitim almak için devlet tarafından gönderilmiştir. Bu gelişmeleri ülkemizin

sosyal ve kültürel dokusuna uygun şekilde eğitim dünyamıza nasıl sokabileceğimiz üzerine raporlar yazıp Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığına sunan Makal, görevini tamamladıktan sonra Türkiye'ye geri dönmüş ve öğretmenlik görevine devam etmiştir. Makal sadece İngiltere'de değil Avrupa'nın diğer ülkelerinden bazılarını da inceleme fırsatı bulmuştur. Ancak şunu vurgulamak gerekir ki incelemelerinin merkezi İngiltere'dir ve gezdiği diğer ülkelerde geniş çaplı bir inceleme yapacak zamanı olmamıştır.

Yazarın kısa bir süre gitme fırsatı bulduğu ülkelerden biri Fransa'dır. Makal, Fransa'da öğretmen yetiştirme sistemi üzerine incelemeler yapar. Fransız meslektaşı Öğretmen Mösyö Pierre Roux tarafından şöyle bilgilendirilir:

“Öğretmenler, (Ecolle Normalle) dediğimiz Öğretmen Okullarında yetişir. Öğretmen Okuluna girmek isteyen gençlerin 8'inci sınıfı bitirmiş olmaları ve bir giriş sınavını başarıyla geçmeleri gerekir. Öğretmen okulunda 3 yıl okuduktan ve diplomalarını aldıktan sonra bir yıl ilkokullarda staj yapmak zorundadırlar. Ondan sonra stajyer öğretmen olarak okullara atanırlar. Beş yıl öğretmenlik yaptıktan sonra asıl öğretmen olurlar. Okulun eğitim programı lise programına benzer. Liseden fazla olarak pedagoji (eğitbilim) dersleri okutulur. Ve bu konu üzerinde çok durulur. Tahmin edeceğiniz gibi çocuk eğitiminde eğitbilim çok önemlidir ve belki genel kültürden önce gelir.” (Makal 2018: 96)

Makal'ın gidip inceleme fırsatı bulduğu ülkelerden bir diğeri de Hollanda'dır. *Yeraltında Bir Anadolu (2008)* adlı eserinde yurt gezilerinde Adana'ya geldiğinde öğretmen bir arkadaşına Hollanda'da gördüğü örnek köyü anlatır:

“Hollanda'da köyler genellikle bir dar kanalın çevresinde. Bazen sekiz kilometre uzadığı oluyor köyün. Kanalın iki yanında iki sıra ev. Ortada, yeşillikler içinde bir yol. Köyün sineması, okulu, gereğinde tiyatrosu, her malı bulabileceğiniz dükkanları var. Hiçbir yönden bir ayrımları yok kentten. Köy demek, çiftik demek bir bakıma. Çayırliklarda gördüğüm inek sürüleri altı ay içeri alınmıyor. Fazla soğuk olursa sırtlarına çul örtüyorlar. Çayırdaki kurdukları süt makinelerini memeye takıp kapalı kaplara otomatik olarak sağıyorlar sütü. Memelere kıştırılan uçlar, insan eli gibi memeyi sıkıtarak inip çıkıyorlar. On iki bin çiftçinin birleştiği bir kooperatif üç büyük şehre süt veriyor. Amsterdam, Rotterdam ve Lahey. Otuz inekli bir çiftlik gördüm. Tümü birden sabah üç yüz, akşam iki yüz seksen litre süt veriyorlar. Sütün litresi elli kuruş...’
‘Bakın, kuru kuru hayranlık taslamak istemediğimden size gazeteci Eli'nin bir sözünü aktarayım. Diyordu ki Eli: ‘Bizde meyvenin, sebzenin, her şeyin kötüsünü bulmak çok güç. İyisini, temizini, kontrol edilmişini bulmak da o derece kolay...’ Şehri botlarla gezerken kanallar yoluyla, bir kız tam dört dilden açıklama yaptı bize. Güçlük çekmeden, plak değiştirir gibi dil değiştiriyordu bu ufacak öğrenci...’ (Makal 2008: 106)

Makal, Köy Enstitüleri kapatılmasa idi Türkiye'deki köylerin de bir süre sonra Hollanda köyleri gibi olacağını düşünüyordu. Yazar, Köy Enstitülerini kapatanların en büyük kötülüğü kendi köyelerine yaptıklarını belirtir.

İngiltere, Fransa ve Hollanda'da incelemelerde bulunmuş olan Makal, bu ülkelerin devlet yöneticilerinin köyleri ve köylüleri ötekileştirmedeğini, onlara hizmet götürdüğünü

belirtir. Şehirliye sunulan tüm hizmetlerin köylüye de sunulduğunu belirten Makal, eğitimde de şehirli ile köylü arasında fırsat eşitliğinin olduğunu söyler. Köy okullarında çalışan öğretmenlerin bir an önce şehirde çalışmak gibi bir tutkularının olmadığını, aksine köy hayatını severek benimsediklerini görüyoruz. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin de köyde çalışma hususunda benzer davranışlar içinde olduğunu görmüştük.

Makal, Avrupa ülkelerindeki bu gözlemlerinden sonra raporlarında Köy Enstitülerinin tekrar açılmasıyla Avrupa'daki gelişmiş köy yaşamını yakalayabileceğimizi, köyle kent arasındaki uçurumu bu yolla kapatabileceğimizi vurgulamıştır.

Türkiye'nin birçok ilini eğitim müfettişi olarak dolaşmış olan Makal, yurt dışında da Orta Avrupa'nın gelişmiş ülkelerini dolaşmış eğitim sistemleri üzerine araştırma yapmıştır. Tüm bu araştırmalarını rapor haline getiren Makal'ın ülkemizin köy eğitimindeki kazanımları artırmak için Köy Enstitülerini, kuruluş felsefeleriyle tekrar açmayı doğru yol olarak gösterdiğini görüyoruz.

BÖLÜM IV: KÖY ENSTİTÜLERİ

Tezimizin bu bölümünde Köy Enstitüleri hakkında detaylı bilgi vermeye çalışacağız. Baştan itibaren Köy Enstitülerinin Kuruluşları, Köy Enstitülerinde Eğitim, Köy Enstitüsü Öğrencilerinin Tamamının Defterinde Yazılı Genelge, Okutulan Dersler, Köy Enstitülerinden Yetişmiş İnsanlar, Köy Enstitülerinde Okuma Alışkanlığı, Köy Enstitülerinde Disiplin, Köy Enstitülerinin Kapatılması, Köy Enstitüleri Hakkında Söylenenler, Köy Enstitüsü Mezunlarından Örnekler başlıkları altında Köy enstitülerini anlatmaya çalıştık.

4.1. Kuruluşları

İlkokulu bitirir bitirmez İvriz Köy Enstitüsüne başlayıp buraya başladığı günden ömrünün sonuna kadar Köy Enstitülerinin mücadelesini vermiş olan Makal, bu kuruluşları şu şekilde tanımlamıştır:

“Köy Enstitüleri, kentlerin dışında kurulmuş, köyden öğrenci alan, bu öğrencileri köye göre yetiştiren, yetiştirdikten sonra köye yollayan, yani köyden alıp köye veren, yaptırarak, uygulayarak öğreten, okuma alışkanlığı ve genel kültür vermeyi temel ilke edinen eğitim kurumlarıdır.” (Makal 2008: 27)

Makal'ın bu şekilde tanımladığı Köy Enstitülerinin kuruluş süreci, Mustafa Kemal Atatürk'ün, köylünün eğitilmesi için kurmaylarına verdiği kesin direktifler ile

başlamıştır. Köylü sorunlarının çözülmesi için ilk olarak köylülerin eğitilmesi gerektiğini belirten Mustafa Kemal, bir okuma ve yazma atılımının, eğitim atılımının yapılması gerektiğinin farkındaydı. Bu atılımlar zaman içerisinde Köy Enstitülerini doğurmuştu.

Makal bu konuda şu tespitleri yapmıştır:

“1935’lerde nüfusun yüzde sekseni köylüydü ve bu kitle tümünden bilgisizdi. Yalnız okuma yazma değil, inanış, sağlık ve üretim yönünden de çağ dışı koşullar içindeydi. İhmal edilmişti. Atatürk’ün bu konuya eğilmesiyle, sorumlular da işi kökten ve ciddi olarak ele aldılar. Komisyonlar kurularak Anadolu köy gerçeği yerinde görüldü ve incelendi. Bu incelemeler değerlendirilerek ne yapılması gerektiği üstüne sonuçlar çıkarıldı. Köy eğitimi alanında daha önce yapılan işler, hazırlanan raporlar da gözden geçirildi. Batı’dan kopya edilen yöntem ve kurumların bizim gerçeklerimizi değiştiremeyeceği gerçeği de bu arada kabul edildi.

Bu yüzden, kendimize özgü kurumlar yaratmak için girişimler başladı. Durum şuydu 1935’te:

“Toplam nüfusun yüzde sekseni köyde yaşamakta, bunların ancak yüzde on dördü sözümlerine okuma yazma bilmektedir. Öğrenim çağında 1.920.000 köylü çocuğu vardır, bunun ancak 347.071’i okul bulabilmektedir. Kırk bin köyden 35.067’sinde okul yoktur. İlköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmeye girişirken köy nüfuslarını da göz önünde bulundurmak gerektiğinden, durum şudur: 16 bin köyün nüfusu yüz elli-dört yüz arasındadır. Sekiz bin köyün nüfusu da dört yüzden çoktur. O sırada, kentlerde çalışan öğretmen sayısı 8.099, köylerde çalışanlarsa 6.859’dur. Öğrenim sorunu, kentlerde yüzde yetmiş beş çözülmüş, köylerde yüzde on beş... Hemen 38.000 öğretmen gerekli köyler için...

İlk atılım, 1936’da çıkarılan 3238 sayılı yasayla başlamış ve iki tane köy öğretmen okulu ve eğitim kursu açılmıştır. Bu sayı, 1940’ta on dörde çıkmış ve aynı yıl 17 Nisan’da çıkarılan 3803 sayılı yasayla adları da Köy Enstitüleri olmuştur. Sonradan bu sayı yirmi bire yükselmiştir. Köy Enstitülerinin ilkeleri 1936’da İlköğretim Genel Müdürü Hakkı Tonguç ile Bakan Saffet Arıkan’ın birlikte hazırlayıp Kültür Bakanlığı dergisinde yayımladıkları şu ana ilkelere dayanarak saptanmıştır:

“Öğretmen okullarına verilecek karakter:

1- Öğretmen adaylarına verilecek bilgi, hep genel ve geçer eğitsel esaslara dayanmalıdır. 2- Mesleki dersleri, adayları iş ve üretim okulu denilen ve pratik bilgi ilkesi güden yeni anlamdaki ilkokulun yöntemlerini egemen kılacak şekilde olmalıdır. 3- Yarının öğretmen adayları, köy hayatını her yönüyle ilgilendirebilecek koşullar içinde yetişmelidirler. 4- Öğretmen adayları, tarımsal ve sanayi ile bütün üretim şekillerine, teorik ve pratik bakımdan egemen olabilecek duruma getirilmelidir...

Bunlar ve bunlara benzer ilkeler, Köy Enstitüleri resmen kurulurken yasal olarak saptanmıştır. ‘Köy öğretmeni ve köye yarayan öteki mesleklerin erbabını yetiştirmek üzere, ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde’ kurulmuşlar ve öğretmenlerle birlikte ‘köye gerekli sağlık memuru, köy ebesi, köy teknisyenleri’ yetiştirmişlerdir. Köy Enstitülerini gerçek anlamda öğretmenleri ve öğrencileri kurmuştur. Köy okullarının ve Enstitülerinin örgütlenme yasası olan 4274 sayılı yasanın onuncu maddesiyle de Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin yalnız alfabe okutan öğretmen olmaktan çıkmaları sağlanmış, köyün her yönden eğiticisi ve rehberi olmuşlardır. Nitekim bu yasanın Meclis’te görüşülmesi sırasında en çok bu madde üstünde tartışılmıştır. Burada yadırganan, ama Köy Enstitülerindeki ve köy okullarındaki eğitimin oturtulmak istendiği ana ilke ise iş eğitimi ilkesidir. Meclis’te ‘işçi mi yetiştiriyoruz!’ diye bunun için bağırılmışlardır o zaman. Buna karşın sorunu benimsemiş bir sayı da (Diyarbakır Sayı Zeki Mesut Alsan) şunları söylemiştir 4274 sayılı yasanın görüşülmesi sırasında:

‘İş esasına ve iş disiplinine dayalı terbiye ve tahsil sisteminin, tabii kendi hayat şartları göz önünde tutulmak şartıyla, şehirden çocuklarına da uygulanmasını temenni etmekten

kendimi alamam. Bu devirde terbiye ve tahsil kavramı eski basitliğini kaybetmiştir. Bu bakımdan okumak, yazmak, bir gaye değildir. Okuyup yazma nihayet bir vasıtaadır. Eskiden olduğu gibi, kendisiyle yetinilecek bir gaye değildir ve hatta kanaatime göre bir memleket içinde okuryazar işsizlerin, idealsizlerin çoğalması, o memleketin toplumsal düzenini, ahlaki düzenini bozması bakımından zararlıdır bile. Bu sebepten, bu tahsil sisteminin diğer okullarımıza da yayılmasının zorunlu olduğu kanaatindeyim.’ (Arıkan, Tonguç 1943: 188)

Köy Enstitülerinin açılışı sürecinin altyapısı bu şekildedir. Köy Enstitüleri önemli bir ihtiyaçtan, köy kalkınması için köylünün eğitilmesi ihtiyacından doğmuştur. Köy Enstitüleri, Cumhuriyet sisteminin karanlıktan çıkarmak istediği Türk köylüsüne ışık götürme yoludur. Bu felsefe ile kurulmuş Köy Enstitüleri kuruldukları yere en yakın köyün adını almışlardır.

Köy Enstitülerinin harf sırasına göre adları, kuruluş yerleri ve tarihleri şu şekildedir:

1. Akçadağ / Malatya	1940
2. Akpınar / Samsun	1940
3. Aksu / Antalya	1940
4. Arifiye / Kocaeli	1940
5. Beşikdüzü / Trabzon	1940
6. Cılavuz / Kars	1940
7. Çifteler / Eskişehir	1937
8. Dicle / Diyarbakır	1944
9. Düziçi / Adana	1940
10. Erciş / Van	1948
11. Gölköy / Kastamonu	1939
12. Gönen / Isparta	1940
13. Hasanoğlan / Ankara	1942
14. İvriz / Konya	1941
15. Kepirtepe / Kırklareli	1938
16. Kızılçullu / İzmir	1937
17. Ortaklar / Aydın	1944
18. Pamukpınar / Sivas	1941
19. Pazarören / Kayseri	1940
20. Pulur / Erzurum	1942
21. Savaştepe / Balıkesir	1940

Köy Enstitülerinin açılışında fikir babası olarak kabul edilen İsmail Hakkı Tonguç, Enstitülerin amacını şöyle belirtir:

“Köy Enstitüleri, köy öğretmenleri ile köye lüzumlu diğer meslek erbabını, iş eğitimine uygun olarak yetiştirmek amacıyla ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, bölge müessesesi olarak açılan, öğrencisi köyden alınan ve yatılı bulunan eğitim kurumlarıdır.” (Tonguç 1944: 329)

Köy Enstitüleri üzerine incelemelerde bulunmuş, Köy Enstitüsü mezunlarına anket çalışması yapmış Mustafa Gazalcı, bu tarihte eşi görülmemiş eğitim kurumlarının açılışı için şunu belirtir:

“1930’lu yılların ikinci yarısında nüfusun yaklaşık yüzde 80’ini oluşturan köylerin öğretmen sorununu çözmek, okullaşma oranını yükseltmek, eğitim yoluyla toplumu canlandırmak için yeni bir eğitim sistemine başvurulur. Bu yeni sisteme göre alışılmış durumdan ayrı olarak köy çocuklarının üretim içinde eğitilerek kendi köyünde, yöresinde öğretmen olarak çalışması öngörülür. Bunun için 1937-1948 yıllarında ülkenin tüm bölgelerine ayrılmış 21 Köy Enstitüsü açılır. Köy Enstitüleri iyi düşünülmüş, hazırlanmış, başarıyla uygulanmış özgün bir sistemdir. Temel amaç, köydeki çocukları, köyde görev yapabilecek, köye yarayan öğretmen olarak yetiştirmektir.” (Gazalcı 2016: 17)

Mustafa Gazalcı’nın da söylediği gibi köy çocuklarının eğitilip tekrar köylere, köylülere hizmet etmek için gönderilmesi iyi düşünülmüş ve özgün bir sistemdi. Köyde yaşamak, şehirde yetişmiş ve eğitim almış bir öğretmen için kolay bir tecrübe değildir. Nitekim köyü bir an önce terk edip şehir merkezlerindeki okullarda çalışmak isteyen bir öğretmenin köye ve köylüye ne kadar hizmet edebileceği tartışma konusudur. Köy Enstitüleri bu durumun da önüne geçmiş bir sistem sunmuştur.

İbrahim Ethem Başaran, *Öğretmen Dünyası* adlı dergide Köy Enstitülerinin kuruluş felsefesi olarak şu bilgiyi verir:

“1942 yılında TBMM’de kabul edilen 4274 sayılı Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilat Kanununa göre her bir Köy Enstitüsüne okullaşma ve öğretmeni iş başında yetiştirme için şu görevler verilmişti:

1. Köy Enstitüsü sorumlu olduğu kesimindeki köyleri okula kavuşturacak.
 2. Bu okullar için yetiştirdiği öğretmeni köyde yalnız bırakmayacak, iş başında yetiştirmek için örgütleyecek.
 3. Köy öğretmenini eğitimde yeniliklere uyarlayacak ve öğrenimini tamamlayacak.”
- (Başaran 2013: 30)

Söz edilen sistemde öğretmen yetiştirme tarzı, gittiği yere eğitimin tüm imkânlarını götüren öğretmendir. Köy Enstitüleri, eğitim vereceği okulu kendisi inşa eden, eğitim dünyasındaki yenilikleri takip edip sisteme uyarlayan, köylülere de elinden geldiğince yardımcı olan Atatürk ilkelerini benimsemiş Cumhuriyetçi öğretmenler yetiştirmeyi amaçlamış ve bunu başarmıştır.

Mahmut Makal, *Bozkırdaki Kıvılcım Enstitüleri* (2014) adlı eserinde, Köy Enstitüsü mezunlarının anılarını ve düşüncelerini kendi ağızlarından derlemiştir. Eserde, Köy Enstitüsü mezunu öğretmen Mehmet Şener, Köy Enstitülerinin kuruluşu adına şunları söyler:

“Paylaşım için dünyayı yakan savaş yıllarında başlatıldı Köy Enstitüleri. Ne altyapı ne üstyapı. Zenginliğimiz yokluklarımızdı. Savaş gürültüleri içinde sessiz ve derinden başlayan bir hareket. Bu hareketi yaratan iki büyük insan: Tonguç ve Yücel. Özverili ve pratiği çok çabuk yakalayan Anadolu insanları. İnsanlarımız yaratıcıdır. Bir olanak sağlanırsa bunu en iyi şekilde kullanmasını, yararlanmasını bilir. Buna inanmıştı ki büyük insan. Dünyada büyük utkular kazanan kumandanların savaş alanı seçimi, Köy Enstitülerinin yer seçimi kadar isabetli olamazdı. Olamamıştır.

Köy Enstitülerinin 6 yıllık uygulamasından sonra, uzaktan yakından, okulla ilgili her insan, Anadolu’da bir köyden geçerken köyün okulunu görünce, ‘Buradan Köy Enstitülü bir öğretmen geçmiştir’ diyorsa, bu, çağı yakalayan harekettir. Zaman tanımlıyor. 51 yıl sonra sıcak, sınıksız konuşuluyor.” (Makal 2008: 45)

Köy Enstitülerinden mezun kişilerin bu kurumlar hakkında fikir belirtmelerini daha anlamlı buluyor ve özellikle o kişilerin yorumlarına da yer vermeye çalışıyoruz.

Öğretmen Mehmet Şener’in vurguladığı gibi bu kurumlar köylünün eğitimi noktasında nokta atışı yapmış kurumlardır. Köy Enstitülü öğretmenler geçtikleri yerde iz bırakmış öğretmenler olmuşlardır. Bunun sebebi daima üretken ve sorun çözen insanlar olmalarıdır. Onlar elindeki imkânsızlıkları imkânlı kılmış eğitim neferleridir.

Makal, *Deli Memedin Türküüsü* (2008) adlı eserinde Köy Enstitülerinin ana ilkelerini aşağıdaki şekilde özetler. Sözü geçen ana ilkeler Köy Enstitüleri yasasında yer almış ve uygulamaya geçirilmiştir:

“Köy Enstitülerinin ana ilkeleri, Bakan Saffet Arıkan ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç tarafından hazırlanarak, Bakanlığın çıkardığı dergide yayımlanmıştır. Özetle şöyledir:

- 1. Bu kurumlarda öğretmen adaylarına verilecek bilgi, hep genel ve geçer eğitimsel esaslara dayanmalıdır.*
- 2. Meslek dersleri, iş okulu denen ve pratik bilgi ilkesi güden yeni anlamdaki ilkokulun yöntemlerini egemen kılacak şekilde olmalıdır.*
- 3. Öğretmen adayları, köy hayatını her yönüyle ilgilendirebilecek koşullar içinde yetişmelidirler.*
- 4. Öğretmen adayları, tarım ve sanayi ile ilgili bütün işlere, teorik ve pratik bakımdan egemen olabilecek duruma getirilmelidirler.”* (Makal 2008: 14)

Köy Enstitüleri, köy öğretmenleri ve köye yarayan öteki mesleklere sahip insanlar yetiştirmek üzere, ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlere kurulmuştur. Köy Enstitüleri yalnızca öğretmen değil; köyler için sağlık memuru, teknisyen ve ebe yetiştirmişlerdir. Makal, Köy Enstitülerinin kurucusu olarak iki grubu gösterir: Köy Enstitüsü öğretmenleri ve öğrencileri. Ve buna bağlı olarak şunu ifade eder:

“Köy Okullarının ve Enstitülerinin teşkilatlanma yasası 4274’ün 10 maddesine göre de köyün her yönden eğiticisi ve rehberleri buradan çıkan öğrenciler olmuştur.” (Makal 2008: 14)

Köy Enstitüleri, köy ile kent arasındaki uçurumu kapatma açısından da çok önemli kurumlardır. Toplumsal eşitlik, Cumhuriyet’in önem verdiği bir ilkeydi ve bu ilkeye uyma adına Köy Enstitüleri önemli yer tutmaktaydı. Mahmut Makal, bu konuda Köy Enstitülerinin kapatılmasına yakın ülkemize gelip araştırma yapan İngiliz tarihçi Prof. Dr. Arnold Toynbee’nin dediklerine değinir:

“Köy ile kent arasında uçurum açmışsınız. Köy Enstitülerini gördükten sonra anladım ki, bu uçurum bu kurumlarla giderilebilir. Size özgü bu eğitim kurumları, köy ile kent, halk ile ‘okumuşlar’ arasındaki uçurumu kaldırmak için pek becerikli biçimde bulunmuş bir çaredir...” (Makal 2008: 53)

Kuruluş felsefesi köye, kendi çocukları ile eğitim hizmeti götürmek olan bu sistem, köylünün aydınlanması adına önemli bir adımdır. Türkiye Cumhuriyeti’nin yurttaşlarının büyük bir kısmının köylerde yaşadığı ve eğitim olmadan kalkınmanın olanaksız olduğu düşünülünce Köy Enstitülerinin kuruluş nedenini çok daha iyi anlayabiliriz.

4.2. Köy Enstitülerinde Eğitim

Köy Enstitüleri eğitim felsefesi olarak ‘üreten ve sorun çözen’ insan yetiştirmeyi benimsemiştir. Buna bağlı olarak da *“iş başında yaparak ve yaşayarak öğrenme”* eğitim yöntemini benimsemiştir. Pratiklik ve somut yaşama yönelmiş bir çizgide oluşturulan eğitim programlarıyla Köy Enstitüleri, Türk eğitim tarihinde iz bırakmıştır.

Ali Gürsel, *Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitüleri (2018)* adlı makalesinde Köy Enstitülerinin eğitim programı için şunu belirtmiştir:

“Köy Enstitülerinin standart bir programı yoktu, her enstitü kendine özgü problemleri, kendine özgü yollarla çözmeyi başaramışlardır. Birçok eğitimciler ve araştırmacılar bu programların farklılığına dikkat çekmişlerdir. Fakat bu farklılık okulların kurulduğu yerlerin özelliklerinden de kaynaklanıyordu. Bir enstitüde koyunculukla ilgili bir program uygulanırken bir diğerinde de balıkçılık ile ilgili program uygulanıyordu. Bir başka enstitüde sepetçilik öne çıkıyordu, yani bölge farklılıkları önemli oluyordu. Enstitülerin programlarında benzerlik günlük ve haftalık çalışmalarda görülmekteydi. Sabah 6 kalkış, kahvaltı-yemek, spor, öğle yemeği, 8’den 17’ye kadar devam etmekteydi. Akşamları bir iki saat etütten sonra saat 10’da yatılmaktaydı. Günlük çalışma programlarında sportif hareketler, milli oyunlar, zeybekler ve halaylar genellikle uygulanıyordu. Günlük etkinliklerin yanında genellikle her hafta sonu yapılan haftalık toplantılar vardı. Bunlar haftanın genel değerlendirmesi ile alakalıydı. Toplantıda herkes hazır bulunurdu, temizlik ve genel değerlendirme gibi konular görüşülürdü. Köy Enstitülerinin gözlenen ortak özelliklerinden bir diğeri de her enstitünün kendi eğitim ortamını kurma ve geliştirme çabalarıydı. Bir enstitüde Hidro-Elektrik Santral kurma çabası öne çıkarken bir diğerinde Tren Durağı yapımı öne çıkıyordu.” (Gürsel 2018: 5)

Söz konusu eğitim tarzı, mezun olan öğrencilerin birtakım zanaatler ile öğretmenlik mesleğine başlamasını sağlıyordu. Örneğin Karadeniz Bölgesindeki bir Köy Enstitüsünden mezun bir öğretmen, mesleğinin dışında marangozluk, balıkçılık gibi alanlara da hâkim oluyordu. Akdeniz Bölgesinde bulunan bir Köy Enstitüsünden mezun öğretmen ise tarım ve arıcılık gibi zanaatlerde söz sahibi oluyordu. Bu öğretmenler gittikleri görev yerlerinde de bu zanaatlerini sergiliyor, öğrencilerine ve köy halkına yardımcı oluyorlardı.

Köy Enstitülerinin eğitim yöntemlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz. Bu sıralamada dikkatimizi çeken durum Köy Enstitülerinin eğitim yöntemlerinin ve ilkelerinin yaşamın doğal koşullarına uygun olarak düzenlenmiş olmasıdır:

İlk olarak doğaya uygunluk ilkesini ele alabiliriz. Bu ilkeye dayanarak öğrencilerin kuvvet ve kudretini aşan, onları yıldırان işlerin ve ödevlerin kendilerine verilmemesi esas alınmıştır.

İkinci olarak çevreye uygunluk ilkesi bu kurumlarda görülür. Köy Enstitüleri şehir merkezlerine değil, köylere kurulmuştur. Eğitim görülen yerdeki yaşam koşulları, öğrencinin mezun olup öğretmenlik yapmaya gideceği köylerdeki koşullar gibi oluşturulmuştur. Bu bilinçli yapılmıştır. Çünkü öğrencinin görev yapmaya gideceği çevreyi yabancı hissetmesinin mesleğindeki verimi düşüreceği düşünülmüştür.

Üçüncü olarak kendi kendini yönetim ilkesini görmekteyiz. Enstitüler, hizmet beklememiş, kendi hizmetlerini kendileri oluşturmuş kurumlardır. Nöbet tutma disiplini bu kurumlarda çok önemliydi. Günlük yaşamda birçok nöbet biçimi vardı. Derslik nöbetleri, işlik ve tarım alanları nöbetleri, yapım işleri nöbetleri bunlardandır. Nöbetçi öğrenciler sorumlulukları ile ilgili görevden önce bilgilendirilirdi. Bu ilkenin uygulanması, öğrencilerde sorumluluk duygusunun geliştirilmesini sağlamıştır. Demokrasi ilkesi üzerine kurulmuş Cumhuriyet'imizin çocuğu olan Köy Enstitülerinde haklarını ve sorumluluklarını bilen öğretmenler yetiştirilmiştir.

Köy Enstitülerinin sonuncu ve en çok öne çıkmış ilkesi iş içinde ve kendi kendine çalışma olmuştur. Bu eğitim ilkesinin altında el ve kafa birliğini sağlama, tensel ve tinsel güçleri beraber geliştirme amacı yatar. Böylece ders ve iş, işlenen konunun yapısına göre aynı zamanda uygulanmıştır. Köy Enstitülerin kuruluşlarından itibaren bu yöntemin önemle üzerinde durulup uygulandığı görüyoruz. Öğrenilenlerin somut yaşama dökülmesi ve yaratıcı insan yetiştirmek için bu yöntem benimsenmiştir.

Köy Enstitülerinde verilen eğitimin, ezberci eğitimden ayrılan en önemli yanı öğrencilere verilen iş eğitimidir. Ayrıca bu okullarda her öğrenci öğretmenlik eğitiminin yanında bir sanat dalında eğitim almışlardır. Mustafa Gazalıcı'nın yaptığı anket araştırmasında iş eğitimi konusunda mezunlar hakkında şu bilgiye ulaşılmıştır:

“Mezunların üçte ikisine yakını Enstitülerde verilen iş eğitimini yeterli, iyi bulmaktadır. Hatta mezunların bazıları iş eğitimini ‘Enstitülerin en iyi yanı’ olarak nitelendirmektedir. Bunlardan biri olan Adapazarı/Arifiye 1944 mezunu Mustafa Büyükkırlı, ‘Köy Enstitülerinde en iyi yön sanat ve iş eğitimi idi. Bunun çok yararını gördük. Halen verilmekte olan eğitim öğretimdeki tek eksiklik olarak görüyorum.’ demektedir.” (Gazalıcı 2016: 87)

Mustafa Gazalıcı'nın Köy Enstitüleri mezunlarıyla anket yaparak oluşturduğu çalışmada kimi Köy Enstitüsü mezunları Köy Enstitülerinde verilen eğitimi yeterli bulmamaktadırlar. Buna temel neden olarak da maddi yetersizlikleri, tarım ve diğer eğitim araçlarının eksikliğini, bina ve öğretmen sıkıntısını belirtmiştir.

Köy Enstitüsü mezunlarından eğitimi tam anlamıyla olumlu bulanların, okullarının farkını şöyle vurguladıklarını görüyoruz:

“Enstitülerdeki eğitimi o günün şartlarında bütünüyle olumlu bulanlar için bu okulların iki büyük farkı vardı: Kuramsal eğitim ile uygulamayı birleştirmiş olması ve öğrenmeyi öğreterek bilgiyi nerede ve nasıl bulacağını göstermesi. Hem tarımdan anlayan hem de sanat dersleri alan öğrenciler olarak Enstitülerin çok yönlü bir eğitim verdiğine yapılan vurgu, olumlu yanıtlarda sıkça görülmektedir.” (Gazalıcı 2016: 55)

Bazı Köy Enstitüsü mezunları da İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünya üzerinde yaşattığı sıkıntılı yıllar olmasından dolayı özellikle yabancı dil, fizik ve kimya gibi derslerde öğretmen eksikliği olduğunu belirtmişlerdir. Bazı öğretmenlerin de eğitim eksikliği olduğunu ve kendi alanları dışındaki derslere girmek durumunda kaldıklarını, bunun eğitimi olumsuz etkilediğini söylemişlerdir. (Gazalıcı 2016: 59)

Mezunlar üzerine yaptığı araştırmadan hareketle Gazalıcı kendi düşüncelerini şöyle ifade eder:

“Köy Enstitüsü öğrencileri üretirken eğitiliyorlardı. Ürettikleriyle hem kendi gereksinimleri gideriliyor, hem de bir ölçüde gelir sağlayarak okulun harcamalarını karşılıyorlardı. Bu anlamıyla Köy Enstitüleri alışılmış, klasik okullardan çok farklıydı. Klasik okullardaki ezberci, tüketici, adaletsiz eğitim sistemi yerine, üretici, çağdaş, bilimsel, parasız, laik, karma bir eğitim verilmesi amaçlanıyordu. Kurucusu İsmail Hakkı Tonguç'un dediği gibi Köy Enstitüleri birer ‘yaşam ve iş’ okullarıydı. Enstitüler, Pestalozzi, Dewey ve Kerschensteiner gibi modern pedagojinin kurucularının görüşlerinin taklit edildiği bir model değil, Türkiye koşullarına göre yaratılmış özgün bir modeldir. Taklide dayanmayan bu model bir siyasi parti ya da bir siyasetçinin keyfi bir icadı da değildir. Kirby'ye göre Köy Enstitüleri, Kemalizm ilkelerine dayanılarak bir yandan Batı uygarlığını anlama, diğer yandan da modernleşmeyi sağlayarak bu uygarlığa geçişin yollarını Türk toplumunun kendi ihtiyaçlarına göre bulma fikrinin bir zaferidir.” (Gazalıcı 2016: 56)

Köy Enstitülerinde iş eğitimi ilkesine çok önem verildiğini vurgulayan Gazalıcı, öğrencilerin imece usulüyle eğitim görecekları binaları yaptıklarını vurgular:

“İlkokulu bitirmiş köy çocukları Köy Enstitülerine parasız yatılı olarak alınır. Bu çocuklar beş yıl iş ilkesine göre eğitildikten sonra ya kendi köyelerine ya da yakın köylere öğretmen olarak atanır. 20 yıl zorunlu hizmet yükümlülüğüyle köye giden bu öğretmenler, Köy Enstitüleri yasına göre her türlü eğitim ve öğretim işleri yanında, örnek olarak tarım işlerini de yaparlardı. Her Köy Enstitüsü yaklaşık 500 ile 1000 dönümlük tarıma uygun yerlerde kurulur. Enstitü binalarının mimari yapısı yarışmayla belirlenir, binalar yarışmayı kazanmış bu projelere uygun olarak öğrencilerin ve öğretmenlerin emekleriyle yapılır. Daha önce kurulan Köy Enstitülerinin bilgi, beceri ve zanaat öğrenmiş öğrencileri, yeni kurulan Enstitü binalarının yapılış imecelerine katılırdı.” (Gazalıcı 2016: 30)

Köy Enstitüleri, binalarının yapılışı noktasında dahi devlet bütçesine başvuramamaya çalışmıştır. Zorunlu durumlar dışında da başvurmamışlardır. Burada kendi eğitim görecekları okulları inşa etmiş enstitü öğrencileri, mezun olunca da gittikleri yerde öğretmenlik yapacakları okulları inşa etmiştir.

İmece kültürü tüm Köy Enstitülerinde vardır. Sadece okul içinde ve okullar arasında değil, kuruldukları bölgenin halkına da imece usulü ile yardım edildiği kayıtlara geçmiştir.

Köy Enstitüsü öğrencilerinin köylerde doğup büyümüş öğrenciler olduğu da göz önünde tutulunca Enstitü ortamına uyum sağlamakta zorluk yaşamadıklarını düşünmekteyiz. Bu eğitim-öğretim ortamından sonra da öğrenciler tekrar özleri olan köylere eğitim vermeye gitmişlerdir. Gittikleri yerde de köy halkını hor görmemiş, onlarla iç içe olmuşlardır. Ortak kültürden gelmek ve ortak bir dili konuşmak, köyde eğitim vermelerini kolaylaştırmıştır.

Köy Enstitülerinde verilen iş eğitiminin sistem ve siyasi anlayış değişikliği sebebiyle sekteye uğradığını, zamanla da ortadan kaldırıldığını görüyoruz. Köy Enstitülerine araç vermeyi azaltmak hatta verilen araçları da geri almak, iş eğitimi ilkesini ortadan kaldırmak için uygulanan bir yöntem olmuştur:

Mustafa Gazalıcı'nın yaptığı araştırmada Balıkesir/Savaştepe 1951 mezunu Yusuf Ziya Özdemir'in iş eğitimi konusunda düşünceleri şu şekildedir:

“Köy Enstitüsünde aldığım iş eğitimi öğretmen olduktan sonra uygulama olanağı kısmen buldum. Demokrat Parti 1950'den sonra bizim aldığımız iş eğitimi uygulama imkânı yaratmadı. Bırakın yaratmayı Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlere düşmanca tavırlar takındı. Daha 1945-46 yıllarından itibaren köylülere, 'okullarınızı da biz yapacağız, size bir çivi bile çaktırmayacağız.' diyen DP'liler bizim uygulama alanlarımızı da daralttılar. Hatta dört duvar arasına sokmaya çalıştılar. Buna karşın ben yine de okulun önünü teraslama, WC onarımı, sonbaharda 15 gün dersleri palamut tarlalarında işlemek suretiyle topladığımız palamutlarla bir işlik ve bir kitaplık kurmayı başardım öğrencilerimle. Ayrıca

eşimle beraber (Kızılçullu mezunu) Çanakkale Yenice Karaköy’de öğrencilerimizin temizliğini okulun ışığında ve bahçesinde yaparak onların temel alışkanlık kazanmalarını sağladık. Bireysel gayretimle arıcılık, ipekböcekçiliği gibi çalışmalarımı örnek olmaya çalıştım. Okulun badana, küçük onarım ve temizlik işlerini öğrencilerimizle beraber yürüttük eşimle birlikte.” (Gazalcı 2016: 91)

Yusuf Ziya Öğretmen’in anlattığı gibi, Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler üretkendir. Gittikleri yerlerde sadece okulun dört duvarı içinde kalmamışlar; köye birçok yapı kazandırmışlardır. Bunun temelinde Köy Enstitüsünde aldıkları iş eğitimi, teorik eğitim ve teorilerini pratiğe döktükleri dersler vardır. Köy Enstitülerinde imece ile birçok yapı yapılmış; bu yapılar öğrencilerin emeğiyle ortaya çıkmıştır. Yapı işlerini okulda öğrenen öğrencilerden birçoğu gittikleri yerde kendi okul binalarını tamir etmişler; hatta yeniden inşa etmişlerdir.

Köy Enstitüsü mezunlarının aldıkları iş eğitimlerini görev yerinde uyguladıklarının bir örneğini daha Gazalcı’nın eserinde görüyoruz. Gazalcı, Kızılçullu 1944 mezunlarından Sakine Özman’ın söylediklerini derlemiştir:

“Köy Enstitüsünden mezun olduktan sonra aldığım iş eğitimi birçok dallarda uygulama olanağı buldum. a) Dikiş eğitimi: 1945-48 yıllarında Yerkesik Nahiyesinde çalıştım. Evde anneme yardımcı oldum. Gelin elbiselerine pullar, nakışlar, boncuklar işledim. Okulda kız öğrencilere elbiseler diktirdim. Çünkü o zaman 16 yaşına kadar okula devam mecburdu. b) 1949-1951 yıllarında Yerkesik Fadılca köyünde çalıştım. Bekârdım. Geceleri köy kızları ile yatardım. Onlara yama yamamayı, temizlik kurallarını, el işlerini, örgüyü, konuşma kurallarını vs. öğretmeye çalıştım. Örneğin köyde badana süpürge ile yapılıyordu. Fırça kullanmayı öğrettim. Okuldaki bütün kireç kuyularını öğrencilerle beraber kazıdık, temizledik. c) 1951 yazında evlendim. Algi köyüne gelin gittim. Oradaki öğretmen arkadaşların hanımları benim makineyi görünce biz de diker miyiz, dediler. Makine aldılar. Onlara dikiş gösterdim. Köye makine girdi. Bunun yanında salça yapmayı, sebze kurutmayı, ev ekonomisi, yemek pişirme, temizlik konularında öncü olduğumu anımsıyorum. Beyim Mehmet Özman Aksu Köy Enstitüsü mezunuydu. Yerkesik Algi köyündendi. Biz evlenince Çiftlik köyüne tayin olduk. Ama yazları Algi’ya dönüyorduk. Köylü ile iç içe olduk. Köyün gelini, yengesi, öğretmeni, terzisi, sevileni oldum.” (Gazalcı 2016: 93)

Sakine Öğretmen, yukarıda belirttiği gibi Köy Enstitüsünde aldığı iş eğitimi meslek yaşamında öğrencileriyle uygulamış; sadece öğrencileri ile değil köy halkıyla da paylaşmıştır. Yaşama dönük, somut ürünler ortaya koydukça eğitim verdiği insanlardan olumlu dönütler almış, köy halkı tarafından bir önder olarak görülmüştür.

Köy halkının çalışkan ve yeniliğe açık bir halk olduğunu Köy Enstitüsü mezunlarının köylere gittikten sonra birçok köylüden aldığı olumlu dönütlerden bu sonuca varmaktayız. Akılla, emekle, hizmetle gidilen bir köy halkı elbette gelişecek ve kendi kendini yönetebilme gücü kazanacaktı. Köy Enstitüsü mezunları köy halkına bu aydınlığı

götürmüştür. Onlar bozkırdaki kıvılcım olmuşlardır. Köy halkını aydınlatan kıvılcımlar olarak memleketin her şehrine hizmet götürmüşlerdir.

Yazarımız Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi (2015)* adlı eserinde Köy Enstitülerinin eğitim ilkelerini şu şekilde açıklamıştır:

“Köy Enstitüleri, yaşamı boyunca köylerin eğitim yoluyla uyandırılması ve canlandırılması yolunda çalışacak öğretmenleri ve köye göre yetişmiş, çeşitli yönlerden köye yararlı olacak öteki mesleklerin ustalarını yetiştirmek için şu ilkelere göre öğrenci yetiştirmeye çalışıyorlardı:

1- Kentlerin dışında kuruluş: Tarım ve iş alanlarında yetiştirilmeleri gereken öğrenciler, her şeyden önce tarıma elverişli alanlarda yetiştirilebilirlerdi. Bu yüzden, ekim, üretim ve bunlarla ilgili araçların yapım ve kullanımları, kent dışında kurulmalarını gerektiren başlıca nedenlerdi.

2- Köye göre yetiştirme: Köy yaşantısında ve köylü içinde etkili olabilecek öğretmen ve öteki meslek ustalarının görev alacakları köylerin koşullarına göre yani toprağı işlemeyi, traktör kullanmayı, yol, köprü yapmayı, kireç yakmayı, tuğla pişirmeyi, ağaç yetiştirmeyi, peynir yapmayı, hayvan bakımını bilmesi, kızlarınsa biçki-dikiş ve dokuma işlerini öğrenmesini sağlayacak şekilde yetiştirmeleri gerekiyordu.

3- Köyden alıp köye verme: Çünkü başka kaynaktan alınanların köylerde başarı gösteremeyecekleri biliniyordu.

4- Yapararak ve yaparken öğrenme: İş eğitimi ilkesi bunu gerektiriyordu. Doğadan yararlanmak, doğa ile savaşılarak mümkün oluyordu. Köy sorunlarını çözme ve ilköğretimi gerçekleştirme savaşçısı, kulağa iğlenen laflarla, yani klasik ders dinleme yöntemiyle yetiştirilemezdi. Üretimi erek olan alan, gerçek işi içinde iş yoluyla eğitimidir bu. Bu, eğitimin tek yoludur. Günümüzde de sürdürülen, zihin yormaktan başka bir sonuç vermeyen, uygulanmayan, güce dönüşmeyen bilgiler verici eğitime paydos denmişti.

5- Demokratik eğitim: Köy Enstitülerinin her biri, gerçekten bir köyü andırırdı kuruluş olarak. Öğrenciler, öğretmenler, usta öğrenciler, öğretmen aileleri, konuklar... Her Enstitüde binden fazla öğrenci olduğunu düşünün. Üç-beş bin dönümlük araziye yayılmış bu köyün, temizlik işlerinden tutun, yemek, yapı, tarla, koyun gütmeye, sulama işleri vardı baştan aşkın. Bu işler topluca alınan kararlarla yürütülürdü. Hafta sonlarında, bu çalışmalarla ilgili olarak kıyasıya tartışmalar yapılırdı. En küçük bir yolsuzluğun gözden kaçmasını önleyen aşağıdan yukarıya bir denetim düzeni. Demokratik eğitim ve kendi kendini yönetmeden dolayı disiplin kurulları işsizdi. Yirmi bin öğrencinin barındığı Köy Enstitülerinin disiplin işleri incelense, bu kurumlardaki olay sayısının, bir lisenin bir yıllık disiplin kurulu kararları kadar bile olmadığı görülecektir.

6- İmece: Halk arasında yaşayan imece geleneği, Enstitülerde bir eğitim yöntemi durumuna getirildi. Enstitülerin kesimine giren köylere, köy okulu, çamaşırılık vb. işlerin yapımı için ekipler yollandığı gibi, Enstitüler birbirine de ekipler yolluyorlardı. Bu gidiş gelişlerde, yurdun çeşitli bölgelerinin gezilmesi olanağı da yaratılıyor, öğrenme, kaynaşma pekişiyordu.

7- Okumaya ve genel kültüre yöneltme.” (Makal 2015: 51)

Makal, Köy Enstitülerinin yetiştirme esaslarını kentlerin dışında kuruluş, köye göre yetiştirme, köyden alıp köye verme, yapararak ve yaşayarak öğrenme, demokratik eğitim, imece, okumaya ve genel kültüre yöneltme başlıkları altında sınıflamıştır. Makal’ın bu sınıflandırmasında da önemle vurguladığı, diğer eserlerinde de değindiği yöntem “yapararak ve yaparken öğrenme” yöntemidir. Makal, bu yöntemi iş eğitimi ilkesi ile ilişkilendirir. İş eğitimi ilkesinin bu yöntemi gerektirdiğini belirtir. Klasik bir ders

dinleme yöntemiyle üretken ve sorun çözen bir insan yetiştirilemeyeceğini düşünen Makal, öğretmen eğitiminde de bu yolun benimsenmesi gerektiğini savunur.

Köy Enstitülerin iş eğitimi, iş başında yaparak yaşayarak öğrenme yöntemi uygulanır. Buna bir örnek Çifteler Köy Enstitüsü 1944 Mezununu Necati Kahraman'ın anısından verebiliriz:

“At arabalarının tekerleklerinin şınasını (tekerin üstündeki demir çember) büyük sınıfın öğrencileri yapıyordu. Birinde şınayı kaynatamadılar. ‘Ben yaparım’ dedim. Demirci öğretmeni ‘Yap bakalım’ dedi. Gereği gibi hazırladım, şınayı kaynattım. O günden sonra işlik sorumlusu ve öğretmen yardımcısı oldum.” (Gazalcı 2016: 204)

Necati Öğretmen'in belirttiği anıda yine bir iş başında öğrenme yöntemi görmekteyiz. Atölyede çalışan, üreten, iş başında öğrenen öğrenciler Köy Enstitülerindeki iş başında eğitim yöntemini somut biçimde ifade eden bir tablodur.

Köy Enstitüsü mezunlarından kimileri güçlerinin üzerinde ağır işlerde çalıştırıldığı iddiasında bulunmuştur. Ancak bu durumu bir fırsat olarak, sorumluluk duygusunu geliştiren bir yöntem olarak gören öğrenciler daha fazladır. Gazalcı'nın eserinde bunlardan biri olan Konya İvriz Köy Enstitüsü 1952 mezunu Hacı Angı şöyle demiştir:

“Köy Enstitülerinde gücümüzün üzerinde ağır işlerde çalıştık. Buna zorunlu idik. Eğer bu işlerde çalışmasaydık Köy Enstitüleri kurulamazdı. Örneğin İvriz Köy Enstitüsü'nün kurulduğu yere halk ‘Hakvermez yamacı’ derdi. Biz bu Hakvermez yamacını ‘Hakverir yamacına dönüştürdük. Enstitünün çevresini ağaçlandırdık. Bu arazinin yapısı öyle sert bir yapıya sahipti ki bir ağaç çukurunu bir öğrenci akşama kadar zor kazardı. Hele o binaların temelini kazmak, temelimizi ağırlardı. Yöneticilerimiz bu binanın temelini izne çıkacağımız zaman kazdırırlardı. ‘Kim erken bitirirse onları izne göndereceğiz.’ derlerdi. Yağız köy delikanlıları da bu sert tabakayı insan gücünün üstünde bir gayretle delerlerdi. Avuçlarımız patlardı. Enstitümüzün koyun sürüsü vardı. Benimle Mehmet Köse'ye bu sürüyü otlatma görevi verildi. Arkadaşımla şafakla gider, sürüyü ağıldan çıkarır, akşam ağıla getirirdik. Bütün bu işler bizde ‘sorumluluk duygusunun’ gelişmesini sağladı. Bu duygu insan ve toplum yaşamında çok önemlidir. Yüce Atatürk, ‘sorumluluk duygusu her şeyden, ölümden de beterdir (önemlidir).’ demiştir. Meslek yaşamımızda başarılı olmuşsak, bunu Köy Enstitülerinde kazandığımız sorumluluk duygusuna borçluyuz.” (Gazalcı 2016: 98)

Köy Enstitüsü mezunlarının sorumluluk bilinciyle yetişmiş olması, sorumluluk bilinciyle de öğrenciler yetiştirmesine vesile olmuştur. Öğrenciye sorumluluk duygusu kazandırmak, iş eğitiminin ana gayelerinden birisidir. Köy Enstitüsünde beş yıl eğitim alan bir öğrencinin, bunca iş eğitimi içerisinde sorumluluk duygusunu kazanamadan mezun olması kanaatimizce çok düşük bir ihtimaldir.

Köy Enstitülerinde öğrencilere verilen sorumlulukların onların gücü üzerinde olduğunu söyleyen mezunlar da vardır. Gazalcı bunu şöyle belirtir:

“Isparta/Gönen 1947 mezunu Şükrü Uysal, ‘Öğretmen olacağımıza yakın bir ay süreyle güneşin altında tuğla ürettik sınıfça. Bu çalışma gücümüzün çok üzerindeydi’ demektedir. Malatya/Akçadağ 1949 mezunu M. Ali Bilir de ‘O dönem yaşımıza rağmen bizlere ağır sorumluluklar vererek hayata hazırlamaları ilginçti. Örneğin, mart ayında elektrik santralinin yapımına hazırlanıldığında kanallarda buz kırdığımızı hatırlıyorum’ diye anlatıyor. Bir başka çarpıcı anlatım da Ankara/Hasanoğlan 1949 mezunu İbrahim Ayaşlıoğlu’na ait: ‘Enstitüye kayıt yaptırdığım ilk günlerdi. Depoda kalmadığı için ayakkabı (postal) ve şapka verilmedi. Köyden getirdiğim şapka ve eski ayakkabı ile korkak ve ürkek bir halde gezerken tarih öğretmenimiz Tahir Erdem beni yanına çağırdı. Adımı ve yeni geldiğimi öğrendikten sonra ‘Oğlum İbrahim, bu okulda öğrencilerin kol gücüne dayalı çalıştırıldıklarından haberin var mı? Sen de çalışabilecek misin?’ dedi. Bu soruyu niçin sormuş olabilirdi? Yaşıma göre bakımsızlık ve besinsizlik nedeniyle zayıf ve bücür bir fiziki bünye, kansız-cansız bir görünümde olduğum için sormuş olabilirdi. Tarih öğretmenimiz devamla, ‘İbrahim, toprağa vurduğunda toprak ben ettim sen etme diye sana seslenecek mi?’ dedi. Bir Tarih öğretmenin dahi toprakla savaşımı düşündüğünün, kol gücüne dayalı çalışmaları ne kadar ön planda tuttuğunun göstergesidir bu söyleşi. Meyve bahçelerinde fidan dikilecek yerler önce ‘kirizma’ yapılırdı. Kirizma çalışmalarında kümelere ayrılan kısımları öğrenciler kendi aralarında bireysel bölüşüme tâbi tutar, her öğrenci kendine ait bölümü bitirmeye çalışırdı. Bu arada birbirimizle yardımlaşırıydık. Kuvvetli olanlar zayıf ve çalışma gücü ve alışkanlığı az olanlara yardım ederlerdi. Gerek tarımsal çalışmalarda gerekse inşaat (yapı) işlerinde çok yorucu çalışmalar yapılıyordu. Köy Enstitülerine kaydolup da birkaç ay içinde okulu terk edenlerin çoğunluğu bedensel çalışmalara katlanamayanlardı.” (Gazalcı 2016: 101)

Köy Enstitüsü mezunlarından, yukarıda görüldüğü gibi, o yaş grubu için normalin üzerinde bir iş yükü verildiği eleştirisi de yükselmiştir. Sorumlulukların fiziken ve ruhen öğrencilere ağır geldiğini de vurgulayanlar olmuştur. Ancak Gazalcı’nın Köy Enstitüsü mezunları üzerine yaptığı anket çalışmasında mezunların genelinin iş yükünün normal olduğunu ve bu işlerin öğrencilerde sorumluluk duygusunu geliştirdiğini vurguladığını görüyoruz.

Köy Enstitülerindeki eğitimde mezunların üzerinde birleştiği eleştiri yabancı dil eğitimi eksikliğidir. Gazalcı, Köy Enstitüsü mezunları üzerine anket yöntemiyle yaptığı çalışmasında, Aydın/Ortaklar mezunu Mustafa Demir’in yabancı dil konusundaki okuldaki yaşantısı şöyledir:

“1947’de okula girdim. Tek bir saat bile yabancı dil eğitimi uygulanmadı. Bunun eksikliğini yaşam boyu hissettim. Enstitülerin eleştirilebilecek en belirgin yönü bu eksiklikler.” (Gazalcı 2016: 104)

Söz konusu eleştiri Gazalcı’nın anket sorularını yönelttiği birçok Enstitü mezunundan gelmiştir. Yabancı dil konusunda öğretmen eksikliği yaşandığı, farklı branşlardan öğretmenlerin bu derse girip tam anlamıyla eğitimi veremediklerine dair eleştiriler vardır.

Köy Enstitülerinin kendi aralarında da iş ve kültür alışverişi olmuştur. Bir Enstitünün öğrencilerinin seçilenlerinin başka bir Enstitüye bina yapımı, bahçe ekimi vb. işlere gittiği çok olmuştur. Tabi ki bu yardımlaşma sadece bina yapımı konusunda olmamıştır. Spor alanında da Köy Enstitüleri arasında düzenli buluşmaların sağlandığını görüyoruz. Enstitü öğrencileri arasında bu etkileşimin olması, öğrencilere farklı bakış açıları kazandırmıştır. Gazalcı'nın eserinde Balıkesir Savaştepe Köy Enstitüsü mezunu Yusuf Ziya Özdemir'in, konuyla ilgili yaşadıkları şu şekildedir:

“Türkiye’de bölgeler arası, iller arası, okullar arası kültür alışverişi Köy Enstitüleri ile birlikte başlamıştır. O yıllara kadar halk birbirini tanımıyordu ki kültürlerini bilsinler. Köy Enstitüleri arasında 4 yılda bir olimpiyat usulü yarışmalar yapılırdı. Son olarak 1948’de İzmir/Kızılçullu’da yapıldı bu yarışmalar. Sporun her dalında yapılan bu yarışmalara Yaşar Doğu gibi güreşçilerimiz de gözlemci olarak katılmışlardır.” (Gazalcı 2016: 118)

Köy Enstitülerinde idarecilerin ve öğretmenlerin de öğrencilere davranışlarıyla örnek olmaya çalıştıklarını görüyoruz. Öğrenciler, öğretmenlerin ve idarecilerin nasihatlerinin dilde kalmayıp davranışa döktüklerini görünce öğrenmelerinin daha etkin olduğu kanaatindeyiz. İdareciler ve öğretmenler ‘rol model’ olma bilincine sahiptir. M. Ali Bilir, Akçadağ Köy Enstitüsü, 1949 mezunudur. Okulda yaşadığı bu olay, idarecinin örnek duruşunu anlamamızda etkili olacaktır:

“Tabiat Bilgisi derslerine okul müdürümüzün eşi giriyordu. Dersten sonra beni yanına çağırırdı. ‘İsmail Hakkı Tonguç’un Ankara’da okul müdürleriyle yapacağı toplantıya eşinin de katılacağını, ancak valizinin olmadığını söyleyip ‘Marangoz atölyesinde bir bavul yaparsanız çok iyi olur’ dedi.

Ben ve arkadaşlarım atölyede bir küçük tahta bavul yaptık, vernikledik. Bavulu okul müdürüne götürdüğümüzde, sordu:

- Oğlum bu nedir?
- Siz Ankara’ya gidecekmisiniz, sizin için hazırladık.

Okul müdürü sert bir tavırla:

- Bugüne kadar benim devletin malından faydalandığımı kim görmüş, kim bunu söyleyebilir? Bunu al derhal atölyeye git ve yoksul bir arkadaşına ver, dedi.” (Gazalcı 2016: 203)

Söylemleri ve davranışları uyum içerisinde olan eğitimciler, öğrencilerine güven vermiştir. Öğrenciler, güvendiği idarecilerini ve öğretmenlerini örnek almakta daha kararlı davranmıştır.

Köy Enstitülerinde yer yer öğretmen eksikleri yaşansa da Türkiye’nin alanında meşhur insanları usta öğretici olarak Köy Enstitülerinde görev yapmışlardır. Bunlardan birisi Âşık Veysel’dir. Âşık Veysel, Köy Enstitülerinde halk müziği alanında usta eğitimcilik yapmıştır. Yıldızeli Köy Enstitüsü 1947 mezunu Fevzi Çoban, Âşık Veysel’le olan anısını şöyle anlatır:

“Ünlü ozan Aşık Veysel, bizim okulda halk müziği usta eğiticiliği yapıyordu. Bir sabah kaldığı odadan çıktı. Kolunda bir kişi yanımdan geçerken mandolinle ‘Ağlayalım Atatürk’e’ adlı ağıtını çalmaya başladım. Veysel, durdu, dinledi. ‘Kim bu?’ dedi. Kolundaki ‘Fevzi’ dedi, o da ‘Bizim Fevzi mi?’ diye sordu, ‘Evet’ dediler. Bana döndü, ‘Aferin oğlum, güzel çalıyorsun, devam et’ dedi. Kıvanç duydum. Hiç unutmam.’ ” (Gazalcı 2016: 207)

Usta eğiticiler ile öğretmen açığını doldurmaya çalışan Enstitüler, yabancı dil konusunda bu açığı kapatamamıştır.

Köy Enstitüsünde uygulanan eğitim yöntemlerini incelediğimizde iş eğitimine çok önem verildiğini belirtmiştik. Yapararak ve yaşayarak öğrenme yöntemini benimsemiş eğitim sistemlerinde ‘iş eğitimi’ üzerinde önemle durulan ve geliştirilmeye çalışılan bir ilkedir. İş eğitimi ilkesinin yanında, kültür derslerinin de olduğu Köy Enstitülerinde, geldikleri köyde belki de bir kitap eline alma şansları olmayan köy çocuklarına üst düzey okuma alışkanlığı kazandırılmıştır. Köy Enstitülerindeki okuma alışkanlığı konusunu ayrı bir başlık altında, daha ayrıntılı işledik.

Köy Enstitülerinde demokratik eğitim esas alınmıştır. Demokratik eğitim kavramı sözde kalmamış, temeline ‘eleştiriye açık olma’ yerleştirilmiştir. Okulda her hafta cumartesi günü yapılan toplantılarda tüm yöneticiler hesap vermekteydi. Yeri geldiğinden okul müdürü dâhil, öğrenciler tarafından eleştirilmiş; tüm öğrenciler önünde hesap vermiştir. Köy Enstitüsü sınırları içindeki hiçbir ferдин dokunulmazlığı yoktur. Öğrencisinden müdürüne herkes yaptıklarında şeffaf davranır ve yeri geldiği zaman hesap verir. Bu durum hesap veren kişileri düşürmez tam aksine yüceltirdi. Gönen Köy Enstitüsü 1947 mezunu Avni Kaytan, İlköğretim Genel Müdürü Tonguç’un olduğu bir toplantıda okul müdürünü eleştirmiştir. Tonguç bu hareketi için Avni’yi yanına çağırarak sevmiştir:

“1945 yılı içerisinde, okulumuza İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç gelmişti. Pazartesi açık toplantıya katılmıştı. Benim küçük boyumla okul müdürünü ağır eleştirmem hoşuna gitmişti. Beni yanına çağırarak sevdi. ‘Çok gururlandım. Kitap okuyor musun, şiir yazıyor musun?’ diye sordu. ‘Evet’ dedim. ‘Senin adın Amat’ şiirini okuttu. Çok beğendi. Aynı toplantıda Fakir Baykurt da ‘Gönen Mektubu’ adlı bir şiir okudu, onu da çok beğendi.” (Gazalcı 2016: 209)

Köy Enstitülerindeki öğrencilerin demokratik ve şeffaf bir yönetim anlayışı ile yönetildiğini söylemiştik. Öğrenciler okul yönetiminde söz sahibidir ve kendilerini ilgilendiren kararları kendileri alırlar. Hiç çekinmeden fikirlerini belirten öğrencilerin karşıdaki kişinin makamından herhangi bir korku duymadıkları ortadadır. Makal’ın *Deli Memedin Türküsü (2008)* adlı eserinde konuyla ilgili şöyle bir anı geçer:

“Antalya dolaylarındaki Aksu Köy Enstitüsüne Sağlık Bakanı Behçet Uz gelir bir gün. Öğrenciler okul alanına toplanacak, Sayın Bakan da onlara “nutuk” atacak. Tarih

boyunca onlar nutuk atmış, karşısındakiler ses çıkarmadan dinlemiştir. Ama bu kez bir aksilik olur: Kampana çalıp alan dolunca başlar Bakan “Siz ne biçim öğrencisiniz? Kiminizin paçası, kiminizin yeni sallanıyor...” demeye.

Bir öğrenci fırlar ortaya: ‘Toplantınıza yetişebilmek için koştum, paçamın lastiği koptu. Sözüünü ettiğiniz öğrenci benim. Herkesi suçlamayın!’ der.

Aksakal’ın böyle uluorta yanıtına kızan Bakan, konuşmayı da keserek Aksakal’a ‘Sen benimle idareye gel!’ der. ‘Sen benle nasıl böyle konuşabilirsin?’

Öğrenci Abdullah Aksakal: ‘Ben düşündüklerimi söylerim.’

Bakan: ‘Seni gittiğin her yerde izleteceğim!’

Aksakal: ‘İstediğin kadar izle! Siz egemen sınıflar, suskun millete alışmışsınız, konuşana bir yumruk vurup yere deviriyorsunuz. Ezik toplum oluşuyor böylece.’

Sözü yine kitaba getirmek istiyorum. O günlerde Aksakal günde birden fazla kitap okuyor. Bazı akşamlar, gündüzden aldığı kitaplar yetmediği için, tek katlı idare binasındaki kitaplığa pencereden girip kitap almaktadır. O kadar girmiş okumanın içine. Davranışının temelinde, kafasında yeni yeni oluşan düşünceler var.” (Makal 2008: 12)

İsmail Hakkı Tonguç’un hedeflediği oluşmasını istediği öğrenci modeli de konuşan, kendini ifade eden, hakkını savunan öğrencidir. Makal’ın anlattığı İsmail Hakkı Tonguç’la anısından bunu çıkarabiliyoruz:

“1943 yılı Nisan’ının ilk haftası. Okula gireli on gün oldu. Okul kuruluş halinde olduğu için duvarın güneşli yanında açık havada ders yapıyoruz. Yanında beş altı Bakanlık yetkilisiyle birlikte Tonguç geldi. Öğretmenimiz Mümtaz Sayın, dersin Yurt Bilgisi, konunun da devletin vatandaşlara karşı görevleri olduğunu söyledi. Öğretmene, beklemesini söyledikten sonra beni kaldırdı. Devletin vatandaşlara karşı görevlerini saymamı istedi. Bu büyüklerimin karşısında dilim tutuldu. Hiçbir şey söyleyemedim. Ama fazla beklemeden Tonguç konuştu öğretmenimize dönerek: ‘Bunlar yüzyıllardır susturuldukları için konuşmaları kolay olmaz. Derslerinizde ve derslerin dışında üstünde duracağınız ilk şey bunların dilinin çözülmesi, konuşmalarını sağlamak olmalıdır...” (Gazalcı 2008: 43)

Köy Enstitülerinde iş eğitimi ilkesinde imeceye çok önem verilir. İmece, Köy Enstitüsü kültürüne çok uygun bir uygulamadır. Beraber çalışıp ortaya bir ürün koymak. Bu Köy Enstitülerinin felsefesi olan *iş başında eğitim, uygulayarak öğrenme* için çok uygun bir yöntemdir. Bir Enstitünün öğrencilerinin farklı bir Enstitüye giderek imece usulü bina yaptıkları sık sık görülen bir olaydır. Gönen Köy Enstitüsü 1947 mezunu Şükrü Uysal, bir imece anısını şöyle anlatır:

“Köy Enstitülerinde imeceye çok önem verilirdi. Ekip olarak Hasanoğlan Köy Enstitüsüne gittik, bir ay süre ile ek bina ve Hasanoğlan köyünün su yolu çalışmalarına katıldık. Ödül olarak Ankara, Eskişehir, İzmir illerine gezi yaptık.” (Makal 2008: 104)

Sonuç olarak, Köy Enstitülerinde eğitim yöntemlerinin yaşamın gereklerine ve doğal koşullara uygun olarak oluşturulduğunu söyleyebiliriz. “Çevreye ve doğaya uygunluk”, bu okulların ilk ilkesidir. Uygulanacak eğitimin insan doğasının sınırları içerisinde kalması için çaba gösterilmiştir. Var olan koşullar ve öğrencilerin mezun olduktan sonra

öğretmen olarak gidip görev yapacakları yerlere hazırlayan koşullar çevreye ve doğaya uygunluk ilkesini açıklamaktadır.

Bu kurumların kendi kendini yönetmesi, devlet bütçesine mümkün olduğu kadar az zarar vermeye çalışması da “*kendi kendini yönetim*” ilkesi ile açıklanabilir. Öğrenciler nöbetlerle sorumlu tutularak, nöbet tuttıkları bölgenin idaresinden sorumlu olmuşlardır. Bu durum öğrencilerde sorumluluk duygusunun gelişmesini sağlamıştır.

Köy Enstitülerinde hafta sonu bir gün tüm okulla yapılan toplantıda da sorumluluk sahibi öğrenciler, okulun tüm öğrencilerinin önünde yaptıklarına dair hesap niteliğinde bir konuşma yaparlardı. Bu konuşmalar da öğretmenler de müdürler de yeri geldiği zaman açıklamalar yaparlar, eleştirilirdi. Okulda eğitim veren ve eğitim alan herkes yaptıkları hakkında okulu bilgilendirip eleştirileri saygıyla karşılayınca demokratik ve şeffaf bir eğitim ortamı oluşmuştur. Makal’in eserlerini değerlendirdiğimizde bu anlayışla yetişen öğrencilerin mezun olup öğretmenlik yapmaya gidince de bu alışkanlıklarını devam ettirmesinin birtakım güç odaklarını rahatsız ettiğine ulaşıyoruz.

Son eğitim ilkesi olarak da “*iş içinde öğrenme*” öne çıkar. Köy Enstitülerini anlatan eğitim ilkeleri içinde en çok bu ilke öne çıkmıştır. Aklın ve el emeğinin birbirini destekleyerek geliştirmesi amacıyla bu yöntem çok önem verilmiştir. Enstitülerde her türlü iş koşulu da bu eğitim ilkesinin ışığında planlanmıştır. Köy Enstitüsü mezunlarının meslek yaşamını incelediğimizde bu kadar üreten ve sorun çözücü bireyler olmasında bu eğitim ilkesiyle yetiştirilmiş olmalarının etkisinin güçlü olduğuna inanıyoruz.

4.3. Okutulan Dersler

Köy Enstitülerinde eğitim süresi beş yıldır. Bu beş yıl içerisinde kültür dersleri 114 saat, ziraat dersleri ve çalışmaları 58 saat, teknik dersler ve çalışmalar 58 saat, 5 yıl içerisinde süreli tatiller ise 30 haftadır.

Enstitülerde okutulan dersleri üç kısımda inceleyebiliriz.

1- Kültür Dersleri: Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat ve okul sağlığı bilgisi, yabancı dil, el yazısı, resim-iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, askerlik, ev idaresi ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi, tarım işletme ekonomisi ve kooperatifçilik girer. Her sınıfa haftada yirmi iki saattir.

2- Tarımla ilgili dersler: Tarla ziraati, bahçe ziraati, sanayi bitki ziraati ve ziraat sanayi, zooteknik, kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipekböcekçiliği, balıkçılık ve su mahsulleri. Her sınıfta haftada on bir saattir.

3- Teknik ders ve çalışmalar: Demircilik (Sıcak ve soğuk demircilik, nalbantlık, motorculuk), dülgerlik, marangozluk, duvarcılık, yapıcılık, betonculuk, dülgerlik, biçki-dikiş, örgü ve dokuma, ziraat sanatları. Her sınıfta haftada her ders çeşidi on bir saattir.

Derslerin uygulanması ile ilgili dört ilke de şunlardır:

1- El yazısı ve resim iş dersleriyle ilgili önemli konular için, bir ya da birkaç hafta sürmek ve günün ya da haftanın belli saatlerinde ders göstermek üzere bir grup ya da sınıf öğrencisine kurslar açılabilir.

2- Her sabah, on beş dakikadan az ve yarım saatten çok olmak üzere jimnastik hareketlerine ve haftanın en az dört gününde de yirmişer dakikalık zaman, müzik alıştırmalarına ayrılır.

3- Ders uygulamaları, öğrenci gruplarına ayrılmak suretiyle köy ilkokullarında, çizelgede yazılı ders saatlerinin dışında yapılır.

4- Tarım derslerine kız ve erkek bütün öğrenciler devam eder. Yalnız, tarım çalışmalarında kız ve erkek öğrencilerin özelliklerine göre konular seçilir.

Köy Enstitülerinde okutulan kültür dersleri ile ilgili Köy Enstitülerini karalamak isteyenlerin *'Bu dersler siyasiydi'* suçlamasını yaptıklarını görüyoruz. Köy Enstitüsü mezunları ise kültür derslerinin normal bir derste ki kültür derslerinin müfredatından farklı olmadığını belirtir. Köy Enstitüsü mezunları, Enstitülere özgü ders kitapları olmadığını, kültür derslerinde aynı seviyedeki okullarda okutulan Milli Eğitim Bakanlığı yayını ders kitaplarını okuduklarını özellikle belirtmektedirler. Mustafa Gazalacı, Köy Enstitüsü mezunları üzerine yaptığı anket çalışmasında bunu şöyle belirtir:

"Köy Enstitüsü mezunlarının söylediklerine göre, Enstitülerin farkı kültür dersinin içeriğinde değil, işleniş biçimindeydi. Diğer alanlarda olduğu gibi kültür dersleri de ezbere dayanmayan, katılımcı bir yöntemle işleniyordu. Bunun bir sonucu olarak da Enstitülüler okuma ve araştırma alışkanlığı kazanıyorlardı. Mezunlar kültür derslerinde edindikleri bu alışkanlıkların hayatları boyunca rehberleri olduğunu belirtmektedir." (Gazalacı 2016: 67)

Köy Enstitüsü mezunlarının kültür derslerinde kazandıklarını ifade ettikleri okuma alışkanlığını ayrı bir başlık altında detaylı işledik.

Köy Enstitülerinde kültür derslerinde siyasi mesajların verildiği, siyasi kitapların okutulduğu, belli bir görüşe hizmet etmesi beklenen insanlar yetiştirildiği, farklı eserler okutulduğu iddiası tamamen bir kara propagandadır. Bu kara propagandanın çıkış noktası da Enstitülerin kapatılmasını isteyen güç odaklarıdır. Köy Enstitüsü mezunlarının belirttiği gibi söz konusu kültür derslerinde Milli Eğitim Bakanlığının aynı düzeyde

eğitim verdiği kurumlardaki ders kitabı kullanılmıştır. Hiçbir Köy Enstitüsünde müfredat dışında bir kitabın ders kitabı olarak kullanılması söz konusu değildir.

Kültür derslerinin işleniş biçimi Köy Enstitülerinde daha farklı görülmektedir. Bu işleniş biçimi Kültür derslerine özgü değil, Köy Enstitülerinin eğitim yöntemi ile ilgilidir. Demokratik, basmakalıp düşünceleri yıkmış, sorgulayan ve düşündüklerini ifade eden öğrenci yetiştirmeye çalışan bu kurumlar, ezberci eğitim anlayışı ile yönetilen eğitim kurumlarından farklı bir ders işleme yöntemine sahiptir. Doğal olarak, farklı eğitim felsefeleri, farklı uygulamalar doğuruyordu.

4.4. Köy Enstitülerinden Yetiştirilmiş İnsanlar

Köy Enstitülerinde 17.431 erkek, 1.398 kız olmak üzere 18.839 öğretmen yetiştirilmiştir. 8.636 erkek ve 39 kız olmak üzere 8.675 eğitimci yetiştirilmiştir. 1.774 sağlık memuru, 53 köy ebesi yetiştirilmiştir. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünden de 14 kız, 197 erkek olmak üzere, 211 öğrenci mezun olmuştur.

Köy Enstitüsü mezunları, aldıkları donanımlı eğitim ve idealist bakış açılarıyla yurdun dört bir yanında hizmet vermişlerdir. Tamamı öğretmenlik yapmamıştır. Kimileri de emekli olduktan sonra farklı işlere yönelmişlerdir.

Mustafa Gazalcı, Köy Enstitüsü mezunları üzerine yaptığı araştırmasında şöyle bir bilgiye ulaşır:

“Enstitüülülerin öğretmenlik hayatlarına bakıldığında son derece etkin ve çalışkan eğitimciler olduklarını görüyoruz. Bunun önemli bir göstergesi Enstitü mezunlarının okullarda öğretmenlik dışında aldıkları görevlerdir. Çalıştıkları okullarda öğretmenlik dışında başka hiçbir görevde bulunmayan mezun sayısı sadece 22’dir. Çalışmaya katılan 141 mezun çalıştıkları okullarda öğretmenlik dışında en az bir görevde daha bulduklarını belirtmişlerdir. Bu görevlerin başında yöneticilik gelmektedir. 122 Enstitüülü yöneticilik yaptıklarını belirtmiştir ki bu yüksek sayı Köy Enstitüsü mezunlarının yönetici olmak için gereken özellikleri taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Bakan, Milletvekili, Genel Müdür, Milli Eğitim Müdürü, Belediye Başkanı olan Köy Enstitüülüler olduğu gibi, çeşitli alanlarda profesör olarak bilime hizmet edenler de vardır.” (Gazalcı 2016: 133)

Gazalcı’nın değindiği gibi Köy Enstitüsü mezunları, çok yüksek bir oranda iş yaşamlarında etkin ve üretken bireyler olmuşlardır. Bu durumun Köy Enstitüsünde aldıkları eğitimden kaynaklı olduğunu düşünüyoruz. İş başında öğrenen, üreten, sorun çözmeye çalışan, öğrendiği soyut kavramları somut yaşamla ilişkilendiren, uygulayan bireyler yetiştiren bu kurumlar köyden alınmış çocukların kabuklarını kırmalarını ve kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamıştır. Doğduğu köyün sınırları dışına çıkması zor olan bu çocukları, Köy Enstitülerinde dünyayı tanıyan öğretmenler olmuşlardır.

Köy Enstitülerinden yetişmiş insan sayıları kayıtlarda şöyle geçer:

“Köy Enstitülerinde, nüfusu az köylerde çalışmak üzere ve köyden alıp köye göndererek 8.675 eğitmen yetiştirildi. Bunlar askerde çavuş olmuş yetenekli gençlerdi. Kendileri için özel kılavuzlar ve ders kitapları hazırlanmıştı. Böylece, öğrenci sayıları 1-20 arasında olan 16 bin köyün 7.090’ı okula kavuştu. 1946-47 öğretim yılında eğitmenli okullarda 221.512 çocuk okumaktaydı.

İlk mezunları 1942-43 öğretim yılında vermeye başlayan Köy Enstitüleri, sekiz yıl içinde 17.321 öğretmen yolladı köylere. Bu dönem içinde 7.943 köyde yeniden öğretmenli okul açıldı. Köy okullarında öğrenci sayısı 380.238’den 1.148.701’e yükseldi.

Dört Köy Enstitüsünde açılan sağlık bölümünden 1.774 sağlık memuru çıktı. Bakım alanlarına 7.300 köy girmiştir. Köy sağlığı işi ilk kez bu hareketle geniş bir biçimde ele alınmıştır. Türkiye’de ilk kez Enstitülerde kurulan köy ebeleri kolunda da 53 ebe yetiştirilip köylere gönderilmişti.” (Makal 2015: 57)

Köy Enstitüsü mezunlarının çok büyük bir kısmı öğretmen olarak görev yapmıştır. Ayrıca oran olarak daha az bir kısım da sağlık memuru olarak yetiştirilmiştir. Sağlık memuru olarak yetiştirilen öğrencilerin sayısı öğretmen olarak yetiştirilen öğrencilerden sonra gelir.

Makal, Köy Enstitüsü mezunların ana omurgasını oluşturan öğretmenler ile bu geleneği almamış öğretmenleri kıyaslayarak *Yeraltında Bir Anadolu (2008)* eserinde şunu söyler:

“Türk eğitim tarihine damga vuran yirmi bin kişilik bir öğretmen kuşağı var: Köy Enstitüsünden çıkanlar. Onlara söylenmedik ne kaldı bu yurttan? Komünist onlar, nalbant onlar, boz urbanın içinde ter kokan onlar, kültür yönünden eksik yetişenler onlar... Şimdi şimdi anlaşılıyor işin içyüzü. Meğersem, efendiler gerçekten hiçbir şey bilmeyen öğretmen yetiştirmek isterlermiş. Muratlarına son yıllarda ermişler. Şerit ya da fiş olarak yeni öğretmenlerin yazıp duvara astıkları yazılar var. Yazım kuralları nedir diye aramayın, bulamazsınız. De’ler bitişik, ki’ler bitişik, ayrı yazılması gerekirken; harfler eksik, sözcükler eksik cümlelerde. Bunları da geçin. Amerika’ya teşekkür etmekten usanmıyorlar. Kitaplıklarında okulların, Amerikalıların özel olarak iç tarafına işaret koydukları birkaç kitap var. Bir iki kitabı bile Amerikalı gönderiyor, öyle ya, niçin teşekkür etmesinler. Çocuk da eline alınca bir masal kitabını -alırsa, okuyabilirse- Amerikalıya minnettar kalacaktır. Sütünü, ekmeğini veren yer, kitabını da düşünmüş oluyor.

Köy Enstitülerini açarak Tonguç tek çareyi bulmuştur bu derde. Millet in uyumasını istemeyenler ve de Amerikalılarla işbirliği yapanlar, sol gösterip sağ vurmada olduğu gibi, eğitiyoruz deyip aslında ‘telef’ ediyorlar milyonlarca çocuğumuzu, karanlıktaki hazinemizi...” (Makal 2008: 132)

Makal, Köy Enstitülerine olan baskının siyasi olduğunu düşünür. Köy Enstitülerinde yetişen öğretmenlerin Atatürk ilkelerini benimsemiş, gittiği yerde kimseye yük olmadan kendi göbek bağına kendi kesen, yaratıcı, üretken, hukuk bilincine sahip olduğunu belirten Makal, bu öğretmenlerin yetiştirildiği kurumların birtakım güç odakları tarafından baskıya uğradığını söyler.

Makal, halkın uyanması için, karanlıkta kalmış köy çocuklarının aydınlatılması için Köy Enstitülerinin eğitim anlayışının devam ettirilmesi gerektiğini belirtir.

Hasan Âli Yücel'in Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir demecinde Köy Enstitüsü öğrencileri için şunları söyler:

“Vatanımızın neresinde Türk milletine zararlı, içten ve dıştan bir tahrik olursa, oraya koşacak öz evlatlarımız arasında çünkü Köy Enstitülerinin bugünkü yiğitlerini de hazır bulacaklardır. Beyni ve yüreği Atatürk devrimlerinin ışığı ile nurlanmış köylü çocukları istikbalimizin büyük güvenidirler.” (Yücel 1993: 165)

Köy Enstitülerinin açıldığı dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Âli Tonguç, bu kurumlardan mezun olmuş öğrencilere güvenmiş, öğretmen ve sağlık memuru olarak ülkenin dört bir yanına hizmet veren bu insanların memleket konusundaki hassasiyetlerini belirtmiştir.

Köy Enstitüleri, okuma ve yazma alışkanlığı güçlü bir öğretmen nesli yetiştirmiştir. Köy Enstitüsü mezunlarının Dünya klasiklerinin birçoğunu okumuş olduğuna yapılan araştırmalarla ulaşılmıştır. Bir öğretmenin okuma ve yazma alışkanlığını devam ettirmesini çok değerli buluyoruz. Okuyarak ve yazarak kendisini sürekli yenileyen bir öğretmen, öğrencilerine daha faydalı olabilir, onları okumaya yönlendirirken daha sağlıklı adımlar atabilir.

Mahmut Makal, okuma ve yazma alışkanlığında Köy Enstitüsünün etkisini Nadir Gezer'le yaptığı röportajında şöyle açıklar:

*“Nadir Gezer: Sevgili Yaşar Nabi, yazılarınız için ‘... On sekiz yaşında bir köy çocuğunun kaleminden çıkan bu notlar pek çok aydınlarımızı kışkıracak bir olgunluk, gözlemlene gücü ve duygu asaleti taşıyordu’ diyordu. Siz bu düzeye nasıl ulaştınız?
Mahmut Makal: Bu bir düzeye, beni bu düzeye getiren, duygularımı, düşüncelerimi besleyen Köy Enstitüsüdür. Çünkü gazete, dergi ve kitaplarla orada tanıştım, onları bol bol okudum ve okuduklarımın üstünde düşünerek kendimi geliştirdim. Köy Enstitüsünün coşkulu, demokratik havasının payını da unutmamalı...”* (Makal 2008: 1)

Mahmut Makal, okuma ve yazma konusundaki gelişiminde İvriz Köy Enstitüsünün etkisini Nadir Nadi'ye böyle aktarmıştır. Köy Enstitülerinde okuma alışkanlığını başka bir başlık altında detaylı olarak inceledik. Dünya ve Türk klasikleri, Enstitü kütüphanelerinde bulundurulmuş; bu eserleri okuma imkânına sahip gençler, öğretmenlerinin de yol göstermesiyle yaşamları boyunca devam ettirdikleri bir okuma alışkanlığı geliştirmişlerdir.

Köy Enstitüler, kendi yaşam ortamlarını kendi yaptıkları yapılarla donatmışlardır. Yaparak yaşayarak öğrenme modeli esas alınarak iş eğitimi ilkesi benimsendiği için Makal, yol yapımına kadar her şeyin öğrencilerin kendisi tarafından yapıldığını belirtir:

“Bozkırda kurulan Köy Enstitüleri, yollarını kendileri yapmış, su yolu kazıp künk döşeyerek sularını kendileri getirmiş, bahçelerini, fidanlarını ve bağlarını kendileri kurmuşlardır. Yirmi bir Köy Enstitüsü'nde yapılan yolların uzunluğu yüz kilometreyi

bulmuştur. Bunlar, ana yola bağlanmak için yapılan çevre yollarıdır. Kendi barınaklarını da kendileri yapmışlardır. Son zamanlarda, o yıllarda yapılan yapıları balyozlarla yıkmaya çalışanları gördük. Ne kadar sağlam yapıldığına şaşıyorlardı. Çünkü onlar kâr gözetilerek ve müteahhit eliyle yaptırılmamışlardı... Işığa da öğrenci ve öğretmen çalışmasıyla kavuştu Enstitüler.” (Makal 2015: 59)

Üretim, Köy Enstitülerinin temel felsefesi olmuştur. Üreterek mutlu olmak, üreterek hayatta kalmak ve üretmeyi öğrenmek. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler mezun olduktan sonra atandıkları köylere üretim felsefesini de götürmüşlerdir.

İş eğitim ilkesi uygulanan kurumlar olan Köy Enstitüleri, eğitsel değerleri yanında maddi olarak da değerli kurumlardır. Üretime önem verdikleri için devlet bütçesine de zararları olmamıştır. Tüketim üzerine kurulan okullar olsalardı, tutunma şansları yoktu. Makal, bununla ilgili şu verileri paylaşır:

“1936-1947 yılları arasında eğitim kursları ve Köy Enstitüleri için harcanan para sadece 51 milyon liradır. 1936 yılında yiyecek giderleri 28.080 liradır. 1940 yılında 1.128.667 liradır. 1947 yılında ise 7.816.972 liradır. 1936-1947 yılları arasında yiyecek giderleri toplam 45.099.041 liradır. Öğrenciler için 315, öğretmenler için 180 gün olarak hesaplanmıştır yıllar. Bu kırk beş milyona 5.627.939 lira tutarında öğretmen ve memur aylıklarını da katarsak, 51 milyonu biraz aşan bir sonuç çıkar. Devletin bu işe ayırdığı ödenekle ancak yiyecek ve maaşlar sağlanabilirdi. Oysa bu 51 milyonla 20 Köy Enstitüsü daha kurulmuş ve yaşatılmıştır. (21. Köy Enstitüsü daha sonra kuruldu.) Bunun sırrı Enstitülerin üretim yapması, piyasada buğday 120 kuruşken buğdayı 5 kuruşa mal etmesidir. Sebze, meyve, süt, et gibi akla gelen ne varsa kendi üretmesidir.” (Makal 2015: 64)

Köy Enstitüleri kendi giderlerini kendi ürettikleriyle karşılamış kurumlardır. ‘Üretim’ felsefesi ile ayakta kalmış bu kurumlar, devlet hazinesine mümkün olduğunca yük olmamışlardır. Öğretmen ve memur maaşları gibi kurumun kendi karşılamayacağı durumlar dışında, inşaat, barınma, yiyecek-içecek gibi ihtiyaçlar Enstitülerin kendi bütçelerinden karşılanmıştır.

Kendine özgü ilkeleriyle bir Türk icadı olan Köy Enstitülerinin yaklaşık on yıl uygulanmış olduğunu görüyoruz. Okuyan, sorgulayan, üreten, çalışkan insan tipi ve Anadolu’nun dört bir yanına dağılacak eğitim neferleri öğretmenler yetiştirmeyi amaçlayan bu kurumların, yetiştirdikleri insanlara bakınca hedeflerine ulaştıklarını görüyoruz.

Köy Enstitüsü mezunları içinde edebiyat, eğitim, kültür, bilim ve sanat alanlarında etkin olmuş, iz bırakmış insanların sayısı çoktur. Tezimizde detaylı incelediğimiz Mahmut Makal, eğitimci ve yazar olarak bunların en meşhurları arasındadır. Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Mehmet Başaran gibi meşhur yazarların dışında Köy Enstitüleri birçok yazar ve şair çıkartmıştır. Bunlar: Dursun Akçam, Osman Nuri Alper, Cesarettin Ateş, Behzat

Ay, Mustafa Aydoğan, Yusuf Ziya Bahadınlı, Hüseyin Başaran, Mehmet Bayındır, Cavit Binbaşıoğlu, Adnan Binyazar, Osman Bolulu, Recep Bulut, Kemal Burkay, Galip Candoğan, Mehmet Cimi, Ali Çeleğen, Ali Çiçekli, Nebi Dadaloğlu, Osman Darıcı, Şöhret Ünal Dirlik, Maksut Doğan, Cemalettin Dökmetaş, Ali Dünder, Feyzullah Ertuğrul, Bahattin Fırtına, Nadir Gezer, Ümit Kaftancıoğlu, Haşim Kanar, Mevlüt Kaplan, Mehmet Kara, Arif Karakoç, Bahattin Karakoç, Rüştü Kartal, Ahmet Köklügiller, Muharrem Kubat, Mahmut Makal, Naciye Makal (Poyraz), Mustafa Okumuş, Baki Özdemir, Emin Özdemir, Sabri Özer, Abdullah Özkucur, İsa Öztürk, Hasan Fehmi Poyrazoğlu, Osman Nuri Poyrazoğlu, Fehmi Salık, Hasan Latif Sarıyüce, Kemal Şahin, Osman Şahin, Mustafa Şanlı, Selahattin Şimşek, Hüseyin Avni Tatar, Hasan Turan, Pakize Türkoğlu, Bahattin Uyar, Musa Uysal, Mahmut Yağmur, Rıza Yetim, Mehmet Emirlioğlu, Ali Yılmaz, Ali Yüce, Şevket Yücel, Tahsin Yücel, Hazım Zeyrek'tir.

Köy Enstitüsü mezunlarından oranla bu kadar çok yazar ve şair çıkması bu kurumların okuma ve yazma konusunda duyarlı bir eğitim sergilediğinin göstergesidir.

Mustafa Gazalcı da Köy Enstitüleri üzerine yazılmış inceleme eserinde Enstitü mezunlarının ortaya koyduğu ürünlerden bahsetmiştir. Gazalcı sadece Enstitü mezunlarının değil, İsmail Hakkı Tonguç'un da Köy Enstitüleri üzerine yazdığı eserlerden söz eder:

“Enstitülerin eğitimcileri ve mezunları kendi kurumları ile son derece önemli kitaplara imza attılar. Burada öncelikle bu sistemin gerçek mimarı İsmail Hakkı Tonguç'un Köyde Eğitim (1938) ve Canlandırılacak Köy (1939) kitaplarını anımsamak gerekir. Tonguç, bu iki kitap ile tasarladığı modelin neden gerekli olduğunu, hangi düşüncelerden esinlendiğini ve nasıl uygulamaya sokulacağını aktarmıştır. Bu iki kitap ilk aşamasından başlayarak Köy Enstitüsü modelinin ne denli kapsamlı ve ayrıntılar düşünülmüş tasarlandığını göstermektedir. Tonguç'un kitaplarına yansıyan düşünceleri modelin uygulama aşamasında tüm öğretmenler ve yöneticiler için yol gösterici olmuştur. Tonguç, İlköğretim Kavramı (1946) kitabıyla da dünyadaki ve Türkiye'deki ilköğretimi yetkin bir biçimde anlatmıştır.

Tonguç'un kitapları dışında Enstitüler hakkında yayımlanmış ilk kitaplardan ünlü gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın Yarının Türkiye'sine Seyahat (1944), Sosyolog Cavit Orhan Tütengil'in 1948'de yayımlanan Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler kitabı, bir başkası Cılavuz Köy Enstitüsü kurucu müdürü Halit Ağanoğlu'nun 1949'da yayınlanan Köy Enstitüleri Yolunda, İsmail Hakkı Tonguç'un yakın çalışma arkadaşı Ferit Oğuz Bayır'ın Köyün Gücü (1971) adlı kitaplardır.” (Gazalcı 2016: 19)

Köy Enstitüsü mezunlarını, öğretmen, sağlık memuru, milletvekili, belediye başkanı, gazeteci, yazar, şair, akademisyen gibi birçok meslek dalında görmekteyiz. Üretken, toplumsal yaşamda daima etkin, sorun çözen insanlar olarak memleketimizin dört bir

yanına dağılmış Enstitü mezunlarının ana eksenini öğretmenler oluşturur. Detaylı inceleme yapıldığında farklı meslek gruplarında da etkin Köy Enstitülülere görüyoruz. Öğretmen olan Köy Enstitüsü mezunlarının da çok yüksek bir oranda sadece öğretmenlik yapmadıklarını, meslek yaşamlarında idarecilik, müfettişlik, yayıncılık gibi işlerde de olduklarını görüyoruz. Bunların yanı sıra Köy Enstitüsünde okuyan her öğrencinin bir zanaat öğrenmesi ve uygulaması zorunlu olduğu Anadolu'ya öğretmen olarak gitmiş Enstitülülerin marangozluk, badanacılık, mermercilik, tarım, balıkçılık, inşaat vs. alanlardan en az birinde etkin olarak ortaya ürünler koyduğunu da görüyoruz.

4.5. Köy Enstitülerinde Okuma Alışkanlığı

Köy Enstitülerinde öğrencilere güçlü bir okuma alışkanlığı kazandırılmaktadır. Birçok köy çocuğu belki de köyünde hiçbir zaman göremeyeceği Türk ve dünya klasiklerini burada eline alma fırsatı bulmuş, bu eserleri okuyarak bir edebiyat zevki geliştirmiştir. Makal'ın ifadesine göre Köy Enstitülerinde günde bir saat serbest okuma yapılmaktadır. Bu okuma saatleri, öğrencilerin kendi başlarına ders kitapları dışındaki kitapları okuma şeklinde olduğu gibi, öğretmenlerden birinin seçkin bir kitabı toplu halde bulunan öğrencilere okuması yöntemiyle de olmaktadır. Okunan kitapların üzerine açıklamalar ve tartışmalar da yapılmaktadır. Söz konusu kitapların seçimi de asla rastgele değildir. Sınıfların düzeyi göz önüne alınarak yapılan kitap listeleri vardır. Bu kitapların çoğu, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinin çıkardığı *Köy Enstitüleri* dergisinde Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinin ve öğretmenlerinin tanıttıkları kitaplardır. Diğer Köy Enstitülerinde çıkan dergilerde de bu kitap tanıtımları sürmektedir. Örneğin, İvriz Köy Enstitüsünde çıkartılan *İvriz* adlı dergide, Makal ve arkadaşları inceledikleri kitapları tanıtmışlardır.

Köy Enstitüleri Dergisi sekiz sayı çıkmıştır. Üç ayda bir çıkan bu dergi Köy Enstitüsü öğrencilerinin her birine birer tane verilmektedir. Bu dergide çeviri yazılar, köy incelemeleri, öyküler, köy çocuklarından anılar, şiirler, roman tahlilleri, eğitim üzerine yazılar bulunmaktadır. Makal, bu dergideki yazıların özgün ve düzeyli yazılar olduğunu vurgular. Yazıların bu kadar özgün ve güçlü oluşuna dönemin aydınlarından katılmayanların olduğunu, bu yazıların başkaları tarafından yazılıp öğrencilerin adının altında sunulduğu eleştirisi yapılır. Makal, bu insanları “sözde aydın” olarak nitelendirir. Yazar, fildişi kulelerden halkı izleyenlerin bu yazılanları anlamasını beklememektedir. Enstitülülerin okuyup yazma eylemine durmaksızın devam ettiğini, karalama

kampanyalarını dikkate almadıklarını, heyecanlarını kaybetmediklerini görüyoruz. (Makal 2008: 28)

Köy Enstitülerinde öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmak önemli bir konuydu.

Makal, okuma alışkanlığını kazanma sürecini yazısında şöyle ifade eder:

“ Şu gazete hevesi de sana nereden geldi?’ diyeceksiniz. Anlatmaya değer doğrusu. İlkokulu bitirdikten sonra ve sonradan gittiğim okulun ikinci sınıfına geçinceye kadar ders kitabından başka türlü bir yayının (gazete, roman, dergi vs.) bulunduğu haberim bile yoktu. Kapalı bir kutu olan köyde dört beş sözcük ezberlemiştik. O da, anlamına akıl erdiremeden. Örneğin, tabiat bilgisinde ‘kerpiç evler’ diye bir şey okumuştuk. Kerpiç diye bizim köyde kışın yakılmak için hazırlanan tezek kalıplarına derler. Uzun zaman kerpiç evlerin bu tezeklerden yapıldığını sanırdım.

Nasıl oldu bilmiyorum, üçüncü sınıfta gazete ve dergilere birden dadanıverdim. Ama ne dadanış. Sonradan tiryakilik o dereceye vardı ki, etüt saatlerinde bile dergi okumaktan ders kitaplarına el süremez olmuştum. Her gazete, her dergi ve kitap sahifesinde peri masallarını andıran dünyalar açılıyordu önümde. Benim o dardaracık dünyam genişliyor, genişliyordu. Ve ben yeni şeyler öğrendikçe öğrenmeye karşı duyduğum susuzluk artıyordu. Kafam yenice düşünmeyi öğreniyordu.

Derken bir iki derginin adreslerini öğrenip abone olduk. Aybaşlarını artık heyecanla gözetler olmuştum. Postayı gözlemek gitgide bir hastalık halini aldı bende. Posta işlerini yöneten mutemetle az mı bozuştuk? Adamın işi getirip götürmek. Getirdiklerini idare odasına atardı. Müdürün de, iki ya da üç posta birikince aklına gelirse nöbetçi öğretmene emir verirdi dağıtması için.

İçimi bir kurt yerdı böyle zamanlarda. Ne heyecanlar, hatta buhranlar geçirdiğimi kimse fark etmezdi. Dergileri idare nöbetçisinden zorla aldığım olurdu.

Pencereden gazetelerle dergileri sicimle sarılı olarak tomar tomar gördükçe içimin yağı erirdi. Camı kırıp almak bile geçerdi içimden.

Müdüre gidip derdimi açardım:

‘Sen derslerine çalışsana... Amma adamsın. Nene gerek gazete senin?’

Arkadaşlar da az gülmezlerdi hani halime.

Sonunda, son sınıfta ders dışı herhangi bir şeyi okumak yasak edildi. Benim de az kalsın yüreğime iniyordu. Ama artık özgürlüğümü kazanmaya çok bir şey kalmamıştı. Büyük büyük düşler kurardım. Şöyle işlek bir yere düşmüşüm... Her gün posta geliyor... Her postadan bana kitaplar, gazeteler, dergiler çıkıyor... Gel keyfim gel!” (Makal 2014: 121)

Mahmut Makal’a bu okuma alışkanlığını kazandıran şüphesiz İvriz Köy Enstitüsü olmuştur. Makal eğer köyde kalsaydı, bu alışkanlığı kazanma ihtimali çok düşüktür. Onun yaşamı boyunca haklı davası olarak addettiği Köy Enstitüsü davası, onu bir eğitimci, bir yazar yapmış Köy Enstitülerinin başarılı eğitim sisteminin davasıdır.

Makal, okuma alışkanlığının bir süre sonra yazma alışkanlığını da beraberinde getirdiğini söyler. Okumak ve yazmanın birbirini beslediğini ve bu alışkanlığın hayatı boyunca kendisi için olmazsa olmazı olduğunu belirtir.

Makal, İvriz Köy Enstitüsü’nde kitaplarla tanışmasını şöyle anlatır:

“Ağabeylerimizin elinde çeşitli dergi ve kitapları göre göre meraklandım ve kitaplığa gittim. Okumak için okul kitaplığından aldığım ilk kitap Gorki’nin ‘Stepte’si. Ders kitaplarının dışında karşı karşıya geldiğim ilk yazar da Sabahattin Ali. Türkçe öğretmenimiz Bekir Semerci, daha ilk derste onun ‘Değirmen’ öyküsünü işledi. Tüm

romantikliğine karşın, yine de sevmenin ne olduğunu vurgulayan yaman bir öyküydü Cingene Atmaca'nın öyküsü... ” (Makal 1990: 24)

Makal, *Bir İşçinin Günlüğünden (2001)* adlı eserinde Köy Enstitülerinde daha fazla kitaba ulaşmak için arkadaşlarıyla beraber yaptıklarını şöyle anlatır:

“Köy Enstitüleri, en çok kitap giren ve en çok kitap eskitilen eğitim kurumlarıydı. Okul kitaplığına bakanlığın yolladığı dünya kadar kitap, bu arada hızla basılıp gelen klâsiklerimiz yetmez, Remzi, Ahmet Halit, Kanaat vb. kitabevlerine boyuna kitap ısmarlardık. Yapı yaparken, su yolu kazarken, fidan dikerken, sebze ekerken, ekin biçerken, ışıkta demir ya da tahta işleri yaparken, taş ocağında taş çıkarırken bile, dinlenme saatlerinde kitap okurduk. Sonra bu kitapların arasına Varlık Yayınları da katıldı. Onlardan da getiriyorduk paket paket...” (Makal 2001: 108)

Makal'ın okuduğu eserler içinde en çok toplumcu gerçekçi eserleri beğendiğini ve toplumcu edebiyata bilinçli olarak yöneldiğini görüyoruz. Gorki, Victor Hugo, Orhan Kemal, *Balkanların Gorki'si* lakabıyla bilinen Panait Istrati, Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal gibi toplumcu yazarları okumuş, incelemiş ve onlardan etkilenmiştir. Makal, sanatın toplum için mi yoksa sanat için mi yapıldığı tartışmasında da fikir belirtmiş ve keskin bir tavır benimsemiştir. Yazar, toplum için yapılmamış sanatı, sanat olarak kabul etmemektedir. Topluma faydası olmayan, toplum sorunlarına çözüm aramayan eserleri, sanat eseri olarak görmez.

Köy Enstitüsü mezunlarının kitapla ilişkilerini kendilerinin anlattığı örneklerden yola çıktık. Hasanoğlu Köy Enstitüsü mezunu İbrahim Ayaşlıoğlu kitaplarla olan ilişkisini anlatıyor:

“Köy Enstitülerinde kitap ve kitaptan söz edilirken sınıf kitaplıklarının önemi yadsınamaz. Sınıfımızın bir köşesindeki dolapta sınıfımızın kitapları bulunurdu. Görevli bir arkadaş bu kitaplardan yararlanmamızı sağlıyordu. Kitaplığın kapağına sınıf isim listesi asılıyor, okuduğumuz kitabı özetliyor ve bu özeti kitap okuma saatinde arkadaşlarımıza sunuyorduk. Öğretmenimizin de dinlediği bu sunu kabul görürse sınıf isim listesinde ismimizin karşısına küçük bir kitap resmediliyordu. Böylece tüm arkadaşlar kitap okuma yarışına katılmış oluyordu. 1946'da en çok kitabı okuyan öğrenci olduğum için 2-A sınıfı kitap okuma birincisi oldum. Enstitü müdürümüz Raif İnan, Jules Verne'in Seksen Günde Devr-i Âlem isimli kitabını 'çok okuduğum için' ibaresini yazarak imzalayıp bana vermişti. Müdürümüz olmaktan çok saygın eğitimcilerimizden biri olan Rauf İnan'dan aldığım bu ödülün onurlandığımı söylemeliyim.” (Gazalcı 2016: 71)

Okuma alışkanlığını beslemek, uyumak gibi yaşamsal bir fonksiyon haline döndüren Enstitü mezunlarından biri de Ahmet Öztuna'dır. Öztuna'nın istediği kitaba ulaşma sürecini Makal, *Bozkırdaki Kıvılcım Enstitülüler (2014)* adlı eserinde anlatmıştır. Bu süreç bir Köy Enstitüsü mezununun kitap tutkusunu anlatması açısından önemli bir örnektir.

Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsünün üçüncü mezunlarından Ahmet Öztuna, 1944 yılında meslek yaşamına başlar. Maaşları üç ayda bir verilmektedir. Henüz ilk üç aylığını almamıştır. Ama Ahmet Öztuna, Köy Enstitüsü mezunu okuma alışkanlığı üst düzey bir öğretmen olarak Jean-Jacques Rousseau'nun *Emile* (1762) adlı eserini alıp okumak istemektedir. İlçe merkezine gidip maaşını alamadığı için parası yoktur, babasından ister. Babasında da yoktur. Ahmet Öztuna, bir köşeye çekilip ağlar. Annesi bu duruma çok üzülür. 'Ağlama, ben baban duymadan bir koyunun yününü sana veririm, sen de o kitabı alırsın!' der. Ahmet Öğretmen, bir şafak vakti eşeğe biner, Eskişehir'e gider. Koyunun yünü, kitabın ederinden beş kuruş daha fazla eder. Ahmet Öğretmen kalan bu beş kuruşla simit alır. *Emile*'i (1762) alıp köyüne geri döner. (Makal 2008: 55)

Yazar Mahmut Makal, *Deli Memedin Türküsi* (2008) adlı eserinde Köy Enstitülerinde okuma alışkanlığına bir örnek daha verir:

"İsmet İnönü bir gün Savaştepe Köy Enstitüsü'ne gelir. Okul idarecileri onu tuğla ocağına götürür. Yolda giderlerken Hatice Kolukisa adlı öğrenci kümes nöbetindedir. İsmet Paşa, Hatice'yi yanına çağırır. 'Ne var torbanda?' diye sorar. Hatice, 'Torbamda peynirim var, ekmeğim var, köftem var.' der. 'Başka, bakayım.' der İsmet Paşa ve torbadan bir de Sophokles'in *Antigone* kitabı çıkar. İsmet Paşa, *Antigone*'yi görünce gözleri yaşarır ve yanındaki o zamanın Genelkurmay Başkanı olan Abdurrahman Paşa'ya, 'Paşam, görüyorsunuz, bu klasikler daha yeni çıktı. Ankara'da bile okunmuyor. Benim çocuklarım *Antigone*'yi okuyorlar. Köylümüz, şehirlimiz, erimiz, generalimiz kumanyasına ne zaman kitabı da ekleyecek duruma gelirse o gün Türkiye gerçekten kurtulmuş demektir. Topraklarımızı bilgi ile değerlendirmenin, bilinçle savunur duruma gelmenin başka yolu yoktur.' Bunun üzerine Hatice, 'Efendim, ben değil yalnız, bütün okul okuyor.' İsmet Paşa bunu duyunca başını sallayarak gülümser." (Makal 2008: 27)

Köy Enstitülerindeki serbest okuma saatlerinin öğrencilerin kitabı sevmesini kolaylaştırdığını ifade eden Makal, okumalarla ilgili şunu ifade eder:

"Bizim İvriz Köy Enstitüsünden örnek vermem gerekirse, öğretmenimiz Bayan Hikmet Çekiç'in birkaç akşamda okuduğu Booker Washington'un *Kölelikten Kurtuluş* adlı kitabıyla, Yüksek Köy Enstitüsü'nden gelen öğretmen Bekir Semerci'nin derslikte okuduğu Sabahattin Ali'nin *Değirmen*'i ve Kağnı'sı, bizde şafağın atmasını sağlamıştır... Köy Enstitüsü yöneticilerinden Hürrem Arman da, Beşikdüzü Köy Enstitüsünde Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa*'sıyla Yakup Kadri'nin *Yaban*'ını topluca okuduklarını anlatır kitabında..." (Makal 2008: 28)

Makal, Köy Enstitülerinin kitaplıklarının son derece zengin olduğunu ifade eder. Kâğıt ve kitap açısından o dönemde zor zamanlar geçiren ülkenin durumuna rağmen; ilk açıldığı zaman Köy Enstitülerinin kütüphanelerinde 3000-5000 arası seçme eserin olduğunu belirten yazar; doludizgin okuyan ve okuma alışkanlığını gün geçtikçe artıran bu öğrencilerden bazı çevrelerin rahatsız olduğunu belirtir. Yazar, Köy Enstitülerine gelen teftiş kurullarının bu okullarda hangi kitapların okunduğunu incelediklerini söyler:

“Köy Enstitülerinde Eflatun, Aristophanes, Plutus, Sophokles, Moliere, Voltaire, Balzac, Montaigne, Rabelais, Rousseau, Erasmus, Cervantes, Shakespeare’lerin kitaplarından seçtiği metinleri öğrencilerine okutarak, kaldıraçla taş sökercesine, anlamlarını ortak çalışmalarla kavratın, edebiyat ve kitap sevgisini kazandıran Sabahattin Eyüboğlu ve başka öğretmenler vardı... Eyüboğlu’nun bu çalışmalarına işlerlik kazandırıp, yaymak için, öğrenciler, ‘Kitap tanıtma kampanyası’na başladılar. Bu kampanyada öğrenciler, Max Beer’in Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi’ni, Huxley’in Yeni Dünya’sını, Freud’un Psikanaliz Teorisi’ni, Harold Laski’nin Demokrasi ve Sosyalizm’ini, yani, Willem Van Loon’un İnsanlığın Kurtuluşu’ndan, Zühtü Uray’ın Tanrı’sına kadar seçme eserleri tanıtırlar.” (Makal 2008: 32)

Makal, okudukları eserler üzerine yaptıkları tartışmalar üzerine kendi anlarından anlatır:

“Serbest okuma saatlerinin dışında, bir de söyleşilerimiz vardı. Güzel havalarda araziye oturarak yeni dergileri inceliyorduk sabah sabah. Söz gelimi, bir sabah, Varlık’ın o ay çıkan sayısında, Sait Faik’in Lüzumsuz Adam öyküsünü inceledik. Bu konuda yazın öğretmeni Ali İhsan Beyhan’la yaptığımız tartışmanın tadı damağımdadır.” (Makal 2008: 34)

Köy Enstitülerinde kitap okuma üzerine yapılan bir araştırmada şu sonuç çıkmıştır:

“İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsünde yapılan bir inceleme sonucuna göre, bir yıl içinde en az kitap okuyan öğrencinin 23, en çok kitap okuyan öğrencinin 64 kitap okuduğu anlaşılmıştır. Kars Cılavuz Köy Enstitüsünde yapılan bir araştırmada bir öğretim yılında en az kitap okuyan öğrencinin 17, en çok kitap okuyanına 36 kitap okuduğu anlaşılmıştır. Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsünde yapılan bir araştırmada da yıllık kitap okuma çizelgelerinden yapıldı. Birinci sınıf öğrencisi olan Fahrettin Tos 16, Süleyman Çalışkan’sa 65 kitap okumuşlar bir yılda.” (Koryürek 1990: 18)

Müfettiş Fethi İsfendiyaroğlu’nun Köy Enstitüleri ile ilgili raporundan Enstitülerdeki okuma alışkanlığı hakkında şu bilgiler geçmektedir:

“Milliyetçilik aşkını yakından tanıdığım Bakan Şemsettin Sirer’in emriyle, müfettiş olarak Enstitülerin iç hayatını ve genel işleme tarzını tetkik ve teftiş etme fırsatını buldum. Aldığım sonuç şu: ‘Çok sıkı kitap tanıtma, okuma, özünü açıklama, öğretmen ve öğrencilere bu eserlerin özetini çıkartma işi yaptırılıyor. Çocuklar boş zamanlarında hep ders dışı eserler ve roman şeklindeki kitapları okumaktalar. Enstitülerde, kitap okuma, özet çıkarma faaliyeti geniş yer almaktadır.’ (İsfendiyaroğlu 1991: 333)

Görüldüğü üzere üst düzey bir okuma alışkanlığı var. İlerleyen yıllarda Köy Enstitüsü mezunlarından meşhur yazarların çıkışını bu sağlam okuma, tartışma ve yazma alışkanlığına bağlayabiliriz. Bu yazarların en tanınmışları Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Dursun Akçam, Yusuf Ziya Bahadınlı, Mehmet Başaran, Ümit Kaftancıoğlu, Osman Şahin, Hasan Kıyafet, Behzat Ay, Ali Yüce, Adnan Binyazar, Kemal Burkay’dır.

Köy Enstitülerinin ortak çıkardığı Köy Enstitüleri Dergisi’nde, Gök köy Enstitüsü öğrencilerinden Mustafa Kahraman’ın Köylüme (1945) adlı bir şiiri çıkmıştır. Bu şiir, Köy Enstitülerinin ruhunu yansıtmaya adına önemlidir:

*“Bekleme sabahı erkenden uyan
Kollarına güven tırpana dayan
Elinde şemsiye efendi olan
Yaratılışında seninle birdir.*

*Çıkmadık sade bir canın da kalsa
Kalbinde yurdunun sevgisi varsa
Ey köylüm sana da soran olursa
De ki Cumhuriyet’le imanım birdir.”* (Kahraman 1945: 66)

Köy Enstitülerindeki okuma alışkanlığını daha iyi anlamak adına, Çifteler Köy Enstitüsü mezunu Tahsin Yücel’in kendi anlattığı anısına bakalım:

*“Bir gün okul müdürümüz M. Rauf İnan bana, Siyasal Bilgiler dergisini verdi. Bunun içinde ‘Türkiye’nin Jeopolitik Durumu’ başlıklı yazıyı okumamı, ertesi gün öğle yemeğinde anlatmamı, kendisinin de yemeğe geleceğini söyledi.
Yazıyı birkaç kez okuyup hazırlandım. Ertesi gün müdürümüz yemeğe geldi. Yemeği dersliğimizde yiyorduk. Ben tahtanın önüne çıkarak konuyu anlattım. Sonunda, müdürümüz ‘Tahsin bugün benim öğretmenim oldu. Teşekkür ederim, güzel hazırlanmış’ diyerek beni onurlandırdı.
Enstitülerde eğitim ve öğretim için her durumdan her fırsattan yararlanılıyordu.”* (Gazalcı 2016: 193)

İş eğitimi ile okuma alışkanlığı konusunda eşine benzerine rastlanmamış kurumlar olan Köy Enstitülerinde, öğrencilerin eline geçirdikleri harçlıklarla kitap almaya yöneldiklerine dair bilgileri yazılarda belirtmiştik. Kepirtepe Köy Enstitüsü 1945 mezunu Hüseyin Yalçın’ın verdiği bilgi de buna örnektir:

“İzine gitmeyerek marangoz atölyesinde yeni yapılan yatakhane binasının kapı ve pencerelerini yaptım, 12 lira para kazandım. Bu paranın 4 lirası ile Emile adlı kitabı aldım.” (Gazalcı 2016: 207)

İş eğitimine bu kadar önem verilen bir eğitim kurumu olan Köy Enstitülerinde, bu öğrenciler okumaya nasıl vakit bulabildi, nasıl enerji bulabildi sorusuna Köy Enstitülü yazarlardan Ali Dünder, Köy Enstitülerindeki iş eğitimi ve okuma uyumunu *Ekmek Kokusu* (1992) adlı eserinde şöyle açıklar:

“Güneş her sabah beklenmedik bir ufuktan çavar, geceleri umulmadık yıldızlar peydahlanır idi gök kubbede. Soluksuz molasız gündüzlerin peşinden yorgun argın geceler gelir ve deliksiz uykular çekilir idi sabahlara dek...

- Bu ne?
- Rende.
- Bu?
- Mala.
- Şu.
- Testere.
- Ya o?
- Kitap.
- Ötekiler?
- Toprak Ana ve makineler.

Vay anasını... Rende, mala, kitap ve Toprak Ana ha? Dünya dönüyor dostlar... Evet dünya dönüyor idi. Yüzyıllar boyunca, birbirine sırt dönmüş, çifte savurmuş olan KİTAP ve İŞ, barışıyor, kardeş, eş oluyor idi. Kitap konuşuyor, rende işliyor, bel savuruyor, çıkrık dönüyor, koyun meliyor idi. Gün 24 saat idi. 8 saat kitap ve iş, 8 saat Köroğlu, Karacoğlan, Emrah, Beethoven, İtri, Liszt, Fuzuli, Bach, İsmail Dede, Nedim ve 8 saat de deliksiz uyku idi.

Güneş her sabah beklenmedik bir ufuktan çavar idi. Bir davul tek tek vurur, bir akordeon, bir mandolin, bir keman müjdeler idi günün başladığını. Sonra efeler salınır girer meydana. Somalı'da şaha kalkar, Harmandalı'da diz vurur, Timurağa'da sıra dururlar idi. Nihayet efelerden biri ortaya atılır ve ünler idi:

- Dersliğe...
- İşliğe...
- Tarlaya...

Ve böylece başlar idi ebedi kavga..." (Dündar 1992: 94)

Öğretmen yetiştiren kurumlar içinde açık hava sahnesinin sadece Köy Enstitülerinde olduğunu görüyoruz. Özellikle Ankara'daki Yüksek Köy Enstitüsü olan Hasanoğlan Köy Enstitüsünün açık hava tiyatrosu mimari yönden gelişmiş özellikler göstermektedir.

Köy Enstitülerinde tiyatro oyunlarını sık sık yer verilmektedir. Makal, bu oyunlar için şunları belirtir:

"Bu eğlentiler ve oyunlar desteksiz değildi. Köyden gelen öğrenciler kültürel ve bilimsel bir ortamda buluyorlardı kendilerini. Çevrilen klasikler, çıkan dergiler ve gazeteler harıl harıl okunuyordu. Enstitülerin her birinde dergiler çıktığı gibi, bir de Köy Enstitüleri Dergisi çıkıyordu Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde. Tiyatronun önemi ve çeşitli ülkelerin tiyatrosu üstüne öğretmenler ve öğrenciler konferans veriyorlardı. Söz gelimi öğretmen Saffet Korkut, İrlanda tiyatrosu üzerine konferans vermişti." (Makal 2015: 41)

Yukarıda yazılardan hareketle, Köy Enstitülerinde okuma alışkanlığının, iş eğitimi kadar önem verilen bir konu olduğunu görüyoruz. Kitapla belki de ilk kez tanışan köy çocuklarının, okuma alışkanlığı kazanmış, klasikleri ve güncel yayınları okuyan öğretmenler olarak tekrar köylerine, halka hizmet etmek amacıyla gönderildiğini görüyoruz.

Okuma alışkanlığını kazanmış bir öğretmenin kendini daima yenileyeceği ve eğitimde çağını yakalayacağını düşünüyoruz. Köy Enstitüleri devamlı okuyan bir öğretmen nesli yetiştirmiştir. Bu öğretmenler içerisinde okumakla yetinmeyip yazmaya da başlayanlar da olmuştur. Yazmayı alışkanlık haline getirmiş ve sesini ülke sınırlarının dışına duyurmuş nice Köy Enstitülü yazar görüyoruz. Bu yazarlar *Toplumsal Gerçekçi Köy Edebiyatı'nı* ortaya çıkartmıştır. Toplumsal Gerçekçi Köy Edebiyatı'nı başlatan eser olarak Mahmut Makal'ın *Bizim Köy (1950)*'ü kabul edilir. Bu edebiyatın temsilcileri içerisinde Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar, Dursun Akçam gibi Köy Enstitülü yazarlar ana omurgayı oluşturur.

4.6. Köy Enstitülerinde Disiplin

Köy Enstitüleri üzerine Mahmut Makal'ın yazdıklarında da, Köy Enstitüleri üzerine yapılan incelemelerde de bu kurumların disiplinli bir ortamı olduğu anlaşılmaktadır. Okulun genel düzeni, öğrenciler arasındaki ilişkiler ve öğrenci-öğretmen ilişkileri, temizlik, planları uygulama, saatler açısından disiplinli bir işleyişin olduğunu görüyoruz. Köy Enstitülerinin kurallara bağlı bir işleyişin olduğunu görüyoruz. Kurallara öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler ile beraber koyulduğu için bireyler demokratik bir biçimde kendi koyduğu kurallara uymuşlardır.

İsmail Hakkı Tonguç, fikir babası olduğu bu kurumlar için, kurum yöneticileri, öğretmenleri ve öğrencileri ile de görüşerek bir genelge çıkartmış; bütün Köy Enstitüsü öğrencileri bunu defterlerine yazmışlardır. Genelgenin çıkış tarihi 3.1.1945'tir. Genelge şu şekildedir:

“1- Köy Enstitülerinde her türlü yapım, ziraat, sanat, idare işleri ile öğretmen ve öğrencileri ilgilendiren resmi işler nöbetle, öğretmen ve öğrenciler tarafından görülür.

Nöbette bulunmayanlara bu işlerin gördürülmesi, öğrencilerin öğretmen ya da usta öğreticilerin özel işlerinde çalıştırılmaları yasaktır.

Kendi işini kendi göremeyecek derecede kimsesizlerin işleri de nöbette bulunan arkadaşları tarafından yapılır.

2- Derse ve göreve geç gelmek, öğretmenliğe yakışmayacak laubali hareketlere girişmek, sarhoş olmak, kumar oynamak gibi öğrencilere kötü örnek olabilecek hareketlerde bulunmak, öğrencileri dövmek, onlara hakaret etmek yasaktır.

3- Yemek listesine alınan öğretmenler, hakları olan yemeği öğrencilerle birlikte Enstitüde yemeye mecburdur. Özel evlere ya da odalara yemek götürmek yasaktır. (Yatalak hastalar müstesna)

4- Enstitü işleri en az on beş günde bir bütün öğretmen ve öğrenciler bir araya gelerek konuşulur ve bu konuşmalarda olanaklar, bakanlıktan verilen yönergeler göz önünde tutularak verilen kararlara uygun olarak yürütülür. Enstitülerde en az on beş günde bir eğlenti düzenlenir. Bu eğlentilere öğrencilerin ve öğretmenlerin katılması şarttır.

5- İş bölümüne göre türlü işlere dağılacak öğrenci kümelerine, yapacakları işin önemi, yurda, ulusa onların kişiliklerinde sağlayacağı yararları anlatılarak iş gördürülür.

Öğrencilere, angarya şeklinde, anlamı bilinmeyen işleri gördürmeye bu kurumlarda asla yer verilmeyecektir. Bir Enstitüde işlerin soysuzlaştığı görülürse, bundan ikinci derecede öğretmenler sorumlu tutulacaktır. Her çocuk, öğretim programında saptanan şekillere göre kültür, tarım ve sanat çalışmalarına mutlaka katılacaktır.

Belli çocukların yalnız terzilikte, şoför yardımcılığı, davar çobanlığı, tuğlacılık gibi belli işlerde uzun süre çalıştırmak yasaktır.

6- Şartlar ne olursa olsun, mevsim hangi mevsim bulunursa bulunsun, öğrencilere her gün serbest okuma yaptırılacak ve onlara kitap okuma alışkanlığı mutlak surette kazandırılacaktır.” (Makal 2015: 54)

Bu genelge Köy Enstitülerinin disiplin yapısını açık bir biçimde yansıtır. İnsanı hayatın merkezine koyan hümanizm anlayışı bu kurumlarda etkili olmuştur. Disiplini sağlayan

kurallar ortaya konurken insanın yaratılışına aykırı, insan olmanın getirdiği hakları zedeleyecek bir kural konmamıştır.

Köy Enstitüleri üzerine Makal'ın yazdıklarında da, Köy Enstitüleri üzerine yapılan incelemelerde de bu kurumların disiplinli bir ortamı olduğu anlaşılmaktadır. Okulun genel düzeni, öğrenciler arasındaki ilişkiler ve öğrenci-öğretmen ilişkileri, temizlik, planları uygulama, saatler açısından disiplinli bir işleyişin olduğunu görüyoruz.

Gazalcı, bu konuda şunu belirtir:

“Açıklamalarda en sık geçen anlatım, Köy Enstitülerinde ‘sevgi ve saygıya dayalı bir disiplin’ olduğudur. Bu disiplinin önemli ayaklarından biri Enstitülerde işletilmeye çalışılan demokratik ortamıdır. Bir başka deyişle, hayata geçirilen mekanizmalar ile hem sorunların tartışılması hem de sorunlara çözüm yolları bulunması mümkün olduğu için disiplin kendiliğinden sağlanıyordu. Bazı mezunlar bu durumu ‘dayak yok, demokratik anlayış vardı’ ya da ‘her hafta eleştiri olanağı olması disiplin olaylarını azaltıyordu’ gibi duygularla anlatmaktadır.

Kastamonu Gököy 1951 mezunu Hasan Kundak içtım toplantılarının etkisine dikkat çekiyor:

‘Disiplin, okul müdürü, eğitim şeflerinin ve nöbetçi öğrencilerin sabah ve akşam içtım toplantılarında öğrencilere verdikleri nasihatlerle sağlanırdı. Dayak kesinlikle yoktu.’ Antalya/Aksu 1944 mezunu Pakize Türkoğlu da demokratik işleyişin disiplini sağlamadaki rolünü şöyle açıklıyor:

‘Köy Enstitüleri uygulaması kendi tatlı-sert ya da güler yüzlü disiplinini yaratmıştı. Herkesin sorumlulukları ve yetkileri olduğu bir yerde disiplinsizlik en aza iniyordu. Ayrıca eleştiri günleri de denilen Enstitü toplantılarında her şey açıkça konuşulup tartışıldığı için disiplinsizlik sayılacak davranışlara sapılmazdı. Hayatın gerçek işleri içinde eğitim görürken disiplinsizlik yapmak kolay değildir. Örneğin santral nöbetçisi olan bir öğrenci nasıl işten kaçabilir? Bir başka anlatım da Hasanoğlu çıkışlı Halil Kaya’nunki:

“Köy Enstitülerinde disiplin yönetici, öğretmenler, öğrenci kolları aracılığı ile demokratik düzen içinde sağlanırdı. Her hafta büyük salonda toplanılır, o haftanın işleri görüşülür, herkes fikrini serbestçe söyler, öğretmeni yöneticiyi tenkit eder, gerekli şeyleri, önerileri sunardı.” (Gazalcı 2016: 106)

Köy Enstitülerinde iş eğitime ve iş disiplinine çok önem verildiğine, Yıldızeli Pamukpınar Köy Enstitüsü 1950 mezunu Kadim Serinözü’nün anısı örnek gösterilebilir:

“Pamukpınar Köy Enstitüsü’nde 1. sınıf öğrencisiyim. Haziran ayının son günleri. Tarım öğretmenimiz Ömer Yurdağül bizim 1-D kümesini çeşitli tarım işleriyle görevlendirmişti. Zayıf bedenli, boysuz, güçsüz biri olduğum için iki güğüm ile arkadaşlarıma su taşıyorum.

Çeşme ile çalışan arkadaşlarım arasında öğrencilerin yetiştirdiği bir kavaklık vardı. Gömleğimin arasında bulduğum Panait Istrati’nin Arkadaş (Mihail) adlı kitabını bu kavakların arasında güğümleri gölgeye koyarak 10-15 dakika okurdum.

Yine böyle kitaba dalmışken bir de baktım Enstitü Müdürü Şinasi Tamer başucumda. Beni Karaöz’ünden getiren, birkaç gün evinde yatıran, yediren müdürüm, ‘Kadim!.. Seni bir daha iş sırasında kitap okurken görürsem Karaöz’üne geri yollarım. Sakın iş sırasında dalga geçme’ dedi.

Korktum, hemen toparlandım. Bir daha iş sırasında kitap okumadım.” (Makal 2016: 209)

Disiplin anlayışının insan hak ve hürriyetleri sınırları ihlal edilmeden, kişiliğe saygı sınırları içerisinde oluşturulduğu bu kurumlarda, kuralların hep beraber konması, kuralları uymanın da gönüllülük esası içinde olmasını sağlamıştır.

Öğrencilerin kendine saygı duyan bireyler olarak yetiştirilmesiyle, etrafına da saygısı olan, sosyal çevresiyle uyumlu bireyler olması sağlanmıştır. Köy Enstitüleri disiplin kurullarının çok az sayıda vaka gördüğü kurumlar olmuştur. Cumhuriyet tarihinde ortaöğretim seviyesinde hiçbir okulda bu kadar az disiplin vakası görülmemiştir. Bu bilgiyle, tepeden inme disiplin kurallarının değil; okulun tüm bireylerinin beraber oluşturduğu disiplin kurallarının yaşamda karşılığı olduğunu görüyoruz.

4.7. Köy Enstitülerinin Kapatılması

Köy Enstitüleri Cumhuriyet'in öz değerleriyle kurulmuş kurumlardı. Köy Enstitülerin tepki gösteren güç odaklarının Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş ilkeleri ile barışamamış güç odakları olduğunu düşünüyoruz. Kendi kendini yöneten, demokratik ilkeleri benimsemiş bu kurumlardan çıkan öğretmenler, gittikleri yerde eğittikleri öğrencileri de köy halkını da hukuk bilinci ile donatmıştır. Hukukun üstünlüğü bilinciyle yetişmiş bireyler haklarını öğrenmişlerdir. Bu durum köylerde söz sahibi feodal yapı temsilcileri olan aşiret liderlerini çok rahatsız etmiştir. Aşiret temsilcileri, güçlü oy potansiyelleri ile milletvekillerini de devreye sokarak bu kurumların kapatılması için siyasi otoriteye baskı yapmıştır. Bu baskılar hemen olmasa da zaman içerisinde karşılık bulmuş, Cumhuriyet, kendi kurumlarına kıymıştır.

Kara propaganda denilen, '*çamur at izi kalsın*' stratejisiyle Köy Enstitüleri yıpratılmaya çalışılmıştır. Köy Enstitüleri, gece gündüz sürdürmeye çalıştığı eğitim ve öğretim faaliyetleri yanında bu kara propaganda ile meşgul edilmiş, baskı altına alınmıştır.

Eğitimci-yazar Mahmut Makal, Köy Enstitülerinin kapatılmasını Cumhuriyet tarihine vurulmuş bir darbe olarak görür:

"Köy Enstitüleri niçin kapatıldı? Halkın sürülüşünün ve oy depoluğunun sürmesi için değil mi? Ağzını açıp halktan yana doğruları dile getirmenin çok adı var. Komünistlikten vatan hainliğine kadar gider. 1996'ya girerken bakın çevrenize, ülkeye bağımlı, borçlu eden, halkı öteki dünyaya yönlendirip susturanlar ve halkın omzunda boza pişirenler onlar değil mi?" (Makal 2008: 3)

Mustafa Gazalacı'nın Köy Enstitüsü mezunları üzerine yaptığı araştırmaya göre mezunların bu konudaki düşünceleri şu şekildedir:

"Araştırmaya katılan mezunlar, Enstitülerin kapatılmasının yanlış olduğu ve uzun dönemde olumsuz etkilerinin görüldüğü konusunda hemfikirlerdir. Kendilerine

Enstitülerin kapatılma nedeni sorulduğunda iki neden öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki halkın bilinçlenmesinin ve köyün gelişmesinin istenmemesidir. Daha önce de belirtildiği gibi mezunlar için Köy Enstitüleri aydınlanma ve köyün kalkınması ile özdeşleşmiş kurumlardır. Enstitülerin özellikle köylerde yarattıkları değişme, ilerleme, bilinçlenme hamlesi bu okulların ana kuruluş nedenini oluşturmaktadır, mezunlar da bu amaçlara sıkı sıkıya bağlı bir öğretmenlik hayatını benimsemektedirler. Dolayısıyla Enstitülerin hedef haline gelmesinde birincil neden de köyde yarattığı dönüşüm olarak belirtilmektedir. Buna ek olarak, kendi kişisel dönüşümlerini de köyün geçirdiği dönüşümün bir parçası olarak gören mezunlar, Enstitülerin kapatılmasını kendileri gibi köy çocuklarının okumasının engellenmesi olarak görmektedirler.

En çok dile getirilen ikinci neden, Köy Enstitülerinin toplumsal yapıda meydana getireceği değişimdir. Halkın bilinçlenmesi ve köyün aydınlanması ile de ilişkili olarak düşünülebilecek bu neden, önemli sayıda mezuna göre Enstitülerin kapatılmasındaki ana unsurdur. Bu mezunlara göre Enstitüler, feodal düzeni sarsabileceği, toprak ağalarına karşı fakir köylüyü uyandırabileceği için tehlikeli olarak görülmüşlerdir. Dolayısıyla da Enstitülerin kapatılmasında feodal düzeni korumak isteyenlerin, çıkarları zedelenecek toprak ağalarının payı vardı.” (Gazalcı 2016: 174)

Köy Enstitüsü mezunları, bu okulların kapatılmasında iki durumu özellikle vurgularlar. İlki köylerin kalkınması ve dönüşmesi, köylülerin kendi aydınlanmalarını oluşturmasıdır. Bu aydınlanma hareketi, bilinçli bir köy halkı oluşturacaktı. Bu durumun rahatsız ettiği güçler, Köy Enstitülerini kapatmak için kararı çoktan vermişti.

İkinci olarak da kırsal bölgede yayılmış feodal yapının etkisi söz konusudur. Feodal yapı yani aşiret liderleri kendilerine muhtaç bir köy halkını, kendi kendini yönetebilen ve hakkının farkında bir köy halkına tercih etmiştir. Kendilerine muhtaç bir köy halkının süregelmesi için de Köy Enstitülerinin kapatılması gerektiğine inanmışlar ve bunun mücadelesini vermişlerdir.

Köy Enstitüsü mezunları, yukarıda bahsettiğimiz kara propagandadan dolayı görev yaptıkları okulun çevresindeki halkla yer yer sıkıntılar yaşamışlardır. Köy Enstitüsü mezunu Mehmet Baklacı bu durumu şöyle ifade eder:

“Çok partili rejime geçildiği yıllarda Demokrat Parti, yokluğu, kıtlığı da kullanarak CHP’yi durmadan kötülüyor, Köy Enstitülerini halka komünist yuvası olarak tanıtıyordu. O zamanlar ocak ve bucak başkanları bir felaketti. Öğretmenin kafasında Demokles’in kılıcı gibi duruyorlardı. Onların gözünde Köy Enstitüsünden mezun öğretmenler her yere bulaşan bir hastalık gibiydi. Halkın kültürü düşüktü, bu konuya karşı hassastı. Öğretmenle cahil köy halkını karşı karşıya getiriyorlardı. Üstelik öğretmen okulu mezunu öğretmenleri de bizim karşımıza dikiyorlardı. Şimdi hatırlıyorum da ne zorluklar çekmişiz. Kurtuluş Savaşı’ndan daha zordu o dönemlerdeki savaşımız. Atatürk devrimlerinden ve ilkelerinden ödün vermiyorduk; bizi bu yönden vurmaya ve de yıkmaya çalışıyorlardı. Bu yıllarca sürdü.” (Gazalcı 2016: 125)

Yazar Makal, Köy Enstitü mezunlarının köydeki etkisini *Bozkırdaki Kıvılcım Enstitülüler (2014)* adlı eserinde şöyle ifade eder:

“Bu ülkeyi yönetenler dün de bugün de en büyük ülkü olarak köy yaşamına karışan ama orada sönmeden parlayan, diliyle-eliyle halka ışık tutan öğretmenler yetiştirmeyi

düşünmüşlerdir. Ama bu, genellikle lafta kalmış, ancak Köy Enstitüleriyle gerçekleşmiştir. Bu ülkünün gerçekleştiğini, yıllarca önce Köy Enstitüsü'nü bitirmiş öğretmenlerin köylerde parıl parıl parladığını görerek anlamak mümkün.” (Makal 2008: 152)

Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi (2015)* eserinde Köy Enstitülerinin kapanışı için şunu söyler:

“1946’da başlar kapanış öyküsü. Demokrasi gelmiş, köylere okul yapımı ve öğretmen yetiştirilmesi için demokrat kesilen politikacı ve onlara bağlı çıkar çevrelerinin gözünü korkutmuştur. Sonuç, ulusa yararlı olacaksa da, ola ki onlara zararlı olacaktır. Bu yüzden Meclis içinde bir kazan kaynatılmaya başlandı. Kâzım Karabekir, Şemsettin Günaltay, Feridun Fikri Düşünsel, Kemal Cemal gibi politikacılar Hasanoğlan Köy Enstitüsünü ziyaret ederek kapanışa neden aramaya başladılar.

(Makal burada Meclis tutanaklarından tartışmalar aktarır.)

O günkü konuşmalar uzar gider ama karar çoktan verilmiştir. Meclis’teki tartışmalar, tahkikatlar usül yönündendir. Sonra, başta değindiğimiz gibi 5129 sayılı yasa 4.9.1947’de kabul edilerek Köy Enstitülerinin adı değiştirilmemekle birlikte her şeyi değiştirdi. Bir adları kalmıştı, onları da 27.1.1954’te çıkan 6234 sayılı yasayla değiştirdiler.” (Makal 2008: 69)

Makal 11 yıl sonra, öğretmenliğe başladığı Nurgöz köyüne ziyarete gelir. Köy Enstitüleri kapatılmış ve köye atanan öğretmenler “*Köy Enstitülü öğretmen*” değildir. Köylü bu öğretmenlerle iletişim kuramadığını belirtir. Bir köylü sıkıntısını şöyle anlatır:

“‘Nerde, nerde bizim derdimizle dertlenecek, ağrımıza üzülecek öğretmen nerde, bunların hepsi eskidenmiş, enisdü mekteplerinin devrindeymiş.’ der.

Yeniyetme öğretmenlerden yararlanamayan başka köylüler gibi onlar da dertliyidiler. Bazen hafta ortasında, bazen hafta sonunda birleşir, bir at arabasına atlayarak şehirde alırlarmış soluğu öğretmenler.

‘Peki, ne yaparlar ki orada?’

‘Memiran (Memurlar) gulübünde kaat oynarlar. Efendi adamların yaptığından geri kalmak istemezler...’

‘Ne zaman dönerler peki?’

‘Akıllarına esince. Arayan soran mı var? Senin zamanında ne okuduysa, onunla duruyor çocuklar. Ne yetiştiyse o zaman yetişti...’ (Makal 2008: 77)

Yeraltında Bir Anadolu (2008), Makal, Bakanlık emrine alındıktan sonra çıktığı yurt gezisindeki Doğu ve Güney Anadolu’daki gözlemlerini içeren bir eser. Yazar, köy sorunlarına, eğitim sorunlarına gözlemleri üzerinden açıklık getirmeye çalışmıştır.

Burada yazarın vurgulamak istediği, Köy Enstitüsünden yetişmemiş öğretmenlerin köyden, köylülerden kopuk olduğu; köyde eğitimin hakkını veremediğidir.

Tevfik İleri, Köy Enstitülerinin kapatılması sürecinde aktif rol almış bir Milli Eğitim Bakanıdır. Köy Enstitülerinin öğretmenleri köye ‘*mahkûm*’ ettiğini savunmuştur:

“Bir zamanlar Tevfik İleri, Köy Enstitülerini yıkarken şu gerekçeyle ortaya çıkmıştır: ‘Öğretmeni yirmi yıl köyde yaşamaya mahkûm etmişler, ben kurtaracağım.’ Bu efendilere göre köyde yaşamak bir çeşit mahkûmiyettir. Demek köylerde yaşayan yirmi beş milyon insan, resmen de mahkûm kabul edilmektedir. Buna göre Aziz Nesin’in dediği de doğru öyleyse: Türkiye koskoca bir açık hava hapishanesidir...” (Makal 2008: 26)

Eski Kastamonu Milletvekili Sabri Tıǧlı, anılarında Kinyas Kartal adlı bir ağanın sözlerini şöyle aktarıyor. Kinyas Kartal'ın sözleri Köy Enstitülerinin neden kapatıldığı hakkında bilgilendirici bir belge niteliğindedir. Kinyas Kartal, Sabri Tıǧlı'ya şunları söyler:

“Köy Enstitüleri kesinlikle komünist bir uygulama değildi. Doğudaki beylerin, şeyhlerin ve ağaların içinde en yüksek öğrenimi olanlardan birisi benim. Bizim devlet ve yönetim üzerindeki gücümüzü ortadan kaldırmaya yönelik uzun vadeli ve çok akıllı bir uygulamaydı. Biz buna katlanamadık. En aydınları olan ben bile katlanamazdım. Onlar hiç katlanamazlardı. Bunun için Demokrat Parti'yle pazarlığa giriştik. Kaldırılmasını koşul olarak ileri sürdük. Yaşadığımız sürece bize bağlı halk üzerinde söz hakkımızın ve etkinliğimizin yok edilmeye kalkışmasına göz yumamazdık. Bakın, benim Van'da ve yöresinde 258 köyüm var. Burada yaşayanlar devletten çok bana bağlıdır. Benim sözümü dinlerler... Benim iki köyümden iki çocuğumuzu alarak Malatya'daki Akçadağ Köy Enstitüsüne gönderdiler. Çocuklar, giderken doğru düzgün Türkçe bilmiyorlardı. Köy halkı da Türkçe bilmez, kendi dilini konuşurdu. Bu çocuklar Akçadağ Köy Enstitüsünde eğitildiler, yetiştirildiler. Bana da baskıyla bu iki köye okul yaptırdılar. Çocuklar o okullara geldiler, öğretmenlik yaptılar. Öğrendiklerini öğrencilerine, sonra ailelerine ve öbür köylülere uyguladılar. Ne oldu? İki yıl sonra köyde herkes Türkçe konuşmaya başladı. O güne kadar köylülerin devlet kapısındaki işlerini benim adamlarım yapardı. Mektuplarına kadar yazardı. Bütün bunlar ortadan kalkmaya yüz tuttu. Köylüler, benim gücümünden başka güçler olduğunu öğrendiler. Bana bağlılıktan, benim sözlerimi dinlemekten uzaklaşır oldular. İşte buna izin veremezdik. Gerçek neden budur. Eğer bu sistem kaldırılmayıp bir on yıl daha sürseydi, hiçbirimiz yoktuk. Halk bizden çok devleti tanyacaktı; devlete bağlı olacaktı.” (Makal 2008: 68)

Köy Enstitülerin kapatılması sürecinde, bu okulların sistematik kara propagandaya tabi tutulduğunu görüyoruz. Bu durum halka, devlet kurumlarına, eğitim kurumlarına yayılmaya çalışılması, kapatılma emirlerinin daha önceden verildiğinin işaretidir.

Mahmut Makal, Köy Enstitülerine atfedilen suçlamaları *Deli Memedin Türküsü (2008)* adlı eserinde detaylı bir şekilde açıklar. Yazar, tüm suçlamalara kaynaklar üzerinden cevap verir.

Makal'ın anılarından birinde, Köy Enstitülerinin kapanması üzerine, köyde çalışmak isteyen öğretmenlerin azaldığını işaret ettiğini görüyoruz:

Makal, sık sık yanına gittiği Ankara Milli Eğitim Müdür Yardımcısı Nazif Evren'in yanına 1958 yılının bir günü de uğrar. Nazif Evren Köy Enstitüsü eski müdürlerindendir.

Makal'ın Nazif Evren ile eskiden tanışmıştır. Makal bu ziyaretini şöyle anlatır:

“Nazif Evren öğretmen atamalarına baktığı için, odası arı kovani gibi işler, milletvekilinden okulu yeni bitirmiş öğretmene kadar gelip gidenler birbirini izlerdi. En çok karşılaştığı istek de, filan köyün okuluna değil de Ankara'nın merkezindeki falanca okula verilmesi isteği idi. Böyle durumlarda onlara, yasayı, yönetmeliği, köylerin durumunu, köyde sümüğü akan, Cumhuriyet yurttaşı olarak yetişmek isteyen çocukları... anlatırdı. Sonra da bana dönüp 'Görüyorsun, bay öğretmenler de, bayan öğretmenler de köylere gitmek istemiyor. Milletvekilleri de, ülke çıkarlarını düşünmedikleri gibi yasaların

çiğnenmesine aracı oluyorlar. O yüzden, başka birçok nedenin yanında, bu nedenden dolayı da Köy Enstitülerinin açılmasından başka çıkar yol yok.’ derdi. Bir keresinde, gözlerini gözlerime dikerek ‘Köy Enstitüleri yeniden açılrsa, beni de hademelik yap diye çağırırsalar, koşa koşa gitsem...’ diye tüm benliğiyle ah çekmişti. Böyle günlerden birinde, atanmasını isteyen yeni mezun bir kızın ağladığını da gördüm. Bu durumda, köy çocuklarını hiç değilse okula toplar diye, köy yaşamına katlanabilecek ortaokul mezunları arardık elbirliğiyle, uzak köylere öğretmen vekili yapmak için...” (Makal 2008: 138)

Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonra köyde eğitim-öğretim çalışmaları aksamıştır. Şehirde yetişmiş; şehir kültürüne uyum sağlamış öğretmenler köye gitmek istememektedir. Bunun sonucunda da köyde eğitim sorunu derinleşmekte; çünkü köydeki öğrenciler öğretmensiz kalmaktadırlar. Köye gelen öğretmenlerin de birçoğu köye uyum sağlayamadıkları için bir an önce köyden tayin olmak istemişlerdir. Makal, Nazif Evren’in masasını çepeçevre saranların sızlanmalarını yukarıda bahsettiğimiz nedenlere bağlar.

Ceyhun Atuf Kansu, Mahmut Makal’ın *Kuru Sevda* (2009) adlı eserine yazdığı önsözünde Köy Enstitülerinin kapatılması olayını Cumhuriyetin kendi kurduğu kurumlara kıyması olarak değerlendirmiştir. (Makal 2009: 6)

Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonra isimleri değiştirilip adları İlköğretmen Okulları olmuştur. Makal, bu okullarla ilgili düşüncesini şöyle ifade eder:

“Kentlerin dışına yapılmış bu 21 Köy Enstitüsünün iş ve doğallık içinde yaşam için insan yetiştiren programı ve yöntemleri rafta kaldırılıp, adları da sözde halkın isteğine uyularak değiştirildikten sonra, çocuğunu yollayacak okul bulamayan ve Enstitüleri arayan halka karşın bu okullara daha az öğrenci alınmaya başlandı. Neymiş efendim, daha iyi yetiştirilecekti. Masasına yemeğini kendisi getiren adam öğretmen olmazmış. Derslikte ders dinleme yerine tarlada, işlikte el işleri yapan insan, öğretmen olamazmış. Köye gittiğinde de köylünün işlerine karışmak yerine, dersliğinde ders okutulmuş öğretmen... Bunu gerçekleştirdiler. Şimdi gık diyen bir kısım öğretmeni de ayıkladılar, sen sağ ben selamet...” (Makal 2008: 49)

Köy Enstitülerinin açılması ve kapatılmasından son sözü söyleyen İnönü, 1942 yılında Pazarören Köy Enstitüsüne yaptığı gezi sırasında, Tarım Bakanına şunları söyler:

“Enstitülerin sayısını çoğaltmalıyız, yetiştirmeyi düşündüğümüz tarımcı öğrencileri de bu enstitülerde yetiştirmeliyiz.’ derken Tonguç’a dönerek, ‘Enstitü sayısını 60’a çıkarmak gereklidir. Buralarda bir kısım öğrenciler tarımcı olarak yetiştirilmelidir. Para sorunu diye bir şey ileri sürme.” (Türkoğlu 2000: 592)

İnönü’nün bu düşüncelerini engelleyen ilk unsur İkinci Dünya Savaşı’nın oluşturduğu ekonomik bunalım ortamıdır. Ayrıca Köy Enstitülerine sistematik olarak yapılan kara propaganda, toprak ağalarının ve birtakım siyasilerin karalamaları, var olan Köy Enstitülerini korumayı dahi güçleştirmekteydi.

Köy Enstitülerinin kapatılması konusunda Hasanoğlan Köy Enstitüsü mezunu İbrahim Ayaşlıoğlu'nun söyledikleri konunun sosyolojik arka planını açığa kavuşturur:

“Cumhuriyetin ilanından sonra harf devrimi, eğitim öğretim birliği gibi çıkarılan yasalarla eğitim öğretimin amacı ve araçları çağdaşlaşma ve ulusallaşmaya yöneltildi. Ne var ki yasaların uygulanışında zaman zaman ve yer yer savsaklama görülüyordu. Köy Enstitüleri eğitim öğretim seferberliği yanında hür düşünceyi savlıyordu. Bireyleri kul olmaktan çıkarmayı, halkımızı ümmet toplumu olma yerine bağımsız bir ulus durumuna getirmeyi amaçlayan kurumlar olarak da düşünebiliriz. 1944 yılından itibaren Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenler büyük bir heyecanla yukarıda açıklanan amaca yönelik çalışmalara başlamışlardır. Alışılmışlıktan vazgeçmeyen ve yeniliğe uyum sağlamadaki zorluğa katlanamayanlar bilinçsizce Köy Enstitüleri atılımına olumsuz bakıyorlardı. Köy Enstitülerine asıl tehlike bilinçli olarak karşı koyanlardan geliyordu. Cumhuriyet yasalarına rağmen toprak ağalığı, dinsel ağalık (şeyhlik-dervişlik), siyasi ağalık alttan alta hükmünü yürütüyordu. Köy Enstitülerinin amaçladığı aydın ve çağdaş düşünceden karanlık emellerinin zarar göreceğini anladılar. Artık ‘böyle gelmiş böyle gider’ diyemeyeceklerdi. Zira ‘böyle gelmiş böyle gitmez’ karşı söylemi söylenmeye başlanmıştı. Bu durum karşısında kurtuluşu henüz meyvelerini vermeden Köy Enstitülerini kapatmakta buldular.” (Gazalcı 2016: 174)

Gazalcı'nın mezunlar üzerine yaptığı araştırmaya göre, Köy Enstitüsü mezunları Enstitülerden sonra açılan okullar ile ilgili, öğretmen yetiştirme sistemi ile ilgili karamsar bir tutum içindedirler. Bugünkü sistemi yeterli görmeyen Enstitü mezunları en büyük eksiklik olarak *öğretmen olma* bilincinin verilememesini, mesleki eğitim ve idealizmin zayıf olmasını gösterirler. Köy Enstitüsü mezunlarına göre günümüz üniversite sistemi içerisinde, ezbere dayalı, uygulamaya yeterince önem vermeyen, öğretmen adayının yaratıcılığına kapalı ve öğretim metotları bakımından eksik bir eğitim verilmektedir. Bunun temel sebebini de üzerinde detaylı düşünülmüş, emek verilmiş bir öğretmen yetiştirme politikası ve programı olmaması olarak gösterirler. (Gazalcı 2016: 180)

Köy Enstitüsü mezunları bu araştırmada öğretmenlik mesleğinin değersizleştirilmesi üzerinde de durmuşlardır. Mezunlar bunu büyük bir sorun olarak görmektedirler. Öğretmenlerin memura dönüştürülmelerinin, öğretmenliği bir mecburiyet mesleği haline getirilmesinin mesleki duyguları zayıf, öğretme becerisi eksik, eğitim ve kültürel birikim olarak donanımsız öğretmenler yetişmesine zemin hazırladığını söylemektedirler. (Gazalcı 2016: 181)

Makal, 1963'te, Köy Enstitüleri kapatıldıktan yıllar sonra, bu konuda kendisini eleştiren dönemin Milli Eğitim Bakanı Ahmet Tahtakılıç'a, *Öncü* dergisinde yazdığı denemede şunları söyler:

“Bulduğunuz ortamda, Köy Enstitüleri ruhu ve ülkesinin canlandırılması üstüne konuşmalar olmuş. Bunlara karşı ‘Biz ileri gideceğiz, geri dönmeye niyetli değiliz...’ demişsiniz. Haklısınız ama duygularla alışveriş yapanlara hoş gelen bu sözler, ne yazık ki gerçeğin karşısında sırtıtmaktadır. Bu, öğretmen yetiştirme konusunda büsbütün havada

kalan bir düşüncedir. Bütün toplum, aydınıyla, köylüsüyle, Köy Enstitülerinden yetişen öğretmenlerin özlemini çekmektedir. Halktan, olumlu düşünürler kitlesinden gelen sese kulak verecek olursanız, sizi yanıltan ve sizden öncekileri de yanıltmış olan çalışma arkadaşlarınızın Köy Enstitüleri konusunda yaptıkları telkinlerin iflas ettiğini hayretle göreceksiniz. Tıpkı köy gerçeği gibi bu gerçeği de neden görmek istemiyorsunuz? Anlamak güç doğrusu. Bakan olarak halk eğitimi seminerlerinin kapanışında yaptığımız bu konuşmada, daldan eğme önlemlerle eğitim işlerini yürütmeye çalışanların yurt gerçekleri karşısında ne kadar yaya kaldıklarını görmenizi, belirtmenizi isterdik. Köy Enstitüleri gibi kökten sürme, eğitim sorunlarımıza ve toplumsal, ekonomik sorunlarımıza kökten çare bulunmasının tek çıkar yolu olan kurumların ülkeye getirdiği yenilikleri, yeterlikleri alıcı gözle incelemenizi çok isterdik. O zaman göreceksiniz ki, el ve kafa yönünden kendini yetiştirmiş binlerce idealist öğretmen, o kurumlardan aldıkları güçle hâlâ köylerde halka önderlik etmekte. Kaynaşıp gitmişler halkla. Tevfik İleri döneminden beri 'essah öğretmen yetiştiriyoruz' teranesi vardır. Siz de bu çizgiden ilerlemek istiyorsunuz. O öğretmenler ki tatil günlerini bile kasaba kahvesine koşup kâğıt oynamakla geçiriyorlar. Ne okurlar, ne düşünürler, ne de essah öğretmen olabilmişlerdir." (Makal 1989: 86)

İsmail Hakkı Tonguç, Makal ile sohbetinde Köy Enstitülerinin kapatılmasından sonra köyde öğretmenlik yapacak kişiler bulmakta zorlanıldığını, insanların bu kurumları mumla aradığını söyler:

"Geçenlerde eğitim dairelerinden birine yolum düştü. Köylere öğretmen, olmazsa öğretmen vekili isteyen köylülerin biri girip biri çıkıyordu. Oradaki yönetici kulağıma eğilerek 'Hocam, şimdi kapıdan birkaç eğitmen girerse de bu köylere göndersek. Ellerine sarılırım böyle girenler olsa.' dedi. Ulus çoğunluğumuzun olsun, yönetici durumundakiler olsun, gizli ya da açık Köy Enstitülerinin özlemini çekmektedirler. Bu özlem, köy denen tarla kirizma yapıla yapıla demokrasi tohumlarını yeşertebilecek gönene kavuşturuluncaya kadar ve köylerden yeni bir yaşayışın nurları fişkırmaya başlayıncaya kadar ister istemez çekilecektir." (Makal 1989: 122)

Köy Enstitüleri kapatılana kadar, Enstitü öğrencileri tüm dedikodulara, tüm karalamalara rağmen umutlarını yitirmemiş, göreve başladıkları yerde ideallerini koruyarak halka öncü olmuşlardır. Makal bu durumu *Demet* dergisinin 26. sayısı olan Haziran 1955 sayısında şöyle ifade etmiştir:

"Köy Enstitüleri hakkında, en büyüğümüzden en küçüğümüz kadar açtık ağzımızı, söylemedik söz bırakmadık. Neler yoktu bu söylenenlerin içinde: Şehirliyi okutmadan köylüyü okutmanın gereksizliği, köy çocukları okuyup da uyanırsa dağda davar gütmeye, tarlada çift sürmeye adam kalmayacağı, bunların böyle toplu olarak okutulmasında gizli bir amaç olduğu... söylendi. Ne kirlilikleri, ne ter kokan boz elbiseleri, ne giyinmesini kuşanmasını bilmedikleri kaldı. Sayıp döktüler yıllarca. Ama bu yermeler, kuşkulamalar sürüp giderken, Köy Enstitüleri de bu dedikodulara sırt çevirip memlekete 20.000 öğretmen ve sağlık memuru yetiştirdi. Bu geminin lafla değil, ancak alın teri ile yürüyeceğini biliyordu bu kurumlarda çalışanlar. Yine biliyorlardı ki, bu bir büyük uyanışın kararlı başlangıcıydı." (Makal 1989: 170)

Köy Enstitülerinin kapatılması hakkında 19 Nisan 1959'da, Pazar Postası'nda çıkan yazısında Cemil Sait Barlas şunu söyler:

“Köy Enstitüleri, buldukları muhitin şartlarına göre köylünün derdini karşılayacak bilgiyle mücehhez öğretmenler yetiştirecekti. Mezunlar belki ideal değildi fakat zamanla eksikler tamamlanacak, müessese tekâmül edecek, memlekete verimli olacaktı... Aradan yıllar geçti. Şimdi köylerimizin birçoğunda kız çocuklar hiç mektebe gönderilmemekte, erkek çocuklarsa eski harflerle okutan hocaların elinde, gözleri yarına değil, geriye çevrilmiş olarak yetiştirilmektedir.” (Makal 1989: 192)

Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonra Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlere baskı bitmemiştir. Sadece Köy Enstitüsü mezunu olmak bile bir öğretmen için ötekileştirilme sebebi olmuştur. Makal bu durumu öğretmen kısımlarının anlatıldığı *Zulüm Makinesi (1994)* adlı kitabında şöyle ifade eder:

“Tonguç’un şahsında tüm Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlere de çeşitli bahaneler uydurularak saldırmak, onları ezmek, işinden etmek, süründürmek, müdürseler oradan ayıklamak... Eğitim Bakanlığının ana eğitim politikası haline gelmiştir.” (Makal 1994: 23)

Bugün Köy Enstitülerinin eğitim tartışmalarında hala örnek olarak gösterilmesinin, güncelliğini korumasının Makal’a göre sebepleri şunlardır:

“Büyük olaylar toplumu birden sarar, yeni gelişmelere neden olur, yeni bir aydınlanma yolu açar. Köy Enstitüleri de böylesi bir işlevi yüklenmiş, Anadolu köylüsüne yeni bir aydınlanma yolu açmıştır. Bu kolay başarılmış bir iş değildir. Bunu temelinde alın teri, göz nuru vardır. Köy Enstitülerine gönül vermiş olanların sonsuz emeği vardır. Geceyi gündüze katanların, zaman olgusunu düşünmeden ‘hesaba kitaba sığmayan’ bir çalışma düzenini benimsemeleri vardır. Bir yanda İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği korkunç olumsuzluklar ve yokluklar, bir yanda da Köy Enstitülerinin bütün bu olumsuzluklara karşın kurulması, yeni bir eğitim ve öğretim anlayışının filizlenmesi, olayın büyüklüğünü gösterir.” (Makal 2008: 123)

Makal’ın da belirttiği gibi Köy Enstitüleri bugün bıraktığı derin izle eğitim tarihine adını altın harflerle yazdırmıştır. Sadece Türk eğitim tarihinin değil; Hindistan’dan ABD’ye Mısır’dan Avusturalya’ya kadar Köy Enstitüleri üzerine incelemeler yapılmış; yapılmaya devam edilmektedir.

Gazalcı’nın çalışmasındaki mezunların tamamına yakınının Köy Enstitülerinin kapatılmasını yanlış bulduğunu görüyoruz. Son olarak bu konuda Aksu Köy Enstitüsü mezunu Pakize Türkoğlu’nun söylediklerini önemli buluyoruz:

“Köy Enstitülerinin Cumhuriyet devriminin eğitim sistemi olduğu günümüzde iyice anlaşılmıştır. Biz bugün bu kurumlara geçmişe özlem anlamında değil, Cumhuriyetin eğitim felsefesine sahip çıkma anlamında, örselenen Cumhuriyet devrimlerine sahip çıkma anlamında sahip çıkıyoruz.” (Gazalcı 2016: 184)

Köy Enstitüleri sadece Türk eğitim tarihinde değil dünyanın eğitim tarihine damga vurmuş eğitim kurumlarıdır. Bu kurumların kapatılması köy çocuklarının eğitim ve öğretimine darbe vurmuştur. Köy Enstitüleri, köy çocuklarını alıp eğitip tekrar köye göndererek köy coğrafyasında bir aydın sınıfı oluşmasını da sağlamıştır. Bu aydınlar, köy

halkını da aydınlatmıştır. Aydınlatmadan kastımız, hukuk bilincine sahip dünya vatandaşı yetiştirmektir. Kendi hakkını savunan, karşıdakinin hakkına saygı duyan insanlar köy coğrafyasında çoğaldıkça, feodal sistemin çökmesi kaçınılmazdı. Bu feodal sistemin temsilcileri ayakta kalabilmek adına, bu okulların kapatılması için siyasilere baskı yapmıştır. Köy Enstitülerinin kapatılmaması için mücadele edenlerle, kapatılması için mücadele edenlerin siyasette ve toplumda karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadeleyi, Köy Enstitülerinin kapatılmasını isteyenler kazanmış, kaybeden Türk köylüsü, Türk halkı olmuştur.

Eğitim ansiklopedilerine Türk buluşu olarak geçen bu kurumların kurucusu İsmail Hakkı Tonguç da Avrupa'daki eğitim ansiklopedilerinde geçen ilk Türk eğitimci olma unvanını kazanmıştır.

Köyden ömrü boyunca çıkamayacak olan kız çocuklarını alıp Mozart ve Beethoven parçalarıyla konser vermesini sağlayan bu kurumların kapatılması kız çocuklarının eğitimine de vurulmuş bir darbedir.

Lexikon der Padagogik (1964) adlı İsviçre eğitim ansiklopedisinde “*Cehaleti Yok Etme*” maddesinde Köy Enstitüleri için şunu söyler:

“Türkiye’de Köy Enstitüleri, köylü yığınının ilgilendiren sorunların topuna el koyarak, onları anlayıp çözmeye çalışmışlar, çözmeye yarayacak çareler önermişler; köylülerin günlük çalışmalarını, yaşayışlarını, maddi ve ahlaki bakımlardan iyileştirecek yeteneğe sahip öğretmenler yetiştirmişlerdir.” (Sander 1964: 88)

Söz konusu öğretmenler, köy sorunlarını çözmek için elini taşın altına koymuşlardır. Çünkü onlar bu amaçla yetiştirilmiştir. Bir an önce köyden kente tayin olma amacında olmayan, köyü gelip geçici bir yer olarak görmeyen bu öğretmenler köy halkı için bir şanstı. Bu okullar kapatılarak, köy halkının elinden bu şans, bu umut alınmıştır.

Köy Enstitüleri hakkında birçok araştırma yapılmış, birçok kitap yazılmıştır. Bu eserlerle Köy Enstitülerinin ölümsüzleştirilmiş, eğitim yöntemleri olarak da birçok eğitimcinin ve araştırmacının çalışma alanı olmuştur.

Mahmut Makal, 1985 yılında *Oluşum* dergisine yazdığı denemesinde, Köy Enstitüleri üzerine yazılan kitapları sıralamıştır:

“Tonguç’un ‘Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları’ (1976), ‘Köyde Eğitim’ (1938), ‘İlköğretim Kavramı’ (1946), ‘Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy’ (1998) gibi kitapları başta olmak üzere, Köy Enstitülerine ilişkin kitaplar bir kitaplık dolduruyor artık. Akla ilk gelenleri şöyle bir saymaya kalkarsak: Tütengil’in ‘Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler’i (1948), S.Eyüboğlu’nun ‘Köy Enstitüleri Üzerine’si (1999), A. E. Yalman’ın ‘Yarının Türkiyesine Seyahat’ (1998), Safa Güner’in ‘Köy Enstitüleri Hatıraları’ (1963), Fay Kirby’nin ‘Türkiye’de Köy Enstitüleri’ (2019), Edip Balkır’ın ‘Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü’ (1974), Şevket Gedikoğlu’nun ‘Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy

Enstitüleri' (1971), Hürrem Arman'ın 'Piramidin Tabanı' (1969), Ferit Oğuz Bayır'ın 'Köyün Gücü' (1971), Talip Apaydın'ın 'Köy Enstitüsü Yılları' (1983), Şerif Tekben'in 'Canladırılacak Köy Yolunda' (1947), Mehmet Başaran'ın 'Tonguç Yolu' (1999), Engin Tonguç'un 'Devrim Açısından Köy Enstitüleri' (1970) ve 'Umut Yolu' (1984), Halit Ağanoğlu'nun 'Köy Enstitüleri Yolunda' (1949) vb. Bu kitaplık gittikçe büyüyeceğe benziyor. Büyüyor da. Son günlerde görebildiklerimiz arasında, Köy Enstitülerinde yıllarca öğretmenlik ve yöneticilik yapmış olan Osman Yalçın'ın 'Bir Eğitimcinin Anıları' (1983) adını taşıyan kitabıyla, Köy Enstitüsü çıkışlılardan Fethi Esendal'ın 'Yalnız Kalanlar (1983), Üretim İçinde Demokratik Eğitimden Dönüşün Öyküsü' (1983) adlı kitabı var.' (Makal 1989: 148)

Köy Enstitüleri kapatılsa da, bu kurumlar üzerine yazılmış birçok eser, yapılmış birçok eser vardır. Bu okulları incelerken faydalandığımız bu eserlerde, ortak olarak gördüğümüz, bu kurumların süreç içerisinde etkilerinin azaltarak kapatılmasının Türk eğitim tarihine vurulmuş darbe, Türk halkının aydınlanması adına büyük bir kayıp olduğudur.

Köy Enstitüleri Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel döneminde açılmış ve kendisinin bakanlığı süresince de devam etmiştir. Hasan Âli Yücel, Köy Enstitüleri açılırken de sürerken de kapatılmaması için de çok mücadele etmiştir. 1946'da yılında Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanlığında ayrıldıktan sonra bu koltuğa Reşat Şemsettin Sirer geçer. Reşat Şemsettin Sirer, Köy Enstitülerin kapatılmasından yanadır. Bürokratlarının da benzer düşünceler içinde olduğunu görüyoruz. Köy Enstitüleri, ilk olarak Köy Öğretmen Okullarına dönüştürülmüştür. Bu okullar iktidar değişikliği olduktan kısa bir süre sonra Demokrat Parti döneminde 27 Ocak 1954'te kapatılmıştır.

Kendi kendini çeviren, devlet hazinesinden asgari düzeyde yardım almış, daima üreten ve üretici kimliklerini yaşam boyu sürdüren eğitimciler ve sağlıkçılar yetiştirmiş bu kurumlar, memleketin dört bir yanında hizmet vermiştir. Bu kurumların siyasi çıkarlar ile kapatılmasının Türkiye Cumhuriyeti halkının yararına olmadığını düşünüyoruz. Dünya eğitim tarihi, bu kurumları Türk icadı olarak anar ve anmaya devam edecektir. Kendi değerlerimizle kurduğumuz bu eğitim yuvalarına kendi irademizle kıymamız eğitim tarihimizde olumsuz bir tecrübe olarak yer almaktadır.

4.8. Köy Enstitüsü Mezunlarından Anılar

Dünya eğitim ansiklopedilerine Türk buluşu olarak geçen Köy Enstitüleri, bozkırda bir kıvılcım olmuş, 1.308 kadın ve 15.943 erkek toplam 17.251 mezun vermiştir. Bu mezunların yüksek oranını köy öğretmenleri oluştururken, bir kısmı da sağlıkçı olarak köylerde hizmet vermiştir.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler, gittikleri köylerde iz bırakmış insanlar olmuştur. Öyle ki “*Buradan bir Köy Enstitülü öğretmen geçmiş.*” sözü kalıplaşmıştır. Bu sözün kalıplaşmasının sebebi Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin gittikleri yerde okul, öğretmenevi, çeşme, marangozhane gibi birçok eser inşa etmiş olmaları ve köy halkının gündelik işlerinde (tarım, hayvancılık, demircilik, balıkçılık vs.) onlara yardım etmeleridir. Enstitülü öğretmenler, sadece öğrencileri eğitmek ile yetinmemiştir. Onlar gittikleri köylerde köy halkı ile içli dışlı olmuşlardır. Köyden birinin sağlık sorunu olduğu zaman, tarım, hayvancılık, inşaat gibi konularda bu öğretmene başvurulmuştur. Okulda bunların eğitimini almış Köy Enstitülüler, halkı geri çevirmemiş, ellerinden geldiğince yardımcı olmuşlardır.

Mahmut Makal, Köy Enstitülü bir öğretmen olan Mestan Yapıcı'nın, enstitülerdeki eğitim yöntemini yansıtmaya bakımından önemli bulduğumuz bir anısını *Bozkırdaki Kıvılcım Enstitülüler (2008)* adlı eserine almıştır:

“Görevli öğrenci, tavuklardan kimilerinin kümeste öldüğünü haber verince hemen kümese gittim, tavukları gözetledim. Baktım, esniyordu tavuklar. Öğrencileri topladım, tavukların durumunu gösterdim. ‘Bu durum, besin zehirlenmesi olasılığını akla getiriyor’ dedim. Sonra da bisturiyi parlata parlata tavukların nasıl otopsi yapılacağını gösterdim. Ölen bir tavuğun kursağı mısır doluydu. Bu mısırları inceledik, küflüydü. Küflü yem vermeyi önledik, hasta olanları da ilaçla kurtardık. Koyduğumuz tani ve otopsi sonucunda, öğrencilerimin ve çevrenin, bu çalışmalardan etkilendiklerini gözledim. Çevreye de güven veriyorduk. Yaptığımız, geliştirdiğimiz her şey çevreye de yayılıyordu.” (Makal 2008: 17)

Mestan Yapıcı, Köy Enstitüsünde bir tavuğa otopsi yapmayı öğrenmiştir. Bunu sadece teorik değil uygulamasıyla öğrendiği için yöntemi iş hayatında uygulamakta hiçbir tereddüt göstermemiştir. Uygulama sonucunda tavukları kurtarabilecek bilgiye ulaşmış, köy halkına faydalı olunca köy halkı da kendisine yapılan bu hizmeti takdirle karşılamıştır.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler yurdumuzun kanayan yarası kız çocuklarının eğitimi üzerine çok mücadele vermiş insanlardır. Atatürk'ün eğitim felsefesini ilke edinmiş bu insanlar, kız çocuklarını okutmak için şehit olmayı bile göze almışlardır. Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü 1944 mezunu Mehmet Emirlioğlu konuyla ilgili anısını şöyle anlatır:

“Köyümüz Darboğaz okulunda göreve başladığımda kız çocukları okula kayıtsız ve devamsızdı. 4274 sayılı yasanın 16. maddesindeki zorlamaları tam uyguladım, muhtara da uygulattım.

Bu sıkı tutumumuz sayesinde 60 kızın okula kaydını ve devamını sağladım.

Muhtar bir ara bana, ‘Bu zorlamayı sürdürürsen seni öldürürler’ dedi. Nitekim Nevşehir Sulusaray öğretmeni Süleyman Şimşek, bu nedenle şehit edilmişti. Muhtara dedim ki: ‘Öğretmen Fehmi Kubilay, Zeki Dündar şehit edildiler, yerleri dolduruldu, dava

sürdürüldü. Onun için beni öldürmekten vazgeçilsin, bütün kızlar okula yazılsın, yazılanların hepsi devam etsin.’
Köyümde çalıştığım sürece kızların okula devam sorunu çözüldü.” (Gazalcı 2016: 231)

Eğitim meşalesini yakmak için kendi canlarına hiçe sayan bu insanlar sayesinde birçok kız çocuğu eğitim şansı bulmuştur. Kendileri de Köy Enstitülerinde karma eğitimle yetişmiş bu öğretmenler, sağlıklı bir kişilik gelişimi için karma eğitimin önemini yaşayarak öğrenmişlerdir. Öğrendikleri doğruların mücadelesini de gittikleri yerlerde vermişlerdir.

Köy Enstitüsü mezunlarının görev yaptıkları yerlerde öğretmen olarak birtakım zorluklarla karşılaştıklarını söylemiştik. Bu zorlukları sıralamak istersek:

1. Hak edilen atamalarının yapılmaması
2. İdari görevler verilmemesi
3. Yöneticilerin kendilerine kötü davranması
4. Adli ve idari soruşturmalara yıldırma politikaları
5. Öğretmen okulu mezunu öğretmenler tarafından yetersiz görülmek
6. Belli bir politik görüşe ait oldukları ön yargısı.

Gazalcı'nın yaptığı araştırmada belli bir politik görüşe ait oldukları ön yargısını doğrulayan mezunlar vardır. Hasanoğlan Köy Enstitüsü mezunu Halil Kaya şöyle der:

“Bize iyi gözle bakmıyorlardı. Komünist damgası sırtımızdaydı. Köylüler, aydınlar olumlu davranmıyorlardı. Mevcut düzene karşı görüyorlardı. ‘CHP’li diyorlardı; ‘Tonguç’un çocukları’ diyorlardı.” (Gazalcı 2016: 166)

Savaştepe Köy Enstitüsü mezunu Yusuf Ziya Özdemir ise bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Köy Enstitüsü mezunu demek Kuvayı Milliye ruhunu taşımak demek. Atatürkçü demek. Solcu demek. TÖS’lü demek. TÖB-DER’li demek. Bunlar sizde olduğu sürece, devletin yönetimi de bunların karşısında olanların elinde olduğu sürece başınıza her zaman beklenmedik işler açılabilir.” (Gazalcı 2016: 166)

Köy Enstitülerine karşı iktidarlar döneminde, bu okuldan mezun olmuş öğretmenlerin bir kısmı adli ve idari soruşturmalara uğramış, terfi ettirilmemiştir. Bu soruşturmaların ilk sebebi “Köy Enstitülü öğretmen” olmaktır.

Köy Enstitüsü mezunlarının meslek yaşamlarında ayrımcılığa uğradığını görüyoruz. Enstitülülere karşı bir ön yargı vardır. Bu ön yargı, ‘belli bir siyasi görüşe sahip olmak’, ‘gerçek bir öğretmenlik eğitiminden geçmemiş olmak’, ‘gerçek öğretmen sayılmamak’ olarak sıralanabilir. Meslek yaşamlarında karşılaştıkları bu ön yargılarla ilgili bir örneği Isparta Gönen Köy Enstitüsü 1951 mezunu Mehmet Emin Seyhan anlatıyor:

“İlk öğretmenliğim Hatay’ın Samandağ ilçesinin bir köyünde geçti. Yıl sonu 5. sınıfların bitirme sınavları için yakın bir köye ayırtman olarak görevlendirildim. Benden başka kurulda iki öğretmen okullu çıkışlı öğretmen de vardı. Öğrencilere bir biri bir biri soruyorlardı. Biri laf olsun diye ‘Bir-iki soru da siz sorun’ dedi. Birkaç soru da ben sordum. Birbirine baktılar. ‘Ne oluyor? Yanlış bir şey mi yaptım?’ diye sordum. Biri, ‘Siz bunları biliyor musunuz? Köy Enstitülü çıkışlı değil misiniz? Biz Köy Enstitülerinin cahil öğretmen yetiştirdiklerini biliyoruz, onun için biraz şaşırдық’ dedi.” (Gazalcı 2016: 220)

Görüldüğü üzere ön yargıların kırılması zaman almakta, Köy Enstitülülere haksızlık edilmektedir.

Köy Enstitüsü mezunlarını *“gerçek öğretmen”* olarak görmeme durumunu Kars Cılavuz

Köy Enstitüsü 1952 mezunu Osman İlker de bir anısıyla örneklendirir:

“Manisa Kula ilçesi Başbüyük köyüne atandım. Köyün 14 yıllık muhtarı Mehmet Sevim ile iki ata bindik, ilçe merkezine sohbet ede ede gidiyoruz. Okula kırtasiye alacağız. Muhtar bir ara bana, ‘Sen Köy Enstitüsü mezunu musun, yoksa hakiki öğretmen misin?’ deyince canım sıkıldı. Canımın sıkıldığını belli etmeden, ‘Muhtar, ben Köy Enstitüsü mezunuyum. Keşke bir yıl çalışsaydım da bana bu soruyu öyle sorsaydın’ dedim. Muhtar hatasını anladı, özür diledi. ‘Ben ne bileyim, öyle diyorlar da’ dedi. Yıl 1955, DP zamanı. İsmet Paşa ve CHP’yi kötümek için onların yaptığı her şeye kötü diyorlardı. Aynı muhtar iki yıl sonra Aydın’a tayin istediğimde beni bırakmamak için epey uğraştı ama başarılı olamadı.” (Gazalcı 2016: 227)

Bu ön yargının bir örneğini de Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü 1946 mezunu Sabriye İşler anlatır:

“Mesleğimin ilk yılında, ders işlerken sınıfa Milli Eğitim Müdürü geldi. Ders planlarıma baktı. ‘Siz plan yapmayı biliyor muydunuz?’ dedi. Bu soru çok zoruma gitmişti. ‘Müdür Bey biz öğretmen olarak yetiştirildik’ dedim. Bizi ne derece küçümsediklerinin ilk darbesi oldu bende.” (Gazalcı 2016: 232)

Köy Enstitülü öğretmenlerin meslek hayatına girdikten sonra sadece *‘Köy Enstitüsü mezunu’* oldukları için karşılaştıkları ön yargılar ile ilgili bir bilgiyi de Talip Apaydın’dan alıyoruz:

“Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Köy Enstitülü öğretmenlerin daha bilgisiz, daha donanımsız, neredeyse ikinci sınıf öğretmenler olarak görüldükleri birçok mezun tarafından dile getirilmiştir. Eskişehir/Çifteler mezunu Talip Apaydın bu durumu, ‘Çok zorluk çektik, öğretmenlerin zencileri idik.’ diyerek anlatmaktadır.” (Gazalcı 2016: 141)

Verilen örneklerde Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler *‘gerçek öğretmen’* olarak görülmemişlerdir. Ancak zaman içerisinde gösterdikleri iş disiplini ile öğretmenlik mesleğinin hakkını verdiklerini göstermişlerdir.

Yukarıda verilen örneklerde Enstitülü öğretmenler ön yargıya uğradıkları zaman ilk olarak mutsuz olsalar da eğitim mücadelelerinde vazgeçmemişler, kendilerine gösterilen ön yargının haksızlığını kanıtlamışlardır.

Bu ön yargılarda özellikle siyasetçilerin kara propagandalarının etkili olduğunu düşünüyoruz. Halk içinden, henüz görmemiş olmalarına rağmen Köy Enstitüsü mezunu olduğu için bir öğretmene ön yargı ile bakan kimselerin bir süre sonra pişman olduğu da öğretmenlerin anılarında karşımıza çıkmaktadır.

Mahmut Makal, *Bozkırdaki Kıvılcım Enstitülüler (2008)* adlı eserinde Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerden örnekler sıralar:

“Cafer Pekmez Kütahya taraflarından bir Enstitülü. Özetle, köye su getiriyor, kavaklık yapıyor, kavaklığın uzantısı olarak sebze ve meyve bahçesi oluşturuyor. Biçki-dikiş, halıcılık, demircilik-marangozluk kursları açıyor ve bu kursların destekçisi oluyor. Kaynak suların şişelenme tesislerini kurdu. Soğuk hava deposu yaptırdı. Un fabrikasının kurulmasını sağladı.

Arif Çelik, Muğla tarafından bir Enstitülü. Özetle dağlardan delice zeytin fidanları getirip dikti, aşıladi. Köylüleri harekete geçirdi. Şimdi herkesin zeytin bahçesi var. Yağ gereksinimlerini karşılıyorlar. Fazlasını da satarak yan gelir sağlıyorlar. İki yüz arı kovanı oluşturdu kendine. Köylüler de arıcılığa başladı. Orman ürünleri işleyen kooperatif kurdu. Köy içindeki çamurların kesiminde kooperatif üyeleri çalışmaya başladı. Onlara iş alanı açıldı. Bu kooperatif aracılığı ile dokuma tezgâhları alındı, köy kızlarının zamanları değerlendirildi.

Bodrum dolaylarındaki Mehmet Arkun Öğretmen ise, ‘Yalnız başıma 205 öğrenci ile çalışmaya başladım. Gündüzleri çocukları, akşamları halkı eğitmeye çalıştım... Muhtarın kâtabi, köylünün mektupçusu, arzuhalcisi, rehberi oldum. Arılarım, tavuklarım ve sebze bahçemin işlerini de zevkle yürütüyorum. Ve hep, Köy Enstitüsü’nde bana bu kişilik eğitimini kazandıran öğretmenlerime, sisteme teşekkür ediyorum...’ diyor.

Pancar köyü öğretmeni Mehmet Başyigit: ‘Kendi köyüme başöğretmen olarak atandım. Köyü ağaçlandırmakla işe koyuldum. Ağaçlandırma işlerine köylülerim candan katıldılar. Bataklık yerlere okalıptüs ve kavak diktik. Sebzeçilik çalışmalarına da yer verdik. Buraları bizim öğrenme yerimizdi. Bütün dersleri tarım dersleriyle ilgilendirerek işliyorduk. Arılar gibi çalışıyorduk. Çalışırken, Atatürk, yurt, ulus ve bayrak sevgisini diri tutuyorduk. Köyün ve köylünün canlandırılması baş hedefimizdi.

Sözünü ettiğimiz bu öğretmenler emekli olduktan sonra köylerinde yaşamaktadırlar. Bu, yani aydınların köklü olarak köye yerleşmesi, Türkiye için büyük bir kazanımdır. Enstitülerden önceki öğretmenler, ne yazık ki köye gitseler bile kalmak istemiyorlar ve kaçıyorlardı...” (Makal 2008: 106)

Üretken ve etkin öğretmenlerin örneklerini Makal yukarıda sıralamıştır. Bu öğretmenlerin disiplinli, demokratik, üretken ve etkin olmalarını Köy Enstitüsünde aldıkları eğitimden kaynaklıdır. Aldıkları eğitimi gittikleri yerde uyguladılar. Eğitim sisteminin elverdiği ölçüde öğrettiklerini öğretmeye çalışırlar. Bu öğretmenler, öğrencilerine üretim bilincini aşılamışlardır.

Yine *Bozkırdaki Kıvılcım Enstitülüler (2008)* adlı eserde, Köy Enstitüsü mezunu Ellez öğretmenin anlattıkları, bu okullardan çıkmış öğretmenlerin yaşam felsefelerini anlamamız adına önemlidir:

“Köyde, benim karışmadığım iş olmaz. Zorla katarlar. Öküzü hastalanan bana koşar. İnşaat mühendisi gibi köyün yollarını ben düzeltiltim. Demiri kırılanın demirini yaparım çifti yürür, gönlü kırılanın gönlünü yaparım sevinir. Köyün hocası, kadısı, kaymakam benim.

Okul işliğinde çocuklara demircilik, kalaycılık, bakırcılık, sobacılık öğretirim. Bu işlerin ustasıdır şimdi onlar. Bunları köylülerime, öğrencilerime sormalısın. Bizim köy elli evli. Ben okumaya başladığımda, eski sistem iki petek olduğunu anımsıyorum köyde. Şimdi yüzlerce fenni kovan var. Kovanların hepsini ben yaptım, dağıttım. Önceleri çok zorluk çektim ama. Arılarımı çalıp suya basmaya başladılar bal almak için. Sonra köylüleri toparladım, hepsine birer ekmeğin üstüne bal koyarak dağıttım ve kovandan balın nasıl alındığını gösterdim. Canınız bal isteyince ya bana gelin, ya da arıyı çalmadan, kovandan böyle çıkarın, dedim. O gün bu gündür arılarıma dokunmazlar. Hepsi arıcı oldu zaten. Yillardan beri bulunduğum bölgeye fenni kovan sokulması için uğraşırım. Bal süzme makineleri yaptım elimle, dağıttım kolaylık olsun diye. Geceler boyunca sepetten kovana arı aktardım yenilik girsin diye. Arıcı çoğaldığı için arıların yayılacağı yer daraldı şimdi. Arıları bir taşıta yükleyerek yayılımın bol olduğu kıra, bayıra gidiyorlar mevsim gelince. Bana da sitem ediyorlar: ‘Herkes öğrettin de yayılım bulamaz olduk’ diye.’ (Makal 2008: 156)

Makal’ın vurguladığı ‘çalışkan ve üretken öğretmen’ vurgusudur. Köy Enstitülü öğretmenler, yaparak yaşayarak öğrenme metoduyla yetiştirilmiş üretken insanlardır. Hizmet etmek için gittikleri köylerde üretim ateşini yakmışlardır. Bu üretim ateşi, kanaatimizce aydınlanmanın da ateşidir. Mustafa Kemal Atatürk’ün köylülerin eğitimine verdiği önem, Köy Enstitüsü öğretmenlerinin yaktığı bu ateşle karşılık bulmuştur.

Köy Enstitüsünde iyi bir iş eğitimi alan öğrencilerin, meslek yaşamlarında yapı işlerindeki üretkenliklerine Hasanoğlan Köy Enstitüsü 1945 mezunlarından İsmail Yılmaz’ın anlattığı anı bir örnektir:

“Hasanoğlan Köy Enstitüsünde okurken, son sınıfta öğretmen uygulaması için yakınımızdaki Kızılcaköy’e, İbrahim Serin’le birlikte gittik. Kızılcaköy’ün suyu yok. Köyün yanında küçük bir su hafif hafif akıyor. Biz iki arkadaş ve çocuklar, kazma kürekle o suyu ortaya çıkardık. Bir boru bulduk. Parmak kalınlığında su buz gibi akmaya başladı. Gece gündüz bir hafta çalıştık. Çok sevinçliydik. Bu işi başardık diye müdürümüz Rauf İnan bizi kutladı. Keyfimizden tüm yorgunluk gitti, çok sevinçliydik. 1945 tarihli ‘Öğretmen Çeşmesi’ adını koyduk. Bütün köylü, sıcakta çeşmenin suyunu alıyor. Of deyip buz gibi içiyorlar. 19 yaşındaki o hizmeti ve yaşadığımız o sevinci hiç unutamadım. Evimdeki çeşmeyi her açtığımda o anım bende canlanır.” (Gazalcı 2016: 194)

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin meslek yaşamlarında da farkını ortaya koyduğunu görüyoruz. Yaşam felsefesi ‘üretmek’ olan bu eğitim neferlerinden Lütfi Yelkenci, Gökçöy Köy Enstitüsü 1948 mezunudur. Okula gelen müfettiş ile yaşadığı olayı şöyle anlatır:

“Okula müfettiş gelmişti. Öğle arasında eve yemeğe çıkmıştık. Bir ara lojmanın kapısı açıldı, öğrencilerden birisi ‘Öğretmenim okul yanıyor’ diye bağırdı. Koştum, bir de ne göreyim, öğrenciler sobayı devirmişler, yanar durumda odunlar döşemeye dökülmüş, dersane duman içinde. Yanan odunları bahçeye attım, dershaneyi havalandırdım. Peşimden gelen müfettiş olayı izlemiş. Borunun biri parçalanmıştı. ‘Şimdi ne yapacaksınız? Hava da çok soğuk’ dedi. ‘Ben şimdi çözümlerim’ dedim. Hemen bir teneke kestim, kıvrarak boru yaptım ve sobayı yeniden yaktık.

Müfettiş, 'İşte Köy Enstitülü öğretmenin farkı bu, gözleri kör olsun kapatanların' dedi."
(Gazalcı 2016: 217)

Doğa ile mücadele vermeyi öğrenmiş bir Köy Enstitülü öğretmen yaratıcı ve cesurca bir müdahale ile çıkan ufak çaplı yangını kontrol altına almıştır. Sadece teorik bilgi ile yüklenmiş ve somut hayata katılmamış, zor koşullarla mücadele etmeyi bilmeyen bir öğretmen olsaydı bu eylemi gerçekleştirmesi oldukça zordu.

Mustafa Gazalcı, Köy Enstitüsü mezunları üzerine yaptığı anket çalışmasında, Köy Enstitüsü mezunlarına örnekler verdikten sonra şöyle bir çıkarımda bulunur:

"Enstitülülerin gerek çalışma yaşamları boyunca gerekse emeklilik yıllarında ne denli etkin bir meslek ve iş yaşamına ve örgütlü mücadele deneyimine sahip olduklarını belirtmiştik. Bu etkin yaşamın bir parçası olarak Köy Enstitüsü mezunlarının araştırma, edebiyat ve güzel sanatlar alanlarında da oldukça verimli olduklarını söyleyebiliriz. Yaptığımız anket çalışmasına katılan 165 Köy Enstitüsü mezunundan 39'unun yayımlanmış bir kitabı vardır. Burada Talip Apaydın, Mahmut Makal, Mehmet Başaran gibi Köy Enstitüsü mezunu önemli yazar ve şairleri ve Ayşe Baysal gibi Enstitü sonrası eğitim aldığı alanda mesleki kitaplar yazmış akademisyen Enstitülülerini bir yana bırakacak olursak, önemli sayıda mezunun çok çeşitli alanlarda kitap yazdıklarını görürüz. Bunlardan önemli bir kısmı eğitim alanında, ders kitabı ya da yardımcı ders kitabı olarak yazılmış eserlerdir. Enstitülerin yayımları arasında tarım, ağaç işleri gibi Enstitülülerin sanat dallarına ilişkin kitaplar olduğu gibi, eğitimde ölçme-değerlendirme, öğretmenlerin özlük hakları ve öğretmen örgütçülüğü alanında, Enstitülülerin mesleki birikimlerini ve örgütlenme deneyimlerini paylaştıkları kitaplar da vardır. Enstitülülerin bir bölümünün de köydeki öğretmenlik deneyimlerini kitaplaştırdıkları ya da çalıştıkları köylerin tarihi ve kültürel miras ile ilgili incelemeler kaleme aldıkları görülüyor. Bunun yanında anı, gezi kitapları, siyasi analizler, şiir ve öykü türlerinde edebiyat eserleri de Enstitülülerin yayımladıkları kitaplar listesinde yer almaktadır." (Gazalcı 2016: 158)

Köy Enstitülerinde öğrenciler asla ırk ve dinleri üzerinden yargılanmamış; herkese eşit eğitim ilkesi uygulanmıştır. Demokratik eğitimi benimsemiş bir kurumdan da beklenen budur. Arifiye Köy Enstitüsü 1952 mezunu Nadir Gezer, mezhepler ile ilgili ilk soruyu Köy Enstitüsünü bitirip atandığı yere gittiğinde duymuştur:

"Arifiye Köy Enstitüsünü bitirdikten sonra Çorum'un merkez köylerinden Tahrankozlususu köyüne atandım. Göreve başlamak için önce Çorum'da aldım soluğu. Tarih 15.08.1952, göreve başlama tarihim, sonra merakla köyüme yöneldim. Önce bir arabaya bindim, köye yakın bir yerde indim. Tahran köyünden geçerek, Tahrankozlususu köyüne ulaştım. Muhtarı sordum, köyün kıyısındaki harman yerindeymiş, oraya koştum, muhtarı buldum. Yüzü yanık, sakalı uzamış, yorgun yüzü gerilmiş, gönülsüzce baktı yüzüme. Hoşbeşten sonra muhtar birden sormaz mı: 'Öğretmen Bey Sünni misin Alevi misin?' Öylece sustum kaldım. Demokrasiye geçeli çok yol almışız... Arifiye Köy Enstitüsünde beş yıl içinde duymadığım dinsel ayrımcılığı ilk görev yerimde işitmiş olmanın üzüntüsünü yaşadım. Oradan Gazi Eğitim Enstitüsüne geçtiğimde ne onlar benim, ne de ben onların dinsel kimliklerimizi öğrenebildik. Bu benim unutamadığım olaylardan biridir." (Gazalcı 2016: 218)

Köy Enstitülerinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak paydasında birleşmiş olan öğrenciler, demokratik ve laik düzen içinde eğitim görmüşlerdir. Nadir Öğretmen mezheplerle ilgili ilk soruyu Arifiye Köy Enstitüsünü bitirdikten sonra öğretmenlik yaptığı köye gelince duymuştur.

Makal, *Vatan* gazetesine 17.4.1959 tarihinde yazdığı denemede Köy Enstitüsü mezunlarından örnekler vermiştir:

“Lodumu köyüne gider bir Ahmet Sertce görürsünüz. Köyün ağaçlarını aşlamış, hayvan hastalıklarını önlemiş, bir tavuk kümesi yapmış köyün dışına. Köyün okulunda çocuğuna, okul çatısının dışında yetişkinine yararlı ve gerekli bir önder durumunda. Evine girdiğinizde yeni çıkan kitapları, dergileri kaçırmadan edinerek didik didik ettiğini görür, duygulanır, tatlı gözyaşı dökersiniz... Sinanlı köyüne gider bir Mehmet Ertekin’le karşılaşsınız... Lodumu’nun Ahmedî neler yapmışsa, Sinanlı’nun Mehmedî ondan daha çoğunu yapmıştır. Okuma odasını açarak gençlerin okuldan çıkınca da okumayı sürdürmelerini sağlamıştır bir güzel. Öğrencilerin köy halkına oynadığı tiyatro oyunlarını kendi yazmış, öğrencilerinin yanında genç-yaşlı birçok köylüsüne rol vermiş, ulusal oyunları da bu şekilde oynamalarını sağlamıştır. Köyün bir önderi olarak, gecikmiş işler için yöneticiler yanında hak arayıp köyün işlerini düzenlemiş, ileri götürmüştür. Ahmet’le Mehmet bu ülkede yüzyıllardır yolu beklenmiş kişilerdir. Toplumumuzun hayat ve düşünme düzeyini ilerletmek için kurtuluş onlardan gelecektir. Onlar, 17 Nisan 1940’ta çıkan Köy Enstitüleri Yasasının ruhuna uygun olarak 1945’lerde öğretmenliğe atılmış aydınlardır. Sayıları da az değildir ama, suyun arkası kesilmiştir.” (Makal 1989: 121)

Köy Enstitüsü mezunu Abdullah Özkucur, *Köy Enstitüleri Destanı (1985)* adlı eserinde Köy Enstitülerinin tarihini, gelişimini, öğrencilik yıllarındaki anılarını yazmıştır. Makal, bu kitabın Köy Enstitülerini anlatan yapıtlar içerisinde çok farklı bir yeri olduğunu vurgular. Makal, *Oluşum* dergisine 1985 yılında yazdığı denemede bu kitabı incelemiştir. Kitabın, Enstitü hayatını, felsefesini belirtme ve Köy Enstitüsü mezunlarından örnekler verme açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Köy Enstitüsünü bitirip mesleğe başlamış öğretmenler, kitapta şöyle anlatılır:

“Öğretmen olmuşlardır sonunda. Ama nasıl öğretmen? Pestalozzi’nin öğütlediği gibi bir öğretmen: ‘Kişi eğitim yoluyla onurlu yaşayabilecek düzeye gelmelidir. Çalışarak ekmeğini kazanacak duruma gelmelidir. Bunun için, sanat, tarım eğitimi, ev idaresi öğrenmelidir.’ Emekçilerin sömürülmesini istemez Pestalozzi. Ezicilerin, kan emicilerin elinden herkesin kurtulmasını ister. Kendi haklarını koruyacak duruma gelmelerini ister. Bu sonucun eğitimciler tarafından yaratılmasını bekler. Eğitim ve ruhbilim üstüne bilgiler yüklenmiş olmanın yanında, insan doğasını yakından tanıyan, onu kutsal bir iş gibi kavrayan kafası ve yüreğiyle yurda ve insanlığa bağlanan kişiler ister.” (Özkucur 1989: 152)

Sonuç olarak 20. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti’ni doğuran Ulusal Bağımsızlık mücadelemizden sonra Türk halkı adına en önemli adım olarak gördüğümüz atılım eğitim seferberliğindeki Köy Enstitüsü hareketidir. Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri (2000)* adlı eserinde Köy Enstitüleri atılımını bir savaş olarak değerlendirmektedir:

“Türkiye’de 20. yüzyılın ilk yarısında dünyayı şaşırtan iki büyük savaşın örneği verildi. Bu iki önemli olaydan biri, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir cumhuriyet yaratan ulusal bağımsızlık ve kurtuluş savaşımızdı (1919-1923). İkincisi de savaştan sonra kurulan yeni devletin kısa sürede gelişip ilerlemesini etkileyecek, yerli bir eğitim ve kalkınma seferberliği olan Köy Enstitüleri hareketidir (1935-1946).” (Türkoğlu 2000: 13)

Köy Enstitüleri, ülkemizin tarihindeki toplumsal değişiklikleri etkilemesi açısından önemlidir. Ülkemizin kurulduğu 1923 yılında okuma yazma oranı %10’un altındaydı. Öğretmen ve okul açığı had safhadaydı. Köy Enstitüleri bu açıkları gidermek, köye eğitim götürmek amacıyla kurulmuştur. Tamamen kendi ürünümüz olan bu okullar üretim ilkesini esas almış, eğitim açısından ülkemize büyük faydalar sağlamıştır.

Köy Enstitülerinin birtakım çıkar çevreleri tarafından kapatılması, Türk eğitim tarihine vurulmuş büyük bir darbedir. Bu darbe aynı zaman Türkiye Cumhuriyeti’ni oluşturan halkın geleceğine vurulmuş bir darbedir.

Ülkemize incelemelere gelen Amerikalı Eğitimci John Dewey’in, *“hayalimdeki okullar”* diye nitelendirdiği Köy Enstitüleri, İsviçre’deki *“Pedagoji Ansiklopedisinde”* yer alan Türklere ait tek eğitim kurumudur. Ayrıca Köy Enstitüleri, UNESCO tarafından çok yakında incelenmiş ve gelişmekte olan ülkelere bir model olarak önerilmiştir.

Köy Enstitüleri kendi giderlerini kendisi karşılamıştır. Üretime dönük iş eğitimi ilkesiyle eğitim görecekları binaları dahi kendisi yapan öğrenciler sayesinde bu okullar devlet bütçesine sanılanın çok daha altında zarar vermişlerdir.

Antalya Aksu Köy Enstitüsü mezunu Pakize Türkoğlu’nun şu sözü Köy Enstitüleri için söylenmiş iyi bir özetir:

“Tonguç’un bu enstitüleri adeta bir Prometheus gibi çakmağa çakan gözlerdeki perdeyi kaldıran birer eğitim kurumlarıdır.” (Türkoğlu 2000: 21)

BÖLÜM V: KÖY HAYATI ÜZERİNE DÜŞÜNCE YAZILARI

Bu bölümde Eğitimci-yazar Mahmut Makal’ın köy hayatı üzerine yazdığı yazıların tamamından hareketle görüşlerini inceledik. Makal’ın köyü anlatmadaki amacının köy sorunlarını duyurmak, köyün içinden yetişmiş bir aydın olarak *‘teşhis koymak’* olduğunu görüyoruz. Yazar, köylüye hizmet götürmekle sorumlu iktidar sahiplerine seslenir. Tabloyu ortaya koyar. Elinden geldiğince çareler üretir. Ancak devlet gücünün buraları ulaşması, köy halkının elinden tutması asıl temennisi olmuştur.

Makal, köyü ve köylüyü anlatırken kullandığı yöntemi *Öncü* dergisine 1963 yılında yazdığı denemede şöyle belirtir:

“Ben köylümüzün çekisini (durumunu) anlatmaya çabalarken zaman zaman kendimi yenmeye çalışmışımdır. Bilinen şeyleri yineleyip durmaktan vazgeçmek istemişimdir. Anlıyorum ki yazmayı sürdürmek gerekiyor. Çünkü önce ülkemizin içinde bulunduğu koşulları, halkımızın nasıl yaşadığını olduğu gibi görmek ve kabul etmek zorundayız. Bu anlayışa erişmeden, bu gerçeğe inanmadan, bir eylem yapmaya, halkın kanayan yaralarını sarmaya olanak yoktur. Koşullarını bilmediğimiz ülkemizi gereği gibi sevmemiz de mümkün değildir.” (Makal 1989: 85)

Makal yukarıda belirttiği fikri doğrultusunda köyün durumunu tarafsız bir şekilde anlatmaya çalışmıştır. Köyü, köyün içinden yetişmiş bir yazar olarak ‘olduğu gibi’ anlatması köyün ve köylünün sesini duyurma isteğidir. Sorunları duyurulan köy halkının sorularını çözülmesinin, en azından çözülmeye çalışılmasının devlet ve hükümetin görevlerinden olduğunu düşünen Makal, bu konudaki gelişmeleri de belirtmiş, takdiri okuyucusuna bırakmıştır.

Bu bölümü Köye Kültürel Bakış ve Köye Sosyal Bakış başlıkları altında detaylandırarak değerlendirmeye çalıştık.

5.1. Köye Kültürel Bakış

Mahmut Makal, köyde doğmuş, köyde büyümüş, ilkokulu köyde okumuş, daha sonra İvriz Köy Enstitüsünü bitirip köye geri dönerek yıllarca öğretmenlik yapmış bir eğitimci, bir yazardır. Bu sebeptendir ki Makal, köy kültürünü çok iyi tanır. Makal, köyü uzaktan seyreden, okuyarak ve gezerek anlamaya çalışan bir eğitimci değildir. Makal, köyü yaşamış, onun içinden çıkmıştır.

Bu bölümde Makal’ın tüm eserlerinde köy kültürünü yansıtan unsurları tespit ederek incelemeye çalıştık.

Yazar Mahmut Makal, *Kültür* dergisine 1980 yılında yazdığı denemede kültür kavramını ve kültürün halka ulaştırılması gerekliliğini şöyle açıklar:

“Kültür, insanın yarattığı maddi ve manevi değerlerin tümüdür. Az gelişmişliğin, bağımsızlığın, kalkınmanın alacağı biçimde kültür ögesinin ağırlığı büyüktür. İnsanın gelişmesinde maddi olanaklar kadar, manevi etmenlerin oluşturduğu toplumsal ortamın önemi de yadsınamaz. Toplumun manevi kültürünü oluşturan bilim, eğitim, güzel sanatlar, özellikle edebiyat ve toplumda egemen olan ahlâk kurallarıdır. Bu yüzden kültür, toplumun yapısından ve onun manevi besini olan sanattan, dilden, düşünceden ve ekonomik ilişkilerden ayrı düşünülemez. Kültür çalışmalarının bireysel ve ulusal kişiliğin gelişmesini etkilemesi için, halk kitlelerinin kültür etkinliklerinden, olabildiğince yararlandırılması, halkla kültürün iç içe olması gerekir.” (Makal 1989: 115)

Makal, köylülerin sağlık sorunlarına yaklaşım biçimine, köydeki sağlık imkânlarına eserlerinde değinmiştir. Bu incelemelerini yaparken bir Köy Enstitülü öğretmen olarak

köylülerin sağlık sorunlarında ilk olarak köyün öğretmeni Mahmut Makal'a danıştığını görüyoruz.

Köylünün bilimsel yöntemleri yol gösterici kabul edip doktora gitmemesinin bir nedeni de batıl inançlardır. Aklın devreden çıktığı noktada kendisini göstermekte bir an dahi tereddüt etmeyen bu batıl inançlardan birisi de doğum üzerinedir:

“Kadının özellikle ilk çocuğunu doğuracağı zaman, ruhu öte dünyaya çağrılır. Günahlarını şeytan, sevaplarını da melaike alarak ruhla birlikte götürürler. Tartıda, sevap fazla gelirse, ruh çabucak döner, doğum kolay olur. Ruh gelmeden beden doğurmaz...”
(Makal 2008: 13)

Bir kadının doğum esnasında ölümünü bu inanca bağlamanın ne din ne de bilim adına hiçbir açıklaması yoktur. İslamiyet'in kutsal kitabı Kur'an'ı Kerim'de, doğum üzerine yazılan makalelerde, bilimsel gerçeklerden yola çıkılarak yazılmış eserlerde bu ve buna benzer bir açıklamaya rastlamak imkânsızdır. Ancak kanaatimizce yaşananları bir sebebe bağlama ve anlamlandırma ihtiyacı köy halkının böyle bir efsane ortaya koymasına sebep olmuştur.

Bebek ölümlerinin, doğum esnasında yapılan, tıp bilimi ile bağdaşmayan yanlış müdahaleler yüzünden olduğuna dair eleştiriler de yapan Makal, aynı eserinde yeni doğan çocuğa yapılan uygulamayı şöyle ifade ediyor:

“Havva kadın (köyde doğum işlerini yaptıran eğitimsiz birisi) kör jiletle bingıldığın derisini dilim dilim kaldırdı da 'pis kan'ı akıttı mı, gerçekten çocuk uyur. Ağlayacak kadar canı kalmaz zaten. Sarı tavuk bokunu da çaputa bulaştırıp yaraya yapıştırdı mı tamam. Çocuğun sağlık barometresi sanki 'Gak' dedikçe jilet başındadır. Ama o kadar yaygın bir görenek ki, sağlığı yerinde olan çocukların bingıldakları da her on beş günde bir kanatılır. Bu işi iyi beceren iki kadın var. Bıçaklanma günü gelince, çocuğunu kucaklayan onların kapısına yollanıyor. Bu bingıldak yaralamasından umulan öteki iyilik de, bingıldaklı erken kavuşturmamaktır. Deriyi sık sık kurcalayıp çizmekle başın içindeki aklın daha iyi gelişeceğine inanılmıştır. Kavaklar gelişsin diye kabuğunu çizmek gibi bir şey...” (Makal 2008: 16)

Makal, köylülerin sağlık sorunlarına kendilerince yöntemler geliştirdiklerini söyler.

Bunların bilimle alakası olmaması; köylülere yararından çok zararı olacağı aşikârdır:

“Örneğin, bir yeri kanayan insan, kanı durdurmak için hemen yaranın üstüne toprak eker... Bir yerinde yara çıkan, herhangi bir hayvan pisliğini lapa edip sarar. İnce hastalığa tutulan, köpek eti yer. Kendisini üşütüp sathıcana tutulduğunu sananlar, ahırda yanarak buğulanan at ve eşek pisliğinin yığınlarına gömülüp yatarlar...” (Makal 2008: 120)

Söz konusu yöntemler sağlıklı bir insanı sağlığından edebilecekken, zaten hasta olan insanları çok zor durumda bırakmış; birçok kez ölümlerine sebep olmuştur. Köy halkının ilkel şartlarla sağlık mücadelesi verdiğini görüyoruz. Yazar, bu noktada devletin doktorunun, hemşiresinin, ebesinin niçin buralarda hizmet etmediğini sorgular. Bu sessiz

çığılık iktidar sahiplerine bir uyarıdır. Bu uyarıyı değerlendirerek hizmet götürmek iktidardakileri daha güçlü yapacakken onlar eleştirileri şahsi ve yıkıcı olarak algılayıp Makal'ı tutuklatmışlardır.

Makal, köye giren teknik gelişmelerden de eserlerinde söz etmiştir. Köye radyonun ilk girişini şöyle anlatır:

“Tarihin ve uygarlığın gerisinde yüzyıllar boyunca dünyanın gidişine sırt çevirip kulaklarını tıkamış olan Anadolu köylerinden birisine, yani bizim köye 1950 yılı haziranında bir radyo girdi. O gün ikindi üzeri anteni ivedi gererek, bana hoş geldin demek için gelmiş ve bizim fakirhaneyi hıncahınç doldurmuş olan köylülerim karşısında ilk olarak o büyümlü düğmeyi açtum. Verdiğim sigaraları tellendiriyorlar, hayret ve sevinç içinde, çalınan şarkıları, okunan haberleri dinliyorlardı. Saat 23 'te radyo kapanıncaya kadar hiç kimse yerinden kıpırdayıp gitmediği gibi, 'havadis veren sandık' getirdiğimi duyup da soluğu bizde alanları ev, avlu almaz olmuştu. Ama biliyorum, onlar radyonun ne söylediğini değil, nasıl söylediğini merak ettiklerinden kulak kesilmişlerdi. Neden sonra akılları başlarına geldi, hayret içinde kafalarını sallayarak, 'Vay ananın babanın çarığına, neler var dünyada?.. Şeytan işi! İnansan bi türlü, inanmasan bi türlü!' diye konuşmaya başladılar.” (Makal 2008: 105)

Köy Enstitüsünde dünyayı tanıma fırsatı bulmuş olan Makal, okulda öğrendiği ve gördüğü tüm gelişmeleri köye götürmeye çalışmıştır. Yukarıda sözü geçen radyo bunlardan biridir.

Makal'ın eserlerinde gördüğümüz kadarıyla köyde resim sanatına ilgi çok azdır. Bu ilgisizliğin dini bir altyapısı vardır. Ancak köy halkı içinde resme ilgi duyan nadir insanlar çıkar; hayatı boyunca bir tane resim görmemiş insanların çıktığı gibi...

“Hacı Ali Ağa, resme çok meraklıdır. Bu, resim yapmak ya da resim sanatı sevgisi değil de, odasını resimle süslemek ve yanına gelenlere resimlerin konusunu, resimdeki insanların kimler olduğunu anlatıp durmak merakıdır. Odasındaki resimler, gelişigüzel yapılmış ve aslına zor benzeyen türden taş basma resimlerdir... Namaz Hocası, Kan Kalesi gibi kitaplar satarak köy köy dolaşan kimseler satar bunları... Atatürk'ün, İnönü'nün, Çakmak'ın resimleri. Atatürk'ün cenaze töreninde yabancı temsilcilerin gösterdiği saygı duruşuyla ilgili vb. resimlerdir bunlar... Kan Kalesi gibi kitapların köylerde fazlaca satılmalarına karşın, sözünü ettiğim resimlere ilgi gösteren azdır. Çünkü 'resmin girdiği yerde, namaz kılınmayacağından ve bereketin kalmayacağından' bu resimleri eve, odaya sokmak istemezler. Fakat Hacı Ali Ağa, nasılsa seviyor ve odasına asıyor. Bir gün komşulardan bir kadının, Hacı Ağa'ya işi düşüyor. Odaya geliyor, odada da kimseler yokmuş. Bu ıssız zamanda duvardan kendine bakan resimleri gören ve yaşamı boyu böyle bir nesne görmemiş olan kadın, kapının eşiğine düşüp bayılıyor. Sonra görüp ayıltılarsa da, karnındaki çocuğu düşürdü. Kadınlardan birisi, kulağına fısıldayarak neden bayıldığını sorunca, 'Ezrayil duvarda bekliyor, görmediniz mi' karşılığını verdi. Bunu anlayan Kambur Rüştü, 'Meretler! Deriyi görseler dağarcık sanırlar. Bir de odada modada ne ararlar bilmem?' dedi.” (Makal 2008: 96)

Makal, köyde çay kahve içme kültürünün olmadığını söyler. Çay ve kahvenin köylü için lüksten başka bir şey olmadığını, herhangi bir gereksiniminin de olmadığını belirtir. Hasta olanlar için

yer yer gerekli olunca da köydeki öğretmene ya da kooperatif saymanına başvurduklarını söylüyorlar. Buna ek olarak kahve bulunduranların köydeki yaşlılar olduğunu; kahvenin içine nohut karıştırarak sindirim için kullandıklarını belirtiyor. (Makal 2008: 24)

Makal, sadece öğrencilere değil, köy halkına da eğitim adına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu noktada yazarın Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen duruşu gösterdiğini görüyoruz. Tatil günleri ya da hava muhalefetinden dolayı ders yapmadığı günlerde köylülere köy odasında (bugünkü anlamıyla köy kahvesi) masallar okur. Köy Enstitüsünde köy halkına öğrendiği bilgileri götürme amacını da edinmiş olan bu eğitim neferi köy halkına masal okuyuşunu şöyle ifade eder:

“Kışın ders yapmadığımız günler, bazen da pazar günleri, köy odasında bir kitap, dergi ya da gazete okuyarak karınca kaderince herkesin dinlemesini ve düşündüğünü söylemesini gelenek haline getirdik. Yazı, herkesin kolayca anlayıp sevebileceği bir konuyu anlattıysa çok hoşlanılır. Köy yaşamından bir parçanın hikâye edilerek kâğıt üzerine basılmasını da sevinçle hayret karışık bir davranışla karşılarlar. Köy Enstitüleri dergilerindeki küçük yazılarla işe başlayarak ilgi ve dinleme alışkanlığımı geliştirdik. Çok hoşlandılar. Öyle ki, çok akşamlar, işimi gücümü bırakıp onlar için yazı bulup okuyorum. Çağırıp dört gözle bekliyorlar. Sesli okumaktan az çok dil damak yorulsa da, onların beğendiklerini, bir şeyler öğrendiklerini gördükçe yorgunluğumu unutuyorum.

Geçen yıl okuduğumuz yazılar içinde en çok Ali Dünder'in ‘Çocukluğumuz’ adlı yazısı beğenilmişti, on kereden fazla okumuştuk. Dinlerken ağzıma gireceklerdi neredeyse. Sabahattin Ali'nin öyküleri de öyle.

Bu yıl okuduklarımız içinde de, Orhan Veli'nin manzum çevirdiği ‘La Fontaine Masalları’ hoşla gitti. Bir masalı belki elli kere okuduğumuz oldu. Hele çevirisindeki güzellik, halk deyimlerinin yerinde kullanılışı. (Bağırıyordu cıyak cıyak... Koştı kabara kabara... Canına okuyacaktı dünyanın... Çok beğenildi. Sanki masalarda konunun her biri bizim köyün insanlarından birinden çıkmış gibi hepsini birer kişiye yakıştırdılar.

‘O tilki de Cavit ağa gibiymiş hani...’

‘O karga aynı Saraç İrfan'a benzermiş...’ ” (Makal 2014: 134)

Köy Enstitülü öğretmenler gittikleri yerlerde köylüyle iyi iletişim kurmuşlardır. Köyün içinden çıkmış ve köy kültürüne hâkim insanlar oldukları için köylüyle iletişim kurmakta hiç zorluk çekmemişlerdir. Köy Enstitülerinin anılarını okuduğumuz zaman, siyasilerin kara propaganda yapmalarının etkisiyle, ilk göreve başladıkları zaman ön yargıyla karşılandıklarını, görev yerlerinin değişme zamanlarının geldiği zaman da köylülerin öğretmenlerini bırakmak istediklerini görüyoruz. Köylünün ve köylünün çocuğu için canla başla mücadele eden Köy Enstitülü öğretmenler, kendilerine ön yargılı yaklaşan insanları süreç içinde mahcup etmiştir.

Makal'ın, *Memleketin Sahipleri (2008)* adlı eseri köy halkının temelsiz, hurafe inançlarını, İslâmiyet'in özüyle ilgisi olmayan dinsel duyguları, cin-peri öykülerini içerir. Makal, köy hayatı ve köy halkının inançları üzerine gözlemlerini yazmıştır. Halkın

geleneklerini ve zaman içerisinde değişime uğrayan bakış açısını belirtmiştir. Eser, köye sosyal, kültürel ve folklorik açıdan zengin bir bakış açısı sunmaktadır.

Makal, *Memleketin Sahipleri* (2008) adlı eserinde kastettiği memleketin sahipleri, köylüler değildir. Eserin adı da olan bu isim hiciv amaçlı konmuştur. Eserde memleketin sahibi olarak kastedilenler cin, şeytan, yadır ya da ölümsüzlüğün sırrına eren dedelerdir.

Makal, köylülerin cinli-perili tepeler hakkında anlattıkları kıssaları derlemiştir. Bunlardan ilki “*Deller Tepesi*” efsanesidir:

“Deller Tepesi'nin altında uzayıp giden mağaralar cin ve şeytanların köyü sayılıyor. Oraya yolu düşenler, güpegündüz irkildikleri gibi, geceleri oradan geçmek de kimsenin haddi değildir... Üç yıl önce Mıriloğlu azıyor tipi basınca. Daralarak buradaki mağaralardan birisine davar sürüsünü tıkıyor. Geceyi orada geçiriyor. Gece yarısı ellerinde meşalelerle cinler sökün ediyorlar. Oynuyorlar, oynuyorlar... Sonunda, “kalk bakalım ağa!” diyorlar Mıriloğlu'na. Kalkıp iyice o da oynuyor. Akli da yerinden oynuyor. Artık anlattığının aslı var mı yok mu bilinmez. Öyle anlatıyor ki, dinleyenlerin tüyleri ayağa kalkıyor. Bu yerin korkunçluğuna ilişkin hikâyeler zaten milletin kafasında dolu. Bunun anlattıkları da onlara bir yenisini daha ekledi ve eskileri tazeledi.” (Makal 2008: 7)

Makal'ın bu efsanede ‘*memleketin sahibi*’ olarak nitelediği doğa-üstü varlık cinlerdir.

Yazar, annelerin çocuklarını susturmak için de ‘*memleketin sahipleri*’ne başvurduğunu belirtir:

“Falan yerdeki Kel Kız'ı, katırı, ahırdaki kadını, Allah'ın bütün gecelerini düğünleriyle dolduran ecinnileri analar çocuklarına anlata anlata bitiremezler. Küçük çocuk daha kucakta iken, Kel Kız'ın özellikleri kafasına işlenmiştir anasınca. Çocuk ağlayınca işe yarar, çünkü “Çakalyeri'nin Kel Kız'ı sesi kesmezse geliyom, diyor; sus da gelmesin aman” dediler mi, çocuğun ne haddine bağırarak. Çocuklara, sinangılı yerlerde olup bitenleri her vakit anlatıp durdukları için anaları, büyüyünce durumu olduğu gibi kabul edip bu toprakların, kendilerinden önce, başka sahiplerinin de bulunduğu inanırlar.” (Makal 2008: 9)

Memleketin Sahipleri (2008) adlı eserinde yazar köyde insan-üstü varlıkların köydeki efsanelerinden söz eder:

“Her yerin cinleri sürü sürü ve hepsinin biçimleri, ahlakları ayrı ayrıdır. Ayrıca cinlerden üstün bazı kahramanlar da belli başlı yerlerde bulunuyor. Osmancık'ta Kel Kel Kız olduğu gibi, örneğin, Gökteş'ta da bir yanı insan, bir yanı şeytan dört gözlü bir yaratık varmış ki, onun korkusundan, baharda sarı çiçekli çiğdem toplamaya, körpe kuzu gütmeye çıkan çocuklar, oraya da uğramazlar... İki dudağının arasına on araba odun sığabilecek büyüklükte olan bu yaratığı, kış geceleri köy odasında Ali Kirve'nin her gün yeniden okuduğu Kan Kalesi cenginde adı geçen kale hükümdarı Kahkaha Sultan'a benzetiyorlar. Ama bunun hakkından gelmek için, Allah'ın aslanı Hazreti Ali olmalıymış. Estinönü'ndeki, katıra benziyormuş; boyu yedi kulaç, ağzından kuyruğuna on beş kulaç gelirmiş... Bu katırın bulunduğu mağara yola yakın olduğu için, geceleri ilçeye gidip gelenlerin önüne çıkıyor, korkutuyor. Daha deliğinden çıkmadan anırmış ki, çok önceki yıllarda, sesini duyunca bayılanlar olmuş. Onun için, şimdi tek başına yola çıkan bulunmaz. Küme ile yola çıkanlar da sağa sola bakmadan sivişiyorlar.” (Makal 2008: 14)

Halktan insanların anlattığı bu canlı betimlemelerle dolu efsaneler, halkta karşılık bulmuştur. Her bir efsane köylünün inançları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Köylüler, kendi hayal güçleriyle oluşturdukları bu canlılardan korkarlar, gittikleri bölgelerin sahipleri olarak onları görürler. Makal, bu gözleminden hareketle eserine “*Memleketin Sahipleri*” ismini vermiştir.

Yazar, bahsedilen bu batıl inançlar için asla köylü suçlanmaz. Köylüyü cahil bırakanlara, onların eğitilmesi için fırsat vermeyenlere eleştiri oklarını yönlendirir.

Yazar, köy halkının arefe günü mezarlık ziyaretinin temelindeki inancı aynı eserinde şöyle ifade eder:

“Arife ikindisi ve bayram sabahında, camiden çıktıktan sonra mezarlığı yoklayacakların temiz görünmeleri de var işin içinde. Bayram dolayısıyla mezarlığın toprağı cam gibi olurmuş. (Gözü perdeli olan bizler bu değişikliği göremeyiz.) Toprak cam gibi olunca, yatan ölüler gelenleri seyredermiş. Kılık kıyafet bozuk olursa, “lan geride bıraktıklarımız perişan” diye üzülmüş. Çamaşır temizliği, onarımı, vücut temizliği ve tıraş, yani bayramdan bayrama yapılmasına alışılan şeyler yapılarak onları üzmemenin çaresine bakılıyor. Cuma geceleri de başka.” (Makal 2008: 27)

Makal, yağmur duası kültüründen de söz eder. İnsanların köyden bir erkeğe yaşlı kadın elbiseleri giydirerek onu ‘Yağmur Gelini’ yaptığını söyler. ‘Yağmur Gelini’ önde kendileri arkada köyün tüm sokaklarında dolaşıp yağmur duası ederler.

Burada yazar gözlemlerini güçlü betimlemelerle ifade eder. Kendisi, yapılanın doğru olmadığını, akla uygun hiçbir tarafı olmadığını söyler.

Yağmur duasının akla ve bilime uyan bir tarafının olup olmadığını bir bilimle ilgilenen birine sorduğunu söyleyen Makal, o kişiden şu cevabı aldığını söyler:

“Topluluğun olduğu yerlerde havanın elektriklenme durumu değişir. Bulutlar oraya hücum eder. İnsan ağaç, bina vb. toplulukları, bazen yağmur yağmasına neden olabilir. Bilim bir dereceye kadar kabul eder bunu...” (Makal 2008: 44)

Ama yazar, bu bilim insanının söylediklerinin dışında yağmur duasının herhangi bir akla uygun tarafının olmadığını belirtir.

Memleketin Sahipleri (2008) adlı eserinde, Makal, köy halkının manevi dünyasında önemli bir yeri olan cinlerden sıkça söz etmiştir. Köy halkının inanışlarından bir kısmını şu şekilde ifade eder:

“Cinler, gündüzleri yer altında mağaralarda ve kaya kovuklarında gizlenip direniyorlar. Öğle geçtikten sonra türlü kılıklara girerek yeryüzünü kolaçan etmeye çıkıyorlar. Söylenenlere göre, cinler en çok keçi, sonra köpek, eşek kılığına girerek geceleri insanlara sataşıyorlar. Ama bu gibi hayvanlara rastlayanlar çok ölçülü hareket etmek, onlara taş atmamak, kızdırmamak zorundadırlar. Değilse, başlarına nelerin geleceğini kimse kestiremez.”

Erkek bir cin, genç kızları görünce, hemen bir delikanlı olabiliyor ve kızları kendine âşık edebiliyor; gereğinde evleniyor onlarla. Kocasıyla geçinemeyen, hareketleri doğal olmayan kadınların cinlerle evli olduğu düşüncesi kuvvetlidir... Cinniye denen dişi cinler de delikanlıları görünce dünya güzeli oluyorlarmış. Bunların da insanlarla evlendikleri kesin. Bunların hepsine 'cingiller' denirse de, güzel cinniyeler 'peri' adıyla anılıyor.” (Makal 2008: 57)

Yukarıda ifade edildiği gibi Makal, *Memleketin Sahipleri (2008)* eserinde gözlemlerini tarafsız bir bakış açısıyla ifade etmiştir. Kendi fikrine göre bunlar akılla bağdaşmayan, batıl inançlardır. Ancak görüldüğü üzere köydeki insanlar arasında karşılık bulmaktadır. Haliyle, memleketin sahipleri de yazara göre bu varlıklar oluyor. Çünkü günlük yaşamın kontrolünde oldukça söz sahibiler. Yazar, durumun böyle olmasından nemalanan Cinci Hoca'yı da anlatıp yorumu okura bırakıyor:

“Cinlerin insanları tehlikeden kurtardığını söylemişim. Bir örnek: Bizim ünlü Cincer Mehmet Hoca tarladan gelirken, bir genç kadını yalnız denk getiriyor yolda, Çolak Hacı'nın karısını. Kadına sulanıyor. Laf atıyor ve başka şeyler de yapmayı ardına koymayacakmış görmeseler... Birisi görüyor durumu. Kadının kocası ve akrabaları, olanı duyunca hocaya saldırıyorlar. Ama dövmeekten falan geç, çocukça hareketlerinden dolayı özür bile diliyorlar hocadan... Çünkü hoca, “Durun, beni dinleyin; cinleri başıma topladım konuşuyordum. O sırada bu kadın geldi. Cinler tutturdular, ‘Şu kadına şöyle söylemezsen bir daha seni çağırınca gelmeyiz.’ dediler de, öyle söylemek zorunda kaldım. Hâşa! Sümme hâşa! Allah dedemiz görüp dururken, gâvur da yapmaz öyle şeyi. Bizim kalbimizde Allah'la Kuran'dan başkasına yer yok oğlum...’ diyerek bunların hareketine gülüyor.” (Makal 2008: 60)

Tekke ve yatırların köy halkı üzerinden güçlü bir etkisi olduğunu belirten Makal, bunu şöyle ifade eder:

“Bizim köylülerin üzüldükleri bir şey varsa, o da Selime, Mamasun, Nenezi gibi köylerde her gün yüzlerce dertlinin başvurdukları “tekkeler”den bir de bizim köyde olmayışdır (tekke diye, büyük ünlü yatırların mezarlarına der bizim köylüler). Bu yüzden, her ne kadar Ahmet Dede'ye, Uzunkaya'daki dedeye kurban adayıp kesiyorlarsa da, yine Mamasun'daki tekkeye gitmeden dertlerinin geçebileceğine, dualarının kabul olunacağına inanamıyorlar...” (Makal 2008: 61)

Köylüler, tekkelere giderek kurbanlar keser. Bu tekkelerde yatanların söylencelere göre bazı eski evliyalar ya da Allah'ın çok sevdiği eski sultanlardır. Makal, köy halkının üzerinde ciddi etkisi olan bu türbelerin kimi insanlar için adeta geçim kapısı olduğunu söyler.

Makal, köyde nazar anlayışının yaygın olduğundan söz ediyor. Köylülerin, türlü felaketlerin altında nazar gerekçesini aradığını söyler. Yazar, yeni yapılan evlerin kapılarının üstüne ya da pencere önüne nazarlıklar asıldığını; nazarlık seçimi olarak da köpek kemiğinin çok kullanıldığını belirtiyor:

“Nereye baksanız bir köpek kafası da size sırtarak bakıyor... Öyle ya, yepyeni ev yaptır, ondan sonra da nazarlık asma, bu olur mu? Kem gözlüler, taşları bile eritmezler mi baktıkça?

Evin üstüne bir oda da biz yaptırdık. Onun nazarlığı da eksik değil. Evde söz açılıyor bazen, çürük bir yapıyı bir kemiğin ayakta tutamayacağını söylüyorum. Bir iki kişinin yan bakmasıyla da sağlam bir yapının yıkılmayacağını ekliyorum. Yeniyetmelerin inançsız yetişmeleri, bunun da çoğunlukla okuma yüzünden olması üstüne veriyor babam.”
(Makal 2009: 3)

Makal, burada etrafındakileri batıl inançlardan kurtarmaya çalışarak onların aklını kullanan daha özgür bireyler olması için çaba sarf eder. Köy kültüründe nazarın; eşyanın sağlamlığından önde görüldüğünü ve bunun doğru olmadığını başta babası olmak üzere köylülerine anlatmaya çalışıyor. Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olarak öğrenciler kadar halkı da bilinçlendirmeye çalışıyor.

Köylünün eğitilmesi için öncelikle okuma yazma öğrenmesi gerekiyor. Okuma yazma öğrendikten sonra okuma ve sorgulama yeteneği geliştirilmesi gerekirken, yazar köy halkının din dışı yazına bir hiç gözüyle baktığını belirtiyor, köy halkının ortak düşüncesine göre okumak eğer dine hayrı olmayan bir eseri okumak üzerine ise tamamen gereksiz bir uğraştır:

“Din işleriyle ilgili olmayan yazı olsun, söz olsun, kitap olsun, köylünün gözünde hiçtir. Bakmayın öyle her okunan şeyi dinlediklerine, bazılarına iyi, bazılarına kötü demelerine ve okunanlarla ilgilendiklerine. Sonunda hemen şu sözü yapıştırırlar: ‘Esasta bize bunlar ilazım deyil. Fakat, devir böyle getiriyor. Kulaktan geçirmeli bunu.

Asıl öteki...’

Hiç, dedim ama, tam anlamıyla hiçtir dinle ilgili olmayan her şey. Elime bin güçlkle geçirdiğim üç beş kitap gözlerinde büyüyor:

‘Deli be herif, diyorlar birbirlerine. Vebali boynuma olsun, deli. Dine hayrı yoğumuş okuduğu kitapların, imana hayrı yoğumuş.’

‘Gözlerine yazık, gözlerine. Bari bu kadar göz nuru döküyon, yeni yazıyanan din kitapları varmış, onları okusan olma mı?’ (Makal 2014: 126)

Bu anlayışı değiştirmeden, yani ciddi bir okuma ve sorgulama alışkanlığı kazandırmadan aydınlanma imkânsız gözükmektedir.

Makal’ın eserlerinden hareketle köy kültürüne bakışını özetlemeye çalıştık. Tarafsız bir gözle yaşananları aktaran Makal’ın gözlemlerinde dikkatli olduğunu görüyoruz. Yaşananları, söylenenleri ince ayrıntılarına kadar aktaran Makal’ın amacının gözlemlerini anlattıktan sonra yargıyı okura bıraktığını görüyoruz.

Makal’ın köy kültürü hakkında yazdıkları sadece ülkemizde değil, yurt dışında da farklı disiplinlerden (sosyoloji, tarih, siyaset, antropoloji...) bilim insanları tarafından incelenmiştir.

5.2. Köye Sosyal Bakış

Bu bölümde yazarın tüm eserlerini inceleyerek köyün sosyal yapısına bakış açısı ile ilgili olduğunu düşündüğümüz kısımlar üzerinden hareket ettik. Köyün sosyal yapısındaki etkileri alt başlıklar altında inceledik.

5.2.1. Köyün Sosyal Yapısında Dinin Etkisi

Makal'ın köyde, dine bakış açısını eleştirdiğini sık sık görüyoruz. Şeyhlerin, tarikat önderlerinin sözünün adeta bir kanun yerine konması Makal'ın söylemiyle “*karanlık bir tablodur*”. Makal, tek yol göstericinin Atatürk'ün de dediği gibi bilim olmasını ister:

“Sürekli bir ezinç içinde, sadece ölüm için yaşayan insanlar kurtulmadıkça... Maddi, manevi her servetin kökü bilim değil de nedir? Gerçek yol gösterici bilim değil midir? Bir cehaletten bir mutluluğun doğduğu görülmüş müdür?” (Makal 2008: 79)

Yazar, köyde yargıya başvurulacak bir durum olduğunda insanların yargı organı olarak din hocalarına başvurduğunu belirtir:

“Hani ‘Kadı kalktı, kaymakam oturdu’ derler ya. Bizim köyler için, ‘Kadı kalktı, hoca oturdu’ diye değiştirmeli bu sözü.

Bir sorunu olduğunda köylü hemen hocaya koşar. Bu başvurular küçük bir mantıkla çözümlenebilecek sorunlardan tutun da, mahkemelerin bile kolay çözemeyeceği çapraşık davalara kadar varır.

Hocanın yüksek huzuruna gelip diz çökenlerin anlattıkları davanın konusu ne olursa olsun, iki dakika içinde hüküm verilir. Suçlu da suçsuz da gık demeden hocanın elini öpüp çıkarlar. Haklı çıkan gururlanırken, öteki ‘şeriatın kestiği parmak acımaz’ diye avunur.” (Makal 2008: 32)

Köy yerinde halkın üzerinde dini değerlerin en önemli değerler, din adamlarının en etkili insanlar olduğunu görüyoruz. Eğitim, hukuk, evlilik, sağlık, beslenme, iktisat gibi hayatın her alanında din adamlarının söyledikleri köy halkı tarafından birçok kez sorgusuz kabul edilmektedir.

5.2.2. Köyde Kız İsteme Kültürü ve Evlilik Kurumu

Makal, köyde kız isteme geleneğini anlatır. Köyde bir ailenin kızını istemek için önce o aileye bir baklava sinisi gönderiliyor. Baklava gönderilen aile baklavaları alıp ertesi gün boş siniyi gönderiyorsa kızlarını vermek istiyorlar demektir. Eğer aynı gün sini alındığı gibi geri veriliyorsa kız tarafı kızını vermek istemediğini belirtmektedir. Bunu *Kuru Sevda* (2009) eserindeki konuşmadan anlıyoruz:

“ ‘Deli Üseyinlerin Dişikitli’ye Hatib’in kızını mı alıyorlar?’ dedim.

‘Heye’ dedi Necip Çavuş. ‘Sinisi (baklava) dün gitmiş. Yarın belli olur verip vermeyecekleri.’

Ali Ağa, 'Siniyi bugün yedilerse, verimker oldular, demektir.' dedi." (Makal 2009: 41)

Mahmut Makal, eserlerinin tamamında kız isteme geleneği hakkında sadece yukarıdaki bilgiyi verir. Bundan sonra gelen evlilik sürecini çok daha detaylı anlatır.

İnsanoğlunun sosyal yaşamında önemli bir nokta olan evlilik kurumunun köyde nasıl işlediğini yazar şöyle açıklar:

"Yurttaşlık yasasının bu konudaki hükümlerinden köylümüzün ne haberi vardır, ne de yasaya göre evlenen. Hareketsiz, sessiz köy yaşamının tek hareket kaynağı da evlenmelerdir. On üç, on dört yaşındaki çocukları evermek isteyenlerin iki kilo şekerini aldıktan sonra, muhtarın izin vermesiyle olup biten birleşmeler bir yana, karısını kovan, kocasından kaçanlarla karı ya da koca değiştirenlerin dolup taşıdığı yerde, bunların gürültü ve dedikodularından başka şeylere sıra bile gelmiyor. Olağan bir düzene bağlanamayan bu duruma zaman bir çare bulamıyor. Çocukların, kişiliklerini bulmadan erkence evlenmeleri baş neden..." (Makal 2008: 13)

Makal, evliliklerin devletin yasalarına göre düzenlenmediğini vurgular. Buna bağlı olarak bireylerin bir boşanma halinde hak taleplerinin olmasının imkânsız olduğunu görüyoruz. Yazar, evlilik yaşının çoğu zaman on beşin altında olduğunu söyler. Çocuk yaşta yapılan bu evliliklerde kimi sağlık sorunlarının ortaya çıkıp, ölen genç annelerin olduğunu belirtir.

Yazar, evliliğin oğlan tarafı için ise adeta bir yıkım olduğunu vurgular. Bu yıkımının nedenini ise kızlar için istenen başlık parasına bağlar. Yani evlilik için maddi bir gücün gerektiğini belirtir. Yazar, kızların bu şekilde başlık parasıyla 'satılmasına' tepkilidir. Bu başlık parasını veremeyip oğlanlarına kız alamayanlara 'kokmuş' dendiğini ifade eder. Hiçbir kız babasının da böylelerinin yüzüne bakmadığını söyler.

Evli çiftlerin yaşayışındaki 'kuma' sorununu da eleştiren yazar, bu durumu şöyle ifade eder:

"Bir yolunu bulup başını bağlayanlara dönelim: Oğlanı, ivmekten etekleri tutuşarak, daha çocuk yaşta evermiştir anası babası. O da bilmez kadının ve evlenmenin anlamını.. Zayıflar, sararıp solar. Böylece adet yerini bulmuş olur. Aradan yıllar geçince oğlan, sevdiği bir kızı ya da kadını 'kuma' getirir eve. Hoşuna gitmeyen eski karısına da yol verir, olmazsa fazla mal göz çıkarmaz diye onu da yanında alıkor. Zaten resmi nikâh diye bir şey bilmezler. Hepsi de imam nikâhı ile evlenmişlerdir. Ama ikinci bir karı getirebilenler ancak eli biraz para tutanlardır. Çokluk, boğaz derdini düşünmekten daha başka isteklerini gerçekleştirilmeye olanak bulamaz ve 'kısmetim buymuş' diye ilk karısının yanında kocar." (Makal 2014: 83)

Resmi bir evliliğin olmadığı yerde evliliğin maddi ve toplumsal açıdan güçlü tarafı olan erkek, imkânları ölçüsünde bir başka kadınla da resmi olmayan bir nikâh yapabilmektedir. Söz konusu durumun Türk Medeni Kanunu'nda karşılığı yoktur. Hukuk kurallarının uğramadığı köyde evliliklerde kadınlar zor durumda kalmıştır.

5.2.3. Köyde Sağlık ve Beslenme Sorunu

Köyde doğum ilkel yöntemlerle yapılmaktadır. Bundan dolayı da birçok anne-bebek ölümü vardır. Bu ölümler psikolojik yıkımları beraberinde getirmektedir. Oysa köyde bir sağlık çalışanı ebe olsa, sağlıklı doğumlar yaptırılarak bu ölümlerin önüne geçilebilir.

Makal, köyde yaptırılan doğumu şu şekilde ifade eder:

“İncili Bekir’in gelininin doğum sancısı başladı. Köyde doğum yöntemi belli: Doğuracak olan kadın sancılar içinde kıvranırken onu ağdırıp döndürüp örseleyerek yorup işini bitirdikten sonra, çocuğu çekip çıkarır kocakarının birisi... Bu yöntemin iyi sonuç vermesi rastlantıya bağlıdır. Çoğunlukla ya çocuk ölü çıkar kadın kurtulur, ya da her ikisi birden taşlı köye yolcu olur. Bir de çocuk ters gelirse, iş büsbütün tehlikelileşir. Artık zavallı annenin çekeceği acı ele, dile gelmez...” (Makal 2008: 97)

Makal, bilimle ters düşen uygulamaları elinden geldiğince halka izah etmeye çalışır. Doğum, hastalık gibi konularda köy halkını daima doktora yönlendirir. Doktor ilçe merkezindedir ve gitmek zordur. Ancak Makal, kriz durumlarında köy halkından kişileri ikna etmeye çalışır.

Köyde çok ciddi sağlık problemleri olduğuna değinir Makal, özellikle anne-bebek ölümlerinin yaygınlığından eserin çok yerinde söz edilir. Hatta çevre köylerde de gezip bu konuda rapor tutmuştur. Kış mevsiminin en çok çocukları etkileyişi, onların canlarına mâl oluşunu anlatır:

“Gelelim ötekilere: Allah kışı vermiş, kış için gerekli olanları da kendiniz bulun demiş. Bulunmazsa başa gelen çekilir. Gemisini kurtarabilen çıkar karaya, kurtaramayan gider araya! Öyle oldu, yaşlılar pek az fire ile çıktılar kıştan. Ama çocuklar! Çocuklara oldu olanlar! Yeni doğanlardan tutun da bir yaşındakilere kadar hiç kalmadı. Soğuğu fırsat bilen amansız çocuk hastalıkları silip süpürdü yavrucakları. Ama bir de köylüye sorun, soğuk mu aldı, yoksa Allah’ın emriyle mi gittiler, diye!” (Makal 2014: 19)

Bunların tek sebebi olarak asla köylü gösterilmez. Yazar, köylünün sesini duymayan devlete, hükümete kızar. Köyü romantik bir kurtarılmış bölge olarak gören aydınlara kızar; onları eleştirir.

Bizim Köy (2014) eserinde geçen doğum-ölüm raporu da şu şekildedir:

“Ölüm - doğum cetvelini, üye Nuri Altınbaş’ın yardımıyla evleri gezip yazdım, 13 haneli köyde 4 yılda 29 doğum, 13 ölüm, oran % 45. Fakat evlerde ne kadar çocuk varsa hasta yatıyorlar. Sanki kış mevsimi imiş gibi, boğmaca ve öksürük sarartıp soldurmuş çocukları. Hepsi yatıyor.” (Makal 2014: 52)

Görüldüğü üzere % 45’lik bir ölüm oranı vardır. Bu oran oldukça yüksek bir orandır. Bu vahşi koşulların duyurulması dönemin devlet yetkililerini harekete geçirip sağlık

yardımları yapmalarını gerektirirken; Makal'ı bunları yazdığı için sıkıştırıp hakkında türlü soruşturmalar açarak öğretmen yazara hapisane yolunu tutturmuşlardır.

Yazarın ölüm ve doğumlar hakkında bir başka tespiti de şu şekildedir:

“Demirci köyünün 350 ailesinde dört yıl içinde 226 doğum olmuş, bu yıllar içinde doğan çocukların 81'i ölmüştür. 145'i yaşamaktadır. Aynı süre içinde daha önceki doğumlulardan 53 kişi de ölmüş, böylece 226 doğuma karşılık, 134 ölüm olmuş, yani köy nüfusu dört yılda 92 kişi artmıştır.

Ölen çocukların büyük çoğunluğu doğdukları yıl içinde ölmüşlerdir. Bunların bir kısmı doğum sırasında, bir kısmı da bakımsızlık yüzünden doğumun ilk aylarında yitirilmiştir. 135 evli, 700 nüfuslu Nurgöz köyünün ise 97 evinde dört yılda doğan 163 çocuktan 67'si ölmüş, 96'sı sağ kalmıştır. Yine bu süre içinde ölen yaşlılar da 40'ı bulduğundan, 163 doğuma karşılık, köyde 107 ölüm olmuş, dolayısıyla köy nüfusu dört yılda 56 kişi artmıştır. Dört yıllık bu devre içinde doğan çocuklarda ölüm oranı, Demirci köyünde % 36, Nurgöz köyünde % 41 'dir.

Görüldüğü gibi, oranlar hayli yüksektir. Türk köylüsü doğurgandır. Bulaşıcı hastalıklar olmayan (bizim köyler öyledir) yerlerde en kötü yaşam koşulları içinde bile yine de artmak olanağını bulurlar. Ama bu artış çok daha hızlı olabilir. Bunun için de çocuk ölümlerini önlemenin çaresi bulunmak gerekir.

Köyde çocuk bakımı bilgisi hemen hemen yok gibidir. Zaten olsa bile yaşam koşulları, geçim zorluğu bu bilgiyi uygulama olanağından köylüyü yoksun kılıyor. Doğumun daha ilk günlerinde çocuk, mikrop alıp ölmemişse, besinsizlikten zayıf düşüyor. Kışın soğukta iyi ısıtılamadığından ya da duman ve havasızlıktan ölüyor.

Yazınsa, anasının çocuğuyla uğraşacak vakti yoktur. Herkes gibi o da, sebze bakma, arpa yolma, ekin biçme, harman gibi bahardan başlayıp güz sonuna dek süren türlü çalışmalara katılarak sabahdan akşama kadar didinmek zorundadır.

Ana, çocuğunu seleye koyarak sırtına vuruyor. İş yerinde akşama kadar uğraşırken çocuk da Allahın kırımında bir köşede ağlayıp duruyor. Kadın, ancak bir kere ayakta şöyle bir emzirir. O da sütü varsa. Çoğu anaların iyi beslenememeleri yüzünden sütleri de gelmez. Ne yiyorlar ki süt yapsın: Soğan ekmek, hıyar ekmek, olmazsa yavan ekmek...

Yaz aylarında ölen çocukların onda dokuzunun ishalden gittiği sonucuna vardım. Bir çocuk ishale tutuldu mu, ümidi kesiyorlar ve de gidiyor.

Şu halde ölümlerin asıl nedeni yoksulluktur. Çocuğunu saracak iki metre bez bile bulamayan, ana sütü yerini alacak sağlığa uygun süt ve mamaları edinmeyi aklına bile getiremeyecek olan ana - babalar ne yapsınlar? Nasıl korusunlar çocuğu?

Biraz büyüse çocuk, aç-çıplak da olsa, doğanın güçlüklerine göğüs gerecek kadar kuvvetlenebiliyor. İlk yıllarındaki büyük tehlikeyi atlatabilenler, kocamadan ölmeyeceklerine bir dereceye kadar güvenebilirler.” (Makal 2014: 85)

Yazar yukarıda görüldüğü gibi gözlemlerini yapıp, yapılması gerekenleri de söylüyor. İyi beslenemeyen bir annenin süt verememesinin çözümü haliyle iyi beslenebilmesidir. İyi beslenmenin de her dönemde olduğu gibi o dönemde de maddi bir karşılığı vardır.

Yazarın sorunları bağladığı ana faktör ‘yoksulluk’ burada da karşımıza çıkmaktadır.

Yazar, *Kalkınma Masalı (2009)* adlı eserinde de köydeki sağlık sorununa değinmeye devam eder. Bakımsızlık, imkânsızlık ve temizlik olanaklarının azlığı sağlık sorunlarını beraberinde getirmektedir:

“Gözler çapak, eller ayaklar yara, boğazlar kütür kütür öksürük... Evlerde şiltenin içi, ateşler, öksürükler içinde kıvranan hastalarla dolu. Hastaların başuçları, ağlayan sızlayan

kadınlarla dolu. Yatanların çoğu taşlıköye gidiyor çünkü. Onun için ağıt erken başlıyor. Ne arayan, ne soran var. Ağlamaktan başka bir şey gelmiyor köylünün elinden. Çocukların öksüre öksüre boğulduklarını, günde en az beş çocuğun öldüğünü yukarıya haber vermiş öğretmen. Bu haber vermenin üstünden on beş gün geçince bir sağlık memuru geldi. Parası olan bir iki evin çocuğuna ne olduğu belirsiz iğneler yapıp günlüğü doğrultuktan sonra, 'Boğmacaya benzer bir salgın hastalık yoktur. Bu, mevsim hastalığıdır ve bütün köylerin çocukları böyledir.' deyip gitti...

Ne hastalığı olursa olsun, 'Kerimlerin Sülman'ın çocuğu öldü; Liliyar'ın çocuğu öldü, Cennet'in çocuğu öldü...' diye ölenleri saymaya başgelemiyor gelen geçen." (Makal 2009: 16)

Yazarın bahsettiği sağlık sorunları, ölümler karşısında köy halkının korkunç bir çaresizlik içinde olduğunu görüyoruz. Devletin sağlık çalışanlarının köye ulaşamadıklarını, köylünün kendi sorununu kendisinin çözmeye çalıştığını; tıbbi bilgileri de olmadığı için çaresiz kaldıklarını görüyoruz. Yazar burada köy halkı için üzüldür ve köye ve köylüye konuşmalarında destek olacağını söyleyip destek olmayanlara kızar. Köylünün adeta 'terk edildiğini' vurgular.

Köyün kalkınması için önce köy gerçeğini anlamak gerektiğini belirten Makal, yazdıklarında bunu amaç edindiğini belirtmiştir. Önce teşhis konmalı ki sonra tedavi uygulansın. Ancak Makal'ın bu teşhis koyma çabası hükümet tarafından yanlış anlaşılmıştır. Makal'ın iyi niyetle yaptığı teşhisler yaşamı boyunca zorluklar çekmesine neden olmuştur. Ancak o gerçekleri söylemekten hiçbir zaman korkmamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Doğruları söylemekten korkmayınız." sözünü kendisine ilke edinmiş olan yazar, doğrular konusunda geri adım atmamış, daima dik bir duruş göstermiştir.

Köydeki sağlık sorununa geri dönecek olursak bu sorunun aslında bir kendi haline bırakılmışlık, bir terk edilmişlik sorunu olduğunu görüyoruz. Köyde sağlık hizmeti yoktur. Maalesef insanlar kış gelip de yollar kapanınca sağlık problemleriyle baş başa kalmaktadırlar:

"Her gün en aşağı iki tabut... Kış boyunca böyle gitti. Alışınca her şey olağan geliyor insana. Her sabah kalkınca kafamda beliren bir soruyu çözmek için acele sokağa çıkarım: Acaba bu gece kimler öldü? İki üç dakika geçmez, geçenler sormadan söyler. Çünkü ağır hasta olanların evleri komşu ve akraba kadınlarla tıklım tıklım dolu olur. Hasta ruhunu teslim etmişse, ağıt, çığlık birbirine karışır ve kara haberi duymayan kalmaz. Çoğu zaman gelip geçenler hayretle, 'Duydun mu, bugünkü tirpan Ümmühan'la Zilfi'ye uğradı. Sabah tavında da Battal Ağa'nın iki çocuğu öldü' diye meraktan kurtarıyorlar. Merak işte. Akşam yattıktan sonra belki herkes de benim gibi, 'Acaba bugün sıra kimlerde?' diye düşünür ve sabaha sağ salim çıkınca da merakını gidermek için başkalarından günün yitliklerini öğrenmek ister. Aştık çünkü; bu keskin ölüm tirpanı, bu köhne yazgıya göre yaşayan bizleri tüketmek için gayrette kusur etmiyor. Aylar var ki, gün şaşırmadan canı istediğinin çiçeğini burnunda bırakıyor. Ne yapalım; büyük kuvvete boyun eğmek gerek. Ne var ki, mart gireli seyrekleşti ölüm. Kışı atlatılabilen hastalar da dünya cennetine, yani duvarların dibine çıktılar. Sağlık getiren güneşe dua okuyorlar. Anam da bunlardan biri..." (Makal 2008: 59)

Köyde beslenme sorununu anlatır. Anlatılan aslında tam anlamıyla “beslenememe” sorunudur. Bu sorunu da sağlık başlığı altında inceledik.

“Öyle çeşit çeşit yiyecekler, katıklar aramayın bizde. Fırından yeni çıkmış taze ekmek, bakkaldan şunu bunu, manavdan sebze ve yemişler alıp sepet sepet eve taşımak yok. Güzden eline ne geçer de viranhanenin kıyısına köşesine atarsan baharı getirirsin onunla. Yaşamımız ne kadar durgun, düşünce ve yoksulluk içindeyse, besinlerimiz de o kadar basit ve sayılı. En ilkel bir yiyecek olan pirinç bizim için lükstür. Kırk yılda bir canın çekse, ara babam ara işin yoksa... Bir kadına, çocuğuna şekerle ezip karıştırarak kuru çay yedirmesini salık vermiş üfürükçünün biri. Aramış taramış, bulamayınca bana geldi. Kuponla aldığım (şekerin vesikaya bindirildiği sıralardı) yarım kilo şekerin artığı ile çay kutusunun dibini sıyırıp verdim. Sanırım bu ‘iyiliğimi’ kadıncağız öbür dünyada bile unutamayacak. Çocuğa iyi gelmiş bu çay. Beni gördü mü ne yapacağını şaşırır, ne hayır dualar!.. Neler de vaat eder ama tutmazsa kabahat onun mu? Gönlü ganidir ya, siz ona bakın...

Hemen unutmadan söyleyim. Alfabede, “Baba bal ah cümlesini okurken, sordum: Elli altı öğrenci içinde yalnız bir tanesi bal görmüş. Gerisi bilmiyor. O çocuk da başka bir köye gezmeye gittiğinde görmüş.

“Öğretmenim, ata mı benzer bal, yoksa kuzuya filan mı?” diye bir soru yağmuruna tutulup tanımlayamadım.

Bizim köyde sebze ekilmez değil. Mayısın ekilir, ağustosta yetişir ve ilkiydi, sonuydu derken ekimde kesilir arkası. Bunlar kabak, pancar gibi şeylerdir. Bu aylarda kabak ve pancar yemeği evlerde öğle akşam yenilen şeydir. Çünkü, baş yiyeceğimiz olan bulgur pilavı da yazın bulunmaz. Kış sofrasının temel yemeği olan bulgur harman kalktıktan sonra fazlaca kaynatılır. Ama bahara kadar zor dayanır. Ekmek bile bulunmaz o sıralarda çok evlerde. Üç ay ekinin yetişmesini bekle. Kadın kız işi yoksa ot toplansın, kaynat kaynat ye.

Her evde bir tencere kaynar ya fıkır fıkır, dert olsa gerek bu kaynayan. Her yüzde gösterir etkisini. Süzülür mü süzülür yüzler, uzar mı uzar dertler.

Gerçi bulgurun yanında fasulye, patates, bağı olan bazılarında azıcık pekmez bulunabilir darlık sattırmazsa, ama topu topu beş on evde bulunur bu lüks nimetler. Çoğunluk ya kupkuru yavan ekmekle, ya da biraz soğanı, turşuyu katık ederek gününü gün eder. Bulguru bile zor bulur. Sık dişini, verme canını!” (Makal 2014: 23)

Makal öğretmen olarak beslenme konusunda öğrencilerinin çok yetersiz kaldığını, bu yüzden de eğitim hayatlarının olumsuz etkilendiğini belirtir:

“Çocukların gözüne bak fersiz, yüzüne bak kansız. Söz söylerler, cansız mı cansız... Burnu sümük, boynu bükük... Tombul tombul yüz olmalı çocukta. Kan çıkmalı yanağına dokunsan... Nerede? Daha on yaşında elmacık kemikleri fırlak fırlak olur. Bakımsız, üzüntülü bir hal... Bak, bak, artsın içinde dert...

Öğrencilerin evlerinde ne yediklerini araştırdım. İkinci sınıfın sonucunu vereceğim. Bu sınıf otuz bir kişidir. Yoklama, ekim, ocak, nisanda olmak üzere üç kere yapılmıştır. Bu suretle güz, kış ve ilkbaharda alınan besinler anlaşılır:

9 Ekim Cumartesi. Birinci dersten sonra çıkışı, çocuklara sıra ile sordum. Bu sabah yirmi bir kişi hiçbir şey yemeden aç gelmiş, on kişi yavan ekmek dürünüp yemiş. 11 Ekim öğleden sonra: Otuz beş kişi de hep karpuz şalağı ile ekmek yemiş.

Yirmi iki kişilik birinci sınıfla otuz bir kişilik ikinci sınıfın toptan yoklaması, yani ikinci yoklama, 20 Ocak Perşembe günü öğleden sonra: Dört kişi yavan çorba, altı kişi bulgur pilavı, on altı kişi ekmek gevretip yemiş öğleyin. Dört kişi pilav ısıtıp yemiş, beş kişi pekmez dürümü, ikisi evde anasını bulamamış, aç gelmiş. Yedi tanesi, «Ne yiyeceğim?» diye ağladıktan sonra yavan ekmek yiyip gelmişler. On bir kişi soğan tuzlayıp dürünmüşler...

Bahar geldi, katıklar tükendi. Unlar bile tükendi. Hemen herkesin yediği şimdi sabah cacıklı pilav, öğlen cacıklı dürüm, akşam cacıklı pilav. Unu olmayan sadece cacık. 1 Nisan sabahı ikinci sınıftan on iki aç, on bir kişi yavan ekme, yedi kişi cacıklı pilav (bir öğrenci eksik). Öğleden sonra, otuz mevcudun hepsi cacıklı dürüm. Cacık deyince şu iştah verici yoğurtlu salata gelmesin aklınıza. Ne gezer burada öyle şeyler. Cacık diye buralarda, karavluk, mercimelek, çitlik, kuşkususu, iğnelik, yemlik gibi otlara derler. Kadınlar, kızlar bahar boyunca akşamlara kadar dere bayır dolaşarak sele ve çantalar dolusu bu otları toplarlar. Tuzlanarak yufka ekmeğe sarılıp yenir. Ya da kaynatılarak ver yansın edilir kaşıkla.” (Makal 2014: 131)

Köy çocuklarının beslenme sorununun altında da yoksulluk vardır. Yazarın köy ile kent arasındaki bu maddi uçurumu birçok yerde vurguladığını görürüz. Bu Orta Anadolu köyüne bakarak diyebiliriz ki Cumhuriyet ideolojisinin temel ilkelerinden olan sosyal eşitlik, burada sağlıklı işlememiştir.

Bu sosyal eşitsizliği gidermek için atılmış en büyük adım olan Köy Enstitüleri de ‘sosyal eşitsizliği gidermek’ vaadiyle iktidara gelmiş Demokrat Parti iktidarı tarafından kapatılmıştır.

Doktora gitmeyi tercih etmeyen köylüye Makal, daima doktoru önermiştir. Bundan dolayı ağır sözler işitmesine rağmen doğru bildiği telkinlerden ayrılmayan yazar, bununla ilgili bir anısından bahseder.

Kör Ali adlı bir köylünün karnının şiştiğini ölmek üzere olduğunu kendisine (Makal’a) haber verirler. Makal, gelip Kör Ali’nin karnına dokunur ve sıkıntının apandisit olduğunu anlar. Bu şekilde ilk yardım müdahalelerini de, köy yerinde hayat kurtarıcı bilgileri de İvriz Köy Enstitüsünde öğrenciyken öğrenmiştir. Kör Ali’nin ailesine derhal onun hastaneye götürülmesi gerektiğini belirtir. Aldığı cevap ise incitcidir:

“Biz hastamızı kendimiz iyi ederiz. Paran çoksa, boka ver de ye.” (Makal 2008:51)

Sabaha kadar tam beş saat boyunca konuşarak aileyi ikna etmeyi başaran Makal, Kör Ali’nin hastaneye gitmesini sağlar ve Kör Ali’nin başarılı bir apandisit ameliyatı geçirmesine vesile olur. (Makal 2008: 52)

Yazar, köydeki temizlik sorununa da sık sık değinir. Anlatılan tablolar köyde temizlik konusunda ciddi sıkıntıların olduğu yönündedir. El yıkama, banyo, tuvaletler vs. hepsi ayrı ayrı sıkıntılı konulardır. Temizlik sorunu akabinde sağlık sorununu da getirir.

El temizliği konusunda şunları belirtir yazar:

“Hasat zamanı. Bu ayda eller yıkanmıyor. Baba, neden yıkanmaz? ‘Akşam yıkasam sabaha kadar diğrer kalır. Ekini işleyemem. Heç ekini işlerken de el yıkanır mıymış? Nereden aldın o aklı sen?’ Hoş, zaten ellerde yıkanacak hal mi var? Parmakların bütün boğumları yarık. Hele elle birleştikleri yer! Bütün çaput sarılı. Yemek de öyle yenir. Kir desen, elin kendi kalınlığı

kadar var. El, suya değmeyince yüzlerin hali ne olacak? Dudaklar tek mil yalama. Tıraş yok. Genci sakallı, kocası sakallı. Kir saçı da yapıştırıyor, sakallı da.” (Makal 2014: 68)

Köyde banyo yapma konusundaki sıkıntılarını şu şekilde aktarır:

“Köye geledi beri yıkanma işini Gani Çavuş'un ahırında yaparım. Her zaman ilçeye yol düşmüyor. Taşıt yok ki, gidesin.

Bu yıkadığım ahırda on tane hayvan var. Bir köşede pis bir taş. Onun üstüne oturacaksın. Hayvanlar seni seyrederken yıkanacaksın. Ayağın bir karış pislik içinde vıcık vıcık... Nalınla girsene saplanır, çıkamazsın. Üstüne oturmak ya da basmak için tahta desen mumla arasan ilaç için bir tane bulamazsın köyde. Çaresiz, o pislige yalınayak basarak yıkanacaksın.

Ya elbiseleri nereye koymalı? Bu da sorundur hani. Düşüne düşün, bir çare buldum: Kapının arkasında birer birer soyunup ahırla samanlığın aralığında bir yere kirlenmeyecek şekilde bırakıyorum. İşimi bitince binbir zahmetle giyiniyorum.

Yıkıyorum dersem, inanmayın sakın. Sadece kırım kabartıyorum. Evde soba yok. Bir testi suyu ocağa oturtuyorlar. Bilmem kaç saatte biraz ılıyor. İşte onunla yıkanacaksın elinden gelirse eğer.

İşte böylece buz gibi ahırda biraz ıslandıktan sonra çabucak çıkıyorum. Nasıl çıkmazsın? Sen ılık suyu dökünürken saman damdan da buz gibi sular sızır üstüne. Şu hayvanlar nasıl ölmüyorlar diye şaşıyorum burada.

Hadi ben böyle yıkıyorum. Ya ötekiler?

Bir anket yapıyorum. Birinci sınıf öğrencileri benden çekinmezler. Elli öğrencime soruyorum: ‘Evi soğuk olanlar parmak kaldırsınlar.’

Hepsi.

Evlerinde yıkanma yeri olanı sordum. Yalnız bir çocuk çıktı. O da günlerinin yarısı ilçede geçen, hali vakti yerinde birinin oğlu... Evlerinde bir ‘gusülhane’ varmış. Yani, duvarın dibinde su dökünmek için girecek bir soğuk delik...” (Makal 2014: 69)

Yazar köydeki tuvaletler üzerine de bilgilendirme yapmıştır. Durumu sağlık açısından hiç doğru bulmadığını belirtmiştir:

“Köydeki helalar karşısında güler misin, ağlar mısın?

Evler avlusuz olduğu için helalar evlerden oldukça uzağa yapılmıştır. Bir bakıma iyi.

Köy, biraz bayır üstüne kurulduğundan, helalar daha aşağılara düşer. Büyük küçük, erkek kadın, aynı helaya gider.

Ama hela deyince aklınıza dört başı mamur yerler gelmesin sakın. Bir çukur kazılmış, çevresine iki sıra yalınkat taş dizilmiş... İşte o kadar! İçeri girenin diz kapağından yukarısı açıkta kalır. Eline ibriği alarak helaya giren kadın ve kızların seyrine doyamıyor delikanlılar. Hele evler yüksekte, helalar alçakta olduğu için her şey ayan beyan seyrediliyor evlerden.

Köye yeni geldiğim sıralarda sabahleyin tan yeri ağarmadan ayakyoluna çıkar, karanlık basmadan bir daha semtine uğramazdım. Şimdi alıştım artık, ben de herkes gibi, elime ibriği alıp, bir sürü insanın ortasından güpegündüz geçip gidiyorum. İnsan alışan bir yaratık.

Bizim hela dört evin malıymış, bir de biz katıldık etti beş. Bir gün, ta dibine gidince farkına vardım, meğer içerde bir kadın yok muymuş?

Utancımдан ne yapacağımı şaşırdım. Herkes güldü bu hale. Ben içimden ağladım.” (Makal 2014: 70)

Temizlik sorunu zincirleme bir kaza şeklinde sosyal hayatı etkiler. Makal, okuttuğu öğrencilerde çok ciddi bir bit sorunu olduğunu ifade eder. Bunun çözümü için temiz

çamaşırlar, temiz bir ortam ve sürekli banyo yapabilme ihtimalinin olması gerekir. Ancak bunlardan hiçbiri olmayınca, bit sorunu daima gündemde kalır.

5.2.4. Köyde Hukuki Meseleler

Köyde toprak sahibi olmanın bir zamanlar hiçbir yasaya bağlı kalmaksızın adeta cebren olduğunu vurgular:

“Köyün kıyısına köşesine de köyün ağaları sahip çıkmıştır. Tapu mapu da hak getire. Ama ‘Burası benim.’ diyerek koskoca bir düzlüğü taşa çevirmişlerdir üstünkörü. Tıpkı mülkiyeti ilk icat eden herifin yaptığı türden, istediği yeri taşla çevirerek en ilkel yoldan ve kolayca mülk edinmedir bu. Sözgelimi, bizim köyde Biniş Alanı, Göstüklü Osman, Şapşak İsmail, Aptal Musa, Güdük Mevlüt ve Kiracı Derviş arasında bölüşülmüştür. Dişlerine güvenerek ilk kez onlar çevirmiştir taşları. Bütün yaptıkları bu. Ondan sonra yaklaşabilirse yaklaşsın ötekiler...” (Makal 2008: 88)

Makal’ın bu gözleminden yola çıkarak, hukuki kuralların yine askıda olduğunu görüyoruz. Güçlü olanın hâkim olduğu, güçsüzlerin, güçlülerin egemenliği altında yaşamını devam ettirmek zorunda olduğu bir sistem söz konusudur.

Yazarın, devletin yasaları, köyde yaşayan insanların kayıt altına alınma işlemleri hakkında şu yazısı köylünün unutulmuş olduğunu, ne doğumunun ne de ölümünün kayıtlarda geçmediğini vurguluyor. Makal, Doğu köylerini ziyareti sırasında Yaşar Kemal’in Van’daki köyü Ünseli’ye özellikle vakit ayırır, orayı detaylı inceler. Bu yazıyı oradaki bir anısıdır:

“Geçenlerde Erzurum’a gitmiştim, Öğretmenler Sendikası’nın seminerine. Berber dükkânında bir dadaş, dert yanyordu: ‘Allah verdi mi bir çocuk gardaş bize. Verdikten sonra da aldı mı yarım saat içinde. Yaşatmadı işte. Neyse gittik Belediye’ye. Dedik böyle böyle, izin kâğıdı verin de kaldırak. Ölüm kâğıdı vermemiz için doğum kâğıdını, olmazsa nüfus cüzdanını göstermeniz lazım dediler. Dedik, gardaş yok böyle şeyler, doğdu ama yaşamadı. Dediler başka türlü olmaz. Sonra çıktım valiye, dedim derdim budur. Dedi, böyle ufak işlerle neden beni meşgul edersiniz. Ne ettim bilir misiniz? Arkadaşlardan ödünç elli lira topladım, tuttum bir kızak, Geçit köyüne götürdüm çocuğu. Orda sorgusuz bıraktım karın altında.’ Gördünüz mü, köy yaşamından şaşmayın, ölünce gömülmesi, doğunca yaşayıp yaşamamasına kimsecikler karışmıyor.” (Makal 2008: 37)

Verilen örnekte nüfus ile işlemlerin işlemediğini görüyoruz. Nüfus müdürlükleri ilçe merkezlerinde kalmış, köylere uzanamamışlar. Bu durum bugün ülkemizde elbette böyle değildir ancak 1950’lerde köye nüfus hizmetlerinin de gitmediğini görüyoruz. Bu durum vatandaşlık haklarını kullanma konusunda da sıkıntılar doğurmuştur.

Yazar, köyde insanların küçük olaylardan dolayı gerginlik yaşamalarına örnekler verir ve eleştirir:

“Çok kere kanlı cinayetlerle sonuçlanan çekişme ve döğüşmelerin nedenini ararsanız, bir fındık kabuğunu doldurmadığını görürsünüz. Oysa en küçük bir ağız kavgasının bile

sonunda bıçak, tabanca, çekilmesi, kafa göz patlatılması olağan hallerdendir. Arkasından da kim bilir kaç kuşak sürecektir olan bir kan davası. 'Filanca zaman senin emmin benim dayıma şöyle etmiş, böyle etmiş, gor muyum onun öcünü sende.' Bir şeye akli ermeyen çocuklar bile en küçük yaştan başlayarak bu türlü telkinler taltında büyürler. Yan tutmalar, hasımlar arasında sık sık cinayetler çıkması sürüp gitmektedir.

Efendim, 'Deli Mehmet'i nişanlıyorlar. Arkadaşları, 'İlla kuyruğunu doğrult.' diye tutturup helva şöleni istiyorlar, peşini bırakmıyorlar. 'Şimdi olmaz, hele bir sırası gelsin de' falan diye atlatmaya çalışıyorsa da, olmuyor. Arkası kesilmeyen alaylara, takılmalara katlanamayan Mehmet, usturayı kapıldığı gibi Molla Hasan'ın oğlu Ahmet'in boynuna daldırıyor. Bir gürültü, bir kıyamet... Sonra davadan vazgeçilmesi için bir yandakiler para ödüyor, öbür yandakiler de bir kulp takıp kaza süsü vererek hastanenin yolunu tutuyor." (Makal 2014: 75)

Halkta şiddet eğiliminin bu kadar yüksek olmasını iyi bir eğitimin sağlanamamasına ve hukuk bilincinin gelişmemesine bağlıyoruz. Kendi hakkını ve karşıdakini hakkını bilen birey, insani ilişkilere saygı çerçevesinde yaklaşacaktır. Bu bilincin gelişmesi için de ilk şart eğitimidir. Ailede başlayan eğitimin, okulda tüm hızıyla sürmesi ve öğrencilerin topluma yararlı bireyler olarak hayata kazandırılması gerekmektedir.

Yazar görüldüğü üzere tespitlerini taraf tutmadan, tarafsız bir şekilde sunmaktadır. Tedavi uygulamak için önce teşhis koymak gerekir. Makal, köyü, Türk edebiyatına 'gerçekçi' anlamda ilk defa sokarak gözlemlerini ifade etmektedir.

Yazar, köyde devletin aldığı bir vergiden söz ediyor. Bu verginin adı salma vergisidir.. Makal, Milli Eğitim Müdürlüğüne dilekçeler yazarak; bir yandan da muhtarını sıkıştırarak, okulun fiziki koşullarının yetersizliğine dikkat çeker. Bunun üzerine salma vergisinin acil olarak toplanması ve okul gereksinimine harcanması için emir gelir:

"Şimdi köylünün bu salma borcunu toplayıp okula cam, soba, sıra alacağız. Muhtarın da akli yattı artık bu işe. Güçlük çıkarmıyor.

Tellal çağırtık; gelen olmadı. Ev ev geze geze bekçinin ayaklarına kara sular indi. Kimi kaçmış, kiminin hastalanacağı tutmuş, kimi de açıkça 'yok' diye kesip atmış.

Yalnız okul için köy bütçesinde altı yüz elli lira var. Ama elde almış para bile yok. Oturmakla iş çıkmayacağını anlayarak paçaları sıvadık. Köy katibi, köy İhtiyar Kurulu ve ben, hacze çıktık. Bütün evlerin varını, yoğunu toplayıp bir araya getirsek borçlarının tutarını ya çıkarır ya çıkarmaz. 1944'ten bu yana borcunu ödeyen yok gibi bir şey. En az borçlu olanın, otuz lirayı geçiyor.

İlk vardığımız kapıyı, gözümüzün önünde içeri kaçarak kilitlediler. Kuruldan bazısı kırmaya yeltendiyse de, bırakıp geçtik. Bu arada bizi görüp durumu sezenler kapıları kilitleyip içeri saklanmayı ihmal etmemişler. Birkaç kişi de namusuna yediremeyip kapısını açık bırakmış. Ödemek için ertesi güne kadar zaman verilmesi için yalvardılar. O gün topu topu bir makbuz kesebildik. 1944 bakiyesinden dört liralık. Kapıları hep kapalı bulduğumuz için, hiçbir eşya da haczedemedik. Etsek ne işe yarayacak sanki?

Köylünün üzerindeki bu eski borçlar toplanabilse, birkaç okul yaptırır, ama köylüde borç ödeyecek güç mü var?" (Makal 2014: 118)

Makal'ın yukarıya yazdığı yazıda köy okulu için yardım talebi, yukarıdan gelen "Salma Vergisi toplayın." yanıtıyla adeta savuşturulmuş oluyor. Köy halkının maddi durumu

zaten ortada, nasıl vergi ödeyebilirler ki? Yiyecek yemek bulamayan, ilçeye inecek parası olmayan köylüler nasıl vergi ödeyebilir? Bu soruların cevabını elbette herkes biliyor. Ancak durumun üzeri örtülüyor ve görmezden geliniyor.

Köyün bağlı olduğu ilçede yasal denetimin zayıf olmasını eleştiren yazar, bu durumun sıkıntılı sonuçlar doğurduğunu anlatır:

“İsa, kerpeten tutmasını becerebilen bir hemşerimiz; ama diploması yok. Taki Bey kerpeten tutamayan, bir damla kan görünce bayılan, ama dışçı diplomasına sahip birisi. O halde bu ikisi, yani beceri ile diploma bir araya getirilirse bir helva yapılır. Nicelerinin çenesini göçürerek dünyalarını zehir eden İsa, doğruluğuyla, halka sevgisiyle tanınan Taki Bey'den diplomayı kiraladı, yıllardır kullanıyor. Kapıda, 'Dış Doktoru Taki Danacı' yazılı, ama içerde İsa Boztürk çalışır.” (Makal 2008: 33)

Durum böyle olunca yanlış tedavilerden kaynaklı ölümlerin ve felçlerin olduğunu vurgulayan Makal, kurallara uygun bir işleyiş için denetimlerin şeffaflıkla olması gerektiği belirtir. Devletin köylere ve ilçelere hizmet götürmesini ve bu hizmetleri denetlemesi gerektiğini vurgulayan Makal, eğer işleyiş doğru olursa felçlerin ve ölümlerin azalacağını belirtir.

5.2.5. Köyde Ekonomik Durum

Makal, *Bizim Köy (2014)* 'ün hemen başında köyün yoksulluğuna dem vurur, ilerleyen yerlerde de sık sık değindiği bu yoksulluğun köyün ve köylünün tüm dertlerinin başı olduğunu düşünür.

“Doğu'nun adı çıkmış. Burası Anadolu'nun göbeği sayılır. Çektiklerimize bakıyorum da, acaba Doğu'dakilerin durumu daha kötü olabilir mi, diye tüylerim ürperiyor. Oturulur bir ev, soğuktan korur bir giyecek, karın doyurur yiyecek, az buçuk yakacak olmayınca nasıl karşı konulur kışa?” (Makal 2014: 17)

Makal, ailesinin durumunu düzeltmek ister yazar. Önce ailesinden düzeltmeye başlarsa daha iyi yol alacağını düşünür. Ancak karşısına yine yoksulluk duvarı çıkar:

“Yüreğimin bir köşesini de bu bozuk düzen yakıyor. 'Bu işleri sen düzelteceksin. Köyü kalkındırmaya kendi evinden başla. Bunu da yapamazsan ne anladım ben senin okumuşluğundan!' diyorum kendi kendime. Gerçi her şeyi bir derece düzeltmeye çalışıyorum ama yine de şöyle yanıtıyorum içimden: 'Ne yapayım, önce bir yapı ister, onun için de para!' (Makal 2014: 36)

Yazarın kitabın birçok yerinde sıkıntıların dönüp dolaşıp ekonomiye çıktığını belirtir. Yoksulluk, Türk köylüsünün belini büken temel sorundur. Bu maddi zorluklar hemen her yerde karşımıza çıkmaktadır. Başlık parası kavramını 'kızını satmak' olarak niteleyen yazar, kız çocuk sahibi olanları kızını bir 'mal' gibi görmeleriyle eleştirir:

“Gelelim Badı Mıstık’a. Bu yıl harman kalkar kalkmaz unu tükendi yine. Evde ekmek yok. İki posta topladılar. Ama sekiz baş nüfusa ne dayanır? Sonunda, “dört yıl sonra düğün yapmak koşuluyla” on yaşındaki kızı Ayşe’yi, yüz liraya sattı. Belki bahara kadar yeter bu para.” (Makal 2014: 87)

Köy halkı mağdur durumdadır. Makal’ın yazdıkları bir yardım çığıdır. Makal’ın köylünün bu durumlarını yazmasına köylülerden de tepki olmuştur. Makal, köylülerin tepkisinden etkilenmese de ailesinden gelen tepkiler onu üzmüştür. Yazdıklarından dolayı annesi, oğlu Mahmut’a kızar:

“Allah ellere evlat vermiş, bana da kara kara taş vermiş. Seni bana vereceğine, kenefe bir fazla gideydim keşke. Köylü de irezil oldu senin yüzünden biz de.” (Makal 2014: 88)

İnsanların utandıkları için kendine kızdığını bilen Makal, yoksulluklarından utanmamaları gerektiğini, utanması gerekenin onlar değil; onları bu hale getirenlerin olduğunu anlatır. Sesini duyuramadığı için de üzülür, umutsuzluğa kapılır ama yine de mücadele etmekten vazgeçmez.

Makal, verdiği mücadelesinde kendisine köy halkı içinde en büyük desteği veren kişinin Gani Çavuş olduğunu söyler:

“Yani, bir tek Gani Çavuş çıktı içlerinden halden anlayan. Yanlış anladıklarını, bu yazılardan ereğin, kendilerinin, yani köylülerin çıkarını kollamak olduğunu, her zaman ve her yerde dilinin döndüğü kadar köylüye anlatmaya çalıştığı gibi, bana da, ‘Boşvir efendi, bildiğinden şaşma. Sen de bizim için uğraşyon’ diye teselli veriyor.” (Makal 2014: 89)

Köy enstitülü öğretmenler gittikleri köyde halkla iç içe olarak onların sorunlarını çözmek için mücadele verirler. Aldıkları eğitim bu yöndedir. Dersini anlatıp eve gidip kapısını kapatıp ertesi iş gününü bekleyen öğretmenler olmamışlardır.

Makal, köylülerin birçoğunun köyden ilçeye dahi ömrü boyunca birkaç defa gittiğini belirtir. Köydeki erkeklerin dünyayla ilişkisinin askerliği süresince olduğunu söyler. (Makal 2009: 63)

Ancak burada bahsedilen zamanın 1950’ler olduğunu söylemekte yarar buluyoruz. Çünkü teknolojinin 1990’lardan itibaren köylere girmesiyle, Türk köylüsü dünyayı daha da yakından tanıma fırsatı bulmuştur.

Bu gözlemlerini yaptıktan yirmi beş yıl sonra Makal tekrar köyüne gelip gözlemler yapar. *Yirmi Beş Yıl Sonra Bizim Köy (2008)* adlı eserinde Makal, bu gözlemlerinden bahseder. Yazarın köyüne yıllar içinde devletten yardım gelmemiştir. Köye yardım gelmemesini, Makal’ın bu köyden olmasına bağlayanlar vardır:

“Emin Usta: ‘Lafın daha da doğrusunu isterseniz, vaktiyle Mamidefendi bu köyü yazdığı için hükümet adamları bize baskı yapmaktan, elimizdekileri almaktan hoşlanıyorlar...’

*Gülümseyerek uzun uzun yüzüme baktı. Ötekiler de geri kalmadılar bakışta. Sonra şöyle bağladı:
'Senin anlayacağın Mamıdefendi, heriflerin kini bitmiyor. Bu durumdan dolayı övünecek miyiz, yerinecek miyiz bilemiyok...' "* (Makal 2008: 82)

Köye devlet desteği asgari düzeyde olunca, köylü elinden geldiğince kendi yaşam koşullarını iyileştirmeye çalışmıştır. Maddi imkânların elverdiği kadar şartlarını iyileştirmeye çalışan köyünün tarım ve hayvancılık yoluyla kendi kendine yetmeye çalıştığını görüyoruz. Köyde bu koşullarda yaşamak doğa ile mücadele etmeyi gerekli kılıyordu. Doğa ile bu çetin mücadeleyi veren köylüler maddi olarak biraz olsun varlık gösterebilmişken, mücadele edemeyenler yoksulluk içerisinde kalmıştır.

5.2.6. Köyde Posta Sorunu

Yazar köydeki posta sorununa değinir. 1950 Türkiye’inde mektupla iletişim kurmak sık kullanılan bir yöntemdir. Yazarın, şehir dışından istediği dergiler, dergilere yazdığı mektuplar, kısaca gelen ve giden tüm postalarda gecikme ya da iletileneme sıkıntıları yaşanmaktadır.

“İlk zamanlar pek yadırgamıştım ya, alıştım artık. Yazın postaya verilen mektup, gazete vs. nin güzün, güzün verilenlerin kışın ya da baharın elime geçmesi artık bana da olağan gelmeye başladı. İnsan neye alışmıyor ki...

Buna da şükür. İlçede bir yeri aracı vermesem, büsbütün yitip gidecekler. Postanede bir dolapları var, gelenleri orada bekletir dururlar. Haftalarca, aylarca...

Aracıyla alıyoruz, iyi güzel ama, bu kez de bize gelen dergi ve kitaplar alanın elinde kalıyor, açıp okunuyor, eşe dosta dağılıyor. İlçeye uğradığımız zaman bir bir bulup toplamak da bize düşüyor. Bütün mektuplarım açılıp okundu. Dergilerin içinde, işlerine gelen bir sayı bulunanlar yitip gitti. İlçeden köye getirme işini bir köylüden istesek, nerdeyse suçu ona yükleyeceğiz. Ama kendim gidip aradığım zaman işin içyüzünü görüyorum.

Bir kere sızlanacak oldum: ‘Yahu, açıp okuyorsunuz kitapları, bir diyeceğim yok, okuyun. Ama harap etmeyin, kaybetmeyin ne olur, yazıktır.’

Fena halde kızdılar. ‘Ee, fazla baş ağrıta yani, yoksa bir daha sefere hiç eline geçmez.’ İstanbul’dan 28 Nisan’da taahhütlü bir mektup geliyor adıma. Üç ay sonra bunun sonucunu soran ikinci bir mektup alınca postaneye gittim. Arayıp tararken dolabın altında buldum mektubu. Ya ben gelip aramasaydım? Mektup belki postanenin bir onarım, ya da taşınma işinde meydana çıkardı ama, acaba kaç yıl sonra?

‘Neden böyle bekletiyorsunuz?’ diye soracak olduğum dağıtıcı, çıktı:

‘İşimiz kalmadı da senin mektubunla mı uğraşacağız.’” (Makal 2014: 72)

Köy halkından postayı kullanan kişiler de oldukça nadirdir. Bu sistem yollar karla kaplı olduğu zaman işlememiştir. Yolların kapalı olmasının bir bahane olmadığı, yollar açık olduğu zaman da bu sistemin sağlıklı işlemediğine yazarın anlattıklarından ulaşılmaktadır.

5.2.7. Köyde Muhtarlık Kurumu

Yazar, köyün siyasi sorumlusu olan muhtar hakkında bilgi verir:

“Köyde muhtar olabilmek için ilk koşul varlıklı olmaktır; ondan sonra da hısım akraban çokça olacak, sana muhtaç olup boynu kıldan ince fukaralar yolunu gözleyip el açacaklar. Bu yolla oy kazanıp muhtar seçileceksin. Muhtarlık etmek elinden gelir mi, gelmez mi, orasını düşünen olmaz. Mühür kimdeyse keramet ondadır. Çok köylerde, askerlikte çat pat okuyup yazma öğrenmiş, geniş görüşlü kimseler bulunduğu halde, çok kere muhtarlar cahiller arasından seçilir. Muhtar oldun mu, ağalık biraz daha büyür, fakir fukaranın boynu, biraz daha incelir. ‘Dört gün bizim ekini biç de, gelecek yıl seni kır bekçisi tutayım’ falan diyerek her işini masrafsızca yaptırmanın yolunu bulur.

‘Köyde okumuş, aklı başında adamlar var, niçin ehlini seçmezsiniz?’ dersiniz, ‘Ne yaparsın efendi. Köye gelen giden olur. Muhtar fıkardan olursa onları nasıl ağırlar, nasıl ikram eder?’ derler.

Geçenlerde yurdumuzu gezen İngiliz tarihçisi Toynbee'nin, köylerimizle kentlerimiz arasında uçurum bulunduğunu söylemesi üzerine, açılan anketi yanıtlayan bir öğretmen: ‘Köyleri kaldırmak için köy muhtarlarının en aşağı ortaokul çıkışlı olması gerek. Yoksa muhtar dana çobanı oldukça bütün yapılanlar boştur.’ demiş.

Bunu bizim muhtara okudum.

‘Doğru söylemiş herifcinin oğlu, bizim neden habarımız var ki: Mikdar mısın, mikdarım, oldu bitti! Katip bazı ganunu okur da bana annadır. Başımı sallarım, bir şey annadım sanır beni.’

Anketi yanıtlayan öğretmen haklı olmalı:

‘Baş kalkmayınca kış kalkmaz’ diye bir söz var bizde. Köyün başı muhtar değil mi?’
(Makal 2014: 74)

Yazar Makal da köy muhtarının daha eğitimli insanlar arasından seçilmesinin daha doğru olduğunu ifade eder. Ancak köy halkı yine de eğitimliden ziyade varlıklı kişileri o koltuğa layık görmeye devam eder.

5.2.8. Köyde Kadın Sorunu

Makal’ın *Bizim Köy (2014)*’de anlattığı Orta Anadolu köyünde kadın sorun oldukça derindir. Yazarın bu konudaki tüyler ürpertici tespitler bu köyün adeta bir ‘Orta Çağ’ yaşadığını gösteriyor:

“Küçükler büyüklere karşı ne kadar saygılı ise, kadının erkeğine karşı saygı ve korkusu da kat kat fazladır. Uygur yaşamda kadına verilen önemin tam karşısı, köy erkeğinin gözünde kadının hiçbir değeri yok gibidir. Yalnız yeni evlendiği zamanlar belki dişilik yanı onu biraz ilgilendirir. (Makal 2014: 77)

Buna karşılık, kadın, erkeğine kul köle olur. Bir dediğinden dışarı çıkmaz. Erkek baskıcıdır, sürekli emirler verir:

“ ‘Avrat şöyle et, böyle et...” diye buyruklar yağdırır. Kadının haddi mi, ‘Herif şu da şöyle olsun’ demek... Kadının ahlakı ve ciddiyeti erkeğe saygısının derecesiyle ölçülür. Erkek döver, söver, kol kanat demez kırar, ağlatır, sızlatır, beriki ‘Gık” demez. Diyemez ki... Erkeğinin yasakladığı şeyleri yapmamaya çalışır. Ama çok kere erkek ortada hiçbir şey yokken, en olmayacak nedenle dövdüğünden kadın ne yapmak gerektiğini bir türlü

kestiremez. 'Hayat arkadaşı' kavramını köy erkeği benimsemez. Yaş ilerledikçe dişi de gözden düştü mü, tamam...

Kadının gizli yeri ağızıdır. Kadının ağızı başına örttüğü yemeninin ucuyla sarılıyor. Açsa açsa yemek yerken açabilir. Onu da erkekle yemez. Bir ailenin erkekleri ayrı, kadınları ayrı yerler yemeği. Bundan başka sesi de gizlidir kadının. Rastgele herkesle konuşamaz kadın. Hele genç bir kız ya da gelin, kendinden büyük erkeğe, kadına, özellikle akrabaya el ve baş işaretleriyle bile meram anlatamaz. Yüzüne bakamaz. Eğer, dünyada harcadığımız soluğun hesabını öbür dünyada vereceğimiz, doğru ise, köy kadını mutludur, kazançlıdır. Kara Niyazi, düğün evinin önündeki kalabalığın içinde kansını ağızı açık görünce hemen eve koşup bir balta sapı getiriyor. Kadın, farkında olmadan açılan ağızını o gelinceye kadar kapattığı halde, kadını kötürüm etti çıktı elalemin içinde.

İşin yoksa dert et kendine bu zulümleri!

'Ayıp değil mi?' dedim.

'Ne ayıbı, yavru, bana mı ayıp, ona mı? Eksikliğine bilsin,' dedi.

Bazen çocuğuna izin almak, hastalığını haber vermek için yanına gelenler olur. Bütün meramlarını el ve baş işaretleriyle anlatırlar. Bu geleneklerden habersiz biri görse, zavallıyı anadan doğma dilsiz sanır.

Bir de sakal gözetmek geleneği var. Kadın hangi yaşta olursa olsun, yedi yaşından yukarı bütün erkeklerin sakalını gözetir. Yolda giderken iki yüz adım geride de olsan sen geçinceye kadar bekler, yüklü olsun, boş olsun... Çünkü, herkesin dilinin ucunda hazır duran bir söz var. Hele yanılıp da erkeği geçmeye görsün; beriki hemen yapıştırır: 'Makası amma da keskinmiş be!' Kadının gözü öylesine yılmıştır ki, bu sözü işitmekten 'Biz ağır yürüyeceğiz, sen bekleme, geç.' desen bile geçmez. Ağır ağır arkadan yürür. Tıpkı Hindistan'daki Paryalar gibi." (Makal 2014: 79)

Cumhuriyet'in hukuki ilkesi kadın-erkek eşitliğinin adı bile bu Orta Anadolu köyünde geçmemektedir. Bu köyde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Türk Medeni Kanunu'ndan en küçük bir ize rastlamıyoruz.

Makal, elinden geldiğince, Köy Enstitüsü mezunu kadın-erkek eşitliğine inanmış bir öğretmen olarak kadına değer konusunda köyün erkeklerini aydınlatmaya çalışır. Kadın-erkek eşitliği kavramını aktarmaya çalışır. Bir insanı bile kurtarsam kârdır diye düşünerek çevresindekileri ikna etmeye çalışır. Birçok zaman sert tepkiler alsa da ikna ettiği, medeniyet dairesine bir adım da olsa yaklaştırdığı insanlar olmuştur.

5.2.9. Köy Halkının Sağ-Sol Çatışmasına Bakışı

Makal, yirmi beş yıl sonra köyüne geldiğinde köylünün sosyal olaylara çok daha fazla hâkim olduğunu, politize olmuş olduğunu görür. Bu gözlemlerini *Yirmi Beş Yıl Sonra Bizim Köy* (2008) adlı eserine almıştır. Bu eserin iki ismi vardır. Eserin diğer ismi *Değişenler* (2008)'dir. O dönemde yaşanan sağ-sol gerginliği, muhtar odasında şu şekilde konuşulmaktadır:

"Emin Usta, 'Dün radyo bir şey söyledi, Sarıkamış'tan. Kış iyi bindirmiş, ama orada bile öğrenciler birbirine girmiş. Ne olacak bu öğrencilerin hali, neleri bölüşemiyorlar?' dedi. 'Yusuf Efendi anlatsın!' diyor birisi.

Yusuf Efendi dediği, benimle köye gelen, şimdi Ankara'da televizyonda çalışan Gani Çavuş'un oğlu.

'Siz ne düşünüyorsunuz bu öğrenci karışıklığı hakkında? Aslında biz kanıksadık ve ne diyeceğimizi bilemiyoruz' dedi Yusuf.

'Biz kanun adamıyız.' diyor Çitaklardan biri. 'Söz gelimi şimdi Niğde Valisi yirmi beş yıl önceki gibi gelse yine bir sıralı safa geçeriz önünde, hazır ol dururuz. Biz vatandaşız, hürmette kusur etmeyiz. Bu öğrenci karışıklıkları gibi işleri de doğru bulmayız.'

Emin Usta:

'Mektepliler birbirini dene öldürüyorlar? Bunlar Müslüman değil mi? Gerçekten anlamıyoruz olup bitenleri.'

Abbas Ağa:

'Dinleye dinleye usandık. Radyolar başka bir şey söylemiyor ki. Üzülmekten başka bir şey gelmiyor elimizden. İyi kötü ekmekleri var, aşları var. Nelerini bölüşemiyor bu delikanlılar? Bir oyun yok mu bu işin içinde?'

Muhtar Bayram:

'Her gün olay, olay... Biz köylülüğümüzü buna şaşıyoruz.'

Emin Usta:

'Particiler, memleketin koca koca büyük adamları, birbirlerine öyle kötü sözler söylüyorlar ki... Sonra da öğrenciler birbirine giriyor. Bunun ikisini de aklımız almıyor.'

Muhtar Bayram:

'Valla köycek aklımız almıyor bunu...'

Yusuf Gökçe soruyor Emin Usta'ya:

'Sence sebep ne olabilir Emin Usta?'

'İki yandakiler de Müslüman evladıysa neden öldürüyorlar birbirlerini? Olay oldu diyorlar, elli-yüz kişi tutuklanıyor, sebebini söylemiyorlar. Biz de böylece bilemiyoruz. Bakın bir şey anlatayım size: Battal Gazi çocukken, sen çocuksun, sen ufaksın, ekmeğini ye, çalış, derlermiş ona. Ona deneni diyorlar çocuklara.' ” (Makal 2008: 81)

Olayları radyodan ya da şehirde bulunmuş insanlardan dinleyen halktan insanların politik çatışmalara bakış açısı bu şekildedir. Köy halkı bu çatışmaları anlamlandıramamış, gereksiz bulmuştur.

Günlük gazete okunup gündem yakından takip edilmediği için insanların çok politize olmadığını görüyoruz. Politikayı sadece uzaktan izleyen insanlar da politikanın tamamen içinde bulunan insanların bakış açısını, psikolojisini gerçekçi bir şekilde değerlendiremez. Siyaset, içinde olmadan, üzerine ciddi emek vermeden uzaktan yapılabilen bir uğraş değildir. Siyaset başlı başına ciddi birikim ve emek isteyen bir iştir. Köy halkının siyasetin içinde olması için öncelikle gündemi yakından takip etmesi gerekir. Köy şartlarında bu mümkün gözükmemektedir.

5.2.10. Köyde Zamanın Ölçümü

Yazar, köy halkının zaman ölçme biçimini şöyle aktarır:

"Köylülerin birçok pratik ölçüleri vardır. Soyunup yere oturarak toprağın tavını anlamak, keçinin kuyruğuna bakarak, havanın iyi, ya da kötü olacağını kestirmek gibi...

Bizim köyün saati bile böyle pratiktir... Gerçi, Keleş Hoca'nın külüstür bir saati yok değil.

Ama ona başvurmak kimsenin aklından geçmez. Caminin kapısı batıyadır. Kapının eşiğinde bir bel (işaret) vardır. Öğle namazına biriken halk, oraya bakar durur. Sonra güneş o bele geldi mi, ezan okunur...

Akşam, güneş batıp da battığı yer kızarıırken.

Yatsı kestirir: Sabaha kadar yolu var. 'Ne kadar geç kılınırsa, o kadar iyidir' derler. Sabaha gelince; onu da tanyerine göre ayarlayıp okuyor hoca.

Diyeceksiniz ki: 'Kışın güneş buluta girdiği günlerde nasıl biliyorlar?'

Ondan kolay ne var: Erek, hocaya uymak değil mi? Halk hocaya uyduktan sonra sorun kalmaz. Namaz vakitleri dışında ise zaman kavramı kimseyi ilgilendirmez...' (Makal 2014: 67)

Makal'ın gözlemlerinden yola çıktığımızda köy halkının şehir insanları gibi zamanla yarışmadığını, zamanı kontrol etme kaygısı içinde olmadığını görüyoruz. Zamana en çok ihtiyaç duyulan yer namaz vakitleridir. Bunun için de imamı takip etmek yeterli olmaktadır.

5.2.11. Köy Evlerinin Fiziki Yapısı

Yazar köy evlerinin mimari yapısından *Bizim Köy (2014)* adlı eserinde söz eder:

"Mutfağı da, sofrası da, yatağı da, oturması da içinde olan, toprak ve is kokulu tek oda... Toprak tabanlı, taş kemerli, is sıvalı bir yer.

Hemen bütün evler bu tiptir. Ailenin bütün nüfusu o tek göz evde yatar, kalkar. Duvarlar da doludur. Ya kırık, işe yaramaz bir çömlek, ya da isli bir kese asılıdır oralarda." (Makal 2014: 63)

Köy evlerinin yapısından söz etmeye devam eder:

"Evimizin penceresi ikidir. Birincisi tandırın tam üstüne gelen yerdedir. Damın başındaki küp ya da çömlek kırığı onun işaretidir.

Yan pencereler her evde bir tanedir. En büyüğü Varlık dergisinden küçük yaklaşık 25x50 santim büyüklüğündedir. Bu yan pencereler, camın bulunuşundan henüz haberli değildirler. Yaz kış açık dururlar. Tepedeki ise kışları yassı bir taşla kapatılır.

Kışın en soğuk günlerinde yan pencereyi, ağaç parçası gererek çaputla tıkarlar. Çoğu, kedi girecek kadar büyük olduklarından yarı yarıya sıvalıdır.

Tepedeki daha önemlidir, o olmasa duman çıkmaz." (Makal 2014: 63)

Makal, köyün evlerinin sağlıklı yaşamak için elverişli olmadığını belirtir. Bu evlerin alanında ehil kişiler tarafından plânlanarak inşa edilmediğini, bu yüzden de mimari açıdan kötü olduğunu vurgular. Suçu asla köylüye atmaz. Bu planlama hükümet yetkililerinin harekete geçmesiyle yapılabilir. Ancak birçok hizmetten yoksun kalan köylü bu konuda da hizmetten mahrum kalmıştır.

5.2.12. Köyde Hitap Biçimi

Yazar, insanların köyde asıl adıyla anılmadığını belirtir. Asıl adıyla anılanların on kişiyi geçmediğini, insanları takma adlarıyla çağırılmaktan kendi adlarını unuttuğunu söyler.

Yeni yetişen gençlerin, yaşlıları sadece takma adlarıyla tanıdığını söyler. Köydeki takma

adlardan birkaçını söyler: Kumbulu, Alanın oğlu, İdalı, Bildiri, Holü, Dınkırı, Karaca... (Makal 2014: 67)

Köy yerinde insanların ad soyad kullanma konusunda kararlı olmadığını görüyoruz. İnsanların birçoğu ad ve soyadlarını resmi işlerde kullanır, onun dışında lakapları ile iletişim kurar.

BÖLÜM VI: MAHMUT MAKAL'IN DÜŞÜNCE HAYATINDA ATATÜRK

Hayatı ve eserleri üzerine inceleme yaptığımız Öğretmen-Yazar Mahmut Makal, Köy Enstitüsü yıllarında düşünce hayatı şekillenmeye başlamasından yaşamının sonuna kadar Mustafa Kemal Atatürk'ü örnek bir siyasi lider olarak görmüştür. Atatürk'ün yazdığı tüm eserleri okumuş, Atatürk'ün hayatını incelemiş ve siyasete ve eğitime bakış açısını Atatürkçü bir çizgi ile oluşturmuştur. Ömrü boyunca Atatürkçü çizgisinden ödün vermeyen Mahmut Makal, bedeli ne olursa olsun kalemini satmamış, doğru bildiğini her yerde savunmuştur. Eğitim felsefesinde hareket noktası olarak Atatürk'ün eğitim üzerine düşüncelerini alan Makal, demokratik ve laik eğitim sistemini savunan bir öğretmen, bir müfettiş, bir danışman, bir yazar olarak karşımıza çıkmıştır. Düşünce yapısının böyle şekillenmesinde Köy Enstitüsü yıllarının büyük önem taşıdığını düşünüyoruz. Köy Enstitüsünde aldığı çağdaş, demokratik ve laik eğitim, onun yaşamı boyunca savunduğu eğitim felsefesinin temelini oluşturmuştur.

Bu bölümde Makal'ın eserlerindeki Atatürk ve Cumhuriyet üzerine olan düşünce yazılarından hareketle, onun fikirlerini derledik.

Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi (2015)* adlı eserinde Atatürk'ün gerçek tutum ve düşüncelerinin Türk halkına yansıtılmadığını, bu yüzden Atatürk'ü doğru anlamamızın engellendiğini söyler:

“Ülkemizde yüzyıllardır sözü edilen özgürlük ve demokrasi kavramları nasıl peri masalından ayrımı olmayan kavramlarsa, yani nasıl bu kavramlar bütün çabamıza karşın günlük yaşantımıza inmemişlerse, Atatürk'ün gerçek tutum ve düşünceleri de aracısız ve katıksız olarak tam anlamıyla Türk ulusunun karşısına çıkmamış, daha doğrusu, her yerde hazır bekleyen araçların elinde Ata'nın davranışları ve sözleri ne yazık ki, anlam eksikliğine uğramaktan kurtulamamışlardır.

Cumhuriyet'in ellinci yılını yaşarken, elbette Atamız olduğu gibi görüp anlamamanın gerekliliğini ileri sürmek yetmez. Bu ulusun içinde yaşamış, bu ulusla birlikte bir Kurtuluş Savaşı vermiş ve sonra da bu ulusun yeryüzünde bağımsız, kalkınmış, onurlu bir ulus olarak yaşaması uğrunda yaşamını tüketmiş bir önderin düşüncelerini, görüşlerini değiştirme, yanlış aktarma ve hele çıkarımıza araç yapma eğilimine kapılmamalıyız. Atatürk'ü soyutlamaya, düşüncelerini değiştirmeye, onu olduğundan başka türlü göstermeye kimsenin hakkı olmaması gerekir.

Atatürk'ün bir Bursa söylevi vardır. Yıllardır uğraşır, bunu Ata'nın söylediğini yadsımaya. Oysa bu söylev tıpkı Büyük Söylev'in sonundaki 'Gençliğe Hitabe' dediğimiz bölüm kadar Atatürk'ündür. Her yönüyle Atatürk'ün düşüncelerini yansıtmaktadır. Bunun yanında, 'Gençliğe Hitabe'sini yıllardır asılı olduğu okul duvarlarından indirenler olduğunu işitiyoruz. Umarız ki, böyle bir tutum içine giren ya da itilen kişi ve kurumlar yoktur.

Bunun gibi bir de Ata'nın el yazısını taklit edenler çıkmıştır. Atatürk'ün el yazısı olduğu Münir Hayri Egeli'nin benzetme yazısıyla ortaya atılan ve sonra da salonlara ve de alanlara asılan bu yazının da taklit olduğu, rahmetli Münir Hayri'nin kendisi tarafından söylenmiştir. Bu, 'görüldüğü yerde ezilmelidir' diye biten dokuz sözcüklü bir tümcedir. Ayrıca, İsveç'te bu işin uzmanları, durumu incelemişler ve bu el yazısının Atatürk'ün elinden çıkmadığını kanıtlamışlardır. Umuyoruz ki, 12 Mart'tan sonra girilen Atatürk İlkelerini Saptama Kurulu, bu ve buna benzer durumları gerçeklerin ışığında aydınlatma yolu arar. Atatürk gibi uygar ve ileriye açık bir insanın elinden böyle saçmalıklar çıkamaz çünkü." (Makal 2015: 26)

Mahmut Makal'ın burada vurguladığı durum kişilerin Atatürk'ü olduğu gibi yansıtmamış olduğudur. Makal, Atatürk'ün düşüncelerini ve davranışlarını bağlamından kopararak kendi siyasi emellerine uygun biçimde uyarlayıp kullanan insanları eleştirir. Bu tutum yüzünden halkın Atatürk'ü doğru anlayamadığını belirtir.

Atatürk'ü tüm yönleriyle anladığımız zaman örnek alınabilecek bir lider göreceğimizi belirten Mahmut Makal, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı başlatıp kazanan bir lider olduğunu ancak içten içe barış yanlısı bir yapıda olduğunu söyler. Dünya tarihinin akışını değiştirmiş savaşlar yöneten, ömrü savaş meydanlarında geçen bir liderin zorunlu olmadıkça savaştan yana olmaması üzerinde düşünülüp sonuç çıkartılması gereken bir konudur.

Makal, Atatürk'ün daima sanattan ve sanatçıdan yana olduğunu vurgular:

"Bunun gibi siyasal bir önder olmasına karşın, sanata, sanatçıya yakınlığını, olumlu düşünceleri hep benimsediğini ve bu alanlarda da tutarsızlığa düşmediğini biliyoruz. Başka türlü başarılı olması olanak dışıydı zaten. Çünkü o, yazın sanatının, özgür düşüncenin ve özellikle devrimlerin kökleşmesinde en etkili araç olduğuna sürekli inanmıştır." (Makal 2015: 44)

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet devrimlerinin halk içerisinde yerleşmesi için özellikle edebiyat sanatının önemli olduğunu belirtir. Milli duyguları ve toplum sorunlarını anlatan sanat eserlerini tercih eden Mustafa Kemal'in Abdülhak Hamid'e söyledikleri bu konudaki düşüncemizi destekler:

"Mustafa Kemal, bir toplantıda Abdülhak Hamid'e, 'Zatîâlinizin şairane dehası fevkaladedir, ne yazık ki, bunu Türklüğün büyüklüğünü ve Türk kahramanlarını anmak uğrunda kullanmadınız.' demiştir. (Yücebaş 1960: 13)

Yine Mustafa Kemal bir başka toplumcu sanatçı olan Nâzım Hikmet'i beğenir:

Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı Destanı'nı yazan büyük ozan Nâzım Hikmet'i yürekten sevdiği, yeğlediği ve çevresindekilere söz geçiremediğinden yakındığı da Ali Fuat Cebesoy'un anıları arasında vardır. (Yücebaş 1960: 28)

Atatürk'ün toplum için sanat anlayışını benimsemiş edebiyatçıları okuduğunu, doğru sanat yolunun halka faydalı olan sanat olduğunu düşündüğünü görüyoruz. Mahmut Makal, Atatürk'ün sanata bu bakış açısını benimsemiş, eserlerinde topluma fayda amacı güden bir yazardır. Türk edebiyatında Yakup Kadri, Rus edebiyatında Gorki gibi toplumcu gerçekçi yazarlardan etkilenmiş olan yazar, Mustafa Kemal'in halk için sanat düşüncesini paylaşır.

Afet İnan da *Hatıralar ve Belgeler (1984)* adlı yapıtında Atatürk'ün edebiyata bakışı ile ilgili şunu belirtir:

“Atatürk'ün aydın bir insan ve devlet adamı olarak en çok üzerinde durduğu iki mesele vardır: Biri güzel konuşmak, öteki de güzel ve edebi yazmak. Buna göre Atatürk, uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve yapıcı gücü edebiyatta bulur. Edebiyatın toplumun yücelmesi yönünden kullanılmasını ister. Türk çocuğu, edebiyat yolunda devrimlere bağlanacak ve onu koruyacak. ” (İnan 1984: 79)

Tezimizde Mahmut Makal'ın sanat anlayışını anlattığımız aşamada, halktan uzak, sadece sanat yapmak amacıyla ortaya konmuş, somut yaşamdan kopmuş eserleri eleştirdiğini; toplum için yazılmamış bir eseri, sanat eseri olarak görmediğini belirtmiştik. Makal, bu anlayışında da Mustafa Kemal'i örnek almıştır. Mustafa Kemal, yaşamının tüm aşamalarında bu görüşünü korumuştur. Sadi Borak, Mustafa Kemal'in bu konudaki bakış açısını şöyle özetler:

“Atatürk, edebiyatın, yalnız soyut duyguları yansıtan bir aristokrasi gevşekliğine yastıklık etmesine hep karşı durmuştur. Toplumsal adaletsizliğe isyan eden Tevfik Fikret'i de bunun için sevmiştir. 'Hürriyet' diye kükreyen Namık Kemal'e bunun için gönül vermiştir. Bırakın sonrasını, ta 19 Ağustos 1918'de, Aşçıyan'a onu çeken, insanı ve toplumu, yurt sorunlarını, hakkı ve adaleti şiirlerine konu yapan Fikret'e hayranlığıydı. O gün anı defterine şunu yazmıştı: '19 Ağustos pazartesi. Tavaf-ı tahatturunda bulunmakla mübahı perestişkâran-ı Fikret... M. Kemal.' ”

Atatürk, yazın alanında Ahmet Mithat Efendi, Halit Ziya ve Hüseyin Rahmi'nin romanlarıyla birlikte birçok yazarımızı ve ozanımızı yakından izlemiştir. Çalığınu'nu da cephede okumuştur. Balzac'tan, Maupassant'tan, Levedan'dan da okumuştur.

Ata'nın büyük özelliklerinden biri de ikbal ve iktidar dolayısıyla, aradan yıllar geçerken değişmemiş olmasıdır. Kişiliği ve karakteri sağlam bir devlet adamında bulunması gerekli nitelikler bunlardır. Nitekim aradan yirmi yıl geçtikten sonra 1938 yazında Elazığ'da bir söyleşi sırasında Fikret'i çok sevdiğini, edebi değerinin çok yüksek olduğunu söyler ve özellikle onun devrimciliğini çok beğendiğini ekler. Ardından da İsmail Müştak Mayokan'ı çağırarak, sahneye çıkıp Fikret'in 'Ferda'sını okumasını buyurur. O bitince de 'Şimdi Sis'i oku!' der. Mayokan inerken yeniden 'Rücu' diye seslenir. En sonunda Mayokan, Fikret'in Akif'e verdiği yanıtı okuyarak sahnedan iner. Atatürk sevinçlidir, gülerken çevresindekilere döner ve der ki: 'Hangi Türk şairi böyle devrimci şiirler yazmıştır?' ” (Borak 1972: 85)

Sadi Borak'ın anlattıklarından yola çıkarak Atatürk'ün toplumcu sanatçıları beğendiğine bir kez daha ulaşıyoruz. Mahmut Makal da sanat anlayışı olarak Atatürk'ü örnek almıştır. Mustafa Kemal, cephelerde dâhil ömrünü okuyarak geçirmiş bir liderdir. Sadece okuyan değil, okudukları hakkında not alan, kitaplar kaleme alan, edebiyattan felsefeye, geometriden savaş stratejilerine, sosyolojiden tarihe kadar birçok konuda okumuş, fikir üretmeye çalışmıştır. Örneğin J.J. Rousseau'nun eserlerini okuyup incelemiş olan Atatürk, Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* (1762) eseri hakkında şunu söyler:

'Rousseau'yu baştan sona okuyunuz, ben okudum Efendiler, meşruti nazariyeyi bulan en eski filozofların bu nazariyeleri kurabilmek için çalıştıkları esasları tetkik ettim, bunlara nüfuz ettim.' (Atatürk 1921: 187)

Mustafa Kemal, bu konuşmasını 1 Aralık 1921'de Meclis'te yapmıştır. Devlet başkanı olduğu için siyaset üzerine öğretiler okuyup kendisini geliştirmeye çalışmıştır.

Sadi Borak'ın anlattıklarına göre Mustafa Kemal'in toplumların kalkınması üzerine de okuduğunu, düşünceler ürettiğini görüyoruz. Kendi özel kalem müdürlerinden Zühtü Uray'a verdiği talimatla Max Beer'in *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi* (1941) adlı yapıtını Türkçeye çevirterek bu eseri de üzerine notlar alarak okumuştur. (Borak 1972: 91)

Mahmut Makal, Atatürk'ün okumaya verdiği bu önemin Köy Enstitülerinin müfredatında karşılık bulunduğunu da belirtir. Okuma alışkanlığı üst düzey olan öğretmenler yetiştirmiş olan bu kurumlar, özellikle Türk ve dünya klasiklerini öğrencilerine okutmakta kararlı davranmıştır.

Bir öğretmenin yaşamı boyunca kendini yenilemesi gerektiğini, bunun içinde kitap, gazete ve dergi okuma alışkanlığına sahip olması gerektiğini vurgulayan Makal, Türk çocuğunu aydınlatacak beyinlerde bu derinliği arar.

Makal'ın örnek eğitim kurumları olarak gördüğü ve Türk köylüsünün aydınlanması için çıkış yolu olarak gördüğü Köy Enstitülerinin eğitim yöntemi olan *iş için iş başında öğrenme tekniği* Mustafa Kemal'in eğitim üzerine düşünceleri ile paraleldir. Mustafa Kemal, eğitim sisteminin, somut yaşama yönelik, pratik, etkin, sorun çözebilen bireyler yetiştirmesini ister.

'Türk çocuğunun kafasını fitri yaratılışındaki dikkat ve itinaya göre tevekkün etmek (oluşturmak). Bu, Cumhuriyet'in sıhhi düzeniyle ilgilenen vekâlete de yönelen bir vazifedir. Türk çocuklarının kafalarına müspet ilim ve maddi teknik mefhumlarını, yalnız nazari olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalarla yerleştirmek...' (İnan 1984: 86)

Mustafa Kemal'in bu düşüncelerini uygulayan kurum, Makal'in örnek olarak gösterdiği Köy Enstitüleri olmuştur. Bu kurumlar, Atatürk ilkelerinden uzaklaştığımız günlerde kapatılmıştır. Pratik, sorun çözebilen, gittiği yere Cumhuriyet değerlerini götüren öğretmenler yetiştirmiş bu kurumların Mustafa Kemal'in eğitim üzerine düşüncelerini eğitim felsefesi haline getirdiğini söyleyebiliriz.

Mustafa Kemal'in özgür düşünceyi savunmuş, halktan kişilerin korkmadan haklarını savunmaları gerektiğini söylemiştir.

“1952’de yayınladığı anılarında Hasan Cemil Çambel’in saptadığına göre, aydın ve sanatçılarla gerçekten serbest ve neşeli bir söyleşi yapan Atatürk, bir yerde şöyle der: ‘Hakiki vatandaş, nerede, ne vaziyette, kiminle bulunursa bulunsun serbest konuşmalı, kafasından, vicdanından gelen şeyleri söylemeli. İsterim ki, bütün vatandaşlar böyle olsunlar. Muhatapları devlet reisi olsun olmasın, düşündüklerini söylesinler ve reis-i cumhuru düşündüklerine sevk etsinler. Benim üzerimde tesir yapan şey mefkure sahibi vatandaşların serbest hitabıdır. Ben herhangi vatani bir mesele hakkında konuştuğum zaman, mutlaka benim dediğim doğrudur, diye iddia etmem...” (Çambel 1987: 113)

Makal, Atatürk'ün bu duruşunu da örnek almıştır. Mahmut Makal, Atatürk'ün *“Doğruyu söylemekten korkmayınız.”* sözünü hayat ilkesi haline getirmiş, uğradığı tüm baskı ve zulümlere rağmen doğru bildiğini daima savunmuştur. Yazar, Atatürk'ün düşünce özgürlüğüne yaptığı vurguyu şöyle anlatır:

“Düşünce özgürlüğünden ve öğrenme özgürlüğünden yana olduğunu da gördük. Öyleyse kişilere göre Atatürk yok, bir tek Atatürk vardır ve o da belgelenmiş konuşma ve tutumuyla ortadadır...” (Makal 2015: 225)

Makal *‘aydın’* tanımını *Demet* dergisinin Ağustos 1956’da çıkan 40. sayısına yazdığı deneme şöyle yapmıştır:

“Sözü özüne uyan, inandığı bir fikri sonuna kadar, her yerde ve her durumda savunan; kulaktan dolma bilgilerle, hislerine kapılarak hareket etmekten sakınan, kısaca, olduğu gibi görünmekten ve görüldüğü gibi olmaktan korkmayan vatandaşlara aydın denir.” (Makal 1989: 185)

Makal'in sözünü ettiği aydın tanımı, Mustafa Kemal'in sözünü esirgemeyen insanıdır. Aydın, doğruyu her koşulda söyleyen, her şeyden önce halkın yararını gözeten insanıdır. Mustafa Kemal'in ve Mahmut Makal'in aydın tanımları benzerdir. Bu benzerliği Ata'mızın da Makal'in de kendilerini halklarına adanmış insanlar olmasına bağlıyoruz. Bu iki halk insanının da gençlere öğüdü vatan sevgisini her sevginin üstünde görüp Türk halkına hizmet etmeleridir. Şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti ülkesini seven, Atatürk'ün ilkelerine sahip çıkan, çıkar gözetmeksizin ülkesine hizmet eden insanların omuzlarında yükselecektir.

Makal, milli eğitim politikamızın bugün geldiği noktanın Atatürk'ün gösterdiği yolda olmadığını belirtir:

“Büyük Atatürk neredeyse 70 yıl önce çeşitli söylev ve demeçlerinde izlememiz gereken milli eğitim politikamızı açıklarken, uygulayacağımız yöntemin işe, üretime dönük olmasını, gözlem ve deneye, yaparak ve yaşayarak öğrenmeye dayalı olmasını ısrarla önermiştir. Çeşitli zamanlarda çağırdığımız yabancı uzmanlar da aynı noktalar üzerinde durmuşlardır. Çağın gerisinde kalan takrir metodu hâlâ neden eğitimimizin temel taşlarından bilinmez.” (Makal 2008: 21)

Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği eğitim politikasını gösterememiş olmamızın sebeplerinden en önemlisinin Atatürk'ü anlayamamız olduğunu belirten Makal, yol haritamızı uzaklarda aramamızın yanlış olduğunu, Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun bir eğitim felsefesinden ayrılmamız gerektiğini söyler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucu ayarlara geri dönüldüğü zaman eğitim sorunlarını da çözeceğine inanır.

Büyük Atatürk öğretmenler için, *“İnsan topluluğunun en özverili, en saygın öğeleridir.”* demektedir.

Makal, öğretmenlik ve müfettişlik hayatı boyunca bu ilkedен şaşmamıştır. Tüm öğretmenlerden de bu ilkeye uygun yaşamasını beklemiştir.

Atatürk'ün 1 Mart 1922'de Türk köylüsünün eğitimi için söylediği sözü yazar *Deli Memedin Türküsi* (2008) adlı eserine almış ve bu sözden hareketle bir amaç ortaya koymuştur:

“Yurdumuzun gerçek sahibi ve toplumumuzun temel ögesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne değin bilgi ışığından yoksun bırakılmıştır. Bundan ötürü bizim izleyeceğimiz eğitim politikasının temeli önce içinde bulunduğumuz bilgisizliği gidermektir. Ayrıntılara girmekten kaçınarak diyebilirim ki bütün köylüye okuma yazmayı, dört işlemi öğretme, yurdunu, ulusunu tanıtmak kadar, coğrafya, tarih bilgisi vermek, eğitim programının ilk amacıdır.” (Makal 2008: 24)

Yazar, Atatürk'ün bu sözünü hareket noktası olarak milli eğitim programının ilk amacının köylüyü *eğitmek* olması gerektiğini vurgular.

Makal, eğitim felsefemiz olarak yine Atatürk'ün şu sözlerini esas almamız gerektiğini vurgular:

“Bilim ve tekniğin dışında önder aramak, çevresinde olup bitenleri görmemektir. Yalnız bilim ve tekniğin yaşadığımız her dakikada evrelerini ve ilerlemelerini zamanında izlemek zorunluluğu vardır. Bin, iki bin yıl önceki bilim ve teknikle ilgili ilkeleri, kuralları uygulamaya kalkışmak, hiç kuşkusuz bilim ve tekniğin içinde bulunmak değildir.” (Makal 2008: 27)

Makal, eğitimde her zaman yol göstericinin bilim ve teknik olması gerektiğini vurgular.

Bilimle çelişen bir ders planının öğrencilere hiçbir getirisinin olmayacağını vurgular. Her

zaman aklın, bilimin önderliğinde eğitim programları oluşturmuş halkların daha iyi ilerleyeceğini savunur.

Köy Enstitülülerin Atatürkçü yönünü vurgulayan bir diğer yazar Sabahattin Yalkın'dır. Makal'ın *Anımsı Acımsı (2015)* adlı eserinin önsözünü yazan Sabahattin Yalkın, Köy Enstitülüler için şunu vurgular:

"Köy Enstitülerinin önemli bir özelliği, okumayı çok sevmeleri, Atatürk'ü ve Atatürk Devrimlerini çok iyi bilmeleriydi. Cumhuriyet'in kurumlarına dört elle sarılmaları, bu konudaki içtenlikleri tartışılmaz. Makal'da da bu özelliklerin tümü konuşmalarında belirgin bir biçimde ortaya çıkıyordu." (Makal 2015: 9)

Makal, memleket meselelerinin ülke ve halk olarak kendi bulacağımız orijinal yollarla çözüleceğine inanır:

"Ben, bu memleketin meselelerinin yalnız bu memleketin insanları tarafından halledileceğine inanıyorum. Dışarıdan getirilen ısmarlama parolalara göre kafamı ayarlayamam. Sağ yobazlığa ne kadar düşmansam, sol yobazlığa da o kadar karşıyım. Zaten nazariyeler yoluyla gerçek dertlerin karşılanabileceğini de sanmam. Memleket bizden iş istiyor. Kendimizi verip gücümüz yettiği kadar onun hizmetinde çalışalım." (Makal 2015: 53)

Makal, kendi yöntemlerimizi bulmamız için de özgür bir ortamda düşüncelerimizi ortaya koymamız gerektiğini söyler:

"Sorunlarımız üstüne yabancıların ne söylediği değil, halkımızın, aydınımızın ne söylediği önemli. Bu da, düşünce özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmasını gerektirir. Onun için, dışarda vatan özlemi çeken 'beyin'lerimizi yurda çağırıp hapis damındaki aydınları da salıvererek, kıllarına dokunmadan topluma kazandırmanın, insan haklarını günlük yaşama geçirmenin ve de susturulmuş insanımıza konuşma ortamı hazırlamanın tam zamanı şimdi. Yarın çok geç olacak." (Makal 1990: 22)

Makal, bu yazısından bir süre sonra da bu yazısına atıf yaparak yazdıklarının birtakım sorumlular tarafından dikkate alınmadığını vurgular:

"Dışarı attıklarımızdan çoğunu artık istesek de getiremeyiz. Çünkü gurbette öldüler. Özlem içinde kıvrılarak öldüler. Nazım Moskova'da, Muzaffer Şerif Başoğlu Amerika'da, Niyazi Berkes İngiltere'de, Behice Boran Belçika'da, Abidin Dino ve Pertev Naili Boratav Fransa'da öldüler. Zekeriya Sertel de öyle. Laikliğin simgesi Prof. İlhan Arsel'i de Amerika'ya kovaladık ve Amerika'nın toprağına verdik. Bunlar akla ilk gelenler. Yani bugün de dünyanın her yerinde 'Cön Türkler' ve 'Old Türkler' var; sayamayacağımız kadar. Hepsi de 'sürgün'ü yaşıyorlar..." (Makal 1990: 191)

Makal, köylerde bazı anti-laik tutum içerisine girmiş din adamlarının halkın Atatürk sevgisine olumsuz etkiler yaptığını söyler. Yazar, bu tür dini yapılanmaların, dini değerleri istismar ederek Cumhuriyet değerlerine saldırdığını eserlerinde değinir. Köy yerinde bir şeyhe Atatürk'e duyduğundan daha derin bir bağlılık duyabildiğini söyler:

“Bugün, bizi kurtarmış ve bize en iyi ülkü yollarını çizmiş olan ölmez Atatürk’ün sevgisi, yediden yetmişe dek içimizi doldurmuş ve aydınlatmaktadır. Kötülük denince de Yunan, Rus, Bulgar ya da tüm olarak yabancılar alınır. Ama herkes ne alırsa onu satar: Atatürk’e inan ve sevgi, köylülerimizin kalbinde de doruğa erişmekle birlikte, büyük din adamlarının, keramet sahiplerinin sevgisi yanında Atatürk sevgisi zayıf kalır. Onu kuvvetlendirecek olan ancak kültürdür.” (Makal 2008: 46)

Yaşamı boyunca Atatürk’ün ilkelerinden ve Atatürk’ün eğitim felsefesinden ayrılmamış bir eğitimci olan Mahmut Makal, *Cumhuriyet* gazetesine 25.1.1989 tarihinde yazdığı denemede, memlekette Atatürk’ün fikirlerine ve anısına yapılan saygısızlıktan söz etmektedir. Makal, insanların Atatürk’ü olduğu gibi değil, görmek istediği gibi gördüğünü söyler ve bu durumu Anayasanın 2. maddesinde;

“Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.”

maddesiyle bağdaştıramadığını söyler. Bu yasaya aykırı davranışları şöyle ifade eder:

“Meclis’ten türban kullanımını getiren yasa çıkmıştır. TV’de Atatürksüz Çanakkale Savaşı belgesel gibi gösterilmiştir. Üniversitede inkılap tarihi okutan bir Profesör ‘Atatürk’ü saptırmak bir şereftir’ diyebilmiştir. Ayasofya’yı müze yaptı diye, Mecliste bir milletvekili Atatürk’e saldırmıştır. Cumhuriyet ve TBMM tarihinde ilk kez, cuma namazı için mecliste oturuma ara verilmiştir.

Atatürk ne diyordu:

‘Ben, manevi miras olarak hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış düstur bırakmıyorum. Benim manevi mirasım bilim ve akıldır... Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse manevi mirasçım olurlar.’

Türk halkını susturarak, Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü saptırarak, gerçek Atatürkçüleri ‘Ben Atatürkçü değilim!’ dedirtecek kadar çileden çıkararak, Türkiye üzerinde istedikleri gibi oynamak isteyen iç ve dış çevreler, Atatürk engelini ortadan kaldırmadan hiçbir yere varamayacaklarını çok iyi anlamış durumdadırlar. Ne Türk-İslam sentezi, ne Suud’un eli, ne Humeyni’nin bitmek üzere olan pili yetmemektedir Atatürk’ü yıpratmaya. Hatta onların girişimi, Atatürk’ün ne olduğunu, toplumdaki yerini ve etkisini daha iyi ortaya çıkarmıştır. Şimdi, bir kayaya çarpmanın şaşkınlığı içindedirler. O halde, uydurma yoluna sapmalı, asılsız şeylerle halkın kafasını yıkamaya çalışmalı, diye düşünmüş olmalı. Kırk yıldır geriye doğru sürükledikleri, eğitimsiz bıraktıkları halkın kafasında önce bu uydurma sözlerin izini bırakmak, sonra da ürünü dermek istiyorlar herhalde... Ama, Türk toplumunu tanımadıklarını kısa sürede anlayacaklardır. Bu toplum, aklın ve bilimin yolundan döndürülemeyecektir. Atatürk, onların bu hesaplarının çok üstündedir ve çağdaş yaşamımıza karışmıştır. Ölüsü bile onları susturmaya yetecektir.

Bu toplumun önüne düşüp Kurtuluş Savaşını kazandıktan sonra, bu savaşın bilincini ve kurtuluşu kökleştirmek açısından yaptığı devrimler, sanıldığından daha derine kök salmışlardır. O’nu yıpratmak için yola çıkanlar, La Fontaine’in yılanı gibi, bu çelikten kişiliğin (La Fontaine’nin Egesi’nin) tozunu yalamış olacaklardır. Şaşkınlıklarından dükkân gezmeleri de bir sonuç vermeyecektir.” (Makal 1989: 18)

Mahmut Makal, Atatürkçü bir aydın olarak yaşamı boyunca emek mücadelesi vermiştir. Aydın kimliğiyle daima emeğin ve emekçinin yanında olmuştur. *Bir İşçinin Günlüğünden* (2001) adlı eserinde emek üzerine düşüncelerini açıklamıştır.

"İnsanlığın gerçek tarihi emeğin tarihidir. Çünkü emekçi ve onun emeği, toplum yaşamının ve gelişiminin temel ögesidir. Üretim eylemini oluşturan emek yaşamın kaynağıdır. Üretim güçlerinin canlı ve düşünen ögesi ise işçidir. İkinci ve maddî ögenin teknik olduğu gibi. Böylece, insan-makine dizgesi oluşmakta, üretim üretici gücün elinin altına girmektedir. Emeğin yaratıcılığında araç olan teknik, kapitalizmde birtakım çelişkileri birlikte getirmektedir. Bir yandan insanı doğa kuvvetlerine egemen kılarken, öte yandan emekçilerin durumunu kötüleştirip onları işsizlikle karşı karşıya bırakıyor. Emeği alabildiğine gerginleştirip insanın tensel ve tinsel güçlerini yıpratıyor. İçten gelen bir istekle değil, açlıktan ölmek için çalışmak zorunda bırakılan insanların emeği, çekici değil, zevkli değil, yıpratıcıdır. Hiçbir zaman özgürlük ve mutluluk kaynağı olamaz. Sömürüyü sona erdirip kendileri ve toplumları için çalışmadıkça bu böyle olacaktır.

Oysa, emeğin sömürüye bir araç değil, yaratıcılığa bir kaynak olarak kabul edilmesi gerekir. İnsanoğlunun tüm gereksinimi emeğin aracılığı, yaratıcılığı ile karşılanmaktadır. İşte bunun içindir ki, emeğin anlam ve karakterinin temelden değişmesi, bir sömürü ve yıpranma aracı olma yerine zevk ve mutluluk kaynağı haline dönüşmesi gerekir. İnsanın benliğine aykırı düşen olumsuz yanları silinmeli, olumlu aydınlık ve çekici yönleri geliştirilmelidir. Yani, ağır beden emeği, bıktırıcı, tiksindirici, pis, boğucu, kahredici çalışma koşulları yok edilmeli, emeğin yaratıcılık yanlarının, güzel ve çekici yönlerinin geliştirilmesi için gerekli koşulların sağlanmasına çalışılmalıdır.

Hakkasına ve demokratik-özgür bir yöne doğru toplumun değiştirilmesine bağlıdır bu sonucun alınması. Maddî bir teknik temelin kurulması, üretim süreçlerinin her şeyden önce elektrikleştirilmesi sayesinde emekçilerin teknik ve kültürel düzeyleri de aralıksız yükselir ve sonuçta el emeği ile kafa emeği arasındaki ayrım da ortadan kalkmaya başlar. Emeğin düşünsel yanı önem kazandıkça yaratıcılık yanı ortaya çıkar. Üretimde yaratıcılık da, üretimi iyileştirmek ve teknik yönden geliştirmek için ilk koşuldur. Ekonomide uygulanmak üzere, işin içindeki yaratıcı emekçilerden bu konuda sayısız buluş ve yenilik önerilerinin gelmesi, bunların uygulanmasıyla yeni aşamalara ulaşılması doğaldır." (Makal 2001: 30)

Sonuç itibariyle Mahmut Makal'ın bir eğitimci olarak hayat görüşünü belirleyen Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşam tarzı, fikirleri ve planları olmuştur. Ömrü boyunca Mustafa Kemal'i incelemiş ve onun izinden gitmiş bir aydın olan Mahmut Makal, incelemelerine özellikle Atatürk'ü eğitime bakışı üzerinden yapmıştır. Köy Enstitüsü yıllarından başlayan Atatürk incelemelerini meslek hayatının tamamına yayarak, gittiği her yere Atatürk ilke ve inkılaplarını götürmüş olan Makal; bu tutumundan dolayı kimi zaman iktidarlar ve birtakım insanlar tarafından hor görülmüş olsa da çizgisini değiştirmemiştir. Mahmut Makal'ın ilk yazdığı eserden son eserine kadar Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılığını görüyoruz. Anadolu'nun birçok coğrafyasında görev yapmış bir eğitimcinin gittiği her yerde bu duruşu göstermesi kolay değildir. Yazar, Mustafa Kemal Atatürk'ün ismini silmek isteyen birtakım tarikat çevreleri ile Cumhuriyet değerleri konusunda mücadele etmiştir. Mahmut Makal gibi nice Köy Enstitülü öğretmen canı pahasına mücadele etmiş; ailesini, rahatını, makamını bir kenarı bırakıp Cumhuriyet meşalesi için Anadolu'nun en uzak kasabalarında mücadele vermiştir.

Mahmut Makal, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Emin Özdemir, Adnan Binyazar gibi Köy Enstitülü öğretmenler, sadece öğretmen olarak değil yazar olarak da Cumhuriyet mücadelesini vermişlerdir. Onları “Cumhuriyetçi aydınlar” olarak onurlu mücadeleleri ile hatırlayacağız.

VII. BÖLÜM: MAHMUT MAKAL’IN EDEBİYATÇILARLA ANILARI

Bu bölümde Makal’ın tüm eserleri incelenerek yazarımızın diğer edebiyatçılarla anılarına, yaşadıklarına değindik. Makal’ın anılarında değindiği edebiyatçılar, Sait Faik Abasıyanık, Turgut Uyar, Cahit Sıtkı Tarancı ve Nurullah Ataç’tır.

Makal, Sait Faik Abasıyanık ile nasıl tanıştığını şöyle anlatır:

"1950 Mayıs'ının sonlarında İstanbul'a gittiğimde, elbet ilk işim sevdiğim sanatçılarla tanışmaktı. Bunların başında Orhan Veli ve Sait Faik gelir.

Ama beni bana mı bıraktılar ki. Başıma dünyayı dar getirdiler. Bir gün oteldeki odamdan çıkmadım. Yazı yazıyordum. Kapı hızla açıldı, birisi girdi içeriye. Benzettim resimlerinden. 'Hoş geldiniz üstadım.' dedim.

'Hoş bulduk. Üstad sensin be.' dedi.

'Bizler de sayende isim bırakacağız. Kitabında bize de yer vermişsin, var ol.' diye alçak gönüllü ve içten davrandı.

İlk böyle tanıştık. Tam düşündüğüm gibi bulmuştum. O kadar mutluymdum ki, 'Adadan senin için geldim.' diyordu. Yaşar Nabi'den yerimi öğrenmiş ve inip gelmiş yanıma.

Bir saate yakın konuştuk. Dokunmadığımız sorun kalmadı nerdeyse.

Hikâyelerini kendi yaşam öyküsü sandığımı, kim ne derse desin yaşamının böyle disiplinsizliğine hak verdiğimi söyledim. İçkinin kendisine yasak olup olmadığını bilmiyordum o sıralarda. Ama bir iki kadeh atmış atıştırmış olmalıydı. Kitaplarının isimlerindeki tuhaf özgünlüğü de kendi yaşamına benzettim. Gerçekten bu isimler onun hikaye kitaplarına ne güzel yakışıyordu.

'Ah!' dedi. 'Mahalle Kahvesi'nin isminden hoşlanmıyorum şimdi. O kitaba en güzel ismi Sabahattin Eyüboğlu buldu ama çok geç oldu: Zehir Yeşili. O kadar hoşlanıyordu ki bu 'Zehir Yeşili'nden, sonra bir şiirinde kullanmadan edemedi.'

Sigaralarımızın külünü koymak için tabla bulamadık masanın üstünde. O insanı hayrette bırakan sevimliliğiyle yatağın yanına gitti. Sigaranın ucu ile çarşafı üç-beş yerinden yaktı.

'Bak yarın çiftler çiftler koyar enayiler tablayı' derken nasıl bir gülüşü vardı görerseniz, hiç gözümün önünden gitmez. Böyle yaparken, onu olduğu gibi, koy çuvala vur duvara gibi kabul edemeyenleri düşündüm. Bugün de öyle. Şaşıyorum neden herkesi olduğu gibi kabul edemediğimize. Nasıl sen Sait gibi olamıyorsan, Sait de senin gibi olamaz elbet.

İnsanların düşüncesiz olduğunu söyledi sonra. 'Ulan dört hikâye yazdık. Sanki bir bok yemişiz gibi, 'Meşhursun meşhursun!' diye yakamı bırakmazlar. Samimi olmadıklarını gözlerinden okuyorum hergelelerin. Kaçmaktan başka çare bulamıyorum...' Ününden sıkıldığı belliydi. Belki isteyen olsa, değil bedava, üstesiyle verirdi ününü...

O günlerde bir hikâye yazmak için uğraştığını söylüyordu. 'Ama balıkçılar beni kızdırdılar.' diyordu. 'Pay koyacağım hikâyenin adını. Balık parasını pay edişlerini anlatacağım. Ama söylemiyorlar. Birkaç tanesiyle bozuştuk. Sonra birisi, ben yarın anlatırım sana işin iç yüzünü, dedi de bıraktım öyle.'

Çok uzun bir hikâye olacağını söylüyordu. Uzun olmamakla birlikte, sonradan yazdı sanıyorum." (Makal 2001: 113)

Mahmut Makal'ın Sait Faik'in tüm eserlerini okuduğunu, kendisini yakından takip ettiğini, İstanbul'a gittiği zaman da görüşmeye çalıştığını görüyoruz. Ada'ya Sait Faik'in yanına gittiği zaman, onun Ada halkı tarafından ne kadar çok sevildiğini görmüş ve bu sevgi selinden etkilenmiştir. Sait Faik'in hiçbir zaman neşesini yitirmediğini, hayat çizgisini de yaşamının sonuna dek değiştirmediklerini gözlemlemiştir. Sait Faik, olduğu gibi yaşamış, olduğu gibi yazmış, dilediği gibi yaşamıştır. İnsanların onun hakkında söylediklerini umursamadığını, kendi hayat çizgisine insanların müdahale etmesini engellediğini görüyoruz. Makal anılarında Sait Faik'i daima iyi anmış, edebiyatımızda yeri doldurulamayan bir boşluk bırakarak aramızdan ayrıldığını söylemiştir.

Makal, kültür-sanat kuruluşlarında, toplantılarında sık sık boy göstermiş bir yazardır. Bir toplantıda Turgut Uyar'la olan anısını şöyle anlatır:

“1961 mayısında, Ankara'nın Tuna Caddesinde Sanat Sevenler Derneğinde bir açık oturum yapıldı. Konu, 'Soyut Şiir mi, Gerçek Şiir mi?'. Oturumu derneğin başkanı Munis Faik Ozansoy açtı; Salah Birsnel de yönetti. Söz alıp konuşanlardan biri de bendim. Daha doğrusu, parmak kaldıranlar içinde ilk sözü bana verdi yönetici. Neden ilk sözün bana verildiğine ilişkin bir yazı çıktı sonra, dergilerin birinde.

İçinde yaşadığımız toplumun durumuna bakınca, aydınlara, sanatçılara çok iş düştüğünü, ayağımızı toprağa basmamız gerektiğini... açıklamaya çalıştım. Söz alan bazı sanatçılar da bana karşılık vermeye çalıştılar. Sanat güdümlü olmaz, sanatçı özgürdür... demeye geçirdiler. Ben bunun karşısını düşünmüyordum ki! Sanatçı olarak, kendimiz ve içinde bulunduğumuz toplum için özgürlük savaşı vermemiz gerekiyordu. Yok ikinci yeni, yok üçüncü yeni gibi soyutlanmışlığın bizi baskıdan kurtarma yerine teslimiyete götüreceğini, baskılara karşı çıkılacağı yerde, baskı yapılırca anlamsızda, soyutta kurtuluş arandığını... ekledim.

Söz sırasına girmiş olan Turgut Uyar, sırası geldiğinde, arka bölmedeki 'içme yeri'nden çağrıldı. Gelince şunları söyledi:

'Oturumun ilk konuşmasını Makal'ın yapması talihsizlik olmuştur, konu için talihsizlik olmuş, çünkü tartışma başka yöne kaymıştır...'

Bu tek cümleden sonra yine içme yerine gitti. Neden talihsizlik oldu, konunun hangi yöne gitmesi gerekiyordu, bunlara değinmedi. Demokrat Parti döneminde askerlikten ayrılıp kâğıt üreten kamu kuruluşuna yerleşen bu ozanımızın, konunun hangi yöne götürülmesini istediğini hâlâ merak ederim...” (Makal 2015: 143)

Mahmut Makal'ın Turgut Uyar için izlenimi olumlu olmamıştır. Edebiyat tarihimizde İkinci Yeni olarak adlandırdığımız akımı soyut, hayattan uzak, topluma faydasız olduğunu düşünen Makal, bu tür eserleri, “sanat eseri” olarak görmez. İkinci Yeni'nin önde gelen sanatçılarından olan Turgut Uyar'ın sanat anlayışını doğru bulmayan Makal, şairle yaşadığı olayı da çok anlamlandıramamış, kendisine bu olaydan sonra mesafeli durmuştur.

Makal, Cahit Sıtkı Tarancı ile ilk tanışmasını da şöyle anlatır:

“1951 baharında tanışmıştık Ankara'da bir ikindi üstü. Maltepe'de bir gazinonun bahçesinde tavla oynuyorlardı Oktay'la. Suat Taşer ile bir iş için gelmiştik Maltepe'ye.

İşimiz bitince gazinoda bir kahve içelim dedik. Rastlantı orada karşı karşıya getirdi bizi. Çok cana yakındı. Neşeliydi. Oracıkta ‘Özü sözüne uyan birisiniz Cahit Ağabey.’ diyelim geldi. ‘Hele iyilik bahsinde - Baharda tabiat gibi cömert ol’ demişti bir şiirinde. Neşeye gelince iş değişir belki. İkisi de neş’eliydiler ama, ‘Benim mahzun bir tarafım vardır’ diyenle ‘Yalandır kaygısız olduğum yalan’ diyen bir arada olunca düşünmek gerekirdi... O akşam Melih’e de rastladık. Melih’in eşi rahmetli Sabiha Hanım, Cahit Ağabey’in pek yakında evleneceğini muştuladı bize. Kendi gözleriyle ‘evet’ diyordu. Akşam Yenişehir’de Missouri’de içtik. Evlendikten sonra belki içmeyeceğini, ama bunun da iyi olacağını söyledi. Köy sorunlarını konuştuk uzun uzun. ‘Memleket isterim - Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun - Kardeş kavgasına bir nihayet olsun...’ diyen şair bu dertle dertlenmez mi?’ (Makal 2001: 178)

Makal’ın öğretmenliğe ilk başladığı yıllardan itibaren şiirlerini okuduğu Cahit Sıtkı ile sıcak bir iletişimi olduğunu görüyoruz. Anılarında Cahit Sıtkı Tarancı’dan olumlu söz eden Makal, Tarancı’nın *Otuz Beş Yaş (1946)* adlı şiir kitabı ile ilgili özel bir anısını da anlatır:

“Hiç unutmam, köye öğretmen olarak ilk gittiğimde yine böyle ekim ortaları, yıl 1947, Varlık ilk Otuz Beş Yaş’ı yayınlamıştı ve çantamda tek kitabım olarak bu vardı. Haftalarca köy odasında okudum. Hem ben hem komşular satır satır ezberledik. ‘Akıbet’ vs şiirleri (daha çok ölüm konusundakileri) okudukça Veli Çavuş: ‘İyi dinneyin gonşular, bu sözlerin altında her şey var, bunlar ruhumuzdur...’ der dururdu.” (Makal 2001: 120)

Cahit Sıtkı’nın erken yaşta hayata veda ettiği haberini aldığı gün Makal için oldukça acı olmuştur. Makal, Tarancı’nın edebiyatımızda önemli bir yeri olduğunu vurgulamış, yukarıdaki örnekte olduğu gibi fırsat buldukça çevresine Tarancı’yı tanıtmaya çalışmıştır.

Mahmut Makal, Nurullah Ataç ile tanışmasını şöyle anlatır:

“İlk 950 Haziranında yüz yüze geldik Ataç’la. Cumhurbaşkanı’nın yanına gitmişim. Ben Cumhurbaşkanıyla görüşürken o vakit ki Genel Yazman Cemal Yeşil’in haberi olmuş. Uğramam için rica etmiş. Çıkınca gittim. Ataç’la birlikte bekliyorlarmış. Tanıştık. Hemen: ‘Ben köyü sevmem’ deyiverdi Ataç. ‘Neden usta?’ dedim. ‘Sevilecek bir yanı yok senin anlattığın köylerin, köylülerin. Sevilecek hâle getirin de o vakit sevelim bu köylüleri... Şimdi ne severim ne de giderim öyle yere...’ Şaşırıp kalmıştım davranışına. Öyle ya, ilk rastlıyordum düşündüğünü dosdoğru söyleyen birine. Sonraki görüşmelerimizde de bu yanının hep o ilk görüşmemizdeki gibi sürüp gittiğini gördüm. O günkü konuşmasından kitabımı okuduğunu anladım: ‘Kitabını sevdim ama yazı yazamadım. Biliyorsun son zamanlarda şiir kitaplarından başkalarını eleştirmiyorum. Bu kararımı hayli uygulayacağım.’ diyordu.” (Makal 2001: 127)

Makal ve Ataç’ın köy konusunda, köy edebiyatı konusunda fikir uyuşmazlığı yaşadıklarını görüyoruz. Ancak daha sonraları Ataç’ın bu konudaki fikirlerinde değişimler olmuştur. Makal bunu şöyle ifade eder:

“Ataç’la birçoklarıyla olduğu gibi köy konusunda tartıştığımız noktalar oldu. Bizleri hep aynı şeyi yinelemekle, köyün geriliğini gereksiz olarak ortaya getirip durmakla suçladı.

Şehri yazıp köylülerin kent yaşamını örnek almalarını sağlamamızı öğütledi. 'Allı ile Konuşmalar' ve 'Prospero ile Caliban' adlı yazılarında uzun boylu sürdü bu konudaki düşünceleri. Her konuda olduğu gibi 'okumuyorum o biçim yazıları...' der başlardı. Sanmam ki okumadan yanıtlasın bir yazıyı. Ama yine de öyle başlardı nedense.

Diyor ki:

'Hikâyecilerimiz, şairlerimiz, köylünün yoksulluğunu, yolsuzluğunu anlatıyorlar. Köylü parasızlıktan kurtulunca ne değişir? Ağası da yoksulu da kafaca aynıdır. Bizim en büyük sıkıntımız aydın sıkıntısı, en büyük sorunumuz kafayı uyandırmak sorunu...'

Köyden yazarların da kafayı uyandırmak sorununu birinci derecede işlediklerini sanırım sonradan anlamıştı Ataç...

Nitekim, Ulus gazetesindeki bir yazısında şöyle demişti, köyden yazar Köy Enstitülüler için: 'Hepsi de, yurt sorunlarına değinir değinmez, en güzel dili, en temiz dili buluyorlar. Mahmut Makal'ın, Ali Dündar'ın yazılarını okuyorum da bizim dil kavgalarımızdan utanıyorum doğrusu...' " (Makal 2001: 132)

Nurullah Ataç (1898- 1957)'in döneminde önemli bir eleştirmen olduğunu görürüz.

Makal da Ataç'ın yazılarını takip etmiştir. Kendisiyle karşılaştığı zaman da fikir ayrılıklarına düştüğünü görüyoruz. Ancak Ataç, zaman içerisinde köy gerçekliğini anlatan Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Ali Dündar, Talip Apaydın gibi yazarlar için düşüncelerini değiştirmiştir. İlk başta bu yazarların köyün sıkıntılarını sürekli gündeme getirerek anlamsız bir kısır döngü içinde olduklarını düşünen Ataç, yaşamının son dönemlerinde yazdığı yazılarda bu yazarların memleket sorunlarını samimi bir dille anlattığını vurgulayarak onları örnek göstermiştir.

SONUÇ

Türk edebiyatında, Köy Enstitülüler kuşağı içerisinde olan bir eğitimci olarak gerçekçi Türk köy edebiyatının başlatıcısı olarak gördüğümüz Mahmut Makal hakkında bugüne dek tüm eserlerini içine alan bir akademik çalışma yapılmamıştır. Mahmut Makal'ın hayatı ve eserleri hakkında yazılanlar Makal'ı bize tam anlamıyla aktarmaktan uzak yazılardır. Türk köy edebiyatının, köyden çıkıp köyü yazan edebiyatçılar kuşağının ilk yazarı olarak Makal, yazarlığının yanı sıra öğretmenlik, müfettişlik, danışmanlık da yapmıştır. Makal'ın düşünce dünyasının ana eksenini ise eğitimci bakış açısı oluşturmaktadır. Atatürkçü çizgisini hayatı boyunca koruyan Makal, eğitimde aydınlığa uzanan çizginin Atatürk'ün gösterdiği bilim yoluyla ulaşılabileceğini savunmuştur. Atatürk'ün eğitim üzerine düşüncelerinin ışığında kurulmuş Köy Enstitülerinden yetişmiş bir öğretmen olan Makal, Köy Enstitülerini adeta bir 'dava' olarak görür. Makal'a göre, Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan, sadece köy çocuklarını değil köylüyü de eğiten bu öğretmenler Türk köylüsünün Cumhuriyet tarihinde yaşadığı en güzel şeydi. Eğitimci yönü de yazarlık yönünü güçlendirmiş sanatçı kişiliğiyle Mahmut Makal'ı, akademik anlamda ve bütünsel olarak ele alabilmek için bu çalışmada araştırmalarımızı şöyle ilerlettik:

- 1- Mahmut Makal'ın yaşamı hakkında bilgilere ulaşmak için, kütüphanelerden edebiyat tarihleri incelenmiştir.
- 2- Özellikle yakın çevresinin Mahmut Makal hakkında yazdıklarına ulaşılmıştır. Bu konuda oğlu Sayın Prof. Dr. Ahmet Makal'dan da bilgi alınmıştır.
- 3- Kütüphaneler taranmış; Makal'ın bugüne dek yazdığı tüm eserlere ulaşılmıştır.
- 4- Makal'ın dergilere yazdığı yazılara tek tek ulaşılmıştır.
- 5- Yazarın kitap halinde yazdığı eserlerin hepsi incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Yapılan bu çalışmalarla, Eğitimci Yazar Mahmut Makal, Türk edebiyatı tarihinde elimizden geldiğince akademik anlamda da tanıtılmaya çalışılmıştır. Böylece edebiyat tarihimizdeki gerçekçi köy edebiyatının başlatıcısı olarak görünen Makal'ın akademik olarak tanıtılması eksikliğini gidermeye çalıştık.

Tezimizin ilk bölümünde Mahmut Makal'ın hayatını, sanat anlayışını ve eserlerini inceledik. Yazarın hayatını anlattığımız bölüm içerisinde, kendisinin memuriyet hayatını

ayrı bir başlık altında inceledik. Köy Enstitüsünü bitirir bitirmez atandığı köyde öğretmenlik yaparak başladığı memuriyet hayatına, Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirerek müfettiş olarak devam etmiş olan Mahmut Makal, muhalif kimliğinden kaynaklı olarak defalarca soruşturmaya uğramıştır. Soruşturmalarda ve kınama, maaş kesintisi, kıdem tenzili gibi cezalardan görevini yapma şansı bulamayan Makal, memuriyetten kendi isteği ile istifa eder. Daha sona dönemin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı tarafından Bakanlık danışmanı olarak atanmıştır. İktidar değişince de bu görevinden uzaklaştırılmıştır. Makal'ın memuriyet hayatını anlattığımız bölümde bu bahsettiğimiz görevleri detaylı şekilde açıkladık.

Makal'ın memuriyet hayatına başladığı günden ömrünün sonuna kadar yazmaya devam ettiğini görüyoruz. O, eli kalem tutan insanların dünyada iz bırakacağına inanmış bir eğitimcidir. Sürekli yazmıştır. Yakın çevresi bu durumu şöyle özetler: “*Eli kalem tutamayacak duruma gelene kadar yazdı ve üretti.*”

Tezimizin ilk bölümünde Mahmut Makal'ın ortaya çıktığı eser olan *Bizim Köy (2014)*'den detaylı olarak bahsettik.

Makal'ın ilk eseri olan *Bizim Köy (2014)*'de 1940-1950 yıllarında Orta Anadolu'nun iki yoksul köyünde yaşananlar ve köylülerin yaşam mücadeleleri anlatılmıştır. Makal'ın köy hayatına dair gözlemlerinden oluşan bu notlar toplanarak 1950 yılında kitabın birinci baskısı yapılmıştır. *Bizim Köy (2014)* yazarın Cumhuriyet dönemi Türk köy edebiyatının başlamasını sağlayan eseridir. Makal, bu eseriyle sadece edebiyatçıları değil, sosyal bilimcileri ve siyasetçileri de etkilemiştir. Dönemin iktidarı ve muhalefeti köy meselesine yaklaşırken *Bizim Köy (2014)* üzerinden incelemeler ve eleştiriler yapmışlardır. *Bizim Köy (2014)*, siyasilerin mitinglerinde adı sık sık geçmiş bir eserdir.

Ülkemizde edebiyat alanında yirminci yüzyılın ikinci yarısında köy konulu çalışmaların artmasının temel taşı olarak gördüğümüz *Bizim Köy (2014)* köy gerçekliğini yansıtmada çok başarılı olmuştur. Köy edebiyatı üzerine yazılmış hiçbir eser Makal'ın yirmi yaşında iken köye dair notlarını topladığı *Bizim Köy (2014)*'ü aşamamıştır.

Mahmut Makal, gerek edebiyat, gerek sosyal bilimler dünyasında *Bizim Köy (2014)*'ün oluşturduğu etkiyi başka hiçbir eseriyle yakalayamamıştır. Bugün, edebiyat dünyasında Mahmut Makal dendiği zaman “*Bizim Köy*” hatırlanmaktadır. İlk baskısını 1950 yılında yapmış olan bu eser Türk edebiyatında bir dönemin de başlatıcısı olmuştur. Araştırmalarımız sonucunda şunu da gördük ki, yazar, kaleme aldığı diğer tüm eserlerinde ilk eseri olan *Bizim Köy (2014)*'ün özgünlüğünü ve etkisini yakalayamamıştır.

Mahmut Makal'ın tüm eserleri içerisinde toplumu en çok etkilemiş, en güçlü eseri, ilk eseri olan *Bizim Köy (2014)*'dür.

Tezimiz oluştururken Mahmut Makal'ın tüm eserlerini detaylı bir şekilde en az iki kere okuduk ve inceledik. Yazarın kurmaca sınıfında değerlendirebileceğimiz tek eseri, romanı *Köye Gidenler (2008)*'dir. Bu eseri ayrı bir bölümde inceledik. Eserin tahlilini klasik roman tahlili metotlarıyla yaptık. Bu bölümde ayrıca köydeki eğitim sorununu ayrı bir başlık altında inceledik.

Yazarın diğer eserlerinde düşünce yazıları, incelemeleri, gözlemleri, siyasi analizleri ve anıları olduğu için tematik bir inceleme yolunu seçtik.

Tezimizin üçüncü bölümünde Mahmut Makal'ın eğitim üzerine düşünce yazılarını inceledik. Mahmut Makal, eğitimci kimliğini tüm yazılarına yansıtmıştır. Sanatın, topluma fayda dışına çıktığı zaman köksüz kaldığına inanmış olan Makal'ın bu inanışının altında da eğitimci kimliğinin etkisi olduğu kanaatindeyiz.

Üçüncü bölümde Mahmut Makal'ın eğitim üzerine yazılarını Ezberci Eğitim Sistemleri, Kız Çocuklarının Eğitimi, Disiplin Sorunu, İş Eğitimi İlkesi, Öğretmen, Laik Düşünce ve Laik Eğitim, Köy Okullarının Fiziki Durumu, Yazarın Yurt Dışı İzlenimleri başlıkları altında inceledik.

Makal'ın yazılarında en çok vurgulanan eğitim yönteminin yaparak yaşayarak öğrenme olduğunu görüyoruz. Bu öğrenme yöntemi için iş için iş başında eğitimi uygulamanın doğru yol olduğunu söyleyen yazarın bu düşünceleri Köy Enstitüsü yıllarından itibaren şekillenmeye başlamıştır. Aslında Makal, İvriz Köy Enstitüsünde aldığı eğitimi, ideal eğitim olarak aktarır. Bu okullarda uygulamalı eğitim temel ilke olduğu için, Makal tüm eserlerinde doğru eğitimin temel ilkesi olarak bunu gösterir. Yazar, bu şekilde yetişmiş öğrencilerin gerçek yaşama kolay uyum sağlayan, sorun çözen, sürekli üreten, yapıcı bireylere dönüştüğünü vurgular.

Makal'ın Cumhuriyet değerlerini benimsemiş Atatürkçü bir eğitimci olarak, dini etkilerden arınmış, toplumu oluşturan bireylerin felsefi ve dini inançlarına eşit mesafede duran, eğitim kurumlarındaki bilimsel ve kültürel çalışmaları, din işlerinden ayrı tutan laik eğitim sisteminin mücadelesini verdiğini görüyoruz. Yaşamı boyunca verdiği bu mücadele, bazı iktidarlar tarafından çok zor durumda bırakılmasına neden olmuştur.

Laik eğitim, bilimsel ve akılcıdır. Devlete bağlı olan eğitim kurumlarında bir dini inancın ya da mezhep dairesinin esas alınması laik eğitimle bağdaşmaz. Laik eğitim; özgür düşünceli bireyler yetiştirmeyi hedefler. Laik eğitime göre oluşturulan eğitim

programlarının ve ders içeriklerinin bilimsel ilkelere dayanması gerekir. Bu programı uygulayan öğretmenlerin de tarafsız olması gerekir.

Makal'ın laik düşünceye ve laik eğitime zarar veren tarikatları da detaylı olarak incelediğini görüyoruz. Dini değerler ile hiçbir sorunu olmayan Makal'ın kendisinin de inançlı bir insan olduğunu, sorununun İslamiyet ile olmadığını vurgulamamız gerekir. Makal, İslami değerleri yozlaştıran, dilediği gibi şekillendiren tarikatları eleştirir, onlarla mücadele eder. Bu yapıların topluma verdiği zararları anlatır. Tezimizde bu duruma da ayrıntılı olarak yer verdik.

Makal, köylerde yıllarca öğretmenlik yaptığı için köy şartların eserlerine detaylı olarak anlatmıştır. Birçok kere köy okullarına müfettiş olarak teftişe de giden Makal, köyde eğitimin durumunu, köy okullarını, köyde görev yapan öğretmenlerin yaşadığı zorlukları eserlerine almıştır. Makal, bir durum tespiti yapar. Bu duruma müdahale edip düzeltmesi gerekenlere adeta rapor niteliğinde yazılar yazar. Bu yazılar, muhatabı olan iktidar sahipleri tarafından yıkıcı eleştiriler ve karalama kampanyası olarak algılanır. Bu algı da Makal'a baskı ve zulüm olarak geri döner.

Ayrıca Makal'ın mezun olduğu ve son nefesine kadar mücadelesine devam ettiği haklı Köy Enstitüleri davasını da tezimizde ayrı bir bölüm olarak anlatmaya çalıştık. Köy Enstitülerini detaylı bir şekilde inceledik. Tezimizin dördüncü bölümünde bu kurumları tanıttık.

Köy Enstitülerini; Kuruluşları, Köy Enstitülerinde Eğitim, Okutulan Dersler, Köy Enstitülerinden Yetişmiş İnsanlar, Köy Enstitülerinde Okuma Alışkanlığı, Köy Enstitülerinde Disiplin, Köy Enstitülerinin Kapatılması, Köy Enstitüsü Mezunlarından Anılar başlıkları altında inceledik.

Mahmut Makal'ı Mahmut Makal yapan Köy Enstitülerinin eğitim tarihimizdeki yerini, açılmasından kapatılmasına kadar geçen süreci, eğitim sistemini detaylarıyla anlatmaya çalıştık.

Köy Enstitüleri, Türkiye Cumhuriyeti eğitim tarihinde bir yıldız olarak parlamış, birçok köy çocuğunu topluma kazandırmıştır. Amacı, köye eğitim götürmek olan bu kurumlar yoksul halk çocuklarını köyden almış, köy koşullarına göre yetiştirmiş, köye hizmet etmek için içinden geldikleri memleketlerine, Cumhuriyet meşalesini taşıyan eğitimciler ve sağlıkçılar olarak geri göndermiştir. Köy Enstitüleri, demokratik ve bilimsel eğitim kurumları olarak insan odaklı, gerçek hayata dönük, okuma alışkanlığı olan, entelektüel, sorun çözen, yapıcı, iş disiplini yüksek, pratik ve en önemlisi Cumhuriyet değerlerini

benimsemiş bir kuşak yetiştirmiştir. Köy Enstitüsü mezunu aydınlar öğretmen hareketlerinde ve ülkemizin demokratikleşmesi sürecinde önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Bir köy çocuğunu eğiterek ondan bir Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Mehmet Başaran, Dursun Akçam, Talip Apaydın oluşmasını sağlamış bu kurumları tezimizin bir bölümünde detaylı inceledik.

Köy Enstitülerinin kapatılması, Cumhuriyet'in kendi kurumlarına kıyması olarak adlandırılabilir. Bu kurumları kapatanlar en büyük kötülüğü Türk köylüsüne yapmıştır. Çünkü Türk köylüsü bu okullarla aydınlanma sürecine girmişti. Aydın, eğitilmiş, çalışkan köylü, Atatürk'ün hayalindeki köylü yurttaştı. Köy Enstitüleri, Atatürk'ün bu hayalini gerçekleştirmek yolunda ilerlerken önü kesilmiş kurumlardır.

Tezimizin beşinci bölümünde Mahmut Makal'ın tüm eserlerinde köy hayatı üzerine yazdıklarını inceledik. Yazarın köye sosyal ve kültürel olarak bakış açısını aktarmaya çalıştık. Mahmut Makal'ın köyün sosyal yaşamına bakışını, Köyün Sosyal Yapısında Dinin Etkisi, Köyde Evlilik Kurumu, Köyde Sağlık ve Beslenme Sorunu, Köyde Hukuki Meseleler, Köyde Ekonomik Durum, Köyde Posta Sorunu, Köyde Muhtarlık Kurumu, Köyde Kadın Sorunu, Köy Halkının Sağ-Sol Çatışmasına Bakışı, Köyde Zamanın Ölçümü, Köy Evlerinin Fiziki Yapısı, Köyde Hitap Biçimi başlıkları altında inceledik.

Mahmut Makal'ın köye dair tespitlerini incelerken bu kadar samimi ve gerçekçi tespitler yapmasını, köyde doğmuş, ilkokulu köyde tamamlamış, Köy Enstitüsünde eğitim alıp tekrar köye dönerek köylüye hizmet etmesine bağlıyoruz. Yazar, dışarıdan bir göz olarak değil, köyün içinden yetişmiş bir köylü yurttaş olarak yazmıştır. Kendisini köy halkından farklı bir yerde görmemiştir. Onlarla tarlaya çalışmaya gitmiş, akşamları onlarla oturup sohbet etmiş, düğünlerine, cenazelerine katılmış, tüm sorunlarında onların yanında olmuştur. Halkının sorunlarını yazarak, onların daha iyi şartlarda yaşaması için mücadele etmiştir. Kimi zaman köy halkından birtakım kimseler tarafından dışlansa da onlara yardımcı olmak için, eğitimci ve yazar kimliğiyle mücadele etmiştir.

Ömrü boyunca Mustafa Kemal'i incelemiş ve onun izinden gitmiş bir aydın olan Mahmut Makal, incelemelerine özellikle Atatürk'ü eğitime bakışı üzerinden yapmıştır. Köy Enstitüsü yıllarından başlayan Atatürk incelemelerini meslek hayatının tamamına yayarak, gittiği her yere Atatürk ilke ve inkılaplarını götürmüş olan Makal; bu tutumundan dolayı kimi zaman iktidarlar ve birtakım insanlar tarafından hor görülmüş olsa da çizgisini değiştirmemiştir.

Mahmut Makal'ın ilk yazdığı eserden son eserine kadar Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılığını görüyoruz. Anadolu'nun birçok coğrafyasında görev yapmış bir eğitimcinin gittiği her yerde bu duruşu göstermesi kolay değildir. Yazar, Mustafa Kemal Atatürk'ün ismini silmek isteyen birtakım tarikat çevreleri ile Cumhuriyet değerleri konusunda mücadele etmiştir. Mahmut Makal gibi nice Köy Enstitülü öğretmen canı pahasına mücadele etmiş; ailesini, rahatını, makamını bir kenarı bırakıp Cumhuriyet meşalesi için Anadolu'nun en uzak kasabalarında mücadele vermiştir.

Tezimizin son bölümü olan yedinci bölümde, Mahmut Makal'ın edebiyatçılarla olan anılarını derleyerek, değerlendirdik. Yazdığı eserlerin tamamından Sait Faik Abasıyanık, Cahit Sıtkı Tarancı, Turgut Uyar ve Nurullah Ataç'la anılarını tespit ettiğimiz Mahmut Makal, anılarını anlatırken de samimi bir üslup kullanmış, düşündüklerini doğrudan aktarmıştır. Olumsuz izlenimlerini aktarırken de açık bir dil kullanan Makal'ın yukarıda belirttiğimiz edebiyatçılar içerisinde sadece Turgut Uyar'a karşı olumsuz bir izlenimi olduğunu görüyoruz.

Makal'ın tüm eserlerini incelediğimizde temel çıkış noktalarını eğitim, kültür ve edebiyat olarak belirledik. Birbiriyle de yakın ilişki içerisinde olan bu üç kavramın Makal'ın eserlerinde de iç içe olduğunu gördük. Düşünce yazılarının, anılarının ve siyasi analizlerinin ağırlıkta olduğu yazıları yukarıda belirttiğimiz şekilde gruptandırdık. Yazarın tek kurmaca eseri, romanı Köye Gidenler (2008)'dir. Bu eser dışında kurmaca eser olmadığı için tezimizde tematik bir inceleme yöntemi kullandık.

Cumhuriyet dönemi köy edebiyatının başlatıcısı olan Mahmut Makal, bu kuşak içerisinde öne çıkmış bir yazardır. Görev yaptığı her yerde Cumhuriyet değerlerinin mücadelesini vermiş olan Mahmut Makal, bu değerlerin zaman içerisinde tahribata uğradığını ilk önce görmüş yazarlardandır. Yazar, Köy Enstitülerinin önemini, Türk eğitim sisteminin gidişatını ve alınması gereken önlemleri, köylünün aydınlanması için izlenmesi gereken yolu anlatmıştır. Mahmut Makal, Türk eğitim, kültür ve edebiyat dünyasındaki özgün yerini daima koruyacaktır.

KAYNAKÇA

- AĞANOĞLU, Halit, Köy Enstitüleri Yolunda, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1949.
- ALTUNYA, Niyazi, Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış, Köy Enstitüleri Araştırma ve Geliştirme Derneği (KAVEG) Yayınları, İstanbul, 2009, sf.29.
- , Köy Enstitülerinin Düşünsel Temelleri, Düzgün Yayıncılık, Ankara, 2002.
- ANDAY, Melih Cevdet, Bizim Köy'e Dair, Yaprak dergisi, sayı:12, Ankara, 01.04.1950, sf. 34.
- APAYDIN, Talip, Köy Enstitüsü Yılları, Literatür Yayınları, İstanbul, 2014.
- , Yüksek Köy Enstitüleri, Eğitim-Der Yayınları, Ankara, 2000.
- ARMAN, Hürrem, Piramidin Tabanı Köy Enstitüleri ve Tonguç 1, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara, 1969.
- ARIKAN, Saffet, TONGUÇ, İsmail Hakkı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ve Müzakereleri, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1943, sf. 188-189.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1945.
- AYDIN, Baha Mutlu, Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.
- BALKIR, Edip, Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü, Hür Yayınevi, İstanbul, 1974.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem, 'Çevresinin Eğitimini Planlayan ve Mezunlarını Yetiştiren Okullar: Köy Enstitüleri, Öğretmen Dünyası, sayı:400, 2013, s. 29-30.
- BAŞARAN, Mehmet, Özgürleşme Eylemi Olarak Köy Enstitüleri, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğitim-Der Yayınları, Ankara, 1990, sf.7
- , Tonguç Yolu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1974.
- BAYKURT, Fakir, Köy Enstitülü Delikanlı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2018.
- BAYIR, Ferit Oğuz, Köyün Gücü, Ulusal Basımevi, Ankara, 1971.
- BORAK, Sadi, Atatürk ve Edebiyat, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.
- ÇAMBEL, Hasan Cemil, Makaleler Hatıralar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, sf. 113.
- DÜNDAR, Ali, Ekmek Kokusu, Selvi Yayınları, Ankara, 1992, sf. 94.
- DÜNDAR, Can, Köy Enstitüleri, İmge Yayınları, Ankara, 2000.

- EVREN, Nazif, Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi?, Güldikeni Yayınları, İstanbul, 1998.
- EYÜBOĞLU, Sabahattin, Bizim Köy, Kitaplar Dergisi, Ankara, 1950, sf. 56.
- , Köy Enstitüleri Üzerine, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.
- ESENDAL, Fethi, Üretim İçinde Demokratik Eğitimden Dönüşün Öyküsü, Memleket Yayınları, Ankara, 1983.
- , Yalnız Kalanlar, Memleket Yayınları, Ankara, 1983.
- GAZALCI, Mustafa, Köy Enstitüleri Sistemi Mezunları Üzerine Bir Araştırma, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2016.
- GEDİKOĞLU, Şevket, Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri, İş Matbaacılık, Ankara, 1971.
- GERAY, Cevat, Köy Kalkınması ve Tonguç, İmece Dergisi, 1969, Sayı 9, sf. 106.
- GÖKBERK, Macit, Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Atatürk Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk, Eczacıbaşı Vakfı Araştırma Dizisi, Teknografik Basımevi, İstanbul, 1983.
- GÜNER, Safa, Köy Enstitüleri Hatıraları, Kervan Matbaası, İstanbul, 1963.
- GÜRSEL, Ali, Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitüleri, Asia Minor Studies, Cilt:6, Sayı:11, Ocak 2018.
- IRMAK, Erkan, Eski Köye Yeni Roman, Köy Romanının Tarihi, Kökeni ve Sonu (1950-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- İNAN, Afet, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984, sf. 79.
- İNAN, Rauf, Cumhuriyetin İlk On Yılında Eğitimimizin Durumu ve Belirgin Özellikleri, Atatürk ve Eğitim, TED Yayınları, Ankara, 1981, sf. 124.
- İSFENDİYAROĞLU, Fethi, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğitim-Der Yayınları, Ankara, 1991, sf. 333.
- KAHRAMAN, Mustafa, Köylüme, Köy Enstitüleri Dergisi, 2. sayı, 12.03.1945, sf. 66.
- KANIK, Orhan Veli, Mahmut Makal'ın Yurt Sevgisi, Yaprak dergisi, sayı:14, Ankara, 1950, s. 19.
- KANSU, Ceyhun Atuf, "Bizim Köy ve Mahmut Makal", Varlık, 691. sayı, 1.4.1967, s. 13.
- KIRBY, Fay, Türkiye'de Köy Enstitüleri, çev. Niyazi Berkes, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2015.

- KOCABAŞ, Kemal, Mahmut Makal'a Armağan, YKKED Yayınları, İzmir, 2011.
- KORYÜREK, Seyfi, İlkokulcu Öğretmen Gözüyle Köy Enstitüleri, Görkem Yayınları, İstanbul, 1990, sf. 18.
- MAKAL, Mahmut, Bir İşçinin Günlüğünden, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- , Dışardakiler, Ant Dergisi, 43. sayı, 1990, sf. 22.
- , Zulüm Makinesi, Troya Yayınları, İstanbul, 1994.
- , Karanlığı Zorlayanlar, Doğru Yayınları, Ankara, 1994.
- , Hayal ve Gerçek, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008.
- , Yirmi Beş Yıl Sonra Bizim Köy (Değişenler), Literatür Yayınları, İstanbul, 2008.
- , Ağlatı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2015.
- , Anımsız Acımsız, Literatür Yayınları, İstanbul, 2015.
- , Ötelerin Havası, Literatür Yayınları, İstanbul, 2018.
- , Köy Enstitüleri ve Ötesi, Literatür Yayınları, İstanbul, 2015.
- , Yeraltında Bir Anadolu, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008
- , Kuru Sevda, Literatür Yayınları, İstanbul, 2009.
- , Deli Memedin Türküsü, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008.
- , Memleketin Sahipleri, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008.
- , Bizim Köy, Literatür Yayınları, İstanbul, 2014.
- , Bozkırdaki Kıvılcım Enstitülüler, Literatür Yayınları, İstanbul, 2014.
- , Köye Gidenler, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008.
- , Kalkınma Masalı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2009.
- NUREDDİN, Vâlâ, Bu Dünyadan Nâzım Geçti, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1965, sf 74.
- ÖZKUCUR, Abdullah, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü, Selvi Yayınları, Ankara, 1990.
- , Köy Enstitüleri Destanı, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1985.
- ÖZSOY, Yahya, Köy Enstitüleri Programları, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğitim-Der Yayınları, Ankara 1990.
- SEMERCİ, Bekir, Türkiye'de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri, Afa Matbaacılık, İstanbul, 1989.

- STIRLING, Paul, Introdetction, A Village in Anatolia, Katkıda Bulunanlar: Mahmut Makal - yazar, Sir Wyndham Deedes - çevirmen, Lewis V. Thomas - yazar, Paul Stirling - editör, Vallentine Mitchell Yayınları, Londra, 1954.
- TEKBEN, Şerif, Canlandırılacak Köy Yolunda, Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi, Malatya, 1947.
- TONGUÇ, Engin, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, Ant Yayınları, İstanbul, 1970.
- , Umut Yolu, Sergi Yayınevi, İzmir, 1984, sf 43-44.
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.
- , Gelenekçi Okulun Yöntemlerini İzleyenler, Köye Gerekli İnsan Tipini Yaratamazlar, Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması: Köy Enstitüleri, Aylık Ansiklopedi, İskit Yayınları, 1944, İstanbul, sf 329.
- , Köyde Eğitim, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.
- , Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, Çağdaş Yayınları, 1976, İstanbul.
- TÜRKOĞLU, Pakize, Tonguç ve Enstitüleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, 2000, İstanbul.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, Köy Enstitüsü Üzerine Düşünceler, Keçiçe Köy Enstitüsü & Berksoy Basımevi, 1948, İstanbul.
- ULRİCH, Planck, Village Sociology in Turkey (Problems of The Development of Agricutture and information on the state of rural sociology in various countries), 10th Polish Conference of Rural Sociologist, March 1971, Warsaw, S. 161-178.
- UYAR, Bahattin, Yitik Harmandan Son Taneler: Köy Enstitülü Şairler ve Yazarlar, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 2017, sf. 6-7.
- YALÇIN, Osman, Bir Eğitimcinin Anıları, Yaba Yayınları, İstanbul, 1983.
- YALMAN, Ahmet Emin, Yarının Türkiye'sine Seyahat, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- YÜCEBAŞ, Hilmi, Edebiyatımızda Atatürk, Kültür Kitabevi, İstanbul, 1960.
- YÜCEL, Hasan Ali, Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, Ankara, sf. 165.
- <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/koyensutu.htm>.